

**T.C.
SİİRT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SİİRT İLİNİN DEMOGRAFİK YAPISININ TÜRKİYE İLE
KARŞILAŞTIRILMASI ve BÖLGESEL KALKINMA AÇISINDAN
YORUMLANMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hüseyin YILMAZ
133202011**

İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Arzdar Kiracı

**Temmuz-2016
SİİRT**

T.C.
SIIRT ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürlüğü

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Siirt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Siirt İlinin Demografik Yapısının Türkiye İle Karşılaştırılması ve Bölgesel Kalkınma Açısından Yorumlanması” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

13/07/2016
Hüseyin YILMAZ

T.C.
SİİRT ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürlüğü

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Arzdar KİRACI danışmanlığında, Hüseyin YILMAZ tarafından hazırlanan bu çalışma 13/07/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	<i>Prof. Dr. Zeynep Sivinci</i>	İmza:	<i>[Signature]</i>
Jüri. Üyesi :	<i>Yrd. Doç. Dr. Ali İbrahim AYDIN</i>	İmza:	<i>[Signature]</i>
Jüri. Üyesi :	<i>Doç. Dr. Arzdar KIRACI</i>	İmza:	<i>[Signature]</i>
Jüri. Üyesi :	İmza:
Jüri. Üyesi :	İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

.... / /

İmza

Adı ve Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SIİRT İLİNİN DEMOGRAFİK YAPISININ TÜRKİYE İLE
KARŞILAŞTIRILMASI ve BÖLGESEL KALKINMA AÇISINDAN
YORUMLANMASI

Hüseyin YILMAZ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Arzdar Kiracı

2016, 245 sayfa

Juri: Prof. Dr. Yüksel BİRİNCİ

Doç. Dr. Arzdar KİRACI

Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim AYDIN

Bir ülkenin, şehrin veya bölgenin sahip olduğu potansiyel seviyesini incelemek veya belirlemek istediğimiz zaman öyle uzun uzun kitap okuma, birçok karmaşık veri kullanarak araştırmaya yapma ve bunları analiz etme yerine daha basit bir şekilde şehrin veya bölgenin potansiyel seviyesini ölçme imkânımız bulunmaktadır. Bölgenin demografik verileri yani doğum, ölüm ve göç olaylarını inceleyerek bölgenin potansiyeli hakkında bir çıkarımda bulunulabilir. Çıkan sonuçlar bize bölgenin artı ve eksi yönlerini tespit etmede ve gelecek için daha sağlıklı planlar yapmada yardımcı olacaktır. Potansiyelini tespit açısından, sadece belirli bir bölgeyi değil farklı iki bölgeyi, şehri veya ülkeyi karşılaştırılmak için demografik verilerin kullanılması bile tek başına çok önemli ipuçları verecektir. Bu sayede, karşılaştırma yapılan bölgelerin birbirlerine karşı üstün ve zayıf özellikleri tespit edebilir; planlar ve çözümleri daha sağlıklı bir şekilde uygulanabilir. Yapılan araştırmalar, ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile demografik yapıları arasında sıkı bir paralellik olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmada Siirt ili ve Türkiye'nin demografik yapısının karşılaştırılması yapılmış ve Siirt ilinin Türkiye ortalamasına göre güçlü ve zayıf yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda ortaya çıkan veriler ile bunlara ilişkin değerlendirmelerimiz, ilin eksik yanlarının görülmesi ve gelecek için planlama yapılmasında kamu kurum ve kuruluşlarına, STK'lara, belediyelere, üniversitelere vb. kurumlara önemli bir yardımcı kaynak olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siirt, Türkiye, Demografi, Bölgesel Kalkınma

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
A COMPARISON OF THE DEMOGRAPHIC STRUCTURE OF SİİRT
PROVINCE WITH TURKEY AND ITS INTERPRETATION FOR REGIONAL
DEVELOPMENT
Hüseyin YILMAZ
Advisor: Associate Professor Arzdar Kiracı
2016, Page: 245

Jury: Professor Doctor Yüksel BİRİNCİ
Associate Professor Arzdar KİRACI
Assistant Professor Doctor Halil İBRAHİM AYDIN

Instead of reading a lot of books, do research using a variety of complex data and analysis; there is a simple way to examine the potential level of a country, city or region. Using demographic data, i.e., birth, death and migration an inference can be made about the potential of the region. The results will present the positive and negative aspects of the region and will help authorities to make more robust planning for the future. Comparing two different countries, cities or regions by the use of demographic data to determine the potential for the region in focus will give important clues about the regional economics. Using comparison of the regions we can identify the advantages and disadvantages of regions for better planning and problem solutions. In order to support this view current literature illustrates that there is a close relation between development levels and demographic structures of countries.

A comparison between demographic structures of Siirt Province and Turkey was carried out, and advantages/disadvantages of Siirt Province according to Turkey's average is determined. The results obtained from the study will be an important supplementary source for public institutions, NGOs, municipalities, universities and other institutions in determination of imperfections and as a help for planning in the future.

Anahtar Kelimeler: Siirt, Türkiye, Demography, Regional Development

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	VII
GRAFİKLER LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
EKLER LİSTESİ	XII
ÖNSÖZ.....	XIII
GİRİŞ	XIV

I.BÖLÜM

SİİRT

1.1 SİİRT İLİNİN ADININ KAYNAĞI.....	1
1.2 SİİRT İLİNİN TARİHİ	2
1.2.1. M.Ö.'den Osmanlı Dönemine Kadar Olan Dönem.....	2
1.2.2. Osmanlı Dönemi	2
1.2.3. Cumhuriyet Dönemi.....	4
1.3 SİİRT İLİ GENEL BİLGİLER	6
1.3.1. Dini Yapısı	7
1.3.2. Siirt İlinin Öne Çıkan Özellikleri.....	7
1.3.3. Siirt İlinin Eksik Yanları	8
1.3.4. Siirt İli Gelişme Senaryosu	9
1.4 SİİRT'İN SOSYO GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI.....	10
1.5 SİİRT İLİ İLÇELER	14
1.5.1. Şirvan	14
1.5.2. Pervari	15
1.5.3. Eruh.....	18
1.5.4. Baykan	20
1.5.5. Kurtalan.....	21
1.5.6. Tillo.....	24

II. BÖLÜM

DEMOGRAFİ ve NÜFUS

2.1 DEMOGRAFİ	27
2.1.1. Demografinin Tanımı.....	27
2.1.2. Demografinin Tarihi.....	28
2.1.3. Demografinin Önemi	30
2.1.4. Demografinin İlgi Alanları.....	31
2.2 NÜFUS	34
2.2.1.Nüfusun Tanımı	34
2.2.2. Nüfusun Önemi	34
2.2.3. Nüfus ve Ekonomi Arasındaki İlişki.....	37
2.2.4. Nüfusun ve İşgücü.....	39
2.3 NÜFUS KURAMLARI.....	40
2.4 KALKINMA PLANLARINDA NÜFUS.....	43
2.4.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	45
2.4.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972).....	45
2.4.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977).....	46
2.4.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	47
2.4.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1985-1989)	47
2.4.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının (1990-1994)	48
2.4.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).....	48
2.4.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001-2005).....	49
2.4.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı(2007-2013)	50
2.4.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018).....	50
2.5 TÜRKİYE'DE UYGULANAN NÜFUS POLİTİKALARI	51
2.5.1. 1923-1965 Yılları Arası Pronatalist Dönem	52
2.5.2. 1965-2007 Yılları Arası Antinatalist Dönem.....	54
2.5.3. 2007 Yılı ve Sonrası.....	55
2.6 NÜFUS SAYIMLARI	57
2.7 NÜFUS ARTIŞ HIZI ve ETKİLERİ.....	63
2.7.1. Nüfusun Artmasının ve Azalmasının Sebepleri.....	66
2.7.2. Nüfus Artış Hızındaki Artışın Zararları	67
2.7.3. Nüfus Artış Hızının Artmasının Yararları	73
2.7.4. Türkiye’de Nüfus Artış Hızı	76

2.8 YAŞ YAPISI	83
2.8.1. Yaş Yapısının Önemi	85
2.8.2. Demografik Fırsat Penceresi	88
2.8.2.1. Türkiye’de Demografik Geçiş Süreci	89
2.8.2.2. Türkiye için fırsat penceresi	91
2.9. NÜFUS PROJEKSİYONLARI	96

III. BÖLÜM DOĞUMLAR-ÖLÜMLER

3.1. DOĞUMLAR	103
3.1.1. Doğumlar	103
3.1.2. Doğurganlığa Etki Eden Faktörler	106
3.1.3. Toplam Doğurganlık Hızı	108
3.1.4. Kaba Doğum Hızı	111
3.2. EVLENMELER	118
3.2.1. Kaba Evlenme Hızı	122
3.2.2. İlk Evlenme Yaşı	126
3.3. BOŞANMA	131
3.4. ÖLÜMLER	135
3.4.1. Siirt İli Ölüm Nedenleri	143
3.4.2. Bebek Ölüm Hızı	144
3.5. SAĞLIK HİZMETLERİ	148

IV.BÖLÜM GÖÇ

4.1. GÖÇ	153
4.1.1. Göç	153
4.1.2. Göç Çeşitleri	155
4.1.3. Dünyada Göç	157
4.1.4. Genel Göç Nedenleri	160
4.1.5. Türkiye’de Göç	161
4.2. KIR-KENT	164
4.2.1. Kırın İticiliği	164
4.2.2. Kentin Çekiciliği	166

4.2.3. Kente Zararları	169
4.3. TÜRKİYE'DE GÖÇ NEDENLERİ	171
4.3.1 Göç Çözüm Önerileri	176
4.3.1.1. Kısa dönemde	176
4.3.1.2. Uzun Dönemde.....	177
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	191
KAYNAKÇA	204
EKLER.....	218
ÖZGEÇMİŞ.....	225

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
BSYK	: Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi
DAKA	: Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DİKA	: Dicle Kalkınma Ajansı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
E	: Erişilebilirlik
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GAPBKİP	: Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
HÜNEE	: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Enstitüleri
İGE	: İnsani Gelişme endeksi
İGR	: İnsani Gelişme Raporu
KÖY	: Kalkınmada Öncelikli Yörelere
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
MBY	: Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik
MERNİS	: Merkezî Nüfus İdare Sistemi
NHKBK	: Nüfus ve Hayat Kalitesi Bağımsız Komisyonu
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
SEGE	: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması
SÇŞİM	: Siirt Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü

STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBA	: Türkiye Bilimler Akademisi
TBÜP	: Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli
TÇSV	: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TNSA	: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UHS	: Uluslararası Hastalık Sınıflaması
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
URAK	: Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurulu
WHO	: World Health Organization
YY	: Yüzyıl

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1 : Türkiye ve Siirt Nüfus Artış Hızı.....	79
Grafik 2.2 : Türkiye Yaş Yapısı.....	93
Grafik 2.3 : Siirt Yaş Yapısı	94
Grafik 2.4 : Siirt İlçeler Yaş Yapısı	94
Grafik 2.5 : Türkiye ve Siirt Yaş Yapısı.....	95
Grafik 2.6 : Projeksiyonlara Göre Nüfus Artış Hızı	102
Grafik 3.1 : Siirt İlçeler Doğum Sayısı	113
Grafik 3.2 : Türkiye ve Siirt Kaba Doğum Hızı	114
Grafik 3.3 : Toplam Doğurganlık Hızı	116
Grafik 3.4 : İlçelere Göre Evlenmeler	121
Grafik 3.5 : İlçelere Göre Evlenme Oranları	122
Grafik 3.6 : Kaba Evlenme Oranı	123
Grafik 3.7 : 15-49 Yaş Göre Evlenme Oranı	125
Grafik 3.8 : Ortalama İlk Evlenme Yaşı.....	128
Grafik 3.9 : Ortalama Evlenme Yaşı	130
Grafik 3.10 : Kaba Boşanma Hızı.....	133
Grafik 3.11 : 15-49 Yaş Grubuna Göre Boşanma Hızı.....	133
Grafik 3.12 : Kaba Ölüm Hızı	141
Grafik 3.13 : Bebek Ölüm Hızı.....	146
Grafik 3.14 : Siirt Hastane ve Yatak İhtiyacı.....	150
Grafik 3.15 : Siirt Sağlık Personeli İhtiyacı.....	151
Grafik 4.1 : Siirt Alınan ve Verilen Göç.....	181
Grafik 4.2 : Yaş Grubuna Alınan Göç	184
Grafik 4.3 : Göç Eden Nüfusun Yaş Yapısı.....	186
Grafik S.1 : Siirt Hastane ve Yatak İhtiyacı.....	200
Grafik S.2 : Siirt Sağlık Personeli İhtiyacı	201

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 : Siirt İli 1990 Öncesi ve Sonrası Değişimi	5
Tablo 1.2 : Siirt İlçeleri	26
Tablo 2.1 : Siirt ve Türkiye Nüfusu	61
Tablo 2.2 : Siirt İli Olması Gereken Nüfus	62
Tablo 2.3 : Nüfusun İkiye Katlanma Süresi	66
Tablo 2.4 : Siirt İli Tahmini Nüfus.....	81
Tablo 2.5 : Siirt İli Nüfus Artış Hızı ve Nüfus.....	82
Tablo 2.6 : Türkiye Yaş Yapısı	92
Tablo 2.7 : Siirt Yaş Yapısı.....	93
Tablo 2.8 : Siirt İlçeler Yaş Yapısı.....	93
Tablo 2.9 : Nüfus Tahmininin Amaç ve Değişkenlere Göre Durumu	98
Tablo 2.10 : Türkiye ve Siirt Nüfus Projeksiyonları.....	101
Tablo 3.1 : Siirt ve Türkiye Doğum Sayısı	112
Tablo 3.2 : Siirt ve Türkiye 15-49 Yaş Nüfus.....	115
Tablo 3.3 :15-49 Arası Kadın Nüfusa Göre Olması Gereken Doğum Miktarı	116
Tablo 3.4 : Siirt ve Türkiye Evlenme Sayısı	120
Tablo 3.5 : 15-49 Yaş Arası Nüfus	123
Tablo 3.6 : Siirt Olması Gereken Evlilik	124
Tablo 3.7 : 15-49 Yaş Arası Evlenme Oranı.....	125
Tablo 3.8 : Ortalama İlk Evlenme Yaşı	128
Tablo 3.9 : Ortalama Evlenme Yaşı.....	129
Tablo 3.10 : Türkiye ve Siirt Boşanma Sayısı	132
Tablo 3.11 : 15-49 Yaş Arası Nüfusa Göre Olması Gereken Boşanma Sayısı.....	134
Tablo 3.12 : Yıllar İtibari İle Ölümler.....	139
Tablo 3.13 : İlçelere Göre Ölümler	140
Tablo 3.14 : Kaba Ölüm Oranı En Az Olan İller	142
Tablo 3.15 : Bebek Ölüm Oranı En Fazla Olan İller	146
Tablo 3.16 : Hastane ve Yatak Dağılımı	149
Tablo 3.17 : Siirt ve Türkiye Sağlık Personeli Sayısı	151
Tablo 4.1 : Siirt ve Türkiye Toplam Göç Hareketi	179
Tablo 4.2 : Nüfusun Göçe Oranı	179
Tablo 4.3 : Siirt İlinde Olması Gereken Göç	180

Tablo 4.4	: Siirt Göç Hareketleri	181
Tablo 4.5	: Yaş Grubuna Göre Alınan Göç.....	183
Tablo 4.6	: Yaş Grubuna Göre Göç Eden Nüfus.....	185
Tablo 4.7	: Siirt İlinden En Fazla Göç Edilen 8 İl.....	188
Tablo 4.8	: Siirt İline En Fazla Göç Eden 8 İl.....	188
Tablo S.1	: Siirt İli Olması Gereken Nüfus	192
Tablo S.2	: Siirt İli Tahmini Nüfus.....	195
Tablo S.3	:15-49 Arası Kadın Nüfusa Göre Olması Gereken Doğum Miktarı	196
Tablo S.4	: Siirt ve Türkiye Doğum Sayısı	196
Tablo S.5	: Siirt Olması Gereken Evlilik	198
Tablo S.6	: Nüfusun Göçe Oranı.....	201
Tablo S.7	: Siirt İlinde Olması Gereken Göç.....	202

EKLER LİSTESİ

EK 1: 1927-1935 Siirt Haritası.....	218
EK 2: 1935-1990 Siirt Haritası.....	218
EK 3: 1990- Siirt Haritası.....	219
EK 4: Teşvik Haritası	220
EK 5: URAK Hesaplama Yöntemi.....	221
EK 6: Bölgesel Teşvik Uygulaması	224

ÖNSÖZ

Nüfus bir ülkenin canlı dokusunu oluşturmaktadır. Bu canlı dokunun merkezi insandır. İnsanların nesnelere (enflasyon, enerji, hammadde v.b) yer değiştirmesi düşünülemez. Bu yüzden sadece bölgesel kalkınma iktisadında değil aynı zamanda iktisat biliminde ve analizi yapılacak bağlantılar da insanı atlayarak izlenecek bir yol asla izlenmemelidir. Unutulmamalıdır ki nüfusun temel değişimlerinin incelenmesi ülkenin siyasi, iktisadi ve sosyo-kültürel yapısı hakkında bilgi sahibi olmamıza olanak sağlar.

Yapılan bu çalışmada amaç Siirt ilinin demografik verilerini toparlayarak Türkiye ortalamasına göre demografik yapısındaki farklılıkları ortaya koymak, tespit edilen hususların şehrin iktisadi kalkınmasında ve gelecek için yapılacak planlarda kaynak olarak kullanılmasını sağlamaktır.

Yapılan bu çalışmanın başlangıcından, teslim edilmesine kadar her aşamada elinden gelen bütün desteği veren değerli danışman hocam Doç. Dr. Arzdar KİRACI, geniş bilgi birikimi, yol göstericiliği ve tecrübesi ile her alanda bana yol gösteren Prof. Dr. Yüksel BİRİNCİ ve çalışmam boyunca, uzakta olmasına rağmen elinden gelen bütün katkıyı sunan saygıdeğer abim Av. Hakkı YILMAZ'a sonsuz teşekkür ederim.

GİRİŞ

Eski ipek yolu üzerinde bulunan ve birçok uygarlığa ev sahipliği yapan Siirt, yaklaşık 5000 yıllık bir geçmişe sahip olup tarih boyunca Orta Doğu'nun ve Asya'nın, Anadolu'ya açılan kapısı olmuştur. Günümüzde teknolojinin ve ulaşım araçlarının gelişmesine bağlı olarak bu özelliğini kaybeden il kaplıcaları, şehre özgü tarım ürünleri, dinamik nüfus yapısı, inanç turizm merkezi ve üç dilli bir şehir olarak öne çıkmaktadır. Yıllar içinde Samiler, Babil İmparatorluğu, Asur İmparatorluğu, Medler, Persler, Büyük İskender, Romalılar, Partlar, Sasaniler (Kafalı ve Sekmen, 2010, s. 57), Hurri ve Mitani Krallıkları, Selepkaslar, Sasaniler, Selçuklu Devleti (Siirt Valiliği, 1995), Mervaniler, Artuklular, İlhanlıların, Celayirler, Karakoyunlar, Akkoyunlar, Safeviler, Eyyubiler Siirt topraklarında hüküm sürmüşlerdir (Özgen ve Karadoğan, 2009, s. 66). 1514 yılında Çaldıran Savaşı ile Osmanlı Devletine bağlanan Siirt ili, bu tarihten sonra sırasıyla Diyarbakır, Van ve Bitlis eyaletlerine bağlı bir sancak olmuştur. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Siirt, Cumhuriyetinin 63 ilinden biri olmuştur (Kılıççioğlu, 1992). Bu kadar çok uygarlığa ev sahipliği yapan Siirt ilinin adının Arapçadan, Keltani dilinden, Farsçadan, Süryaniceden geldiğın dair çeşitli görüşler bulunmasına rağmen en çok kabul gören görüş “Üstündeki sırtlarda kurulmuş olduğı için "Sirt" kelimesinden türediğı” görüşüdür (Aytar, 2013, s. 1).

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren çeşitli dönemlerde hem coğrafi hem de demografik bakımdan değışikliklere uğrayan Siirt, 1990 yılında coğrafi ve demografik olarak büyük değışim geçirmiştir. Bu tarihe kadar Siirt iline bağılı olan Batman ve Şırnak illerinin ayrılması sonucu, yüzölçümü %45 oranında daralmış ve nüfusunda %53 oranında azalma meydana gelmiştir (Bkz: Tablo:1.1). Bu tarihten sonra 6000 km² yüzölçümüne, 7 ilçeye, 9 belediyeye, 272 köy ve 251 mezraya sahip olan Siirt ili (Bkz: Tablo 1.1) Türkiye nüfusunun ortalama %0,41 miktarına sahip olmuştur. Yaşanan bu değışim bölgelerin gelişmişlik seviyesini ölçmede kullanan sosyo-gelişmişlik endekslerine de yansımış ve il genel olarak 76. sırada yer almıştır (Bkz: Bölüm 1.4). Yapılan sosyo-gelişmişlik endekslerinin yanı sıra gelişmişlik seviyesini demografi bilimini kullanarak da bir çıkarımda bulunabiliriz.

Kısaca nüfusbilimi olarak tanımlayacağımız demografi tarihin ilk zamanlarında beri insanoğlunun yaşamının bir parçası olmuştur. İnsanlık tarihi kadar eski olan

demografi konusunda ilk bilimsel ve kuramsal çalışmayı demografinin babası olarak adlandırılan İbn-i Haldun (1332-1406) tarafından yapılmış olup (Başar, 2013, s. 9), bir bilim olarak ortaya çıkması ise Sanayi Devrimi ile başlamaktadır (Seyhun, 2005, s. ix). Sanayi Devrimine kadar demografiyi sadece, nüfusun sayısal büyüklüğü olarak inceleyen araştırmacılar bu tarihten sonra demografiyi doğum, ölüm, göç ekonomisi, siyaset, sanat, kültür vb. olguların bir parçası olarak görmüşlerdir (Kandır, 2013, s.2). Bu kadar geniş bir alana yayılan demografinin temel kavramları kendini oluşturan kelimelerden anlaşılacağı gibi nüfus ve bunun alt kavramları olan doğum, ölüm ve göçlerden oluşmaktadır.

Nüfus bir ülkenin canlı dokusunu oluşturmaktadır. Nüfusun temel değişimlerinin incelenmesi ülkenin siyasi, iktisadi ve sosyo-kültürel yapısı hakkında bilgi sahibi olmamıza olanak sağlar. Geçmişte sadece askeri bakımdan ilgilenilen ve sayısal azlığın-çokluğun önemli olduğu nüfus kavramı günümüzde sayısal bakımdan ziyade niteliksel manada da önem kazanmaya başlamıştır (Atasoy, 2013, s. 15). Geçmişte çok düşük bir nüfusa ve nüfus artış hızına sahip olan dünyamızda teknoloji ve tıp alanlarındaki gelişmeler, savaşların ve salgın hastalıkların azalması vb. nedenlerden ötürü 1800'lü yıllarda daha önce görülmemiş bir şekilde nüfus artışı yaşanmıştır. 1650'lü yıllara kadar sadece 500 milyon nüfusa sahip olan dünyamız, 1850 yılında iki kattan fazla artarak 1,1 milyara, sadece 150 yıl sonra 5,5 kat artarak 6 milyara ulaşmıştır (Lucas, 2003, s.3). Yıllar içinde nüfusta yaşanan bu değişim çeşitli nüfus kuramlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Bkz: Bölüm 2.3).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu yıl olan 1923 yılından itibaren çeşitli nüfus politikaları uygulamaya çalışmıştır. 1963 yılına kadar belirli bir programa bağlı olmayan nüfus politikaları, 1963 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile resmi ve programlı hal almıştır. Bu yıldan sonra düzenli olarak beş yılda bir yapılan kalkınma planlarının en son olarak 2014 yılında onuncusu yapılmıştır. Yapılan bu kalkınma planları 1923-1965 yılları arasında nüfusu arttırmak, 1965-2007 yılları arasında nüfusu azaltmak ve 2007 sonrası nüfusun niteliklerini arttırmak içinde yapılmıştır (Bkz: Bölüm 2.5). Yapılan bu politikalar kimi zaman nüfus artış hızını yavaşlatsa da, hiçbir dönemde nüfusta gerileme yaşanmamıştır. Bu artışın getirdiği ekonomik, sosyal, kültürel vb. yararların yanı sıra işsizlik, sağlık ve eğitim hizmetlerinde aksama vb. sorunlar da beraberinde getirmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan nüfus

projeksiyonlarına göre de Türkiye'de nüfus artış hızının artmaya devam edeceği öngörülmektedir (Bkz: Tablo 2.10).

Nüfusun temel bileşimlerinden olan yaş yapısı bölgelerin sosyo-ekonomik yapısını anlamamıza yardımcı olur. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde genç nüfus oranı fazla iken, gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfus oranının fazlalığı dikkat çekmektedir. 15-64 yaş grubu diğer yaş gruplarına göre fazla ise bu durum demografik fırsat penceresi olarak adlandırılmaktadır. Bu kurama göre genç ve aktif nüfus oranı fazla, yaşlı nüfus oranı çok az olan bölgeler genç ve aktif nüfusun getireceği ekonomik avantajlardan yararlanarak ekonomilerinde çok büyük bir sıçrama gerçekleştirebilecektir (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 14). Bu durum yani genç nüfus ve çocuk nüfus oranı az gelişmiş bölgelerde gelişmiş bölgelere daha yüksek olduğundan dolayı demografik fırsat penceresi daha geç kapanmakta ve bu bölgeler genç nüfusun getireceği çeşitli avantajlar sunmaktadır.

Nüfusu arttıran demografik etmenlerden başlıcası doğumlardır. Doğumla ilgili veriler genel olarak bir kadının doğurduğu çocuk sayısı ile alakalıdır. Günümüzde nüfusun azalmaması için her 100 kadının en az 213 çocuk yapması gerekmektedir (HÜNEE, 2008, s. 2). Fakat kadının iş hayatına atılarak ekonomik özgürlüğünü elde etmesi, eğitim durumunun yükselmesi, yaşam tarzı ve hayata bakış perspektifinin değişmesi, ilk evlenme yaşının yükselmesi, boşanma sayılarında artış gibi nedenlerle kadın başına düşen doğum sayısı azalmıştır (Seyyar, 1999, s. 147; Babat, 2010, s. 50). Bu durum gelişmiş bölgelerde daha fazla görülmekte olup az gelişmiş bölgelerde üstte saydığımız nedenlerin zıttı bir durum yaşandığı için kadın başına doğum sayısı daha fazla olmaktadır. Unutmamak gerekir ki her birey doğumundan itibaren yaşamı boyunca çeşitli kategorilerde önemli rol oynamaktadır. Doğumunda itibaren tüketici konumunda olan birey, 14-64 yaş arası üretici ve 65+ yaş sonrasında tekrar tüketici konumuna geçmektedir. Bu durumda her yeni doğan birey şimdinin tüketicisi geleceğin üreticisi ve ekonominin temel yapı taşı olduğunu göstermektedir (Sabri, 1977, s. 93).

Doğumlar nüfusu arttıran temel faktör iken nüfusu azaltan temel faktör ölümlerdir. Ölüm olayı her yaş grubunda gerçekleşmekte iken oransal olarak en fazla 65+ yaş grubunda ölüm olayları yaşanmaktadır. Ortalama insan ömrünün 70 olduğunu düşünürsek bir kişinin ömrünü beslenme, sağlık hizmetleri, yaşam koşulları gibi

etmenleri iyileştirerek 10 yıl arttırılabilir. Nitekim gelişmiş ülkeler bu rakamı çoktan yakalamıştır (WHO, 2015). Ortalama ömür ülkelerin gelişmişlik seviyesi ile de yakından ilişkilidir ve ortalama ömrün yüksek olduğu ülkelerin gelişmiş ülkeler kategorisine girdiğini görmekteyiz. Ülkelerin gelişmişlik seviyesini incelerken ortalama ömrün yanında üzerinde en fazla durulan konulardan biri de bebek ölüm hızlarıdır. Çünkü bebek ölüm hızı, sağlık hizmetlerinin yaygınlığı, hastane-sağlık çalışanı sayısı, annenin eğitim düzeyi gibi konularda önemli bilgiler edinmemize olanak sağlamaktadır (Kocaman, 2002, s. 58).

Doğum ve ölüm oranlarının sabit olduğu varsayımı altında nüfusu arttıran veya azaltabilen faktör göç olgusudur. Bu olgu geçmişten günümüze sadece ekonomik değil aynı zamanda siyasi, kültürel, eğitim, sağlık, doğal afetler, güvenlik sorunları gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanmaktadır (HÜNEE, 2006, s. 70-75). Modern anlamda iç göç hareketleri batı ülkeleri ve gelişmiş ülkelerin sanayileşme hareketi ile başlamış ve hız kazanmıştır. Türkiye'de ise iç göç hareketleri batı ülkeleri ve gelişmiş ülkelere yaklaşık iki yüzyıl sonra başlamıştır (Öztürk, 2007, s. 246). Türkiye'de yaşanan bu göç hareketleri 1948-1956 yılları arasında 1800'den 44000'e (Tekeli, 1977, s. 14) ve 1970'de 100 bine yükselen traktör sayısının artışı ile başladığı düşünülmektedir (Tekeli, 2013, s. 71).

Göç olayı hem göç alan hem de göç veren bölgelerde çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Az gelişmiş bölgeler sürekli göç verdikleri için az gelişmişlik kısır döngüsü içine girerken, göç alan bölgeler dengesiz büyüme sonucunda büyük bir köy haline dönüşebilmektedir (Başel, 2007, s. 520). Göç hareketlerinin belirli bir merkeze yönlendirmesi ülke yatırımlarının belirli bir merkeze yönelmesine ve diğer bölgelerin atıl kalmasına sebep olmaktadır. Bunun sonucunda bölgeler arası gelişmişlik farkları ortaya çıkmakta veya var olan gelişmişlik farkını derinleştirmektedir (DPT, 2003, s. 13). İnsanlık tarihi ile başlayan göç olgusunu sıfıra indirmek mümkün değildir fakat yapılacak çalışmalarla göçün yönünü değiştirmek mümkün olabilmektedir.

Çalışma hazırlanırken çeşitli kaynaklardaki sayısal veriler bir araya getirilmiş ve gerekli sınıflandırmalar yapılmıştır. Siirt ili ve ilçelerinin nüfus ve demografik yapısı gerek ilçeler ile gerekse Türkiye ortalaması ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalar yapılırken güvenilir veriler seçilmeye çalışılmış ve çıkan sonuçların daha anlamlı ve

daha anlaşılır olması için tablo ve grafik haline getirilmiştir. Çalışmada sade bir dil kullanılmaya özen gösterilmiştir.

Siirt ilinin demografik yapısının Türkiye ile karşılaştırıldığı ve bölgesel kalkınma açısından yorumlanan bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Siirt ilinin adının kaynağı, tarihsel gelişimi, coğrafi yapısı, geçmişten günümüze yaşanan demografik değişimleri, ilin güçlü ve zayıf yanları hakkında bilgi verilmiştir. Siirt ilinin ilçelerin nüfusu, sosyo-ekonomik yapısı, tarihsel gelişimi, coğrafi yapısı incelenmiş ve ilçelerin Siirt içindeki yüzölçümü ve nüfus payı, merkeze uzaklık ve genel durumları hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde demografinin tanımı, önemi, ilgi alanları ve geçmişten günümüze gelişimi incelenmiştir. Daha sonra demografinin başlıca unsuru olan nüfus detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Nüfusun diğer bilimlerle ilişkisi, nüfus kuramları, Cumhuriyet Döneminden günümüze kadar Türkiye'de uygulanan nüfus politikaları ve Kalkınma Planlarında nüfusla ilgili konular incelenmiştir. 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımından günümüze Siirt ili ve Türkiye'nin nüfussal gelişimi, yaş yapısı ve nüfus artış hızı incelenmiş ve Siirt ilinin Türkiye içindeki payının yıllar itibari ile gelişimi gözlemlenmiştir. Hem TÜİK hem de yazar tarafından nüfus projeksiyonları hesaplanmış ve grafik halinde sunulmuştur. Yapılan hesaplamaların sonuçları hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde doğum ve ölüm konuları ele alınmıştır. Öncelikle doğum ve doğum oranlarına etki eden faktörler hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra doğum oranları ve alt kategorileri incelenmiş ve bu oranlar Türkiye ortalaması ile kıyaslama yapılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'dan alınan veriler derlenerek farklı hesaplamalar yapılmış ve çıkan sonuçlar Türkiye ortalaması ile karşılaştırılmıştır. Aynı şekilde ölüm oranları incelenmiştir. Daha sonra ölüme neden olan faktörler ve bebek ölüm hızları Türkiye ortalaması ve çeşitli illerle kıyaslanmıştır. Yaşanan ölüm olaylarının yüksek çıkması nedeni ile sağlık sektörü incelenmiştir. Yapılan bu inceleme sonucunda ildeki sağlık çalışanı ve sağlık kurumlarının Türkiye ortalamasına göre durumu ortaya konmuştur.

Dördüncü bölümde nüfusu hem arttırabilen hem de azaltabilen faktörlerden biri olan göç olgusu incelenmiştir. Göçe sebep olan faktörler, göçlerin sonuçları, göç çözüm

önerilerine yer verilmiştir. Siirt ilinde yaşanan göç hareketleri, hangi yöne olduğu, hangi yaş grubun hangi sebepten dolayı göç ettiği incelenmiştir. Ayrıca Siirt'in Türkiye ortalamasına göre olması gereken göç miktarı hesaplanmıştır. Yapılan hesaplama sonucunda göç olaylarının sebepleri hakkında bilgi edinilmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur.

Çalışma sonuç ve değerlendirme ile sona ermektedir.

I.BÖLÜM

SIİRT

1.1. SIİRT İLİNİN ADININ KAYNAĞI

Çok eski bir tarihe ve 5 bin yıllık geçmişe sahip olan Siirt ili, tarihin farklı dönemlerinde farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır (DİKA, 2011c, s. 16). Ev sahipliği yaptığı uygarlıklar Siirt'i kendi dillerine uygun olarak isimlendirmişlerdir. Yıllar içinde değişime uğrayarak Siirt adını alan ilin, adının Arapça, Süryanice, Farsça ve Sami dilinden geldiğine dair çeşitli kaynaklar mevcut olmasına rağmen hangi dilden ve ne zaman geldiğine dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Çeşitli kaynaklardaki bilgiler şu şekildedir.

Arapçadan geldiğine dair görüşe göre; Siirt kelimesinin Arapçanın Secer sözcüğünden bozularak girdiği düşünülmektedir (Şer, 2010, s. 1). Arap kaynaklarındaki adı "İs'ird" ya da "Us'ird" olarak kullanılmıştır. Encyclopedia of Islam olmak üzere diğer 19. YY batılı kaynaklarında "Sı'ird, Sa'ird, Sert, Sa'erd, Sört, Sö'ört, Sa'irt" gibi oldukça fazla bir çeşitlilikle karşımıza çıkmaktadır (Özgen ve Karadoğan, 2009, s. 63).

Arap dilinde şehrin adı eski kaynaklarda Dar-ı Said olarak geçmekte olup (Kılıççioğlu, 1992, s. 6), günümüz Arapça kaynaklarda ise Veleye olarak geçmektedir (DİKA, 2014).

Keltani dilinden geldiğine dair görüşe göre; Siirt ilinin adının Sami dilinden geldiği bazı kaynaklarda belirtilmesine rağmen, farklı kaynaklarda bu adın Keltani dilinden şehir manasına gelen Keert (Kaa'rat) kelimesinden kaynaklandığı belirtilmektedir (GAPBKİP, 2007, s. 51).

Farsçadan geldiğine dair görüşe göre; Şu an Siirt şehrinin kurulu olduğu alan, eski Siirt şehrinin kurulu olduğu sırtlara dayanarak kurulmuş olduğu için Farsça'da Sé-Hırt (üç düğüm, üç tepe ve ya üç tepecik) olarak isimlendirilmektedir. Bunu Siirt ilinin yerleşim alanı olan alanının hemen gerisinde Rasinnebah, Biraffa ve Mevbuk adında üç tepe yer almaktadır. Bu üç tepe Siirt ilinin isminin Farsçada coğrafi özelliklerden geldiğini göstermektedir (Özgen, 2003).

Süryaniceden geldiğine dair görüş; Arapça ismi olan Secerd ismi kullanılmadan önce Süryaniler ona "Bet Mbdare", yani Türkçe anlamı "Dağınıklar Kenti" olarak isimlendirmişlerdir. Bu ismin 1800'lü yılların sonuna kadar çeşitli kaynaklarda geçtiğini görüyoruz (Şer, 2010, s. 1). Daha eski Süryanice kaynaklarda ise, Keldani dilindeki biçimine çok yakın bir benzerlikle "Se'erd" olarak yer almaktadır (Özgen ve Karadoğan, 2009, s. 63). Se'erd yani yöresel söyleniş biçimiyle Sert 19 YYda Seerd, Sört, Sairt, olarak kullanılmış, şu an Siirt olarak söylenmiştir. (GAPBKİP, 2007, s. 51).

Diğer Kaynaklarda; Kadri Perk'in Doğu Anadolu tarihinde Siirt, Sert, Tigra-Mosert; Hüseyin Cahit tarihinde Serad; Şemsettin Sami'nin "Kamus-us Alam" adlı eserinde Tiğrakert olarak geçmektedir. Bazı tarih araştırmacıları Ermenilerin "şehir" anlamına gelen Gerd, ekini insan isimlerine eklendikleri belirterek Tigranogerta şeklinin şimdiki Siirt'in yerinde olduğunu iddia ederler. Çeşitli İslam ve batı kaynaklarında şehrin adı Sert, Sirt, Seert, Söört ve Sairt şekillerinde yazılmış, bugün ise Siirt adı değişmez bir kent adı olarak güncellenmiştir (Kılıçcıoğlu, 1992, s. 58).

Kadir Aytar "Said Nursi ve Siirt" adlı eserinde Siirt ilinin adının eski Siirt'in üstündeki sırtlarda kurulmuş olduğu için "Sirt" kelimesinde geldiğini düşündüğünü belirtmiştir (Aytar, 2013, s. 1). Bu durum ismin Farsçadan geldiğine dair görüşü destekler niteliktedir.

1.2. SİİRT İLİNİN TARİHİ

1.2.1. M.Ö.'den Osmanlı Dönemine Kadar Olan Dönem

Siirt ili ve çevresine, M.Ö. 2000 yılı başlarından 4.yüzyıla kadar Samiler, Babil, Asur İmparatorluğu, Medler, Persler, Büyük İskender; M.S. ise Romalılar, Partlar ve Sasaniler hâkim olmuşlardır (Kafalı ve Sekmen, 2010, s. 57). Hurri ve Mitani krallıkları Siirt ve çevresinde hükümdarlığı yaklaşık 200 sene sürmüştür. Daha sonra Urartular şehirde egemenlik kurmuşlardır. Yapılan savaşlar sonucu M.Ö. VII. YYda Perslerin egemenliği altında 300 yıl yaşayan şehir, Makedonya Kralı Büyük İskender'in yaptığı seferler sonunda, Siirt dâhil bütün Anadolu, Büyük İskender'in egemenliği altına girmiştir. Makedonya kralı Büyük İskender'in ölümünden sonra Selepkasların eline geçen Siirt, daha sonra ikinci defa Perslerin eline geçmiştir. M. Ö. I. YYda Romalılar, M. S. II. YYda Partlar ve Sasaniler yörede egemenlik kurmuşlardır. İslamiyet dönemine

kadar ise Siirt şehri ve çevresinde Bizanslar hüküm sürmüştür (Siirt Valiliği, 1995). Siirt M.S. 7.yüzyılın ikinci yarısında, Halife Hz. Ömer zamanında İslam Ülkelerine katılarak El Cezire Eyaleti'ne bağlanmıştır (Kafalı ve Sekmen, 2010, s. 57) . X. ve XII. YYda Bizans Devleti Siirt'e saldırılar yapmış olsa da Malazgirt Meydan Muharebesinde Bizans devletini yenen Selçuklu Devleti Siirt çevresini ele geçirmiş ve tüm kontrolü ele almışlardır. Malazgirt Meydan Muharebesi yapıldığı esnada Mervaniler'in hükümdarlığı altında bulunan Siirt şehri, Artuklular (Cumhuriyet camisi bir Artuklu eseridir) döneminde Moğol istilasına uğramıştır. Daha sonra İlhanlıların, Celayirler'in, Karakoyanların, Akkoyunlar'ın, 1500 yılında Safevi'lerin, XIV. ve XV. YYda Eyyubiler'in hâkimiyeti altına girmiştir (Özgen ve Karadoğan, 2009, s. 66).

1.2.2. Osmanlı Dönemi

1514 Çaldıran Savaşından Eyyubileri yenen Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı İmparatorluğuna katılan Siirt ili Osmanlı döneminde Diyarbakır eyaletinin 24 sancağından birine merkez olmuştur (Kafalı ve Sekmen, 2010, s. 57).

1514-1632 yılları arasında Diyarbakır eyaletine bağlı olan Siirt 1632-1661 yılları arasında Van eyaletine bağlı bir sancak olmuştur. Ancak kısa bir süre sonra tekrar Diyarbakır eyaletine dâhil edilmiştir (GAPBKİP, 2007, s. 54).

1831'de yapılan Osmanlı nüfus sayımına kayıtları XIX. Yüzyılda Siirt yöresinde Hazzo (Kozluk)'nun Diyarbakır Eyaletine bağlı bir hükümet olduğu belirtilmekteydi. Bugün Siirt ilinin kazalarından biri olan Şirvan (Şirve) ise liva olarak Van eyaletinde yer almaktaydı (Kılıççioğlu, 1992, s. 20-21).

1864 Vilayet nizamnamesi ile kaza haline getirilerek İstanbul'dan gönderilen kaymakam vasıtası ile yönetilmiştir. 1867 Vilayet nizamnamesine göre Siirt ili Diyarbakır vilayetine bağlı bir liva olarak görünmekteydi (Özgen ve Karadoğan, 2009, s. 64-65).

1871 Diyarbakır salnamesine göre Siirt sancağında 68.449 erkek yaşamaktaydı. Bu dönemde Eruh 19.215, Şirvan'da 19.130 nüfusa sahiptir (Kılıççioğlu, 1992, s. 21).

1877'de merkez kaza Eruh, Şirvan, Rızvan ve Sason'dan oluşan Siirt sancağı Diyarbakır vilayetine bağlı olduğu yönetsel durumunu 1880 dönemi boyunca korumuştur (Kılıççioğlu, 1992, s. 20-21).

1881-1882 Osmanlı nüfus sayımları verileri ise Siirt sancağının toplam nüfusunun 1871 nüfus sayımına göre azaldığını ve 65.567 nüfusa sahip olduğu görünmektedir (Kılıççioğlu, 1992, s. 21).

1890'larda nüfus 5 bin civarı daha azalarak 60 bin dolaylarında olmuştur. (GAPBKİP, 2007, s. 54).

1892'de Diyarbakır vilayetinden ayrılarak Bitlis'e bağlanan Siirt'te, bu tarihte şehre bağlı merkezin yanı sıra Şirvan, Eruh, Pervari ve Garzan kazaları bulunmaktaydı (GAPBKİP, 2007, s. 54). 1892 Bitlis vilayet salnamesine göre Siirt'in 31.692 erkek 27.797 kadın toplam 75.914 nüfusa sahip olduğu bilinmektedir (Kılıççioğlu, 1992, s. 22).

1914'te nüfus neredeyse yarı yarıya düşerek 30 bin civarında olmuştur (GAPBKİP, 2007, s. 54). Bu dönemde Bitlis vilayeti merkez sancağı Muş, Genç ve Siirt sancaklarından oluşmaktaydı. 1896 devlet salnamesi kayıtlarında bugün Siirt'e bağlı olan Sason kazasının Muş sancağı içinde yer aldığı görülmektedir. Siirt sancağı 1892-1896'daki yönetsel konumunu 1903'te ve 1916'da da korumuştur (Kılıççioğlu, 1992, s. 20-21).

1892-1919 tarihleri arasında Bitlis Vilayetine bağlı olan Siirt ilçesi, 26 Eylül 1919 yılında 48 Sayılı Heyet-i Umumiye Kararı ile bağımsız sancak haline getirilmiştir ve Cumhuriyet'in 1923 yılında kurulmasından hemen sonra il olmuştur (Özgen ve Karadoğan, 2009, s. 64-65).

1.2.3. Cumhuriyet Dönemi

26 Eylül 1919 yılında, 48 Sayılı Heyet-i Umumiye Kararı ile bağımsız sancak haline getirilen ve 1923 yılında il olan Siirt'in (SÇŞİM, 2013, s. 10) bu dönemden sonra gerek coğrafi gerekse demografik yapısında çeşitli değişimler meydana gelmiştir. 1924 yılında başlayıp 1990 yılında kadar devam eden değişiklikler şu şekildedir;

1924'te Beytüşşebap Siirt ili sınırlarına katılmıştır.

1926'da Beşiri ve Sason'un Siirt iline katılmasıyla il genişlemeye devam etmiştir. (1927-1935 Siirt Haritası için bkz. EK-1).

1936'da Beytüşşebap, Hakkâri'ye bağlanmıştır.

1938'de Yanarsu ilçesinin merkezi Kurtalan'a taşınmıştır ve aynı ilçeye bağlı Baykan bucağı ilçe olmuştur. Aynı yıl Sason'a bağlı bucak olan Hazo, Kozluk adıyla ilçe yapılmıştır.

1943'te Garzan ilçesinin ve merkezinin adı Kurtalan olarak değiştirilmiştir.

1957'de Beşiri'nin bucağı olan nahiye, Batman adıyla ilçe yapılmıştır.

1962'de Pervari ilçesinin bucağı, Van'ın Gevaş ilçesine bağlanmıştır. (DİKA, 2014).

1894 yılında Bitlis'e bağlanan Siirt, 26 Eylül 1919'da 48 sayılı heyet-i umumiye kararı ile bağımsız sancak olmuş ve Cumhuriyetin ilk yıllarında il statüsüne kavuşmuştur. 16 Mayıs 1990 tarihinde 3697 sayılı kanunla 3'e bölünen Siirt ilinden Batman ve Şırnak ayrılmış ve il olmuştur (Kılıçoğlu, 1992, s. 57). Aynı yıl Siirt'in Şırnak ilçesiyle, Erüh'tan ayrılarak ilçe yapılan Güçlükönak beldesi yeni kurulan Şırnak iline bağlanmıştır ve Merkez ilçeye bağlı Tillo bucağı Aydınlar adıyla ilçe yapılmıştır (DİKA, 2014). 1923 yılında il olan Siirt'in ilçe sayısı 11 iken 1990 yılında Şırnak ve Batman ilçelerinin il olması ile ilçe sayısı 6'ya düşmüştür. (SÇŞİM, 2013, s. 10; 1935-1990 Siirt Haritası İçin Bkz. EK-2)

1990 yılında değişen sınırlardan sonra Siirt ilinin yüzölçümü 6.000 km²'ye inmiş olup, km²'ye 42 kişi düşmüştür. 2014 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre 5.473 olan yüzölçümüne karşılık 318.366 kişilik nüfusu ile km² ye 58 kişi düşmektedir (SÇŞİM, 2013, s. 10).

1990 yılından sonra meydana gelen coğrafi ve demografik değişimleri tablo 1.1'deki gibi sunabiliriz.

Tablo 1.1: Siirt İli 1990 Öncesi ve Sonrası Değişimi

Siirt	1990 Öncesi	1990 Sonrası
Yüzölçümü	11.000	6.000
Nüfusu	527.741	243.375
İlçe Sayısı	11	7
Belediye Sayısı	14	9
Köy Sayısı	516	272
Mezra Sayısı	606	251
Orman Alanı	452.600 Ha.	219.332 Ha.
Ekilebilen Alan	258.591 Ha.	74.444 Ha.
Sulanabilen Alan	10.000 Ha.	3758 Ha.

Kaynak: Kılıçoğlu, 1992, (1990 Sonrası Siirt Haritası İçin Bkz. EK-3)

Siirt milli mücadele döneminde, İngilizlere ait bir birlik Siirt halkına gözdağı vermek amacıyla gelerek birkaç gün kaldıktan sonra geri çekilmişlerdir. Bunun dışında Siirt ili yabancı güçlerin işgaline uğramamıştır (Kılıççıoğlu, 1992, s. 25). Her yıl 14 Eylül, Siirt ilinde Mustafa Kemal Atatürk'ün 16. Kolordu Komutanı iken şehre yaptığı ziyaret nedeni ile Şeref Günü olarak kutlanmaktadır (Siirt Valiliği, 2015a).

1.3. SİİRT İLİ GENEL BİLGİLER

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle bölümünde ve Güneydoğu Torosların kenar kıvrımları kuşağında yer alan (Özgen ve Karadoğan, 2009, s. 61) Siirt, 41.42' boylamları ile 38.15' ve 37.45' enlemleri arasında yer almaktadır. Siirt ilinin güneyinde Şırnak ve Mardin, doğusunda Van ve Hakkâri, kuzeyinde Bitlis ve batısında Batman illeri bulunmaktadır (Bayraktar, 1998, s. 3). Karasal iklimin görüldüğü ve dört mevsimin belirgin bir şekilde yaşandığı ilde ortalama sıcaklık yaz aylarında 40 derece, kış aylarında 7 derecedir. İlin büyük bir kısmı yüksek dağ ve platolardan oluşmakta olup, dağların eteklerinde yüksek yaylalar bulunmaktadır (DİKA, 2011b, s. 4). İlin merkezi Dicle Nehrinin kollarından olan Botan ve Reşan Çayları arasında, yedi tepenin yamaçlarında kurulmuş ve günümüzde ovaya yayılmaya başlamıştır (SÇŞİM, 2013, s. 10). Doğuda çok geniş bir kütle oluşturan, Yazlıca Dağı 2953 metrelik yüksekliği ile il sınırları içindeki en yüksek noktadır (GAPBKİP, 2007, s. 50).

Kâtip Çelebi Seyahatnamesinde Siirt ilini anlatırken, Diyar-ı Rabia bölgesindeki bir dağın üzerine kurulduğunu belirtmiştir. Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinin birleştikleri bölgede yer alan Siirt'in, kuzeyinde ve güneyinde ortaya çıkan uygarlıklar, bölgenin gerek kültürel gerekse sosyal olarak gelişiminde etkili olmuştur. Bölgenin dağlık oluşu ve ulaşım imkânlarının az gelişmiş olması kent merkezinin ortaya çıkmasını ve yerleşimin dağınık olarak meydana gelmesini sebep olmuştur. Fakat mevsimin her anıyla yaşandığı iklimi, her türlü sebze ve meyvenin yetiştiği bereketli toprakları, el emeği göz nuru ürünü olan battaniye ve kilimleri, şifa kaynağı Pervari balı, iri taneli fıstığı, kendine has lezzeti olan Zivzik narı, doğal güzellikleri, tarihi eserleri ve evliya türbeleriyle gezilmeye, görülmeye değer bir şehir olarak anlatmıştır (GAPBKİP, 2007, s. 50).

1.3.1. Dini Yapısı

Tarih boyunca çeşitli medeniyet ve uygarlıkları barındıran Siirt şehrinin M.S. çoğunlukla İslam dininin etkisinde kaldığı tarihi yapılardan ve kalıntılardan anlaşılmaktadır. İslam tarihinden önce ve sonraki dönemlerde farklı dini inanışları olan Ermeni, Gregoryan, Keldani, Katolik, Süryani, Yakubi ve Yezidi gibi azınlıklar Siirt topraklarında bulunmuştur. Selçuklu ve Osmanlı imparatorluğu döneminde dini bilimler ve özellikle din felsefesi üzerine eğitim verilmiştir. Nitekim Siirt'te XIX. YY sonlarında geleneksel eğitim kurumu olan medreseler ağırlıklı olarak hizmet vermiştir. 1888 Devlet Salyanamesine göre Siirt şehir merkezinde altmış bir (61) öğrenci eğitim görmüştür. Bunun yanında azınlıkların da ilk ve orta dereceli okulları olmuştur (Kılıççioğlu, 1992). Şu an şehrin genelinde Müslüman nüfus ağırlıkta olup, Tillo ilçesi ve Ziyaret (Veysel Karani) Beldesi dini çekim merkezleri olarak önemini korumaktadır.

1.3.2. Siirt İlinin Öne Çıkan Özellikleri

- Türkiye'nin önemli sosyo-ekonomik gelişme alanlarından GAP Bölgesindeki 9 ilden biri¹.
- 2000-2010 yılları arasında nüfusu en çok artan 18. İl¹.
- 2010 Nüfus Sayımına göre 30 yaş altı nüfusta Türkiye'nin en genç 4. İl¹.
- 2004-2009 yılları arasında yapılan kamu yatırımlarında en fazla artış gösteren 2. İl¹.
- 2010 yılında en çok fıstık üretilen 3. il ve fıstık fidanı üretiminde 1. İl¹.
- Güneş Enerji potansiyeli en yüksek olan illerden biri¹.
- Türkiye'nin en büyük 2. işlenebilir bakır rezervine sahip olan il¹.
- Türkiye'de petrol çıkarılan 11 ilden biri¹.
- Türkiye'de tren hattı başlangıç istasyonu bulunan 11 ilden biri¹.
- Türkiye'de her gün uçak kalkan 32 ilden biri¹.
- 2003-2012 yılları arasında yapılan kamu yatırımlarında en fazla artış gösteren 7. il² (16 kat).

¹ DIKA (2011b, s. 2).

- Fıstık fidanı üretiminde 1. il (2000 yılında 2,5 milyon fidandan 2012'de 16,5 milyon fidan²).
- 2012 ADNKS verilerine göre Türkiye'nin en genç 3. ili² (0-24 yaş nüfus: % 62).
- 2012 yılında en çok fıstık üretilen 3. il² (17.478 ton).
- Türkiye'de petrol çıkarılan 11 ilden biri².

İl ekonomisi deri sanayi, orman ürünleri sanayi ve asfaltit, bakır ve krom madenciliği açısından da gelecek için umut veren bir potansiyele sahiptir (GAPBKİP, 2007, s. 50).

Siirt'in Şirvan ilçesine bağlı Madenköy'de önemli düzeyde bakır rezervi bulunmaktadır. Madenköy'de halen bir üretim tesisi faaliyette olup yatırımı devam etmektedir. Ayrıca Siirt'te önemli düzeyde çimento, kireçtaşı ve alçı rezervi bulunmaktadır (DİKA, 2010, s. 138).

Türkiye'deki bulunan 7 bölge, gelişmişlik durumlarına göre altı kategoriye ayrılmıştır. Teşvikler az gelişmiş bölgeleri daha cazip kılmak amacıyla bu sınıflandırmaya göre tasarlanmıştır. Siirt bu anlamda en geniş teşviklerin olduğu 6. Bölge sınıflandırması içinde yer almaktadır. Bu bakımdan yatırım yapmaya uygun yerlerden biri olarak göze çarpmaktadır (DİKA, 2011a, s. 17; Teşvik Bölgeleri Sıralaması için Bkz. EK-5)

1.3.3. Siirt İlinin Eksik Yanları

Yaklaşık 5 bin yıllık tarihe sahip olan Siirt ilinin istenildiği kadar gelişmemesinde, doğal ortam özelliklerinin etkisinin yanı sıra, beşeri faaliyetlerinin yetersizliği de etkilidir. Eski İpek yolu üzerinde bulunan il, Sanayi devrimi ile beraber bu avantajını kaybetmiş ve yeni bulunan ulaşım koridorlarının uzağında kalmıştır. Bu yüzden Siirt şehri gibi ana yollara ve merkezlere uzak kalan bölgelerde doğal ortam koşullarının da etkisi ile şehirselleşme hızı hızlı bir şekilde gelişmemiştir. Bu yüzden Siirt'in en büyük eksiği olan çevre illerle ticaret ve ulaşım konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır (DİKA, 2011c, s. 91).

² DİKA (2011a, s. 4)

İl için en büyük problemlerden biri sanayi yatırımlarının yetersizliği ve işsizlik sorunudur. Genç nüfus oranı çok yüksek olan ilde ekonomik sebeplerle dışarıya göç artmaktadır. Bu durum şehirdeki kaynakların atıl kalmasına ve şehrin az gelişmişlik kısır döngüsü içinde kalmasına sebep olmaktadır (DİKA, 2011c, s. 91).

1.3.4. Siirt İli Gelişme Senaryosu

Yapımı devam eden ve biten barajlarla beraber Siirt iline bağlı köylerin bir kısmı ve tarım arazileri sular altında kalacaktır. Bu alanlardaki kot değişikliğinden dolayı sulanabilir alanlar artacak ve verimli tarım arazilerinde artış olabilecektir. Ayrıca bu barajların iklim değişikliği meydana getirmesi beklenmektedir (DİKA, 2011c, s. 91).

Şehrin ulaşım sektöründe yapılacak yatırımlar ekonomiyi olumlu etkisi olacağı beklenmektedir. Özellikle ulaşım konusunda sıkıntılı olan Eruh yolunun yapılması ile Kuzey–Güney ulaşımının gelişmesi, bunun sayesinde Siirt'in İpek Yolu'na bağlanması sonucunda ticaretin canlanacağı öngörülmektedir. Siirt ilinin Kurtalan üzerinden Batman ile ekonomik ilişkilerinin artması, ticaretin artması için önemli bir gelişme olacağı düşünülmektedir (DİKA, 2011c, s. 91).

Tarım ve hayvancılıkta da olumlu gelişmeler beklenmektedir. Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardımlarından elde edilen kaynağın iyi bir şekilde değerlendirilmesiyle Siirt ilinin önemli bir gelir kaynağı olan fıstıkçılığın hızlı bir gelişme göstereceği beklenmektedir. Fıstıkçılık alanında uzman kişi sayısının artması ve Siirt OSB'de yapılması planlanan Fıstık İşleme Tesisi gibi tesislerle birlikte bu alanda istihdam edilecek kişi sayısının artması, bal ve nar gibi ürünlerde markalaşma yolunda önemli adımlar atılacağı, ile özgü diğer ürünlerde de üretimin artacağı tahmin edilmektedir (DİKA, 2011c, s. 91).

İl büyük sorunlardan birisi olan sanayi yatırımlarının az sayıda olması ve işsizlik meselesi de, ilin ticaret yollarına entegre edilmesi sayesinde düşüşe geçmesi beklenmektedir. Ticarete yaşanacak hareketlenmenin sanayi yatırımlarına da etki edeceği ve bu ilerlemenin uzun vadede göç eğilimini azaltacağı düşünülmektedir (DİKA, 2011c, s. 91).

Yeni kurulmuş olan üniversite kampüsünün etkisiyle il merkezi çok sığ bir alan olmaktan çıkıp, merkezin genişleyip batıya doğru bir gelişme göstereceği beklenmektedir (DİKA, 2011c, s. 91).

1.4. SİİRT'İN SOSYO-GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI

Kişi başına düşen mili gelir seviyesine ait veriler, ülkeler veya iller arası gelişmişlik sıralaması yaparken tek başına yeterli olmayıp iktisadi açıdan gelişmenin tek ölçüsü olarak kabul edilmesi ve buna dayanarak değerlendirilmelere gidilmesi yanlış olduğu düşünülmektedir. Şöyle ki gelişen bir gencin sadece boy atması ile meşgul olunurken bunun yanında akli melekeleri ile bedeni kabiliyetlerinin gözden uzak tutulmasına neden olmaktadır. Bu yüzden sadece kişi başına düşen mili geliri esas almayan bunun yanında çeşitli başlıklar altında belli puanlama yöntemiyle yapılan Sosyo-Gelişmişlik Sıralaması yapılmaktadır (Yörükoğlu, 1971, s. 34).

İlk olarak Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1990'da yayımlanmaya başlanan İnsani Gelişme Raporlarında (İGR), sadece insanların gelirinin değil aynı zamanda gelir dışı göstergeleri de ölçmeyi amaçlayan bir kısım endeksler yayımlanmaya başlanmıştır. Bu endekslerdeki temel anlayış, insani gelişmenin kişilerin seçeneklerini artırma süreci olmasıdır (Şeker, 2011, s. 2)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) İnsani Gelişme Endeksi (İGE) üç ana başlıktan oluşan bir endekstir. Doğumda beklenen yaşam süresi, okuryazarlık oranı (ağırlığı üçte iki), ilköğretim ve yükseköğretim kombinasyonu ile ölçülen eğitim durumu ve gayri safi milli hasılanın kişi başına düşen kısmı ile ölçülen yaşam standartlarıdır. Birleşmiş Milletlerin uluslararası sıralamada kullandığı bu göstergeleri Türkiye'de iller arası gelişmişlik sıralamasını yapmak için kullanılmaktadır (DİKA, 2010, s. 101).

İl bazında karşılaştırılmalı olarak gelişmişlik göstergelerinin belirlendiği bu ve benzeri çalışmalara ilişkin değinilmesinde yarar görülen bir diğer konu da "gelişme" kavramıyla ilgili olmaktadır. Zira 1970'li yıllarda gelişmenin felsefesinde yaşanan değişim, önemli ölçüde gelişmeyi ölçen göstergelere de yansımıştır. Günümüzde kabul gördüğü biçimiyle gelişme, sosyal ve ekonomik göstergeler arasında bir etkileşim yapısını sergileme eğilimindedir (DPT, 2003, s. 3-4).

Siirt ilinin gelişmişlik düzeyinin belirlenmesi ve Türkiye içindeki yerinin belirlenebilmesi açısından farklı çalışmaların sonuçları aşağıda verilmiştir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nin 1975 yılında yaptığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi İnsani Gelişme Endeksinin Gelişim Raporuna göre (DİKA, 2010, s. 102);

1975 yılında Türkiye sıralaması: 61,

1997 yılında Türkiye sıralaması: 73,

2000 yılında Türkiye sıralaması: 72'dir.

Siirt ilinin 1997 yılında 12 sıra gerilemesindeki temel sebep Batman ve Şırnak illerinin Siirt'ten ayrılmasıdır. Aynı raporda yapılan çalışmada 2000 yılında Gaziantep 31, Adıyaman 68, Kilis 32, Şanlıurfa 74, Diyarbakır 63, Mardin 71, Batman 70, Şırnak 81. sırada görünmektedir. Sıralamadan görüleceği üzere Siirt ili kendisine komşu olan illerden sadece Şırnak ilinin önünde yer almaktadır (DİKA, 2010, s. 102).

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurulu (URAK)

"Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi (BSYK)", "Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik (MBY)", "Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli (TBÜP)" ve "Erişilebilirlik (E) " olmak üzere 4 ana başlık üzerinden değerlendirilmiş olup dört ana değişkenden oluşması benimsenmiştir (URAK, 2011, s. 4). Araştırmada kullanılan değişkenler, ağırlıklandırmalar, hesaplama yöntemleri ve başvuru kaynakları EK-4'de verilmiştir. Dört başlık ve Genel Endeks Sıralaması üzerinden değerlendirilen çalışmada Siirt iline ait sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Yıllar İtibariyle Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Alt Endeksi Sıralamaları

- 2009-2010 Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Alt endeks sırası 75.
- 2008-2009 Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Alt endeks sırası 74.
- 2007-2008 Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Alt endeks sırası 74.
(URAK, 2011, s. 23)

Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Alt Endeksi

- 2009-2010 Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Alt endeks sırası 56.
- 2008-2009 Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Alt endeks sırası 54.

- 2007-2008 Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Alt endeks sırası 54. (URAK, 2011, s. 31).

Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt Endeksi

- 2009-2010 Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt endeks sırası 78.
- 2008-2009 Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt endeks sırası 59.
- 2007-2008 Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt endeks sırası 74 (URAK, 2011, s. 39).

Erişilebilirlik Alt Endeksi

- 2009-2010 Erişilebilirlik Alt Endeksi Değeri sırası 70.
- 2008-2009 Erişilebilirlik Alt Endeksi Değeri 71.
- 2007-2008 Erişilebilirlik Alt Endeksi Değeri 54. (URAK, 2011, s. 47).

Genel Endeks Sıralaması

- 2009-2010 Genel Endeks Sıralaması 76.
- 2008-2009 Genel Endeks Sıralaması 74.
- 2007-2008 Genel Endeks Sıralaması 69 (URAK, 2011, s. 18).

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurulunun yaptığı araştırmanın sonuçları incelendiğinde, Siirt ilinin bütün kategorilerde 2007 yılına göre gerileme yaşadığı gözlenmektedir. Bu da bize Siirt ilinin sürekli bir gerileme yaşadığını veya diğer illere göre çok daha yavaş bir gelişme gösterdiğinin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmaya göre Siirt ili 2007-2008 Erişilebilirlik Alt Endeksi Değerinde 54. olarak en yüksek, 2009-2010 Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt endeks sırası 78. olarak en düşük sırada olduğu görülmüştür.

Kalkınma Bakanlığı-2011

Kalkınma Bakanlığı tarafından 2011 yılında yapılan çalışmasında, sekiz başlık altında 61 göstergeden yararlanılmıştır. Çalışmada 61 adet gösterge kullanılmış olup, sosyal göstergeler başlığı altında demografi, eğitim, sağlık, istihdam, altyapı ve diğer refah göstergelerine yer verilmiştir. Ekonomik göstergeler altında ise imalat sanayi, inşaat, tarım ve mali göstergeler bulunmaktadır. (Kalkınma Bakanlığı, 2013a, s. 1).

İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralamasında Siirt ilinin 77. sırada yer aldığı görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013a, s. 50).

Devlet Planlama Teşkilatı

DPT tarafından 2003 yılında yapılan il sıralaması, ekonomik ve sosyal yapılarını temsil eden 58 farklı endeksin ortak kısmı ele alınarak ve temel bileşenlerin çözümlenmesiyle ortaya çıkarılan temel bileşen değerleri esas alınarak oluşturulmuştur (DPT, 2003, s. 46). Bu sıralama sonucunun dört ana başlıktaki Siirt ili sıralaması aşağıdaki gibidir;

İmalat sanayi gelişmişlik sıralaması: 69 (DPT, 2003, s. 118).

Sağlık sektörü gelişmişlik sıralaması: 69 (DPT, 2003, s. 123).

Eğitim sektörü gelişmişlik sıralaması: 75 (DPT, 2003, s. 129).

İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması: 73 (DPT, 2003, s. 56).

DPT tarafından 2003 yılında yapılan Sosyo - Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması çalışmasının, 2010 yılında aynı değişkenler kullanılarak yapılmış ve Mardin iki sıra gerilemiş (74), Batman'ın iki sıra ilerlemiş (68), Siirt (73) ve Şırnak'ın (78) ise sabit kalmış oldukları görülmektedir (DİKA, 2011c, s. 35).

Diğer Araştırmalar

Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin 2005 yılında yaptığı sosyo-ekonomik göstergeler açısından illerin gelişmişlik düzeyinin karşılaştırmalı analizi sonuçlarına göre;

Sosyal Gelişmişlik Göstergelerine Göre İllerin Sıralaması: Siirt 42.

Ekonomik Gelişmişlik Göstergelerine Göre İllerin Sıralaması: Siirt 78. olarak görülmüştür (Özdemir ve Altıparmak, 2005).

Siirt ili ile ilgili yapılan Sosyo-Ekonomik gelişmişlik endekslerini incelediğimiz zaman Siirt ilinin sonlarda yer aldığını görmekteyiz. Genel olarak 76. sırada yer alıp sadece 5 ilden daha iyi bir sosyo-gelişmişliğe sahip olan Siirt ilinin en iyi sıralaması ise 42 olmuştur.

1.5. SİİRT İLÇELERİ

1.5.1. Şirvan

1871 Diyarbakır salyanemesine göre 19.130 kişiden oluşan Şirvan nüfusu (Kılıççioğlu, 1992, s. 21), 2014 ADNKS nüfus sayımına göre 23.986 kişiden oluşmaktadır. Bu nüfusun 4.345'i ilçe merkezinde 19.641'i belde ve köylerde yaşamaktadır. İlçenin yıllık nüfus artış hızı %0,5,5'dir. İlçede toplam 12.273 erkek, 11.713 kadın ikamet etmektedir (ADNKS, 2014, s. 52).

2004 yılında DPT tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması" araştırmasında 872 ilçe içinden 866. sıradadır. Araştırma sonuçlarına göre Şirvan ilçesi Siirt'in en az gelişmiş ilçesi olarak görünmektedir. Aynı araştırmada nüfus bağımlılık oranının en fazla olduğu ilçe sıralamasında 3., sanayi sektöründe çalışan oranına göre 860., okur-yazar nüfus oranına göre 856. sırada yer almaktadır (DPT, 2004, s. 123, 235, 241).

Tarihi: M.S. 77 yılında Roma hâkimiyetine giren Şirvan ilçesi 395'te Bizans, 572 yılında Sasani, 700'lü yıllarda ise Arap hâkimiyetine girmiştir. 1100 yılında Artuklu ve 1243 yılında Moğol hükümdarlığının egemen olduğu Şirvan, 1514 Çaldıran Savaşı sonrasında Osmanlı Devletine bağlanmıştır. İlçe Cumhuriyet kurulmadan önce Osmanlı Devletinin idaresinde, Siirt Sancağına bağlı en eski yerleşim birimlerinden biriydi. 1871 yılından önce Bitlis'e bağlı bir bucak olan ilçe 1871 Diyarbakır Salnamesinde Siirt Sancağına bağlı dört kaza arasında yer almıştır (Siirt Valiliği, 2015c).

Coğrafi Konumu: Siirt iline bağlı bir ilçe olan Şirvan, ilin kuzeyinde yer almaktadır. Şirvan'ın doğusunda Siirt'in bir diğer ilçesi Pervari, batısında Baykan ilçesi yer almaktadır. Kuzeyde Bitlis ile komşu olan Şirvan ilçesinin doğusunda Bitlis'e bağlı Hizan ilçesi yer almaktadır. İlçenin yüzölçümü 1034km² olup kendisine bağlı 55 köyü mevcuttur (Siirt Valiliği, 2015c).

Şirvan'da bulundan dağların önemli olanları şunlardır; İlçenin kuzey kısmında bulunan Hasteri Dağı, kuzeydoğusunda bulunan Bardak Dağı, Siser Tepesi ve Bacavan Dağı, güneyindeki Kaş Dağıdır. Karasal iklimin bariz bir şekilde yaşandığı ilçede yazları sıcak, kışları soğuk ve yağışlı geçmektedir (Siirt Valiliği, 2015c).

Ulaşım: Şirvan ilçesinin Siirt iline uzaklığı 26 km'dir. Bütün köylerle yol bağlantısı bulunan ilçe, bu yolların yetersiz oluşundan dolayı kışın ve soğuk aylarda ulaşım açısından zorluklar yaşamaktadır (Siirt Valiliği, 2015c).

Ekonomi, Kültürel ve Sosyal Yapı: Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kırsal kesimlerinde olduğu gibi Şirvan'da halkın temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Hayvancılık tarıma göre daha aktif olarak yapılmaktadır. Ceviz, fıstık, nar, üzüm ve çeltik başlıca üretilen tarım ürünleridir. Bunların içinde çeltik 100 hektar üretim alanına sahip olup en fazla üretilen tarım ürünüdür (Şirvan Kaymakamlığı, 2015).

Şirvan'a bağlı Maden köyünde önceki yıllarda yapılan sondaj çalışmaları vardır. 1975-1983 yılları arasında Maden Teknik Arama Kurumu tarafından sondaj çalışmaları yapılmış ve bu süre içerisinde 500'e yakın kişi istihdam edilmiştir. Daha sonra Etibank Genel Müdürlüğüne devir edilen maden yataklarında üretim durdurulmuş ve kapatılmıştır. Şu an Park Elektrik tarafından yeniden işletilmeye başlanılan maden ocaklarında, 230'a yakın kişi çalışmaktadır (Şirvan Kaymakamlığı, 2015).

İlçede her yıl Kaymakamlığın düzenlediği Kaymakamlık kupası yapılmaktadır. Ayrıca ilçe Milli Eğitim Müdürlüğüne step, jimnastik, dağ yürüyüşü aktiviteleri, sokak tenisi, güreş müsabakaları düzenlenmektedir. Bunların yanında futbol, voleybol ve masa tenisi müsabakaları ilçenin sosyal ve kültürel etkinlikleri arasında sayılabilir (Şirvan Kaymakamlığı, 2015).

Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü ve Dayanışma Vakfı aracılığı ile dikiş, makine, nakış ve kilimcilik kursları ücretsiz olarak verilmektedir (Şirvan Kaymakamlığı, 2015).

1.5.2. Pervari

2014 ADNKS sonuçlarına göre toplam nüfusu 32.453 olup 5.905'i ilçe merkezinde 26.548'i belde ve köylerde yaşamaktadır. İlçenin yıllık nüfus artış hızı %11,1'dir. İlçede toplam 16.730 erkek, 15.723 kadın ikamet etmektedir (ADNKS, 2014, s. 52).

2004 yılında DPT tarafında yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması" araştırmasında 872 ilçe içinden 859. sırada yer almaktadır. Araştırmaya göre Şirvan ilçesinden sonra, en az gelişmiş ilçe olarak Pervari ilçesi görünmektedir. Aynı araştırmaya göre Nüfus Bağımlılık Oranının en fazla olduğu 24., sanayi

sektöründe çalışanlar oranına göre 869., bebek ölüm oranının en fazla olduğu 7. ilçedir. (DPT, 2004, s. 123, 235, 241).

Tarihi Gelişimi: M.Ö. 550 yılında Perslerin hâkimiyetine giren ilçe daha sonra sırasıyla Makedon İmparatorluğu, M.Ö.306'da Selokid Krallığının hâkimiyetine girmiştir. 180 seneye yakın Selokid Krallığının elinde bulunan ilçe M.Ö.129'da Partlar'ın egemenliğine geçmiştir. M.S. 77 yılında Roma İmparatorluğu hükümdarlığı altına giren ilçe 700'lü yıllarda Arap hâkimiyetine girmiştir. 1243 yılında Moğol hükümdarlığının egemen olduğu Şirvan, 1514 Çaldıran Savaşı sonrasında Osmanlı Devletine bağlanmıştır (Siirt Valiliği, 2015a).

Cumhuriyetten önce ilçe olduğu bilinmesine rağmen ne zaman ilçe olduğu hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir (Siirt Valiliği, 2015a).

Coğrafi Durum: Pervari ilçesi, bağlı olduğu Siirt ilinin kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Kuzey tarafında Bitlis'e bağlı olan Hizan ve Van'a bağlı olan Bahçesaray ilçesi yer almaktadır. Doğusunda Van'a bağlı Çatak ve Şırnak iline bağlı Beytüşşebap yer almaktadır. İlçenin güneyinde Şırnak ili ve Siirt'e bağlı bir diğer ilçe olan Eruh yer almaktadır. Batısında ise Siirt'e bağlı ilçelerden Tillo ve Şirvan ilçeleri yer almaktadır. İlçenin yüzölçümü 1459 km² olup İlçe merkezinin denizden yüksekliği 1.380 metredir (Pervari Kaymakamlığı, 2014).

İlçenin fiziki yapısı son derece dağlık olup sarp ve derin vadiler ile birbirlerinden ayrılmıştır. Vadilerin ayırdığı yerlerde farklı yükseltilerde ova, plato ve dağlara rastlanır. İlçede pek çok dağ bulunmaktadır. Bunların en önemlileri Yazlıca (2.953 metre) ve Körkandil (2759 metre) dağlarıdır. Yazlıca büyük bir dağ silsileleri oluşturmakta olup, üzerinde en yüksek yerler Nartep ve Kumras tepesidir (Pervari Kaymakamlığı, 2014).

İlçede bulunan en önemi akarsular Botan Çayı ve Müküs Çayıdır. Bu çaylar İlçe'ye bağlı Güleçler köyü civarında birleşirler. Yazlıca dağı eteklerinde kaynağı başlayan Kilis Çayı da Botan Çayı ile birleşmektedir. Bu akarsuların haricinde Çemikari, Masiro, Sinebel Deresi, Zere ve Bakırma Dereleri sürekli su taşıyan önemli derelerdir (Pervari Kaymakamlığı, 2014).

Önemli gölleri yaz aylarında bataklığa dönüşen Zervin ve Zirin Gölleridir (Pervari Kaymakamlığı, 2014).

Ekonomik Durum: Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kırsal kesimlerinde olduğu gibi Pervari'de de halkın temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Hristiyan azınlıklar zamanında gelişmiş durumda olan ziraat ve zirai el sanatları, Hristiyanların ilçeyi terk etmesi nedeniyle geri kalmış fakat Cumhuriyet döneminde özellikle 1971 yılında hizmete açılan Siirt-Pervari karayolundan sonra gelişmiş ve günümüzde hala gelişmeye devam etmektedir (Siirt Valiliği, 2015a).

İlçe 1459 km² alana sahip olmasına rağmen yükseltiden dolayı bunun sadece %20'si ekilebilir arazi olup geri kalanı orman, mera ve dağlık-taşlık arazidir (Siirt Valiliği, 2015a).

Tarım iklimi ve suyun bulunabildiği Botan Vadisi civarında bağ-bahçe tarımı yapılmaktadır. Hububat miktarı yok denecek kadar az miktarda olup tahıl ürünleri olan buğday, arpa, yonca ve korunga gibi ürünlerin üretimine ağırlık verilmektedir (Siirt Valiliği, 2015a).

Pervari'nin ismiyle özdeşleşen Pervari balı ilçe genelinde yaygın olup, kara kovan peteklerde üretimi yapılmaktadır. Bu ürünün yıllık üretimi 50-70 ton arasında değişmektedir. Bittim ağacının merkezlerinden biri olan ilçede yüksek miktarda Bittim ağacı mevcuttur. Bu ağaçlara ziraat mühendislerince Siirt Fıstığına aşılama çalışmaları yapılmakta olup, katma değeri daha yüksek olan bu ürün halk tarafından yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bittim ağacı sayısı ilçe merkezinde ve köylerinde toplam olarak 130.000 civarındadır (Siirt Valiliği, 2015a).

Standart özelliklerde herhangi bir balla karşılaştırıldığında Pervari Bal'ındaki nem oranı %13 iken, normal balda %17,22'dir. Asitlik oranı ise Pervari Bal'ında 11,5 (Meg/kg) iken, normal balda bu oran çok daha düşüktür. Bu farklılıklar Pervari balını diğer ballarla kıyaslandığında daha kaliteli yapıp, aranır bir bal haline getirmiştir (Siirt Valiliği, 2015a).

Ulaşım: Siirt ili ile karayolu bağlantısı 1971 yılından beri 96 km'lik bir yolla yapılmaktadır. Kış aylarının yağışlı mevsimlerinde ve don olayı olduğu zamanlarda ilçe merkezine ulaşımında sıkıntılar yaşanmaktadır (Siirt Valiliği, 2015a).

İlçe Van il Merkezine 150 km uzaklıkta olup Siirt-Pervari-Çatak-Van güzergâhı 246 km'dir. Bu güzergâhın tamamı asfalttır (Siirt Valiliği, 2015a).

1.5.3. Eruh

1927 yılında 14.910 nüfusa sahip olan Eruh ilçesi, 1965 yılında 53.968 nüfusa ulaşmıştır ve bu nüfus Cumhuriyet döneminde en fazla nüfusa sahip olduğu yıl olmuştur. 1980 yılında 42.747 nüfusa sahip olan ilçenin bu tarihten sonra nüfusu giderek düşmeye başlamış ve 2000 yılında 16.257, 2014 ADNKS nüfus sayımına göre 19.903 olmuştur. Nüfusun 8.855'ü ilçe merkezinde 11.048'i belde ve köylerde yaşamaktadır. İlçenin yıllık nüfus artış hızı %07,8'dir. (ADNKS, 2014, s. 52).

2004 yılında DPT tarafında yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması" araştırmasında 872 ilçe içinden 793. sırada yer almıştır. Araştırmaya göre Aydınlı ve Kurtalan ilçesinden sonra en gelişmiş ilçe olarak görünmektedir. Aynı araştırmaya göre Nüfus Artış Hızında 867.sırada yer almaktadır (DPT, 2004, s. 123, 233).

Tarihi Yapısı: Eruh ilçesinin ne zaman kurulduğuna dair kesin bir bilgi bulunmamasıyla birlikte M.Ö.ki yıllardan itibaren Urartu Krallığı tarafından hüküm sürüldüğü düşünülmektedir. Daha sonra Med'ler ve Pers'lerin hüküm sürdüğü ilçede Selçuklar kısa süre hüküm sürmüştür. 1243 yılında Moğol hükümdarlığının egemen olduğu Eruh 1514 Çaldıran Savaşı sonrasında Osmanlı Devletine bağlanmıştır (Alp, 2014, s.51). Siirt ilinin en eski ilçelerinden biri olduğu düşünülen Eruh 1872 Diyarbakır Salnamesinde Siirt sancağına bağlı 4 kaza arasında yer almaktadır. Eruh ilçesi cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte il olan Siirt iline bağlı ilçe statüsüne kavuşturulmuştur (Eruh Kaymakamlığı, 2014c).

Coğrafi Yapısı: Siirt ile Şırnak'ı birbirine bağlayan karayolunun ortasında yer alan Eruh ilçesinin doğusunda Şırnak ili yer almaktadır. Kuzeyinde Siirt iline bağlı olan bir diğer ilçe Pervari, güneyinde Şırnak iline bağlı Güçlükönak ilçesi yer almaktadır. İlçe il merkezine 53 km uzaklıkta olup, rakımı 1.125 metre, yüzölçümü 1.215 km²'dir (Eruh Kaymakamlığı, 2014a).

Eruh ilçesinin bulunduğu alanın büyük bir kısmı dağlarla kaplı olup, engebeli bir arazi yapısına sahiptir. İlçe güneyinde ve kuzeyinde, güneydoğu Toroslarının uzantısı olan sıra dağlar arasında bulunmaktadır. Bu dağlar güneyden ve kuzeyden Şırnak ve Hakkâri dağları ile birleşir. İlçenin en yüksek mevkiisi 2265 metre yüksekliğindeki Tarti dağıdır. Bu dağı 2100 metre yüksekliğindeki Tünek dağı takip etmektedir. Eruh'un en

yüksek mevkisi olan Tarti dağında yaylalar mevcut olup bu alanlar hayvancılık açısından oldukça önemlidir (Eruh Kaymakamlığı, 2014a).

İlçeye bağlı Kuşdalı Köyü ve Tatlıpınar Mezrası civarındaki kaynaktan çıkan Zorava Çayı, Botan köprüsünde Botan Irmağı ile birleşir. Yazın kuraklıktan dolayı debisi düşük olmaktadır (Eruh Kaymakamlığı, 2014a).

Eruh hem Doğu Anadolu hem de Güneydoğu Anadolu bölgesinde toprakları bulunmasından ötürü hem Doğu Anadolu hem de Güneydoğu Anadolu bölgesinin iklimini yaşamaktadır. İlçede genel olarak karasal iklim hüküm sürmekte olup, karasal iklimin özellikleri yaşanmaktadır. Ortalama yıllık sıcaklık 14-31 olup, yıllık yağış miktarı ise 67.401 m³tür (Eruh Kaymakamlığı, 2014a).

Kültürel ve Sosyal Yapı: İlçede merkez ve ilçeye bağlı köylerde düğünler dışında sosyal eğlence yok denecek kadar azdır. İlçedeki evler maliyetten dolayı genellikle toprak damlı olarak yapılmıştır. Son zamanlarda ilçenin gelişmesiyle beraber betonarme binalar yapılmaya başlanmıştır. İlçeye bağlı köylerde çok nadir olarak betonarme binalara rastlanmaktadır (Eruh Kaymakamlığı, 2014b).

Aileler ataerkil bir yapıya sahip olup, pederşahi yani çocukların evlenseler bile ailenin ekonomik ve sosyal yapısı içinde yer aldığı bir sisteme sahiptir. İlçede her yıl Kaymakamlığın düzenlediği Kaymakamlık kupası yapılmaktadır. Turnuvada futbol, voleybol, masa tenisi ve güreş müsabakaları yapılmaktadır. İlçedeki sosyal etkinlik bu turnuvalar dışında çok nadir yapılmaktadır (Eruh Kaymakamlığı, 2014b).

İlçede 40 civarında türbe ve ziyaret bulunmakta olup, ilçe halkı tarafından bu türbelere ilgi fazladır. İlçede okuma yazma oranını yükseltmek amacı ile çevredeki okullar ve diğer eğitim kuruluşları ile işbirliği yapılmış ve yıl boyunca ilçe kütüphanesinde kitap okuma saatleri düzenlenmeye çalışılmıştır (Eruh Kaymakamlığı, 2014b).

Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü ve Dayanışma Vakfı aracılığı ile dikiş, makine, nakış ve kilimcilik kursları ücretsiz olarak verilmekte olup yılsonu sergi düzenlenmektedir (Eruh Kaymakamlığı, 2014b).

1.5.4. Baykan

2014 ADNKS nüfus sayımına göre toplam nüfusu 27.323 olup 5.684'ü ilçe merkezinde 21.639'u belde ve köylerde yaşamaktadır. İlçenin yıllık nüfus artış hızı %9,7'dir. İlçede toplam 13.888 erkek, 13.435 kadın ikamet etmektedir (ADNKS, 2014, s 52). 2004 yılında DPT tarafında yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması" araştırmasında 872 ilçe içinden 818. sırada yer almaktadır. Araştırmaya göre Baykan ilçesi Şirvan ve Pervari'den sonra Siirt ilinin en az gelişmiş ilçesi olarak görünmektedir (DPT, 2004).

Tarihi Gelişimi: İlçe 20.05.1938 tarih ve 3393 sayılı kanunla şu an ilçe merkezine bağlı köy olan Tütenocak'ta kurulmuştur. İlçe merkezi 1949'da Diyarbakır-Bitlis yolunda mevcut olan "Havil Hanları" civarına taşınmıştır. İlerleyen zamanlarda ilçenin adı Baykan olarak değiştirilmiştir (Siirt Valiliği, 2015b).

Coğrafi Durum: Baykan ilçesi Siirt merkeze 47 km uzaklıkta bulunmaktadır. Baykan ilçesinin doğu kısmında Şirvan ilçesi, batı kısmında Siirt'in ilçelerinden olan Kurtalan, Batman ili ve Kozluk ilçesi bulunmaktadır. İlçenin güneyinde Siirt ili bulunmakta olup, kuzeyinde Bitlis ili ile komşudur (Siirt Valiliği, 2015b).

Baykan ilçesi Siirt genelinde hüküm süren karasal iklime sahiptir. Karasal iklimin belirgin özelliği olan yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve yağışlı olarak geçmektedir. İlçe yüksek tepelerle çevrili olup, vadi içinde yer almaktadır. İlçenin önemi dağları arasında, kuzey tarafında Siirt-Bitlis sınırındaki Tandır Dağı (2710m), Atlı Tepe Dağı (1850m), Dilektepe Köyü mevkiinin kuzey kısmında bulunan Soğantepe Dağı, kuzeydoğu kısmında bulunan Tosunlu Dağı (1710m) ve Dikmen Dağıdır (1664m) (Siirt Valiliği, 2015b).

Baykan ilçesi irili ufaklı derelere ev sahipliği yapmaktadır. En önemli akarsuyu Bitlis'ten gelen ve ilçe merkezinden geçen Başur Çayıdır. Bitki örtüsü olarak bozuk meşe ormanları geniş yer kaplar. Coğrafi yapısı dağlık ve engebelidir (Siirt Valiliği, 2015b).

Ekonomik Durum: İlçe ekonomisi, Siirt ilinin diğer ilçelerine benzer şekilde tarım ve hayvancılığa bağlıdır. Diğer ilçelerden farklı olarak nakliyecilikte önemli bir gelir kaynağıdır (Baykan Kaymakamlığı, 2014).

İlçenin dağlık ve engebeli olması sebebi ile hububat ekimi diğer ürünlere göre çok azdır. Ekim yapılan yerlerde genellikle buğday, mercimek ve arpa üretimi yapılmaktadır. Az bulunan düzlük alanlarda domates, patlıcan, soğan ve salatalık üretilip komşu il ve ilçelere satılmaktadır. Bunların dışında tütün ekimi, fıstıkçılık ve arıcılık bazı köylerde yapılmaktadır. Bunun dışında katma değeri yüksek olan ürünlerin ekimi için ziraat uzmanları tarafından çalışmalar yapılmaktadır (Baykan Kaymakamlığı, 2014).

Yer Altı Zenginlikleri: Baykan ilçesi Siirt ilinin diğer ilçelerine nazaran daha fazla yer altı zenginliklerine sahiptir. İlçeye bağlı köylerden Çelikli, Atabağı, Sarısalkım köyleri etrafında 21 adet petrol kuyusu bulunmaktadır. Dilektepe köyünde ise "Dodan Doğalgaz Tesisleri" bulunmaktadır. İlçeye bağlı Meşelik, Yarımca, Kasımlı ve Ulaştı köylerinde ise krom madeni yatağı bulunmuş ve üretime açılmıştır. Bu madenler ilçenin istihdamına katkı sağlamıştır (Baykan Kaymakamlığı, 2014).

Kültür Durumu: İlçede bulunan Veysel Karani Hz. Türbesi, Şeyh Osman Hz. Türbesi, Dört Ulular Köprüsü ve Adak Kale gibi tarihi zenginlikler ilçenin kültür yönünden zengin olduğunun bir kanıtıdır (Siirt Valiliği, 2015b).

Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü ve Dayanışma Vakfı aracılığı ile dikiş, makine, nakış ve kilimcilik kursları ücretsiz olarak verilmekte olup yılsonu sergisi düzenlenmektedir (Baykan Kaymakamlığı, 2014). Bunun dışında okuma-yazma, biçki-dikiş, el nakışları, trikotaj, makrome, çiçekçilik, elektrikçilik, folklor, bilgisayar kursları da verilmektedir. Son zamanlarda Jirkan Kilimciliğine ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bu sayede el emeği yapılacak kilimler ilçenin ekonomisine ve istihdamına katkı yapması amaçlanmaktadır. (Baykan Kaymakamlığı, 2014).

Ulaşım Durumu: Baykan ilçesi Diyarbakır-Bitlis-Van Karayolu üzerinde bulunmaktadır. Bu karayolu ağından ötürü ilçe ulaşım sıkıntısı yaşamamaktadır. Baykan ilçesi Siirt il merkezine 47 km, Bitlis il merkezine 50 km uzaklıktadır. Bütün köy ve mezralarına, il ve ilçelerine asfalt yol bağlantısı mevcuttur (Siirt Valiliği, 2015b).

1.5.5. Kurtalan

2014 ADNKS sonucuna göre toplam nüfusu 58.033 olup, 31.652'si ilçe merkezinde 26.381'i belde ve köylerde yaşamaktadır. İlçenin yıllık nüfus artış hızı %2,7'dir. İlçede toplam 29.424 erkek, 28.609 kadın ikamet etmektedir (ADNKS,

2014, s. 52). 2004 yılında DPT tarafında yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması" araştırmasında 872 ilçe içinden 766. sıradadır. Araştırmaya göre Kurtalan ilçesi Siirt'te, Tillo ilçesinden sonra en gelişmiş ilçe olarak görünmektedir. Aynı araştırmaya göre nüfus bağımlılık oranının en fazla olduğu 14. ilçe olarak karşımıza çıkmaktadır (DPT, 2004, s. 123, 231, 244).

Tarihi Gelişimi: 1500'lü yıllar civarında Şerefhan Beyliğinin hükümdarlığı altında bulunan Kurtalan ilçesi, 1514 Çaldıran Savaşı sonrasında Osmanlı Devletine bağlanmıştır. Eski adı "Garzan" olan Kurtalan, 1938 yılında "Kurtalan" adını almıştır ve yeri de Mısırcı köyü civarında olacak şekilde değiştirilmiştir. 1944 yılında tren yolunun Mısırcı köyünde son bulduğu için ilçe merkezi Mısırcı'ya taşınmıştır (Kurtalan Belediyesi, 2014).

Coğrafi Yapı: Kurtalan ilçesinin doğusunda bağlı olduğu Siirt ili, batı kısmında Batman iline bağlı Beşiri ilçesi, güneydoğusunda Siirt ilinin ilçesi Eruh'la komşudur. İlçenin güneybatısında Batman ilçesine bağlı olan ve yakında Ilısu Barajı ile sular altında kalacak olan Hasankeyf bulunmaktadır. İlçenin batı kısmında bulunan Garzan Çayı, güney kısmında bulunan Botan Çayı ve doğusunda bulunan Başur Çayı ilçenin sınırlarını çizmektedir (Kurtalan Belediyesi, 2014).

Toplam yüzölçümü 669,25 km²'dir. Nüfus yoğunluğu km² başına 145 kişidir. İlçe'nin rakımı 670 metredir. İlçenin en yüksek noktası Dilek Tepesi olup rakımı 1050 metredir (Kurtalan Belediyesi, 2014).

İklimi: Siirt ilinin diğer ilçelerine benzer şekilde karasal iklime sahip olan Kurtalan ilçesinde yazları sıcak ve kurak, kışlar ise yağışlı ve soğuk geçmektedir. Kış aylarında kar yerde en fazla 20 gün kalmaktadır. Son yıllarda çevresinde yapılan barajlar yağış miktarın artırmakta ve bunun sonucunda iklimi, özellikle kış ayları daha sıcak hale gelmeye başlamıştır (Kurtalan Belediyesi, 2014).

Ekonomik Durum: Kurtalan ilçesi merkezinde verimli ve düz alanlarında tarım, engebeli ve dağlık bölgelerde hayvancılık halkın geçim kaynağıdır. İlçede Toprak Mahsulleri Ofisi Ajans Müdürlüğü 1952 yılından beri ilçedeki çiftçiye yardımcı olmaktadır. İlçenin en önemi sanayi kuruluşu 1984 yılında kurulan çimento fabrikasıdır. Tarım ürünlerinden buğday, arpa ve mercimek gibi tahıl ürünlerinin üretimine ağırlık verilmiş olup, pamuk üretimi de kısmen yapılmaktadır. İlçede az miktarda ticari amaçla

süt hayvancılığı yapılmakta olup, küçük oranda da besi hayvancılığı yapılmaktadır (Kurtalan Belediyesi, 2014).

Tarım ve Hayvancılık: Verimli tarım arazilerine sahip ilçede, iklimin yardımı ile son yıllarda seracılık faaliyetleri de yaygınlaşmaya başlamış ve üretimde artış yaşanmıştır. GAP projesinde yer alan ilçede, bu projenin bitirilmesi ile tarım üretimde çok daha fazla artış yaşanması hedeflenmektedir (Kurtalan Belediyesi, 2014).

İlçede az sayıda arıcılık yapılmaktadır. İlçede bulunan akarsulardan Garzan, Başur ve Reşan Çaylarında kültür balıkçılığı yapılmaktadır (Kurtalan Belediyesi, 2014).

Eğitim: Siirt Üniversitesi'ne bağlı Meslek Yüksek Okulu bulunan ilçede Anadolu Lisesi, Çok Programlı Lise, Kurtalan Lisesi, Sağlık Meslek Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Kız Teknik Lisesi, Endüstri ve Ticaret Liseleri bulunmaktadır. İlçeye bağlı köylerdeki kurumlar ile sayısı 92 olan eğitim kurumu bulunmakta olup, ilçede toplamda 900 civarı öğretmen görev yapmaktadır (Kurtalan Belediyesi, 2014).

Ulaşım: Batman-Siirt karayolu ortasında bulunan ilçe, ulaşım konusunda Siirt ilinin en şanslı ilçesidir. Batman iline 55 km, Siirt iline 30 km uzaklıktadır. Batman ve Siirt iline duble yol bulunan ilçede, tren yolu hattının da son durağıdır (Kurtalan Belediyesi, 2014).

Haftanın üç günü İstanbul ile karşılık sefer yapılmasının yanı sıra her gün Diyarbakır'a giden posta treni de mevcuttur. İlçe aynı zamanda Siirt Havaalanı'na 20 km uzaklıkta bulunmaktadır (Kurtalan Belediyesi, 2014).

Sosyal ve Kültürel Yapı: İlçede bulunan halı saha tesisleri, tenis kortu, yarı olimpik yüzme havuzu ve büyük parklar ilçenin sosyal aktivite yapılabilecek alanlar arasında yer almaktadır. Bunlar dışında ilçede her yıl Kaymakamlığın düzenlediği Kaymakamlık kupası yapılmaktadır. Turnuvada futbol, voleybol, masa tenisi ve güreş müsabakaları yapılmaktadır (Kurtalan Belediyesi, 2014).

İlçeye bağlı Kayabağlar beldesinde her sene 22-25 Mayıs tarihleri arasında yoğurt festivali düzenlenmekte olup, bu festivalle hem beldenin yoğurdu tanıtılmakta hem de ilçenin prestijinin arttırılması hedeflenmektedir (Kurtalan Belediyesi, 2014).

1.5.6. Tillo

2014 ADNKS nüfus sayımına göre toplam nüfusu 4.129 olup 2.096'sı ilçe merkezinde 2.033'ü belde ve köylerde yaşamaktadır. İlçenin yıllık nüfus artış hızı %0,22,2'dir. İlçede toplam 2.216 erkek, 1.913 kadın ikamet etmektedir (ADNKS, 2012, s. 52). 2004 yılında DPT tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması" araştırmasında 872 ilçe içinden 681. sıradadır. Araştırmaya göre Tillo ilçesi, Siirt ilinin en gelişmiş ilçesi olarak görünmektedir. Aynı araştırmaya göre Toplam Nüfus Büyüklüğüne göre 859. sırada, gelir ve kurumlar vergisinin ülke içindeki payına göre 856. sırada yer almaktadır (DPT, 2004, s. 123, 231, 244).

Tarihi Gelişimi: Tillo önemli ticaret güzergâhları üzerinde bulunmasından dolayı sürekli farklı imparatorlukların hükümdarlığı altında kalmıştır. İlçe M.Ö. 2000 yılı başlarından itibaren önce Samiler daha sonra Babil İmparatorluğu ve Asurların hâkimiyeti altında kalmıştır. Asurlardan sonra Urartu Krallığı, Tillo ilçesini topraklarına katmıştır. M.Ö. 8. YYda Persler, M.Ö. 4. YYda Büyük İskender bu topraklara sahip olmuşlardır. Büyük İskender'in ölümünden sonra Selenkoz Devletinin hükümdarlığı altına girmiştir. Selenkoz Devletinden sonra tekrar Perslerin egemenliği altında giren ilçede M.S. 7. YYda Persler hüküm sürmüşlerdir. Bu tarihten sonra Persleri ortadan kaldıran Araplar, bölgede hüküm sürerek İslam Coğrafyasına katmışlar ve bu bölgeyi El-Cezire Eyaletine bağlamışlardır. Selçuklu hükümdarı Alparslan zamanında Selçuklu hükümdarlığına girmiştir. 1243 yılında Moğol hükümdarlığının egemen olduğu Tillo, 1514 Çaldıran Savaşı sonrasında Osmanlı Devletine bağlanmıştır. Osmanlı Devleti döneminde 1884 yılında Bitlis eyaletine bağlanan Tillo, 18 Mayıs 1990 tarihinde Aydınlar adında Siirt'e bağlı ilçe olmuştur (Tillo Kaymakamlığı, 2013).

Hristiyanlık dönemi ve İslamiyet döneminde kültürel bir merkez olan Tillo da kendi adına para basıldığı gibi, Hristiyanlık dönemlerinde ilim merkezi olduğu, yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır (Tillo Kaymakamlığı, 2013).

Coğrafi Durumu: Tillo ilçesi 42. boylam ve 38. enlem dereceleri arasında yer almaktadır. İlçe Siirt il merkezine 7 km uzakta olup Siirt merkeze en yakın ilçedir. İlçenin doğu kısmında Siirt'e bağlı diğer bir ilçe Pervari, kuzeydoğu tarafında ise Şirvan ilçesi bulunmaktadır. İlçenin batı kısmında bağlı bulunduğu Siirt ili yer almaktadır (Siirt Valiliği, 2015d).

İlçede Siirt'e bağlı diğer ilçeler gibi karasal iklim hüküm sürmektedir. Karasal iklimin en belirgin özelliklerinden olan yazları kurak ve sıcak, kışları soğuk ve yağışlı geçmektedir. İlçe hafif engebeli dağlık bir arazi etrafında yer almaktadır. İlçenin doğu kısmından Botan Çayı geçmektedir (Siirt Valiliği, 2015d).

Genel olarak engebeli araziye sahip olan Tillo ilçesinin toprağı kireçli olduğundan dolayı tarıma elverişli arazi sayısı az sayıda bulunmaktadır. Orman bakımından fakir olan ilçede bodur ve çalılık ağaçlıklar çoktur. İlçede çok sayıda üzüm bağına rastlanmaktadır. İlçede ova ve plato bulunmamaktadır (Siirt Valiliği, 2015d).

Ekonomik Durum: İlçe ekonomisi Siirt ilinin diğer ilçelerine benzer şekilde tarım ve hayvancılığa bağlıdır. Diğer ilçelerden farklı olarak merkezde bulunan özellikle İsmail Fakirullah Hz. ve İbrahim Hakkı Hz.leri gibi türbelere çevre illerden ve Türkiye'den çok sayıda ziyaretçi gelmektedir. Bu sayede ilçe merkezi turizm sayesinde gelişme göstermiştir (Siirt Valiliği, 2015d).

Fıstıkçılık Siirt ilinin hemen hemen her bölgesinde yapılmaktadır. Siirt Fıstığı kuraklığa dayanıklı ve çok fazla uğraş istemeyen yapısı ile büyük ilgi görmüştür. Fıstık, "Bıttım" denen yabani fıstık ağaçlarının aşılınması ya da fidanlıklarda yetiştirilen fidelerin (çöğür) dikimi ile üretilir. En fazla üretimin yapıldığı yer ise Tillo ilçesidir. Bu ilçede üretimi yapılan fıstık hem ilçe ekonomisinde hem de Siirt ili ekonomisinde önemli yer tutmaktadır. Buralarda üretilen fıstık bütün ülkeye dağıtılmakta ve Siirt Fıstığı adı altında satılmaktadır (Siirt Valiliği, 2015d).

Kültür Durumu: Kültür bir toplumun manevi varlığını ve düşünce birliğini meydana getiren fikir ve sanat anıtlarının ve gelenek-göreneklerinin bütünü olarak ifade edilmektedir. Çok eski bir tarihe sahip olan ilçe ev sahipliği yaptığı medeniyetlerin ananesini, güzel sanatlarını ve özünü yaşatmaya devam etmeye çalışmaktadır (Siirt Valiliği, 2015d).

İlçede bulunan İsmail Fakirullah Hz. ve İbrahim Hakkı Hz. ne ait eserlerle, bu zatların kullandıkları eşyaların sergilendiği bir müze yer almaktadır (Siirt Valiliği, 2015d).

Siirt ilinin ilçelerin bilgileri aşağıdaki tabloda özet olarak verilmiştir.

Tablo 1.2: Siirt İlçeleri

İLÇE	NÜFUS*				2014 TARİHLİ TÜRKİYE MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ HARİTASINA GÖRE**		
	ERKEK	KADIN	TOPLAM	NÜFUS PAYI %	YÜZÖLÇÜMÜ (km ²)	YÜZÖLÇÜMÜ PAYI %	MERKEZE UZAKLIK (km)
MERKEZ	78840	73699	152539	47,9	633	11,1	0
BAYKAN	13888	13435	27323	8,6	488	8,5	47
ERUH	10727	9176	19903	6,3	1061	18,6	53
KURTALAN	29424	28609	58033	18,2	811	14,2	30
PERVARİ	16730	15723	32453	10,2	1651	28,9	96
ŞİRVAN	12273	11713	23986	7,5	936	16,4	26
TİLLO	2216	1913	4129	1,3	138	2,4	7

Kaynak: *TÜİK (2015f)

** İçişleri Bakanlığı (2011).

II. BÖLÜM

DEMOGRAFI ve NÜFUS

2.1. DEMOGRAFI

2.1.1 Demografinin Tanımı

Demografiyi en dar biçimde birlikte yaşayan bireylerin oluşturduğu topluluklar olarak tanımlayabiliriz. Yunanca demos (halk) ve graphein (yazmak) kelimelerinin birleşimden oluşmaktadır. (Başar, 2013, s. 1). Aslını oluşturan kelimelerden de görüleceği üzere "Nüfus Bilim"idir (Murat, 2006, s. 32). Nüfusbilim ise insan nüfusunun; büyüklüğünü, yapısı ve gelişmesi inceleyen bilim dalıdır (Üner, 1972, s. 11). Kısaca demografi nüfusun bilimsel olarak incelenmesidir. Demografi kadar geniş bir alana yayılan bir bilim dalını sadece birkaç kelimeyle tanımlamak yetersiz kalır. Demografinin diğer tanımları ise;

Demografi beraber yaşayan bireylerin bir araya getirdiği nüfusun, nitel ve nicel olarak inceleyen bilim dalıdır. Yani dün, bugün ve yarın nüfustaki artış veya azalışların neden ve sonuç olarak incelenmesidir (Başar, 2013, s. xvii).

Demografi nüfusu sadece sayısal olarak incelemeyi aynı zamanda nüfusun yapısını yani cinsiyet ve yaş dağılımını, nüfusu etkileyen faktörler olan doğum, ölüm ve göç olaylarını, bunlarda meydana gelen değişiklikleri, evlilik ve boşanma gibi nüfus hareketlerini incelemeye çalışır. Yaptığı incelemeler ve gözlemler sonucunda bu olayları çözümlenmeye çalışmaktadır (Orhon, 2007, s. 1).

Bu tanımlar nüfusun sadece yapısını incelemekte olup demografiyi tanımlamakta yetersiz kalmaktadır. Nüfusun coğrafyası olarak tanımlanan demografi, nüfusu sosyal ve ekonomik açıdan da incelemektedir. Bağımlılık oranı, yaş yapısındaki değişiklikler ve bunların işgücü piyasasına nasıl etki edeceği ve etkilerin sonuçlarına göre ne gibi politikalar uygulanabileceğine incelemeye çalışmaktadır (Güneş, 2011, s. vii).

Bu tanımlara göre demografi, herhangi bir bölgede veya bölgenin tamamını oluşturan nüfusun ölüm, doğum ve göç gibi temel kavramları ve bunların alt kavramları olan evlilik, boşanma, eğitim, sağlık, genç nüfus, yaşlı nüfus vb. gibi olayların yanı sıra

insan yaşamını ekonomik olarak etkileyen genç ve yaşlı bağımlılık oranı, istihdam, emek arz ve talebi gibi konularla ilgilenen bilim dalı olarak açıklanabilir.

Demografinin konusunu, nüfus hareketlerinin temelini oluşturan doğumlar ve ölümler gibi "doğal hareketler" ile evlenme, boşanma ve göç gibi "sosyal hareketler" oluşturmaktadır. Bu bakımdan demografi "kişi" birimini esas alıp, gerekli görülen durumlarda kişilerin oluşturduğu "aile" ve "hane halkı" gibi toplulukları da incelemektedir (Serper, 1980, s. 2-3).

Demografinin temel konusu olan nüfusu iki farklı açıdan incelemek mümkündür. İlki nüfusun varlığı ve bileşimi, ikincisi ise nüfusun sayısında ve yapısından meydana gelen değişimlerdir (Başar, 2013, s. 2). Yani nüfusun niceliksel (sayılarla ilgili, statik) ve niteliksel (hal ve durumlarla ilgili, dinamik) olarak ikiye ayrılması ve incelenmesidir (Seyfullahoğulları, 2011, s. 3).

Statik demografide belirli bir arazi üzerinde yaşayan insanların herhangi bir zamandaki miktarı ile cinsiyet, yaş, medeni hal, doğum yeri, ana dil, din, sakatlık, okur-yazarlık ve tahsil derecesi gibi çeşitli nitelikler bakımından ayrılıklarını inceler (Başol, 1995a, s. 3).

Dinamik demografide ise nüfus kütesinde sayı ve vasıf bakımından değişiklikler meydana getiren doğum, ölüm, evlenme, boşanma ve göç olayları inceleme konusu kapsamına girmektedir (Başol, 1995a, s. 3).

2.1.2. Demografinin Tarihi

Nüfus konusunda ilk bilimsel ve kuramsal çalışmayı yaptığı kabul edilen ve demografinin babası olarak adlandırılan İbn-i Haldun (1332-1406), ünlü yapıtı Mukaddime'de nüfusun devresel hareketlere konu olduğuna değinmiş, ayrıca nüfusun ekonomik, siyasal ve psiko-sosyal koşullarla yakından ilişkili olduğunu ileri sürmüştür. (Başar, 2013, s. 9). Ancak demografinin bir bilim olarak ortaya çıkışı 17.YY İngiliz İstatistikçisi John Graunt'un (1620-1674) çalışmalarıyla olmuştur (Başar, 2013, s. 1).

Demografinin hakkında yazılan ilk eser hakkında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bazı akademisyenler demografi hakkında yazılan ilk eser olarak Malthus'un 1798'de yayımlanan "An Essay on the Principle of Population" (Nüfusun Temelleri Üzerine Bir Deneme) eserini göstermişlerdir. Fakat bu kitabın ilk baskısından takriben 20 yıl önce

1778 yılında Louis Chevalier'in yayınlanmaya başlanan "Les Recherces et Considerations sur la Population de la France" (Fransa'nın Nüfus Aramaları ve Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar) adlı kitabı demografi hakkında yazılan ilk kitap olarak kabul edilmiştir (Kanbolat, 1998, s. 7). Demografi kelimesini ise ilk olarak Achille Guillard tarafından 1855 yılında yayınlanan "Elements de Statistique Humaine ou Demographie Comparee" (Karşılaştırmalı İstatistik ve Demografi) adlı kitabında kullanılmıştır (Murat ve Bacak, 2010, s. 9).

Tarihin ilk zamanlarında demografi bilimi, nüfus kontrolü uygulamak ve nüfus artış hızını azaltmak için birer araç olarak görülmekteydi. Bu durum nüfus artışının besin arzına etkileri konusunda duyulan kaygılarda ve nüfus artışının kalkınmaya bir engel olduğu inancında da kendini gösteriyordu. Bu durum uzun bir süre boyunca devam etmiş, sanayi devriminden sonra değişikliğe uğramaya başlamıştır (NHKKB, 1997, s. 137).

1900'lü yıllardan sonra yapılan savaşlar, sanayi devrimi, ölüm oranlarındaki düşüş bilim ve teknolojinin ilerlemesi ile hem ilgi alanı artmış hem de ilgi sahasını genişletmiştir. Bu gelişmelerden sonra demografinin disiplinler arası önemi de artmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sanayi devriminde sonra meydana gelen nüfus hareketleri de demografinin önemini daha da artmıştır. II. Dünya Savaşında sonra meydana gelen nüfus patlaması, doğum kontrolleri, nüfus ve kalkınma alanındaki karşılıklı etkileşim, köyden kente yığılma sonucu meydana gelen plansız kentleşme sonucu kentlerde nüfus patlaması yaşanması, göçler ve işgücü istatistikleri de demografi biliminin önemini artmasına katkıda bulunmuştur (Seyhun, 2005, s. ix).

Türkiye'de nüfusa ilişkin konuların demografik, sosyal, ekonomik, kültürel ve sağlık boyutlarını inceleyen araştırmalar gerçekleştirmek amacı ile 1967 yılında HÜNEE kurulmuştur. Bu enstitüye benzer bir kurumun hala kurulmaması Türkiye'nin demografiye halen gerekli önemi vermediğini göstermektedir (TBA, 2007, s. 147). Ayrıyeten Türkiye'de lisans düzeyinde tek başına demografi eğitimi verilmemektedir. Sosyoloji bölümünde ders olarak okutulan demografi, Türkiye'de sadece yüksek lisans ve doktora düzeyinde HÜNEE'de uzmanlık eğitimi olarak verilmektedir. Oysa Dünyanın gelişmiş ülkelerinde bunun dışında bir eğitim olarak alınmaktadır. Devlet

kurumlarında demograf istihdam edilmemesi Türkiye'nin bir diğer eksik yanıdır (TBA, 2007, s. 91).

2.1.3. Demografinin Önemi

Nüfus demek aynı zamanda sayılar demektir. Sayılar önemli olmakla birlikte, aslında tek başlarına yeterli değildir. Eğer nüfus yalnızca sayılar olarak düşünülürse, hayatın diğer alanlarından ayrı tutularsa, bu hem insani hem de bilimsel açılarından yanlış olur (NHKBK, 1997, s. 34).

Demografinin konusunu oluşturan nüfus ve hayati olaylar tipik değil, kolektif nitelikte olaylardır. Yani sadece nüfusun bir bireyi incelenip, o bireyin incelenmesi sonucu bütün bir nüfus hakkında bilgi edinilmesi imkânsızdır. Hayati olaylar ve nüfus hareketlerinde de bir bireyden yola çıkılarak genel olarak doğum, ölüm, göç hakkında fikir edinmemiz mümkün değildir (Murat ve Bacak, 2010, s. 12). Bu yüzden nüfusun geneli hakkında bilgi edinmemiz gerekir. Nüfusun geneli incelendiği zaman nüfusta meydana gelen değişimler, ancak nüfusa yeni bireylerin eklenmesi veya azalması sonucu gerçekleşmektedir. Nüfusun sadece sayısal büyüklüğünü değil nüfusun yapısını da etkileyen bu tip olaylara yaşamsal olaylar denmektedir. Yaşamsal olaylar yani nüfusun yapısına etki eden olaylar olan doğumlar, göç ve ölüm oranları etkisiyle nüfus devamlı azalmakta veya artmaktadır (Başar, 2013, s. 3). Bu tip olayların incelenmesinde istatistiksel verilerden yararlanılır ve bu istatistiklerin sonucu bölgenin tüm karar sistemleri ve bilimsel çalışmalarına doğrudan etki etmektedir (DİE, 1999, s. IV).

Demografik yapıyı oluşturan bireylerin, cinsiyetleri, eğitim durumları, yaşları ve sahip oldukları iş kolları, temelde gelir dağılımını daha sonra da sırasıyla milli gelir ve son aşamada da ülkenin ekonomik durumunu etkilemektedir (Başol, 1995a, s. 140). Diğer yandan demografi, bir ülkenin nüfus yapısındaki kalkınmanın imkân ve sınırlarını etkileyen başlıca unsurlardandır. Bu itibarla nüfusun çeşitli özellikleri arasında nüfus miktarı, artış hızı, doğum, ölüm oranları, cinsiyet durumu, yaş yapısı, medeni hal, milliyet, kültür seviyesi, din nüfus yoğunluğu, nüfusun yerleşme durumu ve göçlerin durumu ile aktif nüfusun sektörlere dağılımının incelenmesi de yararlı olacaktır (Başol, 1995a, s. 66).

Ülkelerin veya herhangi bir bölgenin sosyo-ekonomik gelişmişlik derecesini karşılaştırılmasında da demografik göstergelerden yararlanılmaktadır. Bu

karşılaştırmalar yapılan planlama ve uygulamaların hangi oranda etkili olduğunu gösterebilmektedir. Bu bağlamda demografik verilerden yararlanılarak kalkınma planlarında iyileşmeler tespit edilebilmektedir (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 20).

Yaptığımız çalışmada Siirt ili ile Türkiye'nin demografik açıdan karşılaştırılması yapılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada kullanılacak nüfus, nüfus artış hızı, nüfusun yaş dağılımı, doğumlar, evlilikler, ölümler ve göçlerin Türkiye ortalaması ile karşılaştırılması kamu kurum ve kuruluşlarına, STK'lara, üniversitelere, belediye gibi kurumlara karşılaştırma imkânı sunmaktadır. Bu sayede ilin artı ve eski yönlerinin belirlenip, yatırımların yönü belirlenebilir ve yapılması gerekenlere konusunda ihtiyaç duyulan yerlere bilgi akışı sağlanabilir. Bu veriler elde edilirken demografi biliminden yararlanılmış ve demografi biliminin önemi ortaya konulmuştur.

2.1.4. Demografinin İlgili Alanları

Demografi nüfusun yapısal özelliklerini, boyutlarını ve nüfusun dağılımını incelemenin yanında nüfusun yapısını etkileyen faktörleri inceleyen, demografik yapı ile nüfus süreçleri arasındaki ilişkiyi araştıran ve bunların içinde bulunan toplumsal, ekonomik, kültürel ilişki ve etkileşimler çerçevesinde inceleyen bir bilim dalıdır (Ergöçmen, 2007, s. 166). Bunun yanında nüfus uzmanları, nüfus dinamiğinin tam karmaşıklığını yakalayabilmek için, çalışmalarının bakış açısını sürekli olarak geliştirmişlerdir. Demografik belirleyicilerin çekirdeği (doğurganlık, nüfusun bileşimi ve dağılımı), çekirdek faktörleri etkileyen sosyal, ekonomik, siyasal, teknolojik ve kültürel değişkenlerle zenginleştirilmiştir (NHKKBK, 1997, s. 140). Nüfusun dağılışı, yoğunluğu, yaş ve cins yapısı, aktif ya da bağımlı olma oranı gibi pek çok özelliğinin yanı sıra, hareket kabiliyeti de, onu diğer pek çok konu arasında özel ve öncelikli kılmaktadır (Serhat ve Ogün, 2006, s. 271).

Nüfus ve nüfus teorileri konusunda çalışanlar nüfus artışına ait teori ve yorumları biyolojik, kültürel ve ekonomik olmak üzere üçe ayırmaktadır. Biyolojik teoriler insanın nüfus artışı üzerindeki etkilerini, hayvan ve bitkilerin artışına göre düzenleyenlerle temelde aynı görüştedirler. Öte yandan kültürel teoriler tek başına demografik gelişme ile ilgilenirler. İnsanların çoğalmasını yine kendisinin etkilediği kanısındadırlar. Bunlara göre, örneğin, gelişmiş ülkelerde doğum oranlarındaki düşüş insanın kendi sayısal gelişmesini kontrol etmedeki yeteneğinin açık bir delilidir. Ekonomik teoriler ise olaya

geçim kaynakları ve insan sayısına göre bakmaktadırlar. Bunların başında R. Malthus'u gösterebiliriz (Başol, 1995a, s. 13).

Görüldüğü üzere demografi birçok bilim dalı ile yakın bir ilişki içindedir. Demografinin bu çok yönlü özelliği, onun çeşitli uzmanlık dallarına ayrılmasına neden olmaktadır. Birbirinden az veya çok farklı isimlerle anılan demografi aşağıdaki uzmanlık dallarına ayrılmaktadır (Gürtan, 1969, s. 7-8).

Coğrafya ile ilişkisi: Nüfusun dağılımı ve bu dağılımın özellikleri coğrafi konularla alakalı olduğundan dolayı demografi ve coğrafya ile arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bununla beraber nüfusun yoğunluğu, az veya fazla oluşu, cinsiyet oranı gibi nitelikler, bölgenin doğal ve beşeri coğrafi özellikleriyle de sıkı bir ilişki içindedir. Bu sıkı ilişki ve etkileşim nedeni ile sosyologlar ve nüfus bilimcilerin incelediği nüfus konusu tüm alt özellikleriyle beşeri coğrafyayla da sıkı bir etkileşim halindedir (Serhat ve Ogün, 2006, s. 271).

Tarih ile ilişkisi: Nüfusun coğrafi dağılışı, seyrek ve yoğun yerleşme şekli, gelişimi ve diğer farklı özellikleri tarihi olaylarla alakalı olduğundan dolayı nüfus ve tarih arasında etkileşim bulunmaktadır (Gürtan, 1969, s. 7).

Biyoloji ile ilişkisi: Nüfusun yenilenme düzeyi ve bu yenilenmeye bağlı olan etmenler olan doğum, ölüm ve bunların alt kategorileri olan olaylar biyolojik olaylar olduğu için demografi ve biyoloji arasında da sıkı bir etkileşim vardır (Gürtan, 1969, s. 7).

Tıp ile ilişkisi: Nüfusu etkileyen üç faktörden ikisi olan doğum ve ölüm olayları toplumun sağlık sektörü ile yakında alakalı olmasından dolayı demografi ile tıp arasında etkileşim vardır. Bununla birlikte demografi alanına giren aile planlaması ve doğum kontrolü gibi olaylarının daha iyi sonuçlar vermesi tıp alanındaki gelişmelerin yardımıyla olmaktadır (Gürtan, 1969, s. 8).

Sosyoloji ile ilişkisi: Nüfusu yakında ilgilendiren konular çoğu durumda psikolojik, kültürel ve sosyal olaylardan ayrı olarak değerlendirilemez. Bu yüzden demografi ve sosyoloji arasında da sıkı bir bağ bulunmaktadır (Gürtan, 1969, s. 8).

Farklı ihtiyaçlardan dolayı ortaya çıkan demografik istatistiklere her zaman ihtiyaç duyulmaktadır. Yukarıda açıklamalar dışında siyasi, askeri, sosyal, yönetsel ve ekonomi ile ilişkisi aşağıdaki gibidir.

Yönetsel bakımdan: Nüfusbilim ve yönetim denildiğinde, nüfusbilimle ilgili kuram, yöntem ve bilgilerin, kamu alanında ve iş yaşamındaki uygulamaları ve bu alanlardaki sorunların çözümünde kullanılmaları akla gelmelidir. Yönetimler sağlıklı kararlar verebilmek için veriye dayalı bilgilerden yararlanmaları gerekmektedir. İnsan yaşamı ile ilgili kararlar sadece insanlar ile alakalıdır. Bir ülkede, bölgede ya da şehirde yaşayan insan sayısı, bölgenin yaşam şartları, bölgedeki istihdam durumları gibi konular yöneticilerin karar verme sürecinde yardımcı görev hizmeti görmektedir. Böylece demografi yönetimin karar verme organı gibi çalışır. Bu yüzden demografi ve yönetim arasında sıkıca bir bağ bulunmaktadır (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 95-96).

Nüfusla alakalı akrabalık ilişkileri, çocukların nesebi, sigorta işlemleri, dul ve yetim maaşının dağıtılması ve bağlanması, sigorta işlemleri, askerlik durumu, emeklilik gibi durumlarda sorun olması durumunda, gerçeği belgelemek ve kanıtlamak için devletin ve vatandaşın bu sorunları çözmek için bilgi ve belgelere ihtiyacı vardır. Bu belgelerin ihtiyacı bakımından demografi ile ilgilidir (Murat, 2006, s. 55).

Siyasi bakımdan: Belediyeler ödenecek ödenek, milletvekili sayısının belirlenmesi nüfus hakkında bilgi olmadan imkânsızdır. Bu bakımdan siyasi demografik verilere ihtiyaç duyulmaktadır (Murat, 2006, s. 55).

Askeri bakımdan: Askerlik çağına gelen kişi sayısı, seferberlik durumunda silahaltına alınabilecek asker sayısı için demografik verilere ihtiyaç duyulmaktadır (Murat, 2006, s. 55).

Sosyal bakımdan: Eğitim için gerekli olan okul ihtiyacı, öğrenim görecekt öğrenci sayısı, öğretecek öğretmen ihtiyacının hesaplanabilmesi, yaş gruplarının farklı amaçlardan dolayı belirlenebilmesi, ülkedeki sağlık hizmetleri ve yararlanan kişi sayısı gibi sosyal konuların çözümlenebilmesi için demografik bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bakımdan sosyal konularla demografi arasında sıkı bir ilişki mevcuttur (Murat, 2006, s. 55).

Ekonomik bakımdan: Nüfus ile ekonomi arasındaki etkileşim çok eskilere dayanmaktadır. Ekonomi tüketici ve üretici kişi bağlıdır, bu yüzden nüfus konusu

ekonomik hesaplamalarda oldukça önemlidir. İşsizlik, istihdam, tüketim, üretim gibi ekonomik terimler içinde nüfus olgusu barındırmaktadır. Bu yüzden demografi ile ekonomi etkileşim içindedir. Bunun dışında milli gelir, ithalat, ihracat, emek arzı gibi konuların bilinmesi ve sorun varsa çözümlenebilmesi için demografik bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır (Murat, 2006, s. 55).

2.2. NÜFUS

2.2.1. Nüfusun Tanımı

Nüfus dilimize Arapçadan geçmiş olup, "nefs" kelimesinin çoğul halidir. Nüfusun sözlükteki anlamı ise "İnsan topluluğu, halk, ahali veya belirli bir yer, bölge veya insanların sayısı" olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 1992, s. 859).

Nüfusu sadece sözlük anlamıyla veya kelimenin kökeni ile anlatmak nüfusun tanımını vermek için yetersiz kalmaktadır. Nüfusu en dar anlamda tanımlamak istersek; bir kişi ya da birey demektir. Biraz daha geniş anlamda, bir aileyi oluşturan aile bireyi sayısı (ev halkı, efrâd-ı aile) anlamına gelir (Doğanay vd., 2012, s. 6). Biraz daha geniş anlamda ise nüfus belirli bir bölgede, belirli bir zamanda yaşayan bireylerin oluşturduğu toplam sayı olarak tanımlanabilir (HÜNEE, 1975, s. 1).

Nüfusu bir arazi parçası üzerine yerleşmiş insanlar topluluğu denildiği zaman akla sadece sayısal çokluk veya azlık gelir. Oysaki ülke ekonomilerinde doğal şartların yanında, beşeri şartlarında önemi büyüktür. Ancak burada yalnız insan topluluğunun miktarı değil, nüfusumuzun çeşitli vasıfları önemli rol oynar (Başol, 1995b, s. 249). Yani nüfus sadece aritmetik toplam değildir. Aynı zamanda yaş, cinsiyet yapısını, yaş yapısı, medeni durum, eğitim düzeyi, üretici, tüketici gibi nüfusu oluşturan bireylerin sosyal ve ekonomik niteliklerinin dağılımını ve değişmelerini de kapsar (Milliyet Büyük Ansiklopedisi, 1986, s. 4237).

2.2.2. Nüfusun Önemi

Bir ülkenin nüfusu o ülkenin "Canlı Dokusu" nu oluşturmaktadır. Bu doku değişen, artan-azalan bir sosyal, kültürel, ekonomik ve jeopolitik bir dokudur. Bu "Canlı Doku"daki nitel ve nicel değişimler o ülkenin siyasi, iktisadi ve sosyo-kültürel değişimleri ile yakından ilişkilidir (Atasoy, 2013, s. 15).

Bu canlı dokunun merkezi insandır, insanlar nesnelere (enflasyonla, enerjiyle ya da benzeri nesnelere) yer değiştirmesi düşünülemez. Başka bir ifadeyle, analizi yapılacak bağlantılar da asla insanı atlayan bir yol izlenmemelidir (NHKBK, 1997, s. 12). İnsanlar sayısı, yapısı ve bu yapıda meydana gelen değişiklik ile nüfusu oluşturmaktadır bu yüzden toplumsal kalkınma bu ilişkilerin istenilen düzeylere çıkarılmasını sağlarken, tek olarak insanı değil insanların oluşturduğu nüfus faktörü ele alınarak bir yol izlenmemelidir (DPT, 2001, s. vii). Tabii ki her ülkede nüfus hareketleri o ülkenin veya bölgenin kültür, ekonomi toplumuyla ilgili olayların şartlarına bağlıdır. Bu şartlar ve bunların karşılıklı bağları ile doğurduğu sonuçları çözümleyerek ülkedeki gelişen olaylar hakkında da bilgi edinmemizi sağlar (Kuczinski ve Nasu, 1943, s. 21).

Eskiden beri nüfus bir siyasi kudret sembolü olarak kabul edilmiştir. Mesela aşiret ve kabile devrinde, her kabile ve aile reisi çocuklarının ve bilhassa oğullarının sayısı ile kudretini çoğaltmaya uğraşırdı. Devletlerarası mücadelelerde de nüfus daima önemli bir unsur olmuştur (Zaim, 1973, s. 15). Ziraî toplumlar ise çok eskiden beri nüfus miktarı ile gerek askeri gerekse mali sebeplerden ötürü yakından ilgilenmişlerdir (Cipolla, 1980, s. 80). Klasik uygarlıklar çoğalma konusunu, kadın ya da erkek herkes için doğal bir mecburiyet sayarlar, grubun devamlılığını böylelikle garantiye alındığını düşünmüşlerdir. Pek çok kültürde geçerli bir özellik olan atalara saygı kavramı da bu mecburiyeti, ecdada karşı bir borç olarak güçlendirmiş bulunmaktadır. Bir soyu devam ettirmek, bir borcun ödeneşi olarak görmektedirler (NHKBK, 1997, s. 206). Günümüzde ise insan unsurunun bir milletin varlığını devam ettirmesi bakımından çok önemlidir (Yörükoğlu, 1971, s. 3).

Bugün iktisat, toplumbilim, eğitimi coğrafya, sanayi, sigortacılık vb. bilim ve çalışma alanları artık nüfus bilgisine muhtaç, onuz olamaz durumdadır. Özellikle II. Dünya Savaşından sonra dünya nüfusunun hızlı artışı bütün ülkeleri çeşitli yönlerden etkilemiş, nüfusu her gün sözü edilen konular arasına koymuştur (Sabri, 1977, s. 21).

Nüfusun bu kadar önemli olma sebepleri ise;

- Nüfusun büyüklüğü ve nüfusun yapısı, kalkınma planlarının üzerine bina edildiği temel yapıyı teşkil etmektedir (DPT, 2001, s. 3).
- Nüfus, gelir ile birlikte bir ekonomide mal ve hizmetlere olan talebin kompozisyonunu ve miktarını belirler (DPT, 2001, s. 3).

- Nüfusun büyüklüğü, yapısı, bilgi ve beceri düzeyi, üretim sisteminin temel girdisini oluşturur (DPT, 2001, s. 3).
- Gelişen bir ekonomide nüfus ve nüfusun özellikleri, kaynakların sosyal ve ekonomik sektörler arasındaki dağılımını büyük ölçüde etkiler; kaynakların bu şekilde dağılımı da ekonominin büyüme hızını, istihdam düzeyini, sektörel üretim artış oranları ile ihracat ve ithalat oranlarını etkiler (DPT, 2001, s. 3).
- Bir bölgenin nüfus yapısındaki değişmelerin nasıl olacağı, nüfusun farklı özellikleri, nitelikleri, göç miktarları diğer yönlerini bilimsel yöntemlerle ortaya koyarak planlamalar yapılır ve gelecek için doğru kararlar vermeye yardımcı olur (Murat, 2006, s. 391).
- Nüfusun miktarı, nüfusun yaş gruplarına ayırımı, nüfus artışı bir ülkenin ekonomik yapısı hakkında bize önemli fikirler vermektedir (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 17)
- Yoksulluğun azaltılması, sosyal hizmetlere erişimin artırılması gibi konularda önlemler alınırken nüfusun yapısının bilinmesi, gelecekteki durumun tahmin edilmesinin yanında işsizlik, ücret, çalışma koşulları, eğitim ve genel refah konularında uzun dönemli planlar yapılmasına olanak sağlar (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 18)
- Bir ülkede beslenme, giyinme, konut, halkın eğitimi, sağlık, kültür, eğlence konularda gereksinimlerinin belirlenip, bunlara yönelik uzun dönemli planlamalar yapılması gelecek açısından çok önemlidir. (Başol, 1995b, s. 249-250).
- Nüfus bir milletin (demografik) nüfus yapısı; nüfusun yaş yapısı ve cinsiyet dağılımı; doğum ve ölüm oranları, bebek ölümleri, doğuştan hayat ümidi, 5 yaşından sonra ve 60 yaşından sonra hayat ümidi, ortalama hayat seviyesi, aile büyüklüğü hakkında ebeveynin ve özellikle annelerin görüş ve eğilimleri, ideal aile büyüklüğü, kürtaj yoluyla doğumun önlenmesi eğilimleri, bu hususta cemiyetin, dini ve ahlaki eğilimlerinin etkisi, ana sağlığının korunması; nüfus yapısına göre eğitim

ve sağlık imkânları düzenlenmesi, sosyal güvenlik tedbirlerinin arttırılması gibi sosyal planlamaların yapılmasına yardımcı olacaktır (Zaim, 1973, s. 60).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu yıldan itibaren pek çok sorununun yanında nüfus azlığı gibi bir sorunu Osmanlı Devleti'nden devralmıştır. Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan Kurtuluş Savaşı Türkiye'nin nüfusunu çok büyük oranda azaltmıştır. Yaşanan savaşlardan sonra ekonominin yeniden inşa edilebilmesi için, nüfus artırıcı politikalar uygulanmaya başlamıştır. Cumhuriyet kurulduktan 4 yıl sonra yapılan ilk nüfus sayımı, nüfus konusunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (TBA, 2007, s. 11).

2.2.3. Nüfus ve Ekonomi Arasındaki İlişki

Nüfus en dar anlamda bir ülkede yaşayan insan topluluğu olarak tanımlandığını belirtmiştik. İnsan tatmin edilmesi gereken ihtiyaçlara sahip olduğuna göre nüfus artışı, ihtiyaçları karşılaması gereken insan sayısının artışı olarak görülebilir. İnsan ihtiyaçlarını mal ve hizmet tüketerek karşılarlar. Mal ve hizmet tüketiminin yapılabilmesi için, mal ve hizmet üretimi gereklidir. Mal ve hizmetlerin kıt kaynaklarla en etkin biçimde üretilmesi, tüketilmesi ve bölüştürülmesi ekonominin konusudur. Bu bakımdan ekonomi ile nüfus yakından ilişkidir (TÇSV, 1988, s. 29).

Ekonomi ve nüfus arasındaki ilişki tarih boyunca bütün toplumlar tarafından üzerinde düşünölen bir konu olmuştur. Nüfusun artış ve azalışının ekonomiye nasıl etkileyeceği, bu etkinin pozitif yönde mi yoksa negatif yönde mi olacağı, politikacıları, düşünürleri, akademisyenleri, demografları ve ekonomistleri bu yönde araştırma yapmaya itmiştir. Kimi araştırmacıları nüfus artışının ekonomiye pozitif yönde etkileyeceğini söylerken kimi araştırmacılar negatif yönde etkileyeceğini öne sürmüşlerdir (Kandır, 2013, s. vii).

Ekonomi dilinde nüfus başlıca iki bakımdan ele alınmalıdır. Bir yönüyle nüfus, yani bir ülkede oturan toplam insan sayısı, tüketici bir unsur olarak düşünölmekte, öteki yönüyle de nüfus aynı zamanda bir ekonomik kaynak olma dolayısıyla ekonomi biliminin ilgi alanına girmektedir (Başol, 1995a, s. 116). Gerçekten insan faktörü olmadan ekonomik faaliyet düşünölemeyeceğine göre; her yönüyle nüfusun ekonomik

faaliyetler üzerinde etkinliğin ele alınıp incelenmesinde sayısız yarar vardır (Başol, 1995a, s. 115). Nüfus daha önce belirttiğimiz gibi iki yönden büyük önem taşır:

- Üretici olarak
- Tüketici olarak.

Şöyle düşünelim şu an doğan 1000 bebek yaklaşık 20 yıl sonra 1000 üretici olacak ve arada geçen süre boyunca 1000 tüketici demektir (Sabri, 1977, s. 93). Nüfusun üretici fonksiyonu, tüketici fonksiyonundan kuvvetli ise, yani toplam nüfus tükettiğinden fazla üretiyorsa böyle bir ülkede, nüfus artışı iktisadi gelişmeyi hızlandıran itici bir kuvvet olur (Zaim, 1973, s. 45). Tüketici olmayan herhangi bir sanayi gelişemez hatta tüketicisi olmayan herhangi bir üretim düşünülemez (Sabri, 1977, s. 108). Nüfusun üretici olarak önemi tüketici olarak öneminden daha az değildir. Her tüketici tüketimi ölçüsünde üretimi, o da aynı ölçüde üreticiyi gerektirir ki bu da istihdam demektir. Çağımızın iktisatçı ilerlemesi temelinde nüfus artışı yatmaktadır (Sabri, 1977, s. 36). Nüfus sadece bir üretim faktörü ve milli gelir yaratıp tüketen bir değişken olarak değil, milletin uzun vadeli iktisadi-siyasi-toplumsal ve manevi hayatını tespit eden en önemli unsur olarak da düşünmek gerekir (Sabri, 1977, s. 93).

Beşeri kaynak (nüfus) sorunu demografik faktörler ve sosyo-ekonomik faktörler arasındaki dengenin bozulması sonucu ortaya çıkan sosyal ve ekonomik sorunların tümü olarak kabul edilmektedir. Bu durumda bir ulusun ekonomik gelişmesi, büyümesi hatta hızlı bir kalkınma gösterebilmesi ile nüfus arasında sıkı bir ilişkinin var olduğu çeşitli iktisatçı ve demograflar tarafından kabul edilmektedir (Başol, 1995a, s. 1). Kalkınma içinde de mevcut nüfus ve onun gelişmesiyle birlikte harekete geçilmelidir. Bu yapılmadığı takdirde, nüfusun gerçek bir sorun yumağı olacağı açıktır. Kaynaklarla birlikte nüfusu dengelemek gerekmektedir (TBA, 2007, s. 93). Ekonomik unsurlar, nüfus dinamikleri ve toplumsal unsurlar arasında ki denge bozulduğu zaman nüfus temelli sorunlarla karşı karşıya kalabiliriz. Mesela nüfus artışı ile üretim arasındaki ilişki bir diğerinin lehine değişmesi durumunda doğal kaynaklar, işgücü, sermaye, istihdam ve teknoloji üzerinde etkili olabilirken, sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik, ülke içindeki gelirin dağılımı, eğitim hizmetleri, sağlık hizmetlerine de yansımaları vardır (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 18).

Nüfus ve ekonomi büyüme ile ilgili tartışmalar Malthus'un 1798 yılında yazdığı "An Essay on the Principal of Population" (Nüfusun Temelleri Üzerine Bir Deneme) adlı eserindeki araştırmalar ile başlamıştır. Eserde nüfusun geometrik bir dizi şeklinde artarken, yiyecek maddeleri üretiminin ancak aritmetik bir dizi şeklinde artabildiğini ileri sürmüştür. Eğer nüfus artışı yavaşlatılmazsa, bölgenin fakirleşeceğini ileri sürülmüştür. Fakat günümüzde özellikle gelişmiş veya gelişmekte olan bölgelerde GSYİH artışının ve ekonomik büyümenin temelinde nüfus artışı yatmaktadır. Bu gelişme göz önüne alındığında Malthus'un tezi geçersiz görünmektedir (Kandır, 2013, s. iii). Nüfusun artması sonucu, kimi araştırmacılara göre işgücünü genişletmekte ve bu durum ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Bunun sonucunda iç piyasanın daha canlı olacağını ileri sürmüşlerdir. Diğer yandan da fazla nüfusun teknolojik gelişmenin yanında rekabeti arttıracığına da ileri sürmüşlerdir. Tam tersi düşünceye sahip araştırmacılar ise fazla nüfusun sadece gıda arzında sıkıntıya yol açmayacağı aynı zamanda tasarrufların, döviz ve beşeri kaynakları da olumsuz etkileyeceğini öne sürmüşlerdir. Gelişmekte olan ülkelerde ise nüfus artışının ekonomiyi pozitif mi yoksa negatif mi etkileyeceği konusunda kesin bir uzlaşma yoktur (Kandır, 2013, s. iii).

2.2.4. Nüfus ve İşgücü

Nüfus, bir yandan üretim faaliyetinde kullanılan temel bir üretim faktörü olan işgücünün kaynağı, öte yandan üretilen mal ve hizmetlerin tüketimi gerçekleştiren, insanlar topluluğu olarak üretim amacıdır (TÇSV, 1988, s. 31). İşgücü piyasasında demografik etmenler ve iktisadi etmenler etkileşim içerisindedir. İşgücü talebini iktisadi etmenler belirlerken, işgücü arzını demografik etmenler belirlemektedir. İşgücü arzı nüfusun tamamıyla ve nüfusun yaş yapısıyla etkileşim içindedir. Bu etkileşimi doğum ve ölüm oranları gibi etmenler etkilemektedir. Bu yüzden işgücü piyasası toplumdaki demografik değişimler sonucunda ortaya çıkmaktadır (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 101).

Nüfus iktisadi açıdan, bir üretim faktörü olmasının yanı sıra iktisadi faaliyetin amacı olması dolayısıyla da önemlidir. Ancak sadece nüfusun miktarı değil, nüfusun nitelikleri de önemlidir. Nüfusun miktarı yaş yapısına ayrılması, nüfus artışının yanı sıra beslenme, büyüme, konut, eğitim, dinlenme ve kültür gibi ihtiyaçlarının karşılanması iktisadi açıdan önemlidir (Başol, 1995b, s. 249). Ayrıca nüfus ile ilgili konular emeği ile

geçinen insanları yakından ilgilendirmektedir. Ücret, çalışma koşulları, eğitim, işgücü, işsizlik ve refah konularıyla da alakadar olup, bölgenin demografik yapısı ve işgücü piyasasını belirleyen önemli etmenlerdir (Başol vd., 1999, s. 14).

Ülkeler atıl kaynaklarını işlemek ve işletmek, uygulanan eski teknolojiden yeni teknolojiye geçmek, nüfus artışıyla işbölümü ve uzmanlaşma ile beraber sağlanabilmektedir. Nüfus artışı sayesinde ekonominin gelişeceğini varsayarsak bu artış mal ve hizmetlere olan talebi yükselmektedir. Bu talep yüksekliğine bağlı olarak yeni işkolları ortaya çıkmakta ve yeni istihdam alanları doğmaktadır (Babat, 2010, s. 46). Nüfusun sayısal bakımdan az olması ekonomik kaynakların atıl kalmasına ve ülke ekonomisinde kayıplara yol açar. Bu yüzden nüfus ile ekonomik kaynaklar dengeli olması gerekmektedir. Ekonomik kaynakların ile denge sağlayan nüfusa optimal (en uygun) nüfus denmektedir. Optimal nüfus ile ülkenin kaynakları ve işgücü en verimli şekilde kullanılabilir (Karluk, 1999, s. 5).

Türkiye nüfusu ve ülke ekonomisi arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Hele toplum için konulmuş önemli amaçlardan birinin ülke vatandaşlarının refahı sağlanması, erişilen düzeyinin yükseltilmesi olarak kabul edildiğinden işgücü ve nüfus Türkiye açısından oldukça önemlidir (Akder, 2007, s. 181). Türkiye gibi hızlı nüfus artışına sahip ve gelişmekte olan ülkelerde üretim artışı için gereken işgücü artışı açısından sorun değildir. Bu bakımdan sermaye artışı ya da sermaye birikimi ekonomik kalkınma açısından önemli bir etkidir. Teknoloji düzeyi ve doğal kaynaklar verilmiş olduğunda sermaye artışı belirli bir zaman sonra azalan verime yol açacağı için kişi başına üretim artışı, yani ekonomik kalkınma duracaktır. Kişi başına üretim artışının sürekli olabilmesi için, sermaye artışının teknolojik gelişme ile birlikte gerçekleşmesi gerekir (TÇSV, 1988, s. 31-32).

2.3. NÜFUS KURAMLARI

İnsanoğlu tarihinin ilk zamanlardan beri insanlar kimi zaman dini, kimi zaman ekonomik, kimi zaman askeri, kimi zaman sosyal ve siyasi şartların etkisiyle devamlılığını sürdürmek, düşmanlarına üstünlük kurmak istemiştir. Bu isteklerin gerçekleştirmek için bir kısmını saydığımız durumlar dışında pek çok önemli etken günümüze kadar varlığını devam ettirmiş, bunun sonucunda ise nüfus günümüze kadar popülaritesini ve önemini korumuştur (DPT, 1963, s. 29). Bu popülarite ve önem nüfus

teorilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Nüfus teorisi nüfusun sosyal, psikolojik, iktisadi, kültürel ve diğer faktörlerin değişimleri arasındaki karşılıklı ilişkileri açıklamak üzere kurulmuş bir fikir sistemidir (Başol, 1995a, s. 3).

İlk medeniyetler nüfusun sayıca çok olmasının önemi üzerinde durmuş, daha sonra çeşitli araştırmalar yapılarak doğum oranları ve ölüm oranları araştırılmış, nüfusu oluşturan etmenler de incelenmeye başlanmıştır. Özellikle sanayi devriminden sonra daha düzenli ve ampirik çalışmalara dayalı demografi önem kazanmıştır (Başar, 2013, s. xvii). Yakın döneme kadar nüfus ve ekonomi arasındaki ilişkili yapılan çalışmalar ağırlık kazanmıştır. Bu çalışmalar genel olarak nüfusun sayısal oranındaki artış ve azalışlara odaklanmıştır. Malthus'un başlattığı negatif görüşe göre fazla nüfusun gıda sıkıntısı yaşatacağı, açlık ve yoksullukların artacağı ve refahın azalacağı yönündedir. Buna karşı olanlar ise fazla nüfusun ölçek ekonomilere yol açacağı, rekabeti arttırarak icatları ve teknolojiyi geliştireceği yönündedir (Kandır, 2013, s. vii). Günümüzde ise iktisatçılar ve demograflar sadece nüfusun büyüklüğünü ve sayısal olarak artışını veya azalışını ele almamış aynı zamanda nüfusun yapısına, yaş dağılımına, niteliklerine, doğum oranlarına, ölüm sayılarına, eğitim durumuna, sağlık hizmetlerine de giderek önem vermeye başlamışlardır (Başol, 1995a, s. 249).

Modern anlamada nüfus kuramlarının temeli 18.YY da Malthus ile başladığını söyleyebiliriz. Fakat bundan çok daha önce nüfus kuramları ülkelerin, bölgelerin ve o günün şartlarına göre doğru büyüyüp gelişmiştir. Zamanla Malthus'un kuramı ve buna karşı nüfus kuramları ihtiyaçlara göre şekillenmiş ve farklı görüşteki demograflar tarafından ortaya atılmaya başlanmıştır. Bu kuramlar aşağıdaki gibidir.

Malthus'un Nüfus Kuramı: İngiltere'nin ilk ekonomi profesörü unvanını alan, aslen din adamı olan Thomas R. Malthus (1766-1834) 1798 yılında "Nüfus İlkeleri Üzerine Bir Deneme" adlı makale yayımlamıştır (Bozkurt, 2011, s. 14). Bu makaleye göre üretilen gıda maddeleri ile nüfus artış hızında paralellik bulunmamaktadır. Gıda maddeleri aritmetik bir dizi ile (1-2-3...) artarken, nüfus geometrik bir dizi takip ederek (1-2-4-8-16...) artmaktadır. Böylece nüfus ile geçim imkânları arasındaki ilişki göz önüne alındığında Malthus nüfus artışının insanlığa refah getirmeyeceği aksine insanlığı felakete sürükleyeceği tezini savunmuştur (Cillov, 1960, s. 19).

Yeni Malthusçuluk: Malthus'un nüfus kuramına paralel olarak nüfusu artışı durdurma görüşünü savunmakla beraber, nüfus artış hızını azaltmanın yolunu nüfus kontrol yöntemleriyle gerçekleştirilebileceğini savunan nüfus kuramıdır (Üner, 1972, s. 84). Kısaca Malthus'un nüfus kuramının yeniden şekillenmesi ile ortaya çıkan ve Neo-Malthusçuluk olarak adlandırılan bu yaklaşım İkinci Dünya Savaşından sonra gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki nüfusu kontrol altına almak için kullanılmıştır (Bozkurt, 2011, s. IV).

Merkantilistlerde Nüfus Kuramı: 16. 17. ve 18. YY başına kadar Avrupa'nın neredeyse hepsinde merkantilizm adı verilen ekonomik ve siyasi düşünce hâkim olmuştur (Başar, 2013, s. 10). Bu görüşe göre ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi, zengin ve güçlü bir ülke olmak için hızlı artan bir nüfusa sahip olmak gereklidir. Nüfus artışının askeri bakımdan temin ettiği kudret ve menfaatle birlikte, milli servette de buna paralel olarak bir artışın meydana geleceğine inanmaktadırlar (Yörükoğlu, 1971, s. 5). Bunun yanında merkantilistler nüfus ne kadar hızlı artarsa üretimin artacağını, buna bağlı olarak da ihracatında artacağını ileri sürmektedirler (Başar, 2013, s. 11).

Fizyokratlarda Nüfus Kuramları: 18 YYda ortaya çıkan fizyokratlara göre "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler dünya kendi kendine gider" görüşü hâkim olmuştur. Fizyokratlar nüfus artışı tarımsal üretimi etkilemediği sürece olumlu bakmaktadır. Merkantilistler nüfusun serveti arttırdığını düşündükleri halde, fizyokratlar servetin nüfusu arttıracığı görüşünü öne sürmüşlerdir (Başar, 2013, s. 12).

Klasiklerde Nüfus Kuramı: Klasikler nüfus sayısındaki artışın, iş piyasasında işgücü arzını fazlaştıracığı ve dolayısıyla ücretlerin düşeceğinin böylece de fakirliğin yaygınlaşacağını ileri sürerek Malthus'un görüşünde birleşmişlerdir (Yörükoğlu, 1971, s. 6).

Bu kuramın kurucularından olan Ricardo, Stuart Mili ve Say vb. klasikler artan nüfusun işgücü arzını yükselteceğini ve mevcut olan verimli tarım arazilerin artan nüfusa yetmeyeceği, bu yüzden daha az verimli arazilerin tarıma açılacağı bunun sonucunda da üretim maliyetlerinin daha da artacağını öngörmüşlerdir. Klasik nüfus kuramını savunan araştırmacılar fazla nüfusun yaratacağı sonuçlar bakımından Malthus'la aynı görüşü savunmakla beraber, böyle bir soruna müdahalenin gereksiz olacağı, işgücü piyasasındaki arz ve talebin şartlara göre kendinden çözümleneceğini

düşünmüşlerdir. Örnek vermek gerekirse ücretler yükseldiği zaman işgücü arzı da artacak yani doğumlar özendirilmiş olacaktır. İşgücü piyasasında arz ve talep miktarı dengelendiğinde ücretler olması gereken miktara düşecek ve ücretlerdeki bu düşüş işgücü arzını otomatik olarak azaltacaktır. Mesela J.B. Say insanların çocuk yapmak yerine tasarruflarını arttırmaları gerektiğini söylemektedir. Çünkü en gelişmiş ülkelerde bile nüfusun bir kısmının açlıktan hayatlarını kaybedeceklerini belirtmiştir (Murat, 2006, s. 47).

Optimum Nüfus Kuramı: Optimum nüfus kuramına göre nüfus artışının iş bölümü, uzmanlaşma gibi nedenlerden dolayı daha etkin kaynak dağılımı sağlayacağını öngörmüştür. Şöyle ki nüfus belirli bir artışa kadar ekonomide artan verim kanununun geçerli olacağı, nüfus artışının devam etmesi halinde ise azalan verim kanununun geçerli olacağını öngörmüşlerdir (Başol, 1995a, s. 10). Daha net açıklamak gerekirse optimum nüfusu "Belirli bir amacı en tatminkâr şekilde gerçekleştirebilecek nüfus miktarı" olarak tanımlayabiliriz (Murat, 2006, s. 36).

Demografik Değişim Kuramı: Demograf Warren Simpson Thompson (1887-1950) tarafından 1929 yılında ortaya atılan kuramdır. Bu kuramla farklı doğum ve ölüm hızları ile nüfusun gelişme hızı arasında bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır (Başar, 2013, s. 19).

2.4. KALKINMA PLANLARINDA NÜFUS

Türkiye bölgesel gelişmenin sağlanması amacı ile yaptığı politikalar cumhuriyetin ilk yıllarında başlamıştır. Planlı döneme kadar nüfusun ve yatırımların ülke içinde dengeli bir şekilde yapılması ve büyük sanayi kuruluşlarının belirli merkezlerde toplanması amaçlanmıştır. 1960 yılında başlayan ve halen devam eden planlı dönemde ise Beş Yıllık Kalkınma Planları aracılığı ile bölgesel gelişmeye ilişkin politikalar tespit edilmektedir (Kara, 2008, s. 151).

Kalkınma planları hazırlama, planlama ve uygulama aşamalarından geçmektedir. Kalkınma planları kısa, orta ve uzun dönem olarak hazırlanır. Kısa dönemli planlar ortalama 1 sene olur, orta dönemli planlar ortalama 5 yıllık süreyi kapsar ve uzun dönemli planlar ise 15 yıl veya daha uzun bir süre olabilir. Uzun dönemli planlarda sosyo-ekonomik yapıdaki değişikliğin stratejileri öngörülür (Dinler, 2012, s. 67).

Merkez planlama yapılırken sorunlara genelde dört ayrı disiplinden yaklaşanlar olmuştur. Ekonomistler genelde istihdam yönüyle, özellikle de kentsel istihdam analizleri üzerinde çalışma yapmışlardır. Sosyologlardan sosyal antropologlar ise sınıf yapısı özellikle sınıflar arası boyut ile ilgilenmişlerdir. Sosyal psikologların ilgisini ise uyum sorunları çekmiştir. Kır kökenli göçler, kentlerdeki istihdam, mekânsal ve sosyo ekonomik boyutların incelenmesi olgunun evrensel niteliğini ortaya koyabilmek açısından anlamlıdır, önemlidir (Şenyapılı, 1978, s. 6).

Türkiye'de yapılan kalkınma planlarındaki temel amaçların başlıcaları; ulusal kaynakları en verimli şekilde kullanılması ve bu kaynakları sosyal faydayı sağlayacak şekilde geliştirilmesi ve bölgeler arası sosyo-ekonomik gelişmişlik farkını asgari düzeye indirmektir. Bölgeler arası gelişmişlik politikaların uygulanmasında temel ilkeler olarak sürdürülebilirlik, bölgelerarası entegrasyon, bölgeler arasında sosyal ve ekonomik eşitliğin sağlanması, fırsat eşitliği, kültürel gelişme ve yaşam şartlarında iyileşme sağlanmasıdır (DPT, 2008, s. 179). Hizmetlerin yürütülmesinde; nüfus, kaynaklar, çevre, kültürel değerler ve sosyo-ekonomik farklılıklarla bu etmenlerin karşılıklı etkileşimlerini dikkate alan bütünlük yaklaşımına önem verilmesi, demografik araştırmalar yapan kurum ve kuruluşlara destek verilmesi, nüfus politika ve programlarına yönelik periyodik araştırmalarla önemin artırılması, doğurganlık, ölümlülük ve nüfus sayımı sisteminin daha rasyonel hale getirilmesi için çalışmalar yapılması ve konuyla ilgili uzmanların yetiştirilmesi de kalkınma planlarının amaçlarından olmuştur (Başol, 1995a, s. 55).

20.YYda vazgeçilmez bir ihtiyaç olan kalkınma planlarının, Türkiye'de çeşitli nedenlerden dolayı yeterince verim alınmadığı düşünülmektedir. Yeterince verim sağlanmadığından dolayı bölgelerarası dengesizlik arasından eşitsizlik yok olmamış ve kırdan kente, az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere göç hız kesmemiştir (Başol, 1995a, s. 183).

Türkiye'de ilki 1963 yılında yapılan ve 2014 yılında onuncusu yapılan kalkınma planlarında her daim nüfus üzerinde önemle durulan bir konu olmuştur. Şimdiye kadar yapılan kalkınma planlarında nüfus ile ilgili ortaya konan sorunlar ve bu sorunların ne derecede çözümlenebildiği veya hangi yönlerin eksik kaldığını incelemek, ileride ortaya konacak planların hazırlanmasına yardımcı olabilecek niteliktedir. Bu yüzden Birinci

Beş Yıllık Kalkınma Planından, halen devam eden Onuncu Kalkınma Planına kadar kalkınma planları içerisinde yer alan nüfus konuları üzerinde durmakta yarar vardır.

2.4.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Kurulduğundan bu yana Türkiye Cumhuriyeti'nde, nüfus ve kalkınma sorunları ile doğrudan ya da dolaylı bir biçimde ilgilenilmektedir. Ancak sorunun ciddiyeti, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde fark edilmiş ve nüfus artış hızının beklenilenin üzerinde olduğu görülerek, sorun tartışılmaya başlanmıştır (TBA, 2007, s. 23). Birinci kalkınma planından hızlı nüfus artışı ilk defa resmi olarak ele alınmıştır. Yeni bir nüfus politikasından bahsedilen bu planda, ekonomik gelişmenin önünde hızlı nüfus artışının bir engel olduğu öne sürülmüştür. Hızlı nüfus artışını tetikleyen temel sebep ise İkinci Dünya savaşından sonra gelişen tıp teknolojisine bağlı olarak salgın hastalıklarda azalma olmuş, savaşlardaki azalma sonucu ölüm olayları düşmüş fakat doğum olaylarında fazla bir değişiklik meydana gelmemiştir. Bu gelişme Türkiye'de de aynı şekilde gerçekleşmiştir ve nüfus artışı hızlı bir şekilde artmıştır (DPT, 1963). Ekonomiyi frenlediği düşünülen nüfus artışının azaltılması ile ilgili bazı tedbirler öngörülmüştür (TÇSV, 1988, s. 12). Bunun nedeni ise Türkiye nüfusunun %40'nın 15 yaşından küçük olduğu ve çalışabilir nüfus oranının fazla olmasından dolayı, Türkiye'nin ilerleyen yıllarda işgücü arzı fazlalığından dolayı sıkıntı çekeceği düşünülmüştür (Murat, 2006, s. 78).

Nüfus artışın hızının azaltılması istenmesinin temel sebebi, Birinci Kalkınma Planında şu şekilde dile getirilmiştir. "*Türkiye ekonomisi gelişmekte ve bu gelişmeye paralel olarak nüfusta aynı şekilde artmaktadır. Ülkede ekonomik gelişme ne kadar hızlı olursa olsun, kişi başına düşen gelir aynı kalmaktadır. Bu yüzden nüfus iktisadi gelişmenin önünde engel olarak durmakta ve nüfus politikasında değişikliğe ihtiyaç duyulmuştur*" (DPT, 1963, s. 67).

2.4.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972 yılları arasında uygulamaya konmuştur. Bu kalkınma planında hızlı nüfus artışının doğurganlıktaki artıştan ileri geldiği sürülerek bunu önlemek amacı ile aile planlaması hizmetlerinin Türkiye'nin geneline yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Ayrıca bu planda nüfus planlaması yerine aile planlaması denilmesi tercih edilmiştir. Aile planlaması adına anne ve çocuk

sağlığına daha fazla önem verilmesi düşünülmüştür. Her yıl bu hizmetin doğurganlık çağındaki nüfusun yüzde beşine götürülmesi amaçlanmış ve beş yıl içinde yaklaşık iki milyon kadına doğum kontrolü uygulanması amaçlanmıştır (DPT, 1968).

Bu planda nüfusu azaltmanın yolunu nüfus planında değişikliklerle gerçekleştirebileceği öngörülmüştür ve yeni politika aile planlaması temeli üzerine kurulmuştur. Ayrıca bu planda konunun ekonomik önemine değinilmiş, uygulamada belli hedeflere ulaşmak öngörülmüştür. Bu konuyla ilgili hedefler ve strateji bölümünde sorun şöyle ifade edilmektedir; *“Türkiye’de nüfus artış hızı ekonomik gelişme problemini güçleştirmektedir. Nüfus milli gelirinkine yakın bir hızla arttığı müddetçe, ekonomik gelişmenin bir ölçüsü olan kişi başı gelir seviyesinde, kalkınmadan beklenen gelişme olmamakta, sadece demografik yatırımların artması sonucu doğmaktadır. Ekonomik gelişme hızı kalkınmanın ana hedeflerinden biri seçildiğinden buna uygun bir nüfus politikası izlenecektir”* (Başol, 1995a, s. 54).

Kısacası İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yaklaşım yine aynıdır, yani hızlı nüfus artışının ekonomi üzerinde yapmış olduğu negatif etkilere dikkat çekilmiş ve bununla ilgili tedbirler alınmaya çalışılmıştır (TÇSV, 1988, s. 12).

2.4.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

1973-1977 yılları arasında uygulanan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında nüfus politikasında kısmen bir değişikliğe gidilerek hızlı nüfus artışının uzun dönemde çözümlenebilecek bir mesele olduğu yargısına varılmıştır. Bu planın en dikkat çeken özelliği ise nüfus konusuna yer verilmemiş olması ve önlem alınmasına gerek duyulmamasıdır. Diğer yandan yüksek doğurganlığın uzun dönemde sosyal ve ekonomik gelişmeden etkileneceği düşünülmüştür. Ayrıca aile planlamasının nüfus politikası olarak değil anne ve çocuk sağlığını destekleyen sağlık hizmeti olarak uygulanmasının gerekliliği vurgulanmıştır (DPT, 1973). Bu bağlamda aile planlaması ve sağlık hizmetlerinin birbirinden ayrı tutulamayacağı fikri öne çıkmıştır. Bunun neticesinde ana sağlığı, çocuk sağlığı hizmetleri ile aile planlaması birleştirilmiştir. Yüksek doğurganlık hızının azalmasına rağmen sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, salgın hastalıkların azalması sonucu ölümler azalmıştır ve nüfus artmaya devam etmiştir (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 87-92).

2.4.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983 yılları arasında uygulanmıştır. Bu planda nüfusun yaş yapısındaki değişikliğe değinilmiş ve doğum, ölüm, iç göç, dış göç ve sanayileşmenin bu yapıyı etkilediği söylenmiştir. Nüfus sorunu ise "Demografik etmenler ile ekonomik ve toplumsal etmenler arasındaki dengenin bir tarafın lehine veya aleyhine olacak şekilde bozulması sonucu meydana gelen sonuçların tamamı" olarak tanımlanmıştır (DPT, 1979, s. 24-25).

Bu planda doğurganlık düzeyinde bölgeler arası farklılıklara rağmen bir azalmanın olduğu ve aynı şekilde ölümlerde de azalmanın tespit edildiği belirtilmiştir. Bu azalmanın yanında çocuk ölüm oranlarının çok yüksek olduğuna da değinilmiştir (DPT, 1979).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında, aile planlaması ve nüfus artışı tamamen ekonomik hadisenin dışına çıkarılmış ve aile planlaması ana çocuk sağlığının bir parçası ve ana çocuk sağlığı tamamlayıcı bir unsur olarak görülmüş ve konu tamamen sağlık açısından ele alınmıştır (TÇSV, 1988, s. 13).

Bu plan Türkiye'nin büyüme hızının eksilerde olduğu ve toplumsal olayların yoğun olarak yaşandığı bir dönemde uygulanmaya çalışılmıştır. Bu yüzden bu planda pek bir başarı sağlanamamıştır. Ayrıca bu dönemde 1983 yılında onaylanan 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun, hamileliğin sonlandırılması kişi isteğine bağlanmış ve kısırlaştırma olayına imkân verilmiştir (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 87-92).

2.4.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

1985-1989 yılları arasındaki bu plan döneminde nüfus artış hızının düşmekte olduğu belirtilmiştir. Bu artış hızındaki azalmanın devam edeceği düşünülmüş ve kalkınmadaki en önemli etkenin insan olduğu belirtilmiştir. Ayrıca aile planlamasının önemine bir kez daha değinilmiş ve nüfus miktarından çok nüfusun kalitesinin artırılması en önemli ilke olarak belirtilmiştir (DPT, 1985).

Bu planda ayrıca doğum oranları, ölüm oranları, bebek ölüm hızı, aile ve çocuk sağlığı, eğitim, işgücü, istihdam planlaması, işgücü arzı ve talep arasındaki dengenin sağlanması ile ilgili durumlar üzerinde de önemle durulmuştur (Başol, 1995a, s. 54).

Ayrıca diğer planlarda olduğu gibi nüfus artışının ülkenin genel refahını azaltacağı ve bu eğilimin gelecekte de devam edeceği bir kez daha belirtilmiştir (Murat, 2006, s. 80).

İlk üç kalkınma planında, hızlı nüfus artışının iktisadi kalkınma üzerinde olumsuz etkileri belirtilmiş ve bu etkileri ortadan kaldırarak ekonomik kalkınmanın sağlanması için çözüm yolları aranmış ve nüfus planlaması iktisadi bir refah aracı olarak düşünülmüştür. Fakat Dördüncü ve Beşinci Kalkınma Planlarında, ekonomik kalkınma yerine, anne ve çocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetleri temel sağlık hizmetleri içerisine entegre edilerek, çocuğun sağlığı açısından ele alınmış ve aile planlaması olayı da tümüyle sağlık açısından değerlendirilmiştir (TÇSV, 1988, s. 16).

2.4.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında nüfusun niteliklerin artırılmasıyla kalkınmanın sağlanacağı belirtilmiş ve nüfus artış hızının istikrarlı bir gelişmeye uygun olarak planlanması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, eğitim seviyesinin (özellikle kadınların) yükseltilmesi, çocukların ve gençlerin korunmasına yönelik araştırmaların yeterli olmadığı ve bu araştırmaların artırılması gerektiği belirtilmiştir (DPT, 1989). Ayrıca nüfusun, istikrarlı bir ekonomik gelişme ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu bir yapıya ve artış hızına kavuşturulmasının esas olduğu ifade edilmiştir (Murat, 2006, s. 81).

Bu planda nüfus artışının ülkenin ekonomik büyümesini etkileyeceği ve kalkınmayı engellediği tekrardan belirtilmiş ve bu görüşe paralel olarak toplam doğurganlık hızı ve doğurganlığın azaltılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. 1990 yılından sonra nüfus artış hızındaki sürekli azalma bu uygulamanın başarılı olduğunu göstermektedir (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 87-92).

2.4.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

1996-2000 yılları arasında uygulanan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Türkiye'nin demografik geçiş süreci içinde bulunduğu döneme denk gelmektedir. Bu planda nüfus artış hızının yüksek olduğu belirtilmiş, bölgeler arası gelişmişlik farkının devam ettiği belirtilmiştir. Ülkedeki nüfusun nitelikli hale getirilmesi, nüfus artış hızının kalkınmayı sağlayacak düzeyde sabitlenmesi ve yeni bir nüfus kayıt sistemi organizasyonuna gerek duyulduğu gibi konulara değinilmiştir (DPT, 1995).

Bu plan belki de nüfus konusuna en çok değinilen plan olmuştur. Planda 20 kadar projenin içinden 5 tanesi doğrudan doğruya nüfusla alakalıdır. Bunlar eğitim, sağlık reformu, aile planlaması, insan kaynakları ve istihdamdır. Aile planlamasına da bu planda ayrı bir başlık açılarak incelenmiştir. Kadının eğitim düzeyinin düşüklüğü, doğum öncesi ve sonrası sağlık hizmetlerinin yetersizliği, çok erken veya çok geç yaşta meydana gelen gebelikler, önceden tahmin edilemeyen gebelikler kadının sağlığını etkileyen etmenler olarak değinilmiştir. Ayrıca özel ve kamu kuruluşları arasındaki ilişkinin geliştirilmesi hizmet kalitesini arttıracacağı düşünülmüştür (DPT, 2001, s. 8).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bazı sayısal verilerin yanında ülkedeki sorunlar çok yönlü olarak araştırılmaya başlanmıştır. Şöyle ki 1994 yılında nüfus artış hızının %1,78'e, doğurganlık hızının 2,69'a ve bebek ölüm hızının %067'den %046,8'e düşeceği tahmin edilmiştir. Ayrıca hızlı nüfus artışının kişi başına düşen milli geliri azaltmakta olduğu, ekonomiyi olumsuz etkilediği, konut, sağlık, eğitim için gerekli olan altyapı ihtiyacını arttırdığı, bölgelerarası farklılıkları arttırdığı, eğitim seviyesinin özellikle kadınlarda düşük olduğunu, doğum hizmetleri için sağlık hizmetlerinin yetersizliğini, bu hizmetlere ulaşmada meydana gelen aksamalar, sağlık personelinin kalitesi arttırmak gerektiğini, geleneksel aile yapısında meydana gelen değişmelerin olumsuz taraflarının bertaraf edilmesini, kadınlara ilgi göstergelerin iyileştirilmesini, çocuk işçi sorununun çözülmemesi gibi sorunların çözümü için gerekli altyapı sağlamak ve gerekli hukuki düzenlemelerin yapılacağı bildirilmiştir (Murat, 2006, s. 83). Bu dönemde yapılan planlarla artık daha gerçekçi ve kalkınma hedefleriyle uyumlu olan nüfus politikalarına geçiş yapılmaya çalışılmıştır (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 87-92).

2.4.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

2001-2005 yılında yapılan Sekizinci Kalkınma Planında 2001-2023 yılını da kapsayan uzun vadeli kalkınma planına yer verilmiştir. Bu planda gelecekteki nüfus artışı için planlama yapılmış ve doğurganlığın önemine değinilmiştir. Ayrıca nüfus artış hızı ve doğurganlıkta azalma olduğunun fakat bunun daha da düşürülmesi gerektiğini, istihdamın artması gerektiğini, eğitimin imkânlarının her ferdin yararlanması gerektiğini, nüfusun niteliklerinin artırılması gerektiğini, refah seviyesinin düşük olduğunu ve bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılması çabasının yetersiz kaldığı vurgulanmıştır. Yeni ve tek elden yönetilebilecek nüfus kayıt sistemi yapılması amacı

ile MERNİS'in ülkenin tamamında uygulanabilmesi amacıyla gerekli altyapının sağlanması, sağlık hizmetleri ve aile planlaması hizmetlerinin ülke çapında yaygınlaştırılması alınan kararlar arasındadır (DPT, 2000).

2.4.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)

2007-2013 yılında uygulanan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında ülkedeki demografik yapının gelişmiş ülkelere benzemeye başladığı belirtilmiştir. Yaş yapısındaki değişim yani genç nüfusun azalmaya başlaması, doğum ve ölüm oranlarındaki azalma, ortalama yaşam süresi beklentisinin uzaması bunun en belirgin özelliği olarak kabul edilmiştir. Değişen yaş yapısına bağlı olarak eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, istihdam gibi alanlarda yeni yapılanmaya gidilmesi ve yeni yaş yapısına uygun olan değişimlerin yapılması gerekliliği üzerinde durulmuştur (DPT, 2006). Bu amaçlara ulaşabilmek için sağlık personeli sayısı, hastane sayısı, yatak sayısında arttırmaya gidilmesi amaçlanmıştır. Bebek ölüm hızına neden olan faktörleri azaltılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Kadınlar, yaşlılar, çocuklar, özürllüer ve kırdan kente göç edenler başta olmak üzere yoksulluk riskiyle karşı karşıya olanlara eğitim, kültür ve sağlık hizmetlerinin artırılması gerektiği düşünülmüştür. Ayrıca kadına şiddet ve çocuk istismarı konusunun çok önemli sorunlar olduğunu ve konuda önlemler alınması gerekliliği üzerinde önemle durulmuştur (Murat, 2006, s. 84)

2.4.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)

2014 yılında başlayan ve 2018 yılında bitirilmesi amaçlanan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında yaşlı nüfusun toplam nüfus içinde payının arttığını ve 2038 yılından sonra çalışma çağındaki nüfusun, 2050 yılından sonra ise toplam nüfusun azalacağı öngörülerinde bulunulmuştur. Çalışma çağındaki nüfusun azalması ve yaşlı nüfus bağımlılık oranının artması sosyal güvenlik sisteminde büyük açıklar doğuracağı ve bu düzeyin ekonomiye negatif yönde etki edeceği düşünülmekte ve bu konu ile ilgili önlemlerin en kısa sürede hayata geçirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Doğurganlığın yıllardır düşme eğiliminde olduğu görülmüştür. Doğurganlıkta düşüşün bu şekilde devam etmesi durumunda 2050 yılından sonra nüfusun azalmaması için şimdiden önlemler alınması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu amaçla uygulanacak politikalarda ise sadece kadınlara yönelik iş ve aile yaşamını kolaylaştırıcı uygulamalar yapılması öngörülmüştür (Kalkınma Bakanlığı, 2013b).

2.5. TÜRKİYE'DE UYGULANAN NÜFUS POLİTİKALARI

Bir topluluğun siyasal ve ekonomik başarılarının, nüfusun özellikleriyle yakın ilişkisinin uzun süredir farkında olan devletler, bilinçli nüfus politikaları izlemeye çalışmışlardır (TBA, 2007, s. 11). Nüfus politikaları ise nüfusun büyüklüğü, yapısı ve dağılımını doğrudan doğruya etkileyecek şekilde, devletin alacağı önlemlerin bütünü olarak tanımlanabilir (Başar, 2013, s. 25).

Nüfus bir memleketin hayati varlığı olduğuna göre yurdun gelişimi nüfusun sayı ve seviyesiyle uygunluk gösterir. Bu sebeple nüfus hareketleri yurdun menfaatlerini ve yarının sağlayacak şekilde ayarlanması gerekir (Tümay ve Ökte, 1964, s. 2). Gerek dünyada gerekse Türkiye'de çevre için birçok gayretler sarf edilmekte, faaliyetler yapılmakta, nüfus planlamasıyla ilgili çalışmalar yapılmaktadır (TÇSV, 1988, s. 9). Dünyanın her ülkesinde nüfusla ilgili planlamalar, o ülkelerin ekonomik, sosyal, jeolojik durumuna göre, hatta sağlık koşullarına göre değişiklik göstermiştir (TÇSV, 1988, s. 11).

Farklı ülkeler farklı zamanlarda fazla veya az nüfusun sorun olarak çıktığı dönemleri mevcuttur. Böyle bir meselenin çözümlenmesi için bazı politikaların uygulanması gerekmektedir. Bu sebepten ötürü nüfus sorunu ile nüfus politikaların ayrı ayrı ele alınması imkânsızdır. Bu iki kavramdan nüfus sorunu, nüfus politikasının nedeni; nüfus politikası da nüfus sorununun hem bir aracı hem de sonucudur. Zira nüfus politikaları, nüfus sorunu olarak görülen problemleri çözmek amacı ile devlet ve ilgili kurumlar tarafından uygulanmaya çalışılan politikalarlardır (Murat, 2006, s. 39). Bu politikaların asıl amacı nüfusun dengesini oluşturmaya çalışmak olsa da pratikte istihdam, sağlık, eğitim, şehir planlaması, tarım vb. konularla da yakından alakalıdır. Nüfus politikaları uygulamaya konulurken alakadar olduğu konulardaki gelişmeler nüfus politikaların başarıyla veya başarısızlıkla sonuçlanmasında etkili olmaktadır (Özberk, 2006). Nüfus doğrudan doğruya insanla alakadar olduğundan nüfus politikası sadece ekonomik olmayıp aynı zamanda bireyleri sosyal, bireysel, ekonomik vb. konularla da alakadar olduğundan dolayı bu gerçeklere göre yapılması da başarı ve başarısızlığa etki edebilmektedir (Yörükoğlu, 1971, s. 8).

Nüfus politikaları denildiğinde akla devletleri nüfusun niceliğini, niteliğini, dağılımını planlı bir şekilde değiştirmeye yarayan politikalar akla gelmektedir. Bu

politikalar uygulanması bir dizi karara ve uygulanabilirliğine bağlıdır. Bu politikalar, pro-natalist, anti-natalist ya da iki yönlü olarak ta yapılabilmektedir. Pro-natalist politika uygulanması düşünüldüğü zaman ülkenin insan gücü eksikliği olduğu ve nüfusu arttırması gerektiği, anti-natalist politikada ise ülkenin nüfus fazlası olduğu ve doğum hızını azaltmaya yönelik politika uygulayabileceği anlaşılmaktadır. Bu politikaların ikisi aynı anda ülkede etnik nüfusu ve bölgesel nüfusu dengelemek için yapılabilir (TÜSİAD, 2010, s. 90).

Türkiye demografik dönüşüm sürecini Osmanlı İmparatorluğu zamanında Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce başlamıştır. Fakat hem Osmanlı Devleti zamanındaki verilerin eksikliği hem de çalışmamız Türkiye ile ilgili olduğundan dolayı Türkiye Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki uygulamaya çalıştığı nüfus politikaları 3 dönem olarak ele alınıp incelenecektir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu zaman yapılan savaşlar nedeni ile çok büyük bir insan gücü eksikliği çekmiştir. Bu yüzden kurulduğu tarihten 1965 yılına kadar pronatalist yani nüfusu arttırmaya yönelik nüfus politikası uygulamıştır. 1965-2007 yılları arasında ise bunun tam tersi bir şekilde anti-natalist yani nüfusu çokluğundan çok niteliğini arttırmaya yönelik nüfus politikaları uygulanmıştır. 2007 yılından sonra ise iki programı da uygulamaya çalışmıştır. Ancak son zamanlarda tekrar nüfusu arttırmaya yönelik politikalara ağırlık verildiği görülmektedir. Bu politikaların neden yapıldığı, sonuçlarının ne olduğunu aşağıda başlıklar altında incelenecektir.

2.5.1. 1923-1965 Yılları Arası Pronatalist Dönem

Cumhuriyetin kuruluş aşamasından itibaren Türkiye Cumhuriyeti'nde uygulanması gereken nüfus politikaları hakkında araştırmalar yapılmıştır. Gerek Osmanlı Devletinden kalma ağır insan kayıpları gerekse Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasındaki kayıplar nüfusun azalmasına yol açmıştır. Bu dönemde ekonominin emek-yoğun ve tarım üretimi üzerine kurulmuş olması nedeni ile nüfusun arttırılmasına yönelik politikalar uygulanmaya çalışılmıştır. Nüfusun az olması ve halen savaş ortamının bitmemiş olması, bebek ve çocuk ölüm oranların yüksek seyretmesi gibi faktörler Türkiye'yi 1955 yılına kadar pronatalist bir nüfus politikası uygulamaya itmiştir (HÜNEE, 2008a, s. 9). Pronatalist nüfus politikası uygulanması temel olarak ekonomik gerekçelerle savunulmuş, nüfus artışı ve ekonomik kalkınma arasında

doğrudan bir bağ olduğu savunulmuştur. Nüfus artışının ülkedeki atıl durumda bulunan doğal kaynakların çıkartılması ve işletilmesini sağlayacağı ve nüfus artışının ülkedeki iş bölümünü ve uzmanlaşmayı sağlaması açısından yararlı olacağı düşünülmektedir (HÜNEE, 2008c, s. 5).

Nüfus artışını teşvik etmek amacı ile 1929 yılında 5'ten fazla çocuk yapan aileler yol vergisinden muaf tutulmuş, 1930 yılında gelindiğinde ise 6 ve daha fazla çocuk sahibi ailelere madalya verilmesi, bunların dışında çok çocuklu ailelere hazineden toprak verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayriyeten, 1930 yılında kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'na göre, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bazı iyileştirici çalışmalar yapılarak doğum oranlarının arttırılması, bebek ölümlerinin azaltmasına yönelik politikalar uygulamaya geçmiştir. Az nüfusun getirdiği dezavantajların giderilmesi için 1934 yılında göçmenlerle ilgili birtakım yasalar çıkarılarak, Türkiye'ye göç edecek kişilere kolaylık sağlanması amaçlanmıştır (Kaya ve Yalçınkaya, 2014, s. 176). Yapılan bu teşvikleri etkisini göstermiş ve Türkiye nüfusu 1923-1955 yılları arasında yaklaşık iki kat artarak 13 milyondan 24 milyona yükselmiştir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bazı iyileştirici çalışmalar sonucunda temel doğurganlık hızı 5,5'ten 7,0'a yükselmiş ve bu oran 1950 yılına kadar sürmüştür. Pronatalist nüfus politikaların uygulamak adına da sıkı tedbirler alınmış fakat bu dönemin sonlarına doğru özellikle anne ve çocuk sağlığını temel alan konularda bir takım gevşemeler oluşmuştur (Koç vd., 2008, s. 52).

Birinci Dünya Savaşından sonra uygulanan pronatalist nüfus politikaları İkinci Dünya Savaşı sırasında sekteye uğramıştır. Savaş olasılığı nedeni ile yetişkin erkek nüfusunun birçoğu silahaltına alınmıştır. Bunun sonucunda bekârlar evliliklerini ertelemiş, evli olanlar ise doğum sürelerini uzatmışlardır. Bu durumu doğurganlık oranlarının tersine döndüğü bir nevi politikaların uygulandığı fetret dönemi olarak değerlendirilebilir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında çok partili hayata geçilmiş ve değişen iktidarda aynı nüfus politikasını yani pronatalist nüfus politikasını uygulamaya devam etmiştir (Üner, 1984).

Pronatalist politika yani nüfusu arttırmak için uygulanan nüfus politikası şu an için gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bir kısmında yaygın olarak kullanılmış ve

çeşitli dönemlerde uygulanmaya çalışılmıştır. Bu politikanın uygulanmasındaki diğer temel amaçlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Artan nüfusun getireceği ekonomik fırsatlardan ve avantajlardan istifade etmek (Serper, 1980, s. 10),
- Askeri alan gereken işgücünü kazanmak ve siyasal alanda söz sahibi olmak (Serper, 1980, s. 10),
- Savaş zamanlarında ele geçirilen ülkelerdeki siyasi hâkimiyetlerini güçlendirmek (Serper, 1980, s. 10),
- Dinsel etmenlerin etkisi (TÇSV, 1988, s. 154).

Türkiye'de Birinci Dünya Savaşı sonrasında nüfusun az olursa ülkenin yabancı istilasına uğrayacağı bildirilmiştir. Ülkenin yabancı hâkimiyetine girmesini engellenmesi amacı ile halka çok çocuk yapmaları çağrısından bulunulmuştur. Bu da bize nüfusun ülkenin ayakta kalması için optimum seviyede neden tutulması gerektiğini bir kanıt olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu durum daha fazla çocuk yapmanın önemini daha da arttırmıştır. (TÇSV, 1988, s. 154).

2.5.2. 1965-2007 Yılları Arası Antinatalist Dönem

Türkiye 1950'li yıllara geldiğinde, ülkenin sosyo-ekonomik yapısında değişimler gözlenmeye başlanmıştır. Dönemin ithal ikameci sanayileşme politikasını uygulaması sonucu şehirlerde özellikle sanayi sektörü daha fazla işgücüne ihtiyaç duymaya başlamıştır. Fakat kırsal alanlarda meydana gelen makineleşme sonucu açığa çıkan fazla nüfus şehirlere göç etmeye başlamıştır (Koç vd., 2008, s. 52). Ortaya çıkan bu fazla nüfusun ekonomik kalkınmayı engellediği ve ülkenin refahını azalttığı görüşü ağır basmaya başlamıştır (Murat, 2006, s. 67).

1960 yılında gelindiğinde, Cumhuriyet kurulduğunda en önemli hedef olan, sanayileşmenin hayata geçirilmesi için nüfus artışını teşvik edici politikalar tam tersi bir duruma dönüşmüştür (Murat, 2002, s. 61). Bu yıllarda kalkınmanın plan disiplini içerisinde yürütülmesinin kabulü ile birlikte, plancıların ilk ele aldıkları konu nüfus olmuş; sayısal bilgilerle birlikte artış hızı; nüfusun yapısı ve analitik analizi üzerinde önemle durulmuştur (TÇSV, 1988, s. 53). 1960 yılların ortasına gelindiğinde uygulanan

nüfus politikaları ile beraber sosyo-ekonomik alanda meydana gelen kalkınma sonucunda planlandığı gibi nüfus artış hızı azalmaya başlamıştır (Kocaman, 2008, s. V).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1967) uygulanan pronatalist nüfus politikası eleştirilmeye başlanmıştır. Cumhuriyet kurulduktan sonra nüfus artışını teşvik etmek amacıyla gebeliği önleyen ilaçları, gereçleri ve gebeliği azaltan kürtajın yasaklanması 1936 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu olarak konmuştur. Fakat 1 Nisan 1965 tarihinde kabul edilen 557 sayılı “Nüfus Planlaması Hakkında Kanunun” 8. maddesiyle bu yasaklar kaldırılmıştır (Erdener, 1967, s. 114). Bu değişiklik Türkiye’de pronatalist politikalardan antinatalist politikalara geçişin resmi bir belgesi olmuştur. Bu kanunla birlikte eskiden zührevi hastalıkları dışında kullanılması yasak olan prezervatif dışındaki diğer yöntemlerin kullanımına yasal olarak izin verilmiştir. Ayrıca kürtajın kesinlikle yasak olduğu kanun maddesi esnetilmiş ve annenin hayati bir tehlike taşıması veya çocuğun özürlü doğacağına önceden bilinmesi durumunda kürtaja izin verilmeye başlanmıştır (Koç, vd., 2008, s. 53).

1960’lardan sonra aile planlaması teşvik edici politikalar devam etmiştir. Türkiye nüfus artış hızının düşürülmesi, aile planlamasının ülke geneline yaygınlaştırılması için gelişmiş ülkelerden karşılıksız yardımların alınması ve bu konuyla ilgili bazı uluslararası kuruluşların çok yakından alakadar olması, Türk halkının bu politikalara ve verilen yardımlara karşı önyargılı bir şekilde yaklaşmasına neden olmuştur (Murat, 2006, s. 67).

Bu dönemde yapılan nüfus artış hızını azaltmaya yönelik politikalar ülkenin nüfus artış hızı incelendiğinde halkın pek fazla ilgi göstermediği görülmektedir. Şöyle ki 1950’de binde 11,48 olan yıllık nüfus artış hızı 1985 yılına gelindiğinde binde 13.25 olmuştur. 2000 yılında binde 20,6 olan artış hızı bu yıldan sonra giderek düşerek 2007 yılında binde 4,10 düşmüştür. (TÜİK, 2015a; ADNKS, 2014). Bu kadar düşük olan nüfus artış hızı Türkiye’yi yeni politikalar uygulamaya koymaya itmiştir.

2.5.3. 2007 Yılı ve Sonrası

Türkiye sosyo-ekonomik yapısında meydana gelen değişiklikler uygulanan nüfus politikalarından kaynaklanmaktadır. 1923-1955 yılları arasında uygulanan pronatalist politika nüfus artışının beklenenden daha hızlı artmasını sağlamamıştır. 1955 yılından sonra ortaya konan antinatalist politikada nüfus artış hızını azaltmada pek verimli

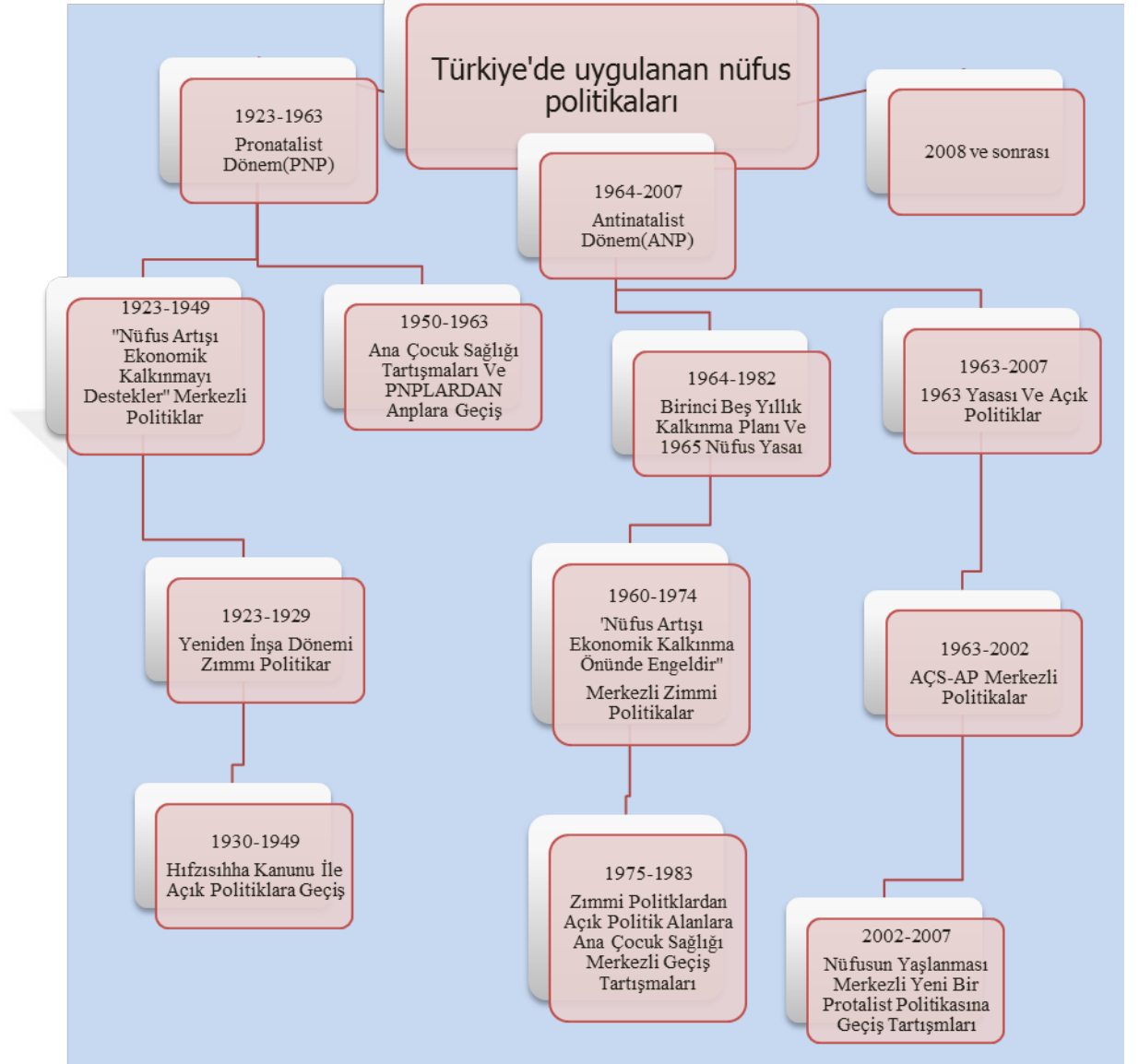
olunamamıştır. 1990-2000 yılları arası meydana gelen azalış sadece nüfus politikalarından kaynaklamamış aynı zamanda sosyal ve ekonomik koşulların etkisiyle ailelerin az çocuk yapması sayesinde gerçekleşmiştir (TUSİAD, 1999, s. 21).

2000 yılında ortaya konan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Türkiye'nin net yenilenme hızınının 1,0'a düşeceği düşünülmüş ve durum nüfus konusunda tartışmaların başlamasında yol açmıştır. Bu dönemde toplam doğurganlık hızınının 2.53'e, nüfusun yaş yapısınının 15-19 yaş grubundan aşağıya doğru daralmaya başladığı görülmüştür. 2050 yılına ait yapılan bazı nüfus projeksiyonları nüfusun 100 milyonu bulmayacağı belirtilmiştir (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 87-92).

Nüfusun artış hızınının sadece kendini yenileyebileceği düzeye düşmesi ve nüfus artışınının durması aynı zamanda meydana gelen faktörler değildir. Doğurganlık düzeyi 2,1'in altına düşmesi halinde bile doğurganlığın yüksek olduğu dönemlerde nüfusa dâhil olan bireyler doğurganlık zamanından çıkana kadar nüfus artışını bir süre daha artmasında etkili olabilmektedirler. Türkiye 2008 yılında bu durumu yaşamıştır. 2008 yılına ait doğurganlık düzeyi incelendiğinde nüfusun kendi kendini yenileme hızı olan 2,1'in çok az üstünde olan 2.16 sınırındadır. Bu oranın böyle devam etmesi durumda 2050 yılına ait farklı bir projeksiyonda nüfusun 95 milyon olacağı ve bu yıldan sonra bu düzeyde kalacağı belirtilmiştir (Koç vd., 2008, s. 56).

90 yılı aşkın bir geçmişe sahip olan Türkiye Cumhuriyeti kuruluşu olan 1923 yılında, savaşlar sonucu azalan nüfusunu arttırmaya yönelik pronatalist bir politika izlemiştir. Yapılan bu pronatalist politikada istenilen sonuç elde edilmiş ve nüfus artışında başarı sağlanmıştır. 1965 yılına gelindiğinde ise antinatalist politikaya geçmiştir. Bu politikadaki amaç nüfusu artış hızını azaltmaktır. Bu politika belirli dönemlerde başarı sağlanamasa da genel olarak başarı sağlanmıştır. 2008 yılına gelindiğinde ise ülkenin nüfus artış hızı yavaşlamış ve kendini yenileme düzeyi olan 2,1'e doğru gerilemeye başlamıştır. Böyle bir durumda doğum oranları azalması ve genç nüfus payınının genel nüfus içinde azaldığı görülünce hem doğum oranını arttırmaya hem de nüfusun niteliklerini geliştirmeye yönelik politika uygulamaya çalışmıştır. Yapılan bu politikalar kimi zaman başarılı olunmuş kimi zaman ise istenilen sonuç elde edilememiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan itibaren nüfus politikalar aşağıdaki tabloda özet olarak inceleyebiliriz.

Kaynak: Eryurt vd., (2013).

2.6. NÜFUS SAYIMLARI

Nüfusta meydana gelen artış ve azalışları belirlenebilmesi için güvenli bir veri toplama sistemini olması ve bu verileri sağlıklı bir biçimde analiz edilmesi gerekmektedir (Bozkurt, 2011, s. 101). Bu gereklilik nüfus sayılarının yapılmasını zorunlu kılmıştır.

Nüfus sayımları periyodik olarak yapılmakta olup en dar anlamda belirli bir bölgede yaşayan insan sayısını vermektedir (Seyidoğlu, 1999, s. 435). Daha geniş

anlamda ise bir bölgede, bir ülkede veya bir ilde belirli bir zamanda yaşayan bütün insanların dâhil olacağı şekilde nüfusla ilgili verilerin toplanması, toplanan verilerin analiz edilerek işlenmesi ve değerlendirilmesi işlerinin hepsi nüfus sayımı olarak tanımlanmaktadır (Doğanay vd., 2012, s. 7).

Birleşmiş Milletler ise nüfus sayımını daha geniş bir şekilde ele almış, veri analizi olarak yorumlamış ve sadece demografik değil aynı zamanda ekonomik ve toplumsal verilerin toplanması ve çıkan verilerin analiz edilerek yayınlama işlemi olarak açıklamıştır (Tümertekin ve Özgüç, 1998, s. 233).

Nüfus sayımları toplumun yapısı ve ihtiyaçları sonucu ortaya çıkan çalışmalardır. Toplumunu oluşturan bireylerin sayısı, cinsiyetleri, yaş yapısı, dini durumu, hangi dili kullandığı, eğitim durumu, coğrafi ve ekonomik sektörler yapısı itibari ile dağılışı, hangi işi yaptıkları, doğumlar, ölümler gibi işlemler nüfus sayımlarının temelini oluşturmaktadır (Başol, 1995a, s. 41). Bu verileri kullanan ülkeler, vatandaşlarının niteliklerini her yönü ile değerlendirerek toplumun gelişme potansiyelini ortaya çıkarılması ve yapılacak kalkınma planlarına hangi politikaların uygulanmasına karar vermektedirler. Unutmamalıdır ki insanların coğrafi ve demografik bilgileri olan nüfus sayımları, ülkenin en ücra köşesinden bilgi edinmemizi sağlayan yegâne veri kaynağıdır (Yüksel, 2008, s. 1). Diğer yandan nüfusun sosyal çevre ve ekonominin birbirleriyle bağının önceden fark edilmesini ve çıkan sonuca göre uygulama, izleme ve değerlendirilmesi için gerekli olan altyapıyı da hazırlamaktadır (DPT, 2001, s. 11).

Dünya tarihinde nüfus sayımları Çin'de M.Ö. 3000'de, Mısır'da ise M.Ö. 2500'lü yıllara kadar uzanmaktadır. Fakat bu nüfus sayımlarından sağlıklı bir bilgi elde edilememiştir. Dünyada modern anlamdaki ilk nüfus sayımı 1665 yılında o dönem Fransızlara bağlı olan Kanada'da yapılmıştır (Dönmezer, 1994, s. 65). Daha sonra ABD 1790 yılında, İngiltere'de 1801 yılında tam anlamıyla gerçek bir nüfus sayımı yapılmış ve bu sayımlar periyodik olarak devam etmiştir (Murat, 2006, s. 56).

Sanayi öncesi bütün toplumlarda olduğu gibi Osmanlı Devletinde nüfus sayımları ya vergi almaya esas oluşturacak toprak miktarı ile ya da askerlik yapacak erkek nüfus için yapmaya çalışmıştır (TBA, 2007, s. 11). III. Selim tarafından yapılan ıslahat hareketleri ve devamında II. Mahmut'un yaptığı ıslahatların amacı devletin kurumlarını Avrupa'daki gibi düzenli ve sistemli olunması içindir. Bu ıslahatların sonucunda nüfus

sayımları II. Mahmut zamanında yapılmaya başlanmıştır. Bu sayımlardaki amaç vergi almaya esas oluşturacak toprak miktarı ile ya da askerlik yapacak erkek nüfus için değil direkt olarak nüfus sayımı olarak yapılmaya çalışılmıştır. II. Mahmut zamanında yapılan ilk nüfus sayımı Rusya'ya karşı (1826-1828) savaş yıllarında gerçekleşmiştir. Fakat savaş zamanı olduğu için başarılı olduğu pek söylenemez (Babat, 2010, s. 59). Daha sonra tekrar II. Mahmut tarafından 1831 yılında başarı ile sonuçlandırılan ilk nüfus sayımı yapılmıştır. Bu sayımdaki amaç askerlik yapabilecek nüfusun kaç olduğu ve yeni vergi kaynaklarının ne olabileceğinin saptanmasıdır. Bu nüfus sayımında Rumeli ve Anadolu'da bulunan Müslüman ve Hristiyan tüm erkek nüfus sayılmış olup toplam erkek nüfus 3.753.643 çıkmıştır (DİE, 1991, s. 7).

1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti geleceğe güvenle bakan ve temeli sağlam güçlü bir devlet olması için öncelikle mevcut nüfus miktarını, sosyo-ekonomik ve demografik niteliklerini bilmesi ve yapılacak plan ve projelerin çıkan sonuçlar göre uygulanması amaçlanmıştır. Bu sebepten ötürü Mustafa Kemal Atatürk tarafından bizzat ilgilenilen "Merkezi İstatistik Dairesi" adı ile bugünkü TÜİK 1926 yılında kurulmuştur (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 28). Bu kuruma yurtdışından Belçikalı bir uzman getirilmiş olup Cumhuriyetin kurulmasından dört yıl sonra 1927 yılında ilk nüfus sayımı yapılmıştır (TBA, 2007, s. 11). Yapılan bu sayımda nüfus 13 milyon 648 bin olarak hesaplanmıştır. Fakat yapılan bu ilk sayımın gerek beşeri gerekse teknik eksikliklerden dolayı birkaç yüz bin eksik hesaplandığı söylenebilir. Resmi olarak söylenese de 1927 yılında gerçek nüfusun 14 milyon civarında olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye dışında bazı yabancı ülkelerde tahminde bulunmuş, Fransız ve İngiliz Dışişleri 1924 yılında Türkiye nüfusunu 8 milyon olarak tahmin etmiştir. Fakat bu oranın çok düşük bir tahmin olduğu bellidir (TUSİAD, 1999, s. 35).

Birinci nüfus sayımından sonra yaklaşık 8 yıl sonra 1935 yılında ikinci nüfus sayımı yapılmıştır. Bu tarihten sonra sonu sıfır ve beş ile biten yıllarda 5 yılda bir yapılmıştır. Ülkemizde beş ve sıfır ile biten yıllarda yapılan sayımlarda de facto sistemi yani sayım anında bulunulan yere göre nüfus büyüklüğünün belirlenmesi şeklinde yapılmıştır. Bu sistemde sayım günü ülke sınırları içinde bulunan fakat yurt dışında ikamet eden kişiler sayılmış buna karşın Türkiye'de ikamet eden ancak sayım zamanında yurt dışında bulunan kişiler nüfus sayımında kapsam dışında bırakılmıştır

(DPT, 2001, s. 129) . Son de facto sistemine göre XX. YY yapılan nüfus sayımlarında üç ana özelliği taşımıştır. Bunlar (DPT, 2001, s. 135);

- Belirli zaman dilimlerinde yapılmalıdır,
- Yapılan önceki sayımlara karşılaştırılabilecek nitelikte olmalıdır,
- Ülkenin sosyo-ekonomik yapısı farklı ülkelerle karşılaştırma imkânı sağlamalıdır.

Artan teknolojik imkânlar, bilgisayar ve internet kullanımı ülkemizde giderek yaygınlaştığı ve artık insanları her beş senede bir eve hapis etmek hem verimli sonuçlar vermemekte hem de gerekli kurum ve kuruluşlar lazım olan bilgiler istenilen hızda ulaşmasına imkân vermemektedir. Türkiye'nin gelişen sosyo-ekonomik yapısı ülkede merkezi bir nüfus sistemin tüm kurum ve kuruluşların ihtiyaç duyduğu şekilde oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) kurulmuş ve 2007 yılından itibaren her yıl nüfus sayımları ve demografik veriler tek çatı altında toplanmıştır (DPT, 2001, s. 136).

İleride yapacağımız verilerin temelini nüfus oluşturacağı için Türkiye ve Siirt ilinin nüfus verilerini incelemek gereklidir. Yapacağımız bu incelemeler sonucunda doğum, ölüm, göç, evlilik, boşanma, bebek ölüm hızı gibi demografik verileri Türkiye ortalaması ile karşılaştırma yapma imkânı sağlamaktadır. Aşağıdaki tabloda ilk nüfus sayımı olan 1927 yılından 2000 yılına kadar her 5 yılda bir nüfus sayımı sonuçları verilmiştir. 2007 yılından itibaren ise daha önce bahsettiğimiz gibi Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) kurulmuş ve sayımlar her yıl yapılmaya başlanmıştır.

Yapılan nüfus sayımları sonucunda Türkiye ve Siirt ilinin nüfusu Tablo 2.1'de verilmiştir. Ayrıca bulunduğu yıllar içinde Siirt ilinin Türkiye'nin en büyük kaçıncı il olduğu ayrı bir sütun konularak verilmiştir. Siirt ilinin Türkiye nüfusu içindeki payının hesaplanması, Siirt ilinin Türkiye nüfusu içindeki gelişimi anlamamıza yardımcı olacağı için ayrı bir sütun açılarak yüzde olarak verilmiştir.

Tablo 2.1, 1927 yılından günümüze Siirt ve Türkiye'nin nüfusu, Siirt ilinin Türkiye içindeki payı ve Siirt ilinin iller sıralaması verilmiştir. Tabloyu 1990 yılına kadar incelediğimiz zaman hem Türkiye hem de Siirt ilinin nüfusunun düzenli bir şekilde arttığını görmekteyiz. Fakat 1990 yılına gelindiğinde Siirt ilinin nüfusun

neredeysi yarisini kaybetmis olduğunu ve Túrkiye içindeki payının yaridan fazla azaldığı görúlmektedir. Bunun temel sebebi ise daha önce belirttiğimiz gibi 1990 yılında, Siirt ilinden Batman ve Şırnak illerin ayrılmasıdır. Bu tarihten sonra hem iller sıralaması içinde gerileyen Siirt ilinin Túrkiye içindeki nüfus payı da yarı yarıya azalmıştır.

Tablo 2.1: Siirt ve Túrkiye Nüfusu

Yıl	Túrkiye	Siirt	Túrkiye iller Sıralaması	Siirt ilinin Túrkiye Nüfusu içindeki payı
1927	13.648.270	14.566		0,11
1965	31.391.421	264.832	51	0,84
1970	35.605.176	320.684	44	0,90
1975	40.347.719	381.503	43	0,95
1980	44.736.957	445.483	41	1,00
1985	50.664.458	524.741	38	1,04
1990	56.473.035	243.435	66	0,43
2000	67.803.927	263.676	64	0,39
2007	70.586.256	291.528	59	0,41
2008	71.517.100	299.819	59	0,42
2009	72.561.312	303.622	59	0,42
2010	73.722.988	300.695	59	0,41
2011	74.724.269	310.468	58	0,42
2012	75.627.384	310.879	58	0,41
2013	76.667.864	314.153	58	0,41

Kaynak: TÜİK (2015a) ve ADNKS (2014).

Yapılan hesaplamalar; [(Siirt ilinin ilgili yıldaki nüfusu/Túrkiye'nin ilgili yıldaki nüfusu)*100] şeklinde yapılmıştır.

Túrkiye'nin iller sıralamasını incelediğimiz zaman Siirt ili, nüfusun artmasına bağlı olarak üst sıralara tırmanmış ve 1985 yılında Túrkiye'nin en kalabalık illeri arasında 67 il içinde 38. sıraya yükselmiştir. 1990 yılında ise 73 il içinden 66, 2000 yılında 81 il içinden 64. sıraya gerilemiştir (TÜİK, 2014f, s. 5).

Siirt ili, Batman ve Şırnak illerin kendisinden ayrılması sonucu kaybettiği nüfus miktarını halen geri kazanamamıştır. 1990 yılındaki Túrkiye içinde sıralaması 66. olan Siirt ilinin sıralaması 2013 yılında 8 sıra yükselerek 58. Sıraya çıkmıştır. Fakat Túrkiye nüfusu içindeki payı hemen hemen sabit olmasına rağmen buradaki yükselişi, diğer illerdeki nüfus artış hızının çok düşük olmasına ve yeni kurulan iller sonucu nüfus yapısında değişimler meydana gelen illere bağlayabiliriz. Nüfustaki artış ve azalışa bağlı olarak Túrkiye içindeki payı değişen Siirt ili 1985 yılında Túrkiye içindeki payı %1.04 ile en yüksek seviyeye çıkmıştır. 1990 yılından itibaren ise Túrkiye içindeki payı %0.40 civarında seyretmektedir.

Türkiye ve Siirt ilinin nüfusunun 1927-2013 yılları arasında nüfusunun sayısal gelişimi, Türkiye iller sıralamasını ve Siirt ilinin Türkiye nüfusu içindeki payını hesapladık. Yaptığımız bu hesaplama sonucunda Siirt ilinin Türkiye nüfusu içindeki payının yıllar itibari ile değişkenlik gösterdiğini gördük. Türkiye içindeki nüfusunun payı en az % 0,11 olurken en yüksek seviyeye 1984 yılında %1,04 ulaştığını gördük.

Peki Siirt ilinin nüfusu ne kadar olmalıdır? Siirt ili Türkiye ortalamasına göre hak ettiği nüfusa sahip midir? Bunun için Siirt ilinin nüfusunun; Türkiye'deki il sayısı, ilçe sayısı, mahalle sayısı, köy sayısı, bağlı sayısı, ilçe belediyelerinin sayısı, belde belediyelerinin sayısı, belediye sayısı, 1990 yılından sonra kendinden ayrılan Şırnak ve Batman illerinin nüfus artış hızlarına oranlayarak yeni bir hesaplama yaptık. Yaptığımız bu hesaplama sonucunda elde ettiğimiz sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.2: Siirt İli Olması Gereken Nüfus

Yüzölçümüne Göre Olması Gereken Nüfus	524.504
İl Sayısına Göre Olması Gereken Nüfus	959.209
İlçe Sayısına Göre Olması Gereken Nüfus	507.264
Mahalle Sayısına Göre Olması Gereken Nüfus	153.520
Köy Sayısına Göre Olması Gereken Nüfus	1.199.560
Bağlı Sayısına Göre Olması Gereken Nüfus	681.307
İlçe Belediyelerinin Sayısına Göre Olması Gereken Nüfus	1.165.439
Belde Belediyelerinin Sayısına Göre Olması Gereken Nüfus	978.538
Belediye Sayısına Göre Olması Gereken Nüfus	1.635.703
Kendisinden Ayrılan Batman İlinin Nüfus Artış Hızına Göre Olması Gereken Nüfus	391.930
Kendisinden Ayrılan Şırnak İlinin Nüfus Artış Hızına Göre Olması Gereken Nüfus	450.354

Kaynak: Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri³ (İçişleri Bakanlığı, 2011).

Hesaplamalar, [(Siirt ilindeki x sayısı / Türkiye'deki x sayısı)*Türkiye nüfusu] şeklinde yapılmıştır.

Siirt ilinin çeşitli değişkenlere göre olması gereken nüfus miktarını incelediğimiz zaman, 2014 yılına ait olduğu 318 bin nüfusun hemen hemen bütün kategorilerde gerisinde kaldığını görmekteyiz. Sadece mahalle sayısına göre olması gereken nüfusta Türkiye ortalamasına göre nüfus sayısının fazla olduğunu görmekteyiz. Diğer değişkenlerde kimi zaman Siirt ilinin olması gereken nüfusun neredeyse 3/1 oranında az olduğunu görmekteyiz. Bu durum bize Siirt ilinin Türkiye ortalamasına göre

³ 2014 yılı itibariyle Türkiye'de ve Siirt ili ilçe sayısı 919,6; Mahalle Sayısı 31884,63; Köy Sayısı 18330,283; Bağlı Sayısı 26001, 228; İlçe Belediyelerinin Sayısı; 400, 6; Belde Belediyelerinin Sayısı 397, 5 ve Belediye Sayısı 570, 12'dir. 1990 yılında 2014 yılına kadar Batman ilinin nüfusu %61,7, Şırnak ilinin nüfusu %85 artmıştır.

hesapladığımız nüfus miktarının altında kaldığını ve hak ettiği nüfusa daha ulaşamadığını göstermektedir.

2.7. NÜFUS ARTIŞ HIZI ve ETKİLERİ

Geçmişten günümüze kadar sosyal ve ekonomik alandaki gelişmeler sosyal bilimlerde en çok ilgilenen konuların başında gelmiştir. Bir yandan nüfus artışının sosyo-ekonomik yapıyı nasıl etkileyeceği düşünülürken, diğer taraftan nüfus artışına sebep olan etmenler birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Demograflar, iktisatçılar, siyasi liderler, devlet başkanları, belediyeler nüfus artış hızının sosyo-ekonomik yapı üzerindeki etkisini belirlemeye çalışmışlardır. Bu çalışmaların büyük bir kısmı nüfus büyüklüğü ile nüfus artış hızından meydana gelen değişimlerdir (Kaya ve Yalçınkaya, 2014, s. 166).

Dünya üzerindeki ülkeler kimi zaman ekonomik kimi zamansa siyasi ve askeri alanda güç sahibi olmak için nüfus artışı hızını arttırmaya çalışmıştır. Bazı ülkeler ise daha fazla nüfusun daha fazla problem daha fazla işsizlik olduğunu düşünmüş ve nüfus artışı hızını azaltmak için politikalar uygulamışlardır. Ayrıca gelişmiş ülkeler bazı dönemlerde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin nüfus artış hızını tehdit olarak algılamış ve bu bölgelerdeki nüfus artışı hızını azaltmak için çaba göstermişlerdir (Orhon, 2007, s. 1).

İnsanlık tarihinden 1800'lü yıllara kadar nüfus ve nüfus artış hızı çok düşük olmakla beraber (WHO, 2015) sanayi devriminin yaşandığı ve insanın artık sadece savaş yapacak olan birey değil; doğarken tüketici, daha sonra üretici olduğu gerçeği fark edilmiş ve nüfus artışı hızını arttırmaya yönelik çabalar hız kazanmaya başlamıştır (Sabri, 1977, s. 93).

Bir ülkede nüfus artış hızının, uzun dönemde işgücü ve istihdam şartları üzerinde doğrudan etkisi vardır. Nüfus artış hızının uzun bir süre devam etmesi mevcut ekonomide işgücü arz ve talebin, nüfus artış hızının düşük olduğu bir ekonomiye göre daha yüksek olacağı varsayımında bulunabiliriz. Peki, işgücü arzı neden yüksektir? Tabii ki yüksek nüfus artışı hızı daha fazla kişinin iş aramasını diğer bir değişle işgücünü arzını hızlandırabilir. Buna karşılık, işgücüne olan talep ile nüfus artışı arasındaki ilişki aynı ölçüde açık değildir. Çünkü hızlı nüfus artışı hızı işgücüne olan talebi yükseltmesi

için, öncelikle mal ve hizmetlere olan talebi pozitif yönde etkilemesi gerekmektedir. Bu ise yüksek düzeydeki nüfusun gereksinimlerin, efektif talebe dönüşmesini gerektirir. Diğer taraftan giderek artan işgücünün daha verimli olması için sermaye ve diğer üretime etki eden etmenlerin fazlaştırılması zorunludur. Bu durumun meydana gelmesi, emek faktörü arzındaki bir artış, otomatikman verimli bir şekilde istihdam edilen bireylerin sayısında bir artışını beklemek çok zor bir durum gibi görünmektedir (Tuncer, 1977, s. 43).

Nüfus artış hızı işgücü artış hızını 15 yıllık bir gecikme ile etkileyen temel bir değişkendir. Zira çalışma çağı genel olarak 15 yaşından sonra başlar. İşgücü talebinde, yani istihdam da ortaya çıkacak değişmeler ise ekonomik kalkınma hızına bağlanabilir. Gelişmekte olan ülkelerde nüfus artışı hızının yüksek olması, işgücü artış hızının da yüksek olmasına neden olmaktadır. Buna karşılık ekonomik kalkınma hızının istihdama yol açtığı artış hızı, genel olarak işgücü artış hızının altından kalmaktadır. Bunun içindir ki gelişmekte olan ülkelerde işsizlik sorunu önemi bir sorun olmaktadır (TÇSV, 1988, s. 39). Bunun dışında nüfus artış hızı ekonomik gelişme için de işgücü artışını, sermaye birikimini, teknolojik ilerlemeyi ve ülkede bulunan doğal kaynakların atıl kalmasını engellemeye yarayan önemli bir faktördür (Polat, 2008, s. 71).

Ülkeler yıllardır bir ülkenin olması gereken nüfus miktarı hakkında kafa yormuşlardır. Hâlbuki ülkelerin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına göre belirli dönemlerde nüfus artış hızı hızlanmakta, bir doyum noktasına gediği zaman ise nüfus artış hızında azalma meydana gelmektedir. Sanayileşme devresinin başında istenilen emek dolayısı ile nüfus artış hızı ve sanayileşme aynı anda ilerlemektedir. Kırdan kente göç nedeni ile tarım dışı kesimde istihdam olanaklarını arttırmaya yönelik yatırımların artması ve kırsal nüfus üzerindeki baskının azalması sonucunda Türkiye'de 1950-1960 yılları arasında bebek ölüm hızındaki azalma ve kır nüfusunun halen fazla olduğundan dolayı nüfus artış hızı artmaya devam etmiştir (Zaim, 1973, s. 20).

Eğer belirli kısa bir dönemde nüfus artış hızı kabul edilebilir bir doğrulukla saptanabilirse, sadece evliliğe aynı özendirilmelerin, aileyi geçindirmekte aynı kolaylığın, aynı ahlaki alışkanlıkların, aynı ölüm hızıyla birlikte sürdürülmesini ve nüfus binlerce milyona ulaştıktan sonra bile nüfus artış hızının herhangi bir ara dönemde ki ya da daha

önceki ya da arada kalan bir önceki bir dönemdeki hızıyla artmaya devam edeceğini varsaymak durumundayız (Marx ve Engels, 1976, s. 258).

Nüfusun değişmesi, toplam nüfusta meydana gelen değişikliklerdir. Bu değişiklik pozitif olabileceği gibi negatif olarak ta değişebilir. Yani nüfus artar veya azalabilir. Çok uzun yıllar boyunca dünya genelinde nüfus değişimi hep artı olduğu için, bu durum normal karşılanmış, nüfusun duraksaması veya azalması anormal bir durum olarak görülmüştür. Günümüzde ise gelişmiş ülkelerin çoğundan nüfus artış hızının durması veya negatif yönde seyretmesi doğal karşılanmaya başlanmıştır (Murat ve Bacak, 2010, s. 13). Dünya'da nüfus artış hızı ile gelişmişlik seviyesi arasında paralel bir bağ bulunmaktadır. İnsanların hayat standartları arttıkça nüfus artış hızında azalma meydana gelmektedir. Belirli bir seviyede durakladıktan sonra yeniden daha az bir hızla devam edilmektedir. Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere göre nüfus artış hızlarının bir hayli düşük olması büyük oranda hayat seviyelerinde artıştan kaynaklanmaktadır (Başol, 1995a, s. 59).

Nüfusun ikiye katlanma süresi, ülkenin içinde yaşayan fert sayısının ne zaman iki katına çıkacağını ifade etmektedir. Bu süreyi hesaplayabilmek için 70 sayısını ülkenin bağlı bulundaki yıldaki nüfus artış hızına bölünmesi ile ortaya çıkmaktadır. Mesela Siirt ilinin yıllık nüfus artış hızı %2'dir. 70'i ikiye böldüğümüz zaman çıkan 35 sonucu Siirt ilinin nüfus artış hızı sürekli %2 olursa nüfusun 35 yıl sonra iki katına çıkacağını göstermektedir. (Çamurcu, 2007, s. 101). Nüfus artış hızındaki artışlar kaç yıl sonra nüfusu ne yönde etkileyeceği Tablo 2.3'de verilmiştir.

Nüfus artış hızının sosyo-ekonomik yapıya etkileri Cumhuriyetin ilanından beri Türkiye'nin gündeminde olmuştur. Göçler ve doğal nüfus artışı sonucunda meydana gelen şehirleşme sonucunda gerekli istihdam, altyapı, konut yapımı, belediye hizmetleri yeterli ölçüde geliştiremediği için her zaman Türkiye'yi yeni önlemler almaya itmiştir. Kimi zaman nüfus artış hızını azaltmak için politikalar uygulamış kimi zamansa nüfus artış hızını arttırmak için politikalar gündeme gelmiştir. Son zamanlar ülkenin sosyo-demografik yapısı gelişmiş ülkelere benzemeye başladığından dolayı nüfusun niteliklerini ve becerilerini geliştirmeye yönelik uygulamalara da ağırlık verilmeye başlamıştır (Eraydın, 2007, s. 157).

Tablo 2.3: Nüfusun İkiye Katlanma Süresi

Aşağıdakiler kadar doğal artış için %	Nüfusun iki kat artması için gerekli süre (yıl olarak)	Yüzyıl sonunda nüfus (Başlangıç noktası:100)
0,5	139	160
1	70	270
1,5	47	440
2	35	720
2,5	28	1180
3	23	1920
3,5	20	3120
4	18	5050

Kaynak: George P, Nüfusun Coğrafyası, 1976

Türkiye'de durum böyleyken Avrupa 1960 yılından itibaren sanayileşme, kentleşme ve ülke vatandaşlarının refahı seviyesinde artışlar meydana gelmiştir. Bu durum sonucunda kadınlar iş hayatına atılmış, evlilikler azalmış, evlenme yaşı yükselmiş, doğumlar azalmıştır. O dönemde yaşanan doğum oranlarındaki bu azalma ülkeden ülkeye göre değişmekte olup yaklaşık 20 yıl sonra kendi hissettirmiş ve nüfus artış hızında çok büyük düşüşler yaşanmaya başlamıştır. Bu ülkeler nüfus artışı için gerekli teşvikler yapmakta ve nüfus artış hızını arttırmaya yönelik politikalar uygulamaya çalışmaktadır (Atasoy, 2013, s. 17)

2.7.1. Nüfusun Artmasının ve Azalmasının Sebepleri

Daha önce bahsettiğimiz gibi nüfus artış hızına karşı çıkan ünlü ekonomist Malthus'un ısrarla nüfusun azaltılması gerektiğini düşünmüştür. Nüfusu azaltmak için öncelikle nüfusu arttırıcı etmenler ve nüfusun azaltıcı faktörleri incelenmiştir. Nüfus artış hızı artışı önleyici kontrole sınırlandırılmazsa pozitif kontrollerle engellenebileceğini düşünmüştür. Önleyici kontroller evlilik olayının geciktirilmesi hatta yapılanabiliyorsa hiç evlendirmeme, evli olan kadınların ise asgari düzeyde çocuk yapılması sağlanması gibi önerilerde bulunmuştur. Eğer bu önlemler olmazsa pozitif kontroller devreye girer ve dünya besleyebileceği kadar nüfusu bünyesinde tutacağını bildirmiştir (Turanlı, 1977, s. 27). Diğer nüfusu azaltan öğeler ise;

- Beslenme sorunu sonucu eksik beslenme⁴,
- Salgın hastalıklar, çocuk ölümleri, veba, kıtlık⁴,
- Şehirleşme sonucu büyük kentlerde sağlıksız yaşam koşulları⁴,

⁴ Turanlı (1977, s. 27).

- Eğitim seviyesine yükselmesine bağlı olarak çocuğun kariyer planlamalarında bir engel olacağı düşüncesi⁵,
- Kadının çalışma hayatında daha aktif olarak rol alması⁵,
- Sosyo-kültürel yapıda meydana gelen değişimler⁵,
- Evlenme yaşının artması⁵,
- Savaşlar sonucu meydana gelen insan kayıpları ve kaybedilen topraklarla birlikte meydana gelen göç olayları⁶,
- Deprem, sel, heyelan gibi doğa olayları⁶.

Bu saydığımız sebepler nüfus artış hızını azaltan faktörlerden bir kısmıdır.

Bunun yanında nüfus artış hızını arttıran faktörler ise,

- Beslenme şartlarında ortaya çıkan olumsuzlukların büyük oranda kaldırılması⁷,
- Yaşam koşulların daha iyi hale getirilmesi⁷,
- Doğum artış hızının artması⁷,
- Hastalıklara karşı çarelerin bulunması⁷,
- Tarımda meydana gelen gelişmeler⁸,
- Ulaştırma sistemindeki teknolojik gelişim⁸,
- Teknolojinin hızla gelişmesine bağlı olarak sağlık hizmetlerinde meydana gelen ilerleme⁹,
- Ölüm oranlarında meydana gelen azalma gibi birçok faktör nüfus artış hızını arttırmaktadır⁹.

2.7.2. Nüfus Artış Hızındaki Artışın Zararları

İnsanlık tarihinin başlangıcından beri nüfus artış hızının arttırılmasını savunan düşünürlerin yanı sıra nüfus artış hızının yavaşlatılması gerektiğini düşünen

⁵ Yörükoğlu (1971, s. 4).

⁶ Yörükoğlu (1971, s. 11).

⁷ Karakuş (2010, s. 55).

⁸ Ehrlich (1976, s. 70).

⁹ Ehrlich (1976, s. 71)

araştırmacılar da bulunmaktadır. Nüfus artış hızının kontrol altına alınması ile ilgili önlemler çok eski zamanlardan beri uygulanmaktadır. İnsanoğlunun daha avcılık ve balıkçılık yaptığı nüfus yoğunluğunun km^2 1,8 kişinin olduğu bu zamanlarda bile insanoğlu beslenme sıkıntısı çeken nüfusun azaltılmasına yönelik nüfus politikaları gündeme getirmiş ve uygulamıştır. Bir üreticiden ziyade sadece tüketici olarak görülen yaşlıların, hastaların ve esirlerin öldürülmesi, eski Yunanistan'da, Kızıl Derililerde, Hindistan ve Çin'de, Afrika ve Avusturalya kabilelerinde nüfusu kontrol etmek amacıyla yeni doğan çocukların öldürülmesi hep gıda maddelerin arzı ve nüfus arasındaki dengeyi sağlayabilmek içindir (Murat, 2006, s. 46).

Nüfus artışının zararlı olduğuna dair ilk görüş İngiltere'nin ilk ekonomi profesörü unvanını alan, aslen din adamı olan Thomas R. Malthus (1766-1834) tarafından ortaya atılmıştır. Ona göre nüfus geometrik oranda yani 1-2-4-8-16-32-... şeklinde artarken gıda arzı aritmetik oranda yani 1-2-3-4... şeklinde artmaktadır. Malthus'un bu teorisine göre nüfus her 25 yılda iki katına çıkacak ve hızlı nüfus artışının önüne geçilmezse dünyadaki besin arzının yetersiz kalacağı ve insanların beslenme sıkıntısı çekeceğini belirtmiştir (Cillov, 1960, s. 19). Bu yüzden nüfus artış hızının azaltılması gerektiğini belirtmiştir. Nüfus artış hızının zararlı olduğunu ve Malthus'la aynı fikre sahip olan araştırmacılar fazla nüfusun zararlı olduğunu belirtmektedir. Bunun sebepleri ise;

- Fazla nüfus artışı doğal kaynaklara baskı yapar ve bu baskı sonucunda orman alanlarında azalma, toprak kayıplarında artma, kaynak sularında azalma meydana gelmektedir. Bunun akabinde bitkisel ve hayvansal ürünlerde azalma gibi durumlarla karşı karşıya kalınabilir (Sönmez, 1994, s. 804).
- Hızlı nüfus artışı sonucu nükleer atıkların artması, ozon tabakasının incilmesi, küresel ısınmanın artması gibi dünyadaki her bireyi etkileyebilecek sorunlar doğurabilir (Sönmez, 1994, s. 804).
- Fazla nüfus işsizliği arttırır. Bunun yerine aileler daha az çocuk yapmalı ve az çocuğu daha nitelikli ve temel ihtiyaçlarını gerçekleştirebilecek şekilde yetiştirmelidirler (Babat, 2010, s. 117).
- Hızlı nüfus artışı demografik yatırımları yani nüfusu artan bir ekonomide kişi başına gelirin aynı kalması için yapılması gereken yatırımları

arttırması gerekir. Örnek vermek gerekirse sermaye hâsıla oranı 4 olan bir ülkede her bir puanlık artış ülke gelirinin %4'ünü demografik yatırımlara ayırması gerektiği gerçeğinin gözler önüne serer. Yani nüfus artış hızı %1 ise ülke gelirinin %4'ünü demografik yatırımlara ayırmak zorundadır. Eğer nüfus artış hızı %3 olursa demografik yatırımlar ülke gelirinin %12'si kadar olabilmektedir. Bu bölgede tasarrufun %20 olduğunu varsayarsak %4 nüfus artışı sonunda ülkenin tasarrufları demografik yatırımlar sonucu %8'e gerilemiş olacaktır (DPT, 2001, s. 5).

- Fazla nüfus kişi başına geliri azaltarak ülkenin refahının yükselmesi önünde bir engel olabilmektedir (DPT, 2001, s. 5).
- Marx'a göre fazla nüfus ile ücret seviyesi arasında ters bir orantı mevcuttur. Yani nüfus ne kadar fazla olursa işçi ücretleri o kadar düşük olacaktır (Murat, 2006, s. 41). Eğer işçi sayısı az olursa işçilerin refahı yükselir ve daha nitelikli işçilerin eğitimi zorunlu hale gelir (Marx ve Engels, 1976, s. 83-84).
- Nüfus artışı özellikle kentlerde trafik sıkışıklığından, konut sorununa, çevre kirlenmesinden iç güvenliğe kadar pek çok sorun meydana getirmektedir. Ortaya çıkan bu sonuçlar akabinde eğitimden, sağlığa, ekonomiden belediye hizmetlerine kadar pek çok hizmetin aksamasına yol açabilmektedir (Tuncer, 1977, s. 9).
- Hızlı nüfus artışı sonucu kırdan kente, az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru yapılan göçler artar (Başol, 1995a, s. 150).
- Hızlı nüfus artışı sonucunda ülke doğal kaynaklarında ve tüketiminde artış meydana gelir. Bu durum ihracatın azalmasına sebep olduğu için ekonomik kalkınmaya engel olabilir. Böyle bir durumda nüfus artışı ihracatı yapılabilecek pek çok ürünün ülke içinde tüketilmesine yol açtığı için ülkenin döviz gelirlerinde artma çok yavaş gerçekleşir (Başol, 1995a, 150).
- Bilgisayar kullanımının çok yaygın olduğu günümüzde artık nüfus artışı işgücü olarak düşünülemez (Başol, 1995a, s. 149-150).

- Nüfus artışı sonucu yoksulluk artar, sosyal farklılaşma sonucu toplumda çözülme artar, güvenlik zafiyeti meydana gelir (NHKKBK, 1997, s. 21).
- Nüfus artışı sermayedeki artış oranını geçerse ülke yoksulluk kısır döngüsüne girebilir. Bu döngünün olmaması için nüfus kontrol altına alınmalı ve hızlı nüfus artışı engellenmelidir (Özgüven, 1988, s. 57).
- Nüfus artış hızı yüksek olduğu zaman vergi politikaları ile yapılan tasarrufların önünde bir engel olabilmektedir. Vergi ile elde edilen kamu gelirleri tasarruf yerine eğitim sağlık gibi demografik yatırımlara dönüşmektedir (DPT, 2001, s. 5-6).
- Nüfus problemi iktisadi açıdan iki farklı biçimde ortaya konabilir ve iki alanda müdahale, nüfus politikası gerekebilir. Birincisi tüketim (tüketim tercihleri) ile üretim faktörleri ile üretimin (amaç) uyumu sorunudur. İkincisi ise bireylerin toplumun amaçlarını gerçekleştirmesine yaptıkları katkı ile aynı süreç içinde kendi amaçlarını gerçekleştirmede karşılaştıkları uyum sorunudur. Birincisi daha çok bir etkinlik diğeri ise dağıtım sorunu olarak görülebilir (Akder, 2007, s. 182).

Yukarıda saydığımız konuların tek nedeni elbette hızlı nüfus artış hızı değildir. Fakat hızlı nüfus artışı yukarıda saydıklarımızın birçoğunun temelinde olduğu veya bu sorunların çıkmasında etkili veyahut çözümünü güçleştirdiği söylenebilir.

Nüfus artış hızının farklı olması ve dünyadaki ülkeleri farklı politikalar uygulamaya yönlendirmiştir. Ülkeler içinde oldukları sosyo-ekonomik şartlar nüfus artış hızında en önemli faktör olarak göze çarpmaktadır. Örneğin gelişmiş ülkelerde 1950 yılından sonra nüfus artış hızında azalma meydana gelmiş, gelişmekte olan ülkelerde ise nüfus artış hızlarında artış meydana gelmiştir (Şahin, 2007, s. 45). Az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızının fazla veya az olması ne gibi sıkıntılar doğurabilir? Bunu incelemek için bu ülkelerdeki nüfus artış hızında meydana gelen değişikliklerin ne gibi sıkıntılara yol açacağını incelemek yararlı olacaktır.

Gelişmekte olan ülkelerde nüfus artış hızının fazla olması;

- Gelişmekte olan ülkelerde nüfussal yatırımlar artacaktır. Nüfussal yatırım ise; nüfus artışı hızlı bir şekilde artarken tüketim harcamalarının

yükseleceği ve sermaye yatırımları azalacağı için ekonomik gelişme çok yavaş şekilde ilerleyecektir. Nüfus artış hızının artması sonucu genç nüfus bunun akabinde genel nüfus sayısında artış meydana gelmektedir. Bu nüfus artışı yüzünden refah seviyesinin, artış öncesi durumdaki orana sabit tutulabilmesi için katlanılan yatırımlara denilmektedir (Üner, 1972, s. 85).

- Hızlı nüfus artışı sonucunda meydana gelen yaş yapısındaki değişimler sonucu sağlık sisteminin de birtakım değişikliklerin meydana getirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluk dolayısı ile sağlık harcamalarında artma meydana gelmektedir (Babat, 2010, s. 54).
- Gelişmekte olan ülkelerdeki nüfus artışı sonucu oluşan sermayedeki azalış sebebi ile sanayileşme istenilen düzeye getirilememiştir (Babat, 2010, s. 55).
- Gelişmekte olan ülkeler nüfus artış hızının yüksek olması sebebi ile sermaye birikimi yetersizdir. Sermaye için gerekli olan yatırımlar hızlı nüfus artışı sebebi ile istenilen düzeyde olmamaktadır (Babat, 2010, s. 56).
- Hızlı nüfus artışı gelişmekte olan ülkelerde kaynakların yetersiz olmasına, kalkınma hızının azalmasına, ekonomik ve sosyal sorunlarda artış meydana getirmektedir (Çamurcu, 2007, s. 88).
- Nüfus artış hızının yüksek olması yurtiçinde meydana gelecek tüketimi arttıracığı ve bu sayede işbölümü ve teknolojik gelişmeyi özendiriceği varsayılabilir. Fakat gelişmekte olan ülkelerde bu özendirmeleri belirleyen ana faktör yatırımlardır. Bu sebepten ötürü tasarruf ne kadar yüksek olursa yatırımlar o kadar artar. Yatırımlarda artış olduğu sürece teknolojik gelişmede ilerleyebilmektedir. Bu bakımdan gelişmekte olan ülkelerde yüksek nüfus artış hızı ve tasarruf oranı ülke genelinde nüfus artış hızı için yapılan yatırımlar sonucu sermaye artışını azalttığı da düşünülebilir (DPT, 2001, s. 6).

- Gelişmekte olan ülkelerde nüfus artış hızı ve işgücü artış hızı ortalama % 2,5'tur ve bu oran gelişmiş ülkelere göre yüksek bir düzeydir. Bu oran işgücü arzı bakımından sorun yaratmasa bile ortaya çıkan işgücü yeni istihdam alanı yaratmakta zorlanan gelişmekte olan ülkelerde yeni sorunlar çıkarabilmektedir. Bu sorunun başında işsizlik gelir ve yıllar yılı artan nüfusa yeni istihdam alanları yaratılmakta zorlanılabilir (Özberk, 2006). Gelişmekte olan ülkelerde genç nüfus yoğunluğunun genel nüfus oranı fazla olmasında dolayı yapısal işsizlik gibi bir durumda ortaya çıkabilmektedir (Tavlan, 2008, s. i).

Gelişmekte olan ülkelerde nüfus artışının temelinde ekonomik sorunlar yatarken az gelişmiş ülkelerde ise;

- Az gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızına paralel olarak besin arzı artmamaktadır. Bu nedenle az gelişmiş ülkelerde yetersiz beslenme ciddi bir sorundur. Ancak sanayi devrimi sonrası besin maddeleri üretimine modern yöntemler uygulanmış ve bunun sonucunda besin maddelerinin arzı daha az tartışılır duruma gelmiştir (Tuncer, 1977, s. 88).
- Sanayi devrimi sonrası besin maddelerin arzında artış meydana gelmesine rağmen az gelişmiş ülkeler yeterince teknolojiye sahip olmadıkları için bu imkânlardan faydalanamamıştır (Tuncer, 1977, s. 88).
- Az gelişmiş ülkelerde her yeni doğan çocuk ne işsizlik ne konut sorunu ne de diğer sorunlardan değil az önce bahsettiğimiz gibi açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır (Tuncer, 1977, s. 88).
- Az gelişmiş ülkelerde ekonomik, ihracat ve ithalat gibi temel ekonomik unsurlar çok düşük olduğu için sadece dış yardımlarla ayakta kalabilmektedir (Tuncer, 1977, s. 88).
- Sağlık hizmetlerinin yaygınlığı çok düşük olduğu için hem doğum oranı hem de ölüm oranları çok yüksektir. Sağlık hizmetlerine çok az sayıda insan ulaşabildiği için doğum kontrol ve aile planlaması uygulanamamaktadır (Tuncer, 1977, s. 88).

Gelişmiş ülkelerde ise temel sorun nüfus artış hızının yüksek olması değil nüfus artış hızının çok az olması veya durağan olmasıdır. Bunun sonucunda ise;

- Gelişmiş ülkeler nüfus artışından değil nüfus artış hızında meydana gelen azalmadan dolayı sıkıntı çekmektedirler. Gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızında meydana gelen yavaşlamaya hatta azalmaya bağlı olarak nüfus giderek yaşlanmaktadır. Yaşlanan nüfus ile demografik yapıda meydana gelen değişiklikler ülke yatırımlarının tamamen zıt yöne yani genç nüfusa değil yaşlı nüfusa yönelik yatırımların yapılmasını zorunlu kılmaktadır (Bozkurt, 2011, s.35).
- Gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfus oranının genel nüfus oranı içinde fazla olmasından dolayı yaşlı nüfus bağımlılık oranı fazla olmaktadır. Şöyle ki gelişmekte olan ülkelerde 5 genç nüfus 1 emekliye sosyal sigorta üzerinden bakabilmekte iken bu oran gelişmiş ülkelerde 2 gence 1 yaşlı olabilmektedir (Bozkurt, 2011, s.35).
- Gelişmiş ülkeler ayrıca dünyadaki nüfus artışının durumuna müdahale etmek istemektedirler. Onlara göre herhangi bir ülkenin veya bölgenin sosyo-ekonomik yapısında meydana gelebilecek değişiklik dünya genelinde dengeleri değiştirmeleri ve bu durumun istikrar açısından sorun yaratabileceğini düşünmektedirler (Bozkurt, 2011, s.35).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere seviyesine çıkana kadar bu sorunlarla karşı karşıya gelmektedir. Az gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelerin durumuna geldiği zaman beslenme sorunu ortadan kalkmış artık ekonomik kalkınma için yapılabilecekleri tartışmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde artık doğum, ölüm oranlarında azalma ve nüfus kontrol uygulaması daha yaygın bir biçimde ülke geneline yayılmıştır. Gelişmiş ülke oldukları zaman artık nüfus fazlalığı değil, nüfus azlığı sorun olarak görülmeye başlanmıştır.

2.7.3. Nüfus Artış Hızının Artmasının Yararları

Geçmişte kimi toplumlar gerek siyasi gerek ekonomik sebeplerden dolayı nüfus artış hızının arttırılmasını düşünmüşlerdir. Günümüzde ise bazı araştırmacılar nüfus artış hızının her zaman yüksek tutulmasını ve nüfusu hem ekonomik alanda hem de

siyasi alanda kullanılabilen bir güç olarak düşünmüşlerdir. Bu konuda araştırmacılar ve devlet adamalarının nüfus artışını hızlandırma konusunda pek çok görüş ortaya atmıştır. Bu görüşler aşağıdaki gibidir.

- Kalkınmayı bir ağaca benzetirsek bu ağacın köklerini dil, din ve sanat; gövdesi nüfus ve nüfusun yoğunluğudur, dalları ise kalkınmayı tamamlayan iktisadi faaliyet sahaları olarak düşünebiliriz. Nüfus artış hızı düşük olan ve olmadığı durumlarda kalkınma ağacının gövdesi gelişemez. Kalkınma için önce kökü sonrasında gövdeyi güçlendirmek zaruri bir ihtiyaçtır (Zaim, 1973, s. 11).
- Gerçekte her çocuk ileride bir işsiz olmak ihtimaliyle karşı karşıyadır, fakat mutlaka bir tüketici olacaktır (Ehrlich, 1976, s. 140). Unutmayalım ki bugünün kalabalık tüketicileri yarının kalabalık üreticileri de olabilir (Zaim, 1973, s. 47).
- İnsan soyunu kalite bakımından daha nitelikli hale getirmek için illaki nüfus artış hızını azaltmaya gerek yoktur. Nüfus artış hızının artmasıyla beraber iş bölümü gelişecek ve buna bağlı olarak büyük ölçekli işletmeler kurulacak. Yeni kurulan büyük ölçekli işletmeler verimi ve geliri arttıracığı için kişi başı gelirin artmasına, hayat şartlarında iyileşme ve eğitim, sağlık hizmetlerin yaygınlaşmasına imkân verebilecektir (Cipolla, 1980, s. 128).
- Hızlı kalkınmaya başarabilen ülkeler nüfus artış hızı yüksek olan ülkelerdir. Eldeki iktisadi araştırma sonuçlarına göre nüfus artış hızı ile kalkınma arasında zıt bir bağ yoktur, olmamalıdır (Zaim, 1973, s. 10). Mesela hâkimiyetini sağlayan sanayi devriminin temeli nüfusa, batı ülkelerindeki hızlı nüfus artışına bağlayabiliriz. 19. Yüzyılda sanayinin bu denli hızlı gelişmesini sağlayan en büyük etkenin nüfus olduğu gerçeğini göz ardı edemeyiz (Sabri, 1977, s. 9)
- Nüfus artış hızının azalması demek yaşlı nüfus oranının artması demektir. Böyle bir durumda gençlerin iş bulması daha kolay olabilir fakat yaşlılar önemli mevkilerdeki yerlerinde duracağı için gençlerin bu mevkilere ulaşmasında zorluk çıkacaktır. Bunun sonucunda verim

azalacak ve ekonomik gerileme yaşanabilecektir. Unutmayalım nüfusun azaldığı yerde ekonomide zayıflar (Zaim, 1973, s. 50).

- Nüfus artışını dinamik bir güç, savunma gücü, ülkenin ekonomik gücü, yaşam gücü olarak görmek lazımdır (TÇSV, 1988, s. 23).
- Ülkede atıl kaynakların kullanılması, sınırlı olan toprakta istihdam edilecek işgücü arzının arttırılması nüfus artış hızının arttırılmasından ileri gelir (Marx ve Engels, 1976, s. 70).
- Sermaye birikimi ile aynı anda meydana gelen ileri teknoloji kullanımı olduğu durumlar meydana gelebilir. Bu gibi durumlarda nitelikli işgücüne duyulan ihtiyacın ne kadar olacağı hakkında önceden tahminde bulunmak imkânsızdır. Çünkü nüfus artış hızı ve devamında meydana gelen hızlı nüfus artışı işgücündeki artışa meydan vermekte ve ekonomik gelişmeyi olumlu etkilemektedir. Fakat nüfus artışının sermaye birikimi, teknolojik yenilik, işgücü artışı ile ilişkisinin de dikkatle incelenmesinde yarar vardır (DPT, 2001, s. 5).
- Nüfusu sadece ekonomik yönden değil devlet ve milletin devamı olarak da düşünülebilir. Nüfus artışının hiç olmadığı durumlarda veya çok az olduğu toplumlar yok olabilmektedirler. Bu bakımdan nüfusu bir havaya benzetebiliriz. Nüfus da hava gibi, boşluk kabul etmez. Boş olan yeri ya ürür doldurur, ya da orada hiç nüfus yok veya yetmiyorsa, başka yerler o boşluğa akar ve doldurur (Sabri, 1977, s. 114)

Nüfus artış hızı az gelişmişlikten, geliştirmekte olan ülke kategorisine geçtiği zaman ve geliştirmekte olan ülkeden gelişmiş ülke olduğu zaman benzer biçimde seyretnmektedir. Az gelişmiş ülkelerde doğum ve ölüm oranları yüksektir. Doğum oranları yüksek olduğu için halen nüfus artışı hızlı bir şekilde devam etmektedir. Daha sonra geliştirmekte olan ülkeler kategorisinde doğum oranı bir nebze düşmüş ve ölüm oranlarında bariz bir gerileme yaşanmıştır ve nüfus artış hızı halen yüksektir. Gelişmiş ülkelerde ise doğum ve ölüm olayları çok düşük seyrettiği için nüfus ya azalmakta ya da çok az bir artış göstermektedir.

2.7.4. Türkiye'de Nüfus Artış Hızı

Yapılan savaşlar sonucu kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu yıldan itibaren nüfus konusu üzerinde çeşitli politikalar üretmeye başlamıştır. Cumhuriyetin kurulduğu tarihten, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planına kadar hızlı nüfus artışı desteklenmeye çalışılmış ve nüfus artış hızının artırılmasına çalışılmıştır. Türkiye hızlı nüfus artışı sonucu meydana gelmeye başlayan sorunlar ise ilk defa Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında resmi olarak yer verilmiştir (TBA, 2007, s. 23). Devam eden kalkınma planlarında da aynı şekilde nüfusla ilgili konulara yer verilmiş ve dönemim ihtiyaçlarına cevap verecek düzeyde düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Türkiye'nin nüfus artış hızına göz gezdirecek olursak;

1940-1945 yılları arasında % 11 ile nüfus artış hızı ile düşme eğilimi içine girmiştir. Bunun temel sebebi ise 1939-1945 yılları arasında devam eden İkinci Dünya Savaşı nedeniyle erkek nüfusun büyük bir kısmının silahaltına alınmış olmasıdır. Diğer etkenler ise ekonomik koşulların çok zor olması sonucunda evlenmelerin ertelenmesi, evlilik yapanların ise daha az çocuğa sahip olma isteğidir. Birinci Dünya Savaşı yüzünden de 20-35 yaş arasında doğurgan nüfusun az olması nüfus artış hızının düşmesine etki etmiştir (HÜNEE, 1975, s. 4).

1945-1950 yılları arasında nüfus artış hızı geçen döneme göre neredeyse iki kat artmış ve % 21,7 olmuştur. Bunun temel sebebi ise İkinci Dünya Savaşı sonrası silahaltına alınan erkeklerin evlerine geri dönmesidir. Evli olanların çocuk sahibi olma istekleri, bekârlarında evlenmek istemeleri bu dönemde nüfus artış hızını arttırmıştır. Diğer yandan sosyo-ekonomik koşullarda meydana gelen düzelme ve sağlık hizmetlerin yaygınlığını arttırması sonucu çocuk ve bebek ölüm hızlarında meydana gelen düşüşünde pozitif bir etkisi olmuştur (TÜİK, 2014d).

1950-1955 yılları arasında nüfus artış hızı geçen döneme göre artarak % 27,7 olmuştur. Bu tarihte artışların temel sebebi evlenme ve doğumlardaki artış olarak görünse de 125.000 kadar göçmenin yurda dönmesinin payı, bu oranın yükselmesinde etkili olmuştur (HÜNEE, 1975, s. 4).

1965 yılında nüfus artış hızı, geçen yıla göre düşmüş ve geçen döneme göre binde 4 bir azalma meydana gelmiştir. Bunun sebepleri II. Dünya Savaşına kadar gitmektedir. Şöyle ki 1940-1945 yıllarında askerde olan erkek nüfus nedeniyle doğum oranları çok

azdır. Sayıları az olan bu neslin doğurganlık ve evlilik çağında yani 1960-1965 yılları arasında yapabileceği çocuk sayısı da az olacaktır (Gümüş, 1998, s. 63). Buna ilaveten 1960-1965 yılları arasında yurt dışına işçi olarak giden kişiler ve aileler sebebi ile nüfus artış hızında azalma meydana gelmiştir (Tellal, 1994, s. 58).

1965-1970 yılında nüfus artış hızında artış devam etmiştir ve % 25,2 olmuştur. Bunun nedenini ise İkinci Dünya Savaşı sonrası yani 1945-1950 yılları arasında doğan çocukların artık doğurganlık çağına gelmiş olmasıdır (HÜNEE, 1975, s. 4).

İkinci Dünya Savaşı sırasında meydana gelen nüfus artış hızındaki yavaşlamanın bir benzeri 1975-1980 yılları arasında meydana gelmiştir. Bunun sebebi savaş değil o dönem için de yurtdışına özellikle Almanya'ya giden işçiler ve onların ailesinin etkili olduğu söylenebilir (Tellal, 1994, s. 58).

1980-1985 yılları arasında % 24,9 1985-1990 yılları arasında % 21,7 olan nüfus artış hızı diğer yıllardaki gibi istikralı bir şekilde devam etmiştir (TÜİK, 2015a).

2000 yılında % 18,3 olan nüfus artış hızı 1945 yılından itibaren Türkiye'nin yaşadığı en düşük nüfus artış hızıdır (TÜİK, 2015a). Bu tarihten itibaren Türkiye artık hızlı nüfus artış hızına sahip olan ülkeler kategorisinden çıkmıştır.

2007 yılında itibaren MERNİS ağının kurulmasıyla beraber nüfus sayımı her sene yapılmıştır. 2000 yılından itibaren düşme trendine giren nüfus artış hızı giderek düşmeye başlamış ve 2012 yılında tarihinin en düşük seviyesi olan ‰ 12'ye gerilemiştir (TÜİK, 2015a ve ADNKS, 2014). Bu oran gelişmiş ülkelerdeki nüfus artış hızına göre yüksek görünse de Türkiye'deki gelişme ve ilerlemeye bağlı olarak bu oranın daha da düşeceği tahmin edilmektedir.

Türkiye'de son yıllarda meydana gelen nüfus artış hızı gelişmiş ülkeler seviyesine inmektedir. Bu durum sonucunda nüfus artış hızı bir süre daha artacak ve daha sonra ya kendini yenileyebilecek düzeye ya da negatif olacaktır (HÜNEE, 2008b, s. 48-56).

Kurulduğu yıldan itibaren sürekli nüfusu artan Türkiye'de nüfus artışının sonuçları ise;

- Şehir olarak gösterilen yerleşmelerin sayısında artış meydana gelmiştir¹⁰,
- Şehirler, nüfusu hızla artarak metropollere dönüşmüşlerdir¹⁰,

¹⁰ Gümüş (1998, s. 63)

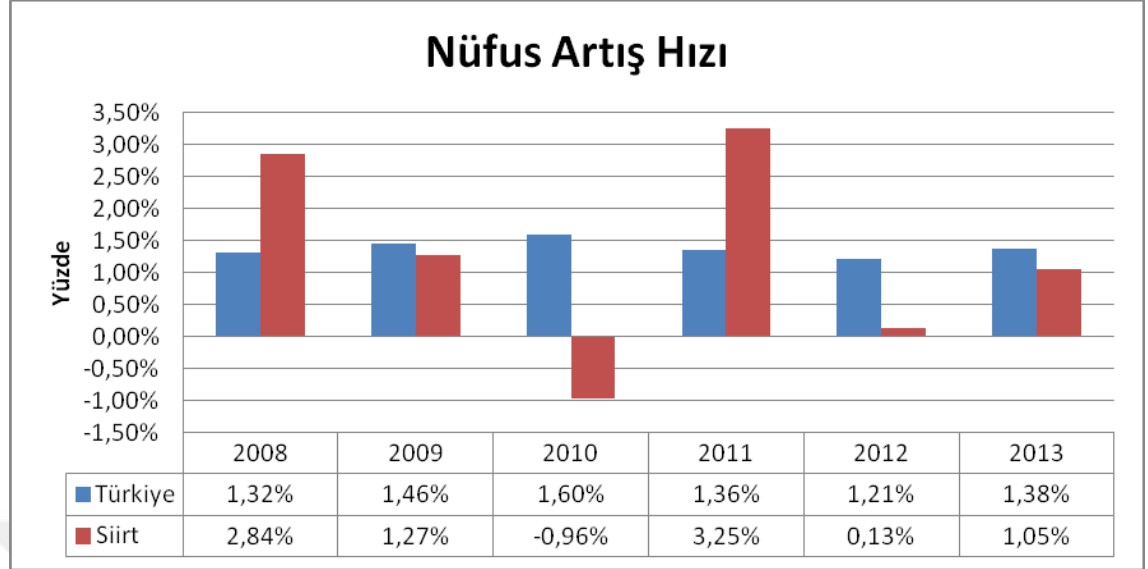
- Bilinçsiz kentleşme sonucu tarım alanları yok edilmiştir¹⁰,
- Şehirleşme sonucunda konut sıkıntısı ve gecekondu sayısı artmıştır¹⁰,
- Genç nüfusun artışı sonucu işgücü sayısında artmış meydana gelmiş fakat işgücüne açılan, yeni iş olanakları yetersiz kalmıştır¹⁰,
- Demografik yatırımlar artmıştır¹⁰,
- Çevre sorunlarında artış meydana gelmiştir¹⁰,
- Belediye hizmetlerinde aksamalar olmuştur¹⁰.
- Nüfus artışı sonucu ülkenin yarısı tüketenler yani üretime yardımcı olmayanlardan oluşmak zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda doğan her çocuk işsizlik, konut, eğitim gibi sıkıntılarla doğmuştur (Erdener, 1967, s. 113).

Nüfus artış hızının daha az olması halinde Türkiye'de meydana gelebilecek olumlu sonuçlar ise (Başol, 1995b, s. 269-270);

- Kişi başında gelirden artış meydana getirilebilir.
- İşsizlik oranında azalma meydana getirilebilir.
- Tasarruf ve sermaye birikiminde artma meydana gelmesi beklenebilir.
- Demografik yatırımlara ayrılan kaynaklar sağlık, eğitim, hizmet, sanayi gibi alanlara kayarak refah seviyesinde artış meydana getirebilirdi.

Nüfusun değişmesini hesaplamak amacıyla çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Genel olarak nüfus artış hızı ölüm oranları ile doğum oranları arasındaki fark alınarak gösterilebilir. Buna nüfusun doğal artış hızı denir. Bu farka, yurt içine dıştan veya yurt içinden dışa olan göçlerin etkisi de katılırsa gerçek nüfus artış hızı elde edilmiş olur (HÜNEE, 1975, s. 3).

Bölüm 2.7'de nüfus artış hızının artmasının ve azalmasının temel sebeplerini, yaşanan nüfus artış hızının yüksek çıkması sonucunda meydana gelecek zararlar ve yararları, Türkiye'nin kuruluşundan itibaren nüfus artış hızını açıklamasını yaptık. Verilen bu bilgilerden sonra Siirt ili ve Türkiye'nin nüfus artış hızını aşağıdaki tabloda karşılaştıralım.

Grafik 2.1:Türkiye ve Siirt Nüfus Artış Hızı

Kaynak: TÜİK (2014e).

Siirt ve Türkiye'nin 2008 yılından itibaren nüfus artış hızını incelediğimiz zaman, doğrusal olmayan bir seyir izlemiş olduğunu görmekteyiz. 2008-2013 yılları arasında nüfus artış hızı, önceki dönemlere göre kâh artmış kâh azalmıştır. Fakat Siirt ilinin nüfus artış hızı genel olarak Türkiye ortalamasının altında seyretmektedir. Grafiği incelediğimiz zaman dikkat çeken bir husus Siirt ilinin 2010 yılında nüfus artış hızının eksiye olduğudur. Bu durum önceki veya sonraki senelerde devam etmemiş ve hem Siirt ilinde hem de Türkiye'de nüfus artış hızının hep artıda olduğunu görmekteyiz.

2008-2013 yıllarını baz aldığımız takdirde Türkiye ortalama binde 12 büyüme kaydederken Siirt ili aynı yıllar arasında ortalama binde 7 nüfus artış hızına sahip olduğunu görmekteyiz. Bu da bize Siirt ilinin Türkiye ortalamasının neredeyse yarısı kadar bir nüfus artış hızına sahip olduğunu göstermektedir.

Nüfus artış hızını etkileyen üç faktör bulunmaktadır. Bunlar doğumlar, ölümler ve göçlerdir. Doğumlar nüfus artış hızını arttırırken ölümler ve dışarıya yapılan göçler bu oranı azaltmaktadır. Siirt ili ileriki bölümlerde göreceğimiz üzere Türkiye ortalamasının üstünde doğum oranına sahip ve Türkiye ortalamasının altında bir ölüm oranına sahiptir. Sadece bu iki faktörü ele aldığımız zaman Siirt ilinin Türkiye ortalamasının üstünde bir nüfus artış hızına sahip olması gerektiğini söyleyebiliriz. Fakat göç olaylarının yüksek seyretmesi sonucu Siirt ili, Türkiye'nin nüfus artış hızının altında bir nüfus artış hızına sahip olmaktadır. Bunun sebeplerini ve yapılması gerekenleri ileriki konularda inceleyeceğiz.

Her ne kadar Siirt ili Türkiye ortalamasının altına bir nüfus artış hızına sahip olsa da ilin sürekli nüfusunun arttığını görmekteyiz. Bu artış bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar;

- Belediyenin demografik yatırımlarında artış meydana gelir ve belediye hizmetlerinde aksama meydana gelebilir,
- Sağlık, konut, işsizlik gibi sorunların meydana gelmesi sonucunda sosyal sorunlar meydana gelebilir,
- Çevre sorunlarında artış olur,
- Kişi başına gelirden ve refahta azalış meydana gelir. Bu konuyu Siirt ili için şu şekilde düşünebiliriz. Bir ailenin geliri sabit olduğunu varsayarsak her yeni doğan çocukta gelir çocuklar arasında bölüşülür ve hayat şartlarında zorluklar ortaya çıkar,
- Şehir yeterince nüfusu hem barındıramadığından hem de istihdam edemediğinden dolayı göç olaylarında artış meydana gelebilir.

Nüfus artış hızının yüksek olması bir kısım sorunlar doğarsa da Bölüm 2.3.7'de belirttiğimiz gibi yaraları da mevcuttur. Burada önemli olan optimal yani il için en uygun nüfus artış hızının hesaplamasıdır. Yapılan bu hesaplama sonucunda yatırımların, gerçekleşecek bu nüfus artış hızına paralel olarak gerçekleştirilmesi hem istihdam edilecek nüfusa gerekli iş olanaklarının hazırlanmasında hem de belediye hizmetlerinin daha sağlıklı bir biçimde verilmesine olanak sağlayabilir.

Siirt ilinin nüfus artış hızının TÜİK verilerine göre inceledikten sonra ilin artış hızının Türkiye ortalamasına göre az olduğunu gördük. Peki Siirt ilinin nüfus artış hızının son 6 yıldaki gibi devam etmesi durumunda ilin nüfusu ne olacak veya yıllık sabit oranda %1,2,3 ve 4 artarsa karşımıza nasıl bir tablo çıkacak? Bu soruların cevabı hesaplanmış ve karşımıza Tablo 2.4'teki gibi bir sonuç çıkmıştır.

Tablo 2.4'teki hesaplamalar, 2008-2013 yılındaki artışın ileriki dönemlerde de aynı şekilde devam etmesi durumunda oluşacak nüfusu hesaplamıştır. Yani 2014 yılında 2008 yılında olduğu gibi %2,84 artış, 2015 yılında 2009 yılında olduğu gibi %1,27 artış, 2016 yılında 2010 yılında olduğu gibi %0,96 azalış, 2017 yılında 2011 yılında olduğu gibi %3,25 artış, 2018 yılında 2012 yılında olduğu gibi %0,13 artış ve 2019 yılında

2013 yılında %1,05 oranında artış hesaplanarak yapılmıştır. Bu oranlama her 6 yılda bir aynı artış oranı şeklinde artarak 2047 yılında kadar Siirt ilinin nüfusun ne olacağı tahmin edilmiştir.

Tablo 2.4: Siirt İli Tahmini Nüfus

2008-2013 yılları arasındaki nüfus artış hızı aynı şekil devam ederse			
YIL	NÜFUS	YIL	NÜFUS
2014	323.087	2031	393.118
2015	327.186	2032	404.299
2016	324.031	2033	409.427
2017	334.563	2034	405.480
2018	335.006	2035	418.659
2019	338.534	2036	419.213
2020	348.162	2037	423.628
2021	352.578	2038	435.676
2022	349.179	2039	441.202
2023	360.528	2040	436.949
2024	361.005	2041	451.151
2025	364.807	2042	451.748
2026	375.182	2043	456.505
2027	379.941	2044	469.488
2028	376,278	2045	475.443
2029	388,508	2046	470.860
2030	389,022	2047	486.164

Kaynak: TÜİK (2014e), 2008-2013 verilerden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tabloyu incelediğimiz zaman Siirt ilinin nüfus artış hızını 2008-2013 yılları baz aldığımız taktirde devam ederse ilin nüfusu ancak 2050 yılında 500.000 olacağı görülmektedir. Yani hem nüfus artış hızı olarak hem de Türkiye içindeki nüfus payının ilerleyen yıllarda azalacağı düşünülmektedir.

Siirt ilinin nüfus artış hızının bu şekilde devam etmesi durumunda büyükşehir olması için gerekli olan 750 bin nüfusa 2083 yılında ulaşacağını göstermektedir. Hesaplama yaptığımız bu tabloda, ilin nüfus artış hızının bu kadar düşük seyretmesi 2010 yılında meydana gelen %0,96 azalışın etkisi bulunmaktadır. Bu durum her 6 yılda ilin nüfus artış hızına yansımakta ve ilin nüfusun azalmasına sebep olmaktadır. Hesaplama yaptığımız bu tabloda diğer tüm faktörlerin sabit olduğu varsayımı altında hesaplama yaptık. Fakat ilin nüfus artış hızının azalması Bölüm 4'te göreceğimiz üzere ildeki göç olayının ekside seyretmesinden kaynaklanmaktadır. Göçe engel olan faktörler engellenebilindiği taktirde ilin büyükşehir olması için gerekli olan nüfusa daha erken sahip olacağı muhtemeldir.

Tablo 2.5: Siirt İli Nüfus Artış Hızı ve Nüfus

Nüfus Artış hızının %1 olursa				Nüfus Artış hızının %2 olursa			
YIL	NÜFUS	YIL	NÜFUS	YIL	NÜFUS	YIL	NÜFUS
2010	300.000	2030	366057	2010	300.000	2030	445.784
2011	303.000	2031	369.717	2011	306.000	2031	454.699
2012	306.030	2032	373.414	2012	312.120	2032	463.793
2013	309.090	2033	377.148	2013	318.362	2033	473.069
2014	312.181	2034	380.920	2014	324.729	2034	482.531
2015	315.303	2035	384.729	2015	331.224	2035	492.181
2016	318.456	2036	388.576	2016	337.848	2036	502.025
2017	321.640	2037	392.462	2017	344.605	2037	512.065
2018	324.857	2038	396.387	2018	351.497	2038	522.307
2019	328.105	2039	400.351	2019	358.527	2039	532.753
2020	331.386	2040	404.354	2020	365.698	2040	543.408
2021	334.700	2041	408.398	2021	373.012	2041	554.276
2022	338.047	2042	412.482	2022	380.472	2042	565.362
2023	341.427	2043	416.607	2023	388.082	2043	576.669
2024	344.842	2044	420.773	2024	395.843	2044	588.202
2025	348.290	2045	424.980	2025	403.760	2045	599.966
2026	351.773	2046	429.230	2026	411.835	2046	611.966
2027	355.291	2047	433.522	2027	420.072	2047	624.205
2028	358.844	2048	437.858	2028	428.473	2048	636.689
2029	362.432	2049	442.236	2029	437.043	2049	649.423

Tablo 2.5: Siirt İli Nüfus Artış Hızı ve Nüfus (Devam)

Nüfus Artış hızının %3 olursa				Nüfus Artış hızının %4 olursa			
YIL	NÜFUS	YIL	NÜFUS	YIL	NÜFUS	YIL	NÜFUS
2010	300.000	2030	541.833	2010	300.000	2030	657.336
2011	309.000	2031	558.088	2011	312.000	2031	683.630
2012	318.270	2032	574.831	2012	324.480	2032	710.975
2013	327.818	2033	592.076	2013	337.459	2033	739.414
2014	337.652	2034	609.838	2014	350.957	2034	768.991
2015	347.782	2035	628.133	2015	364.995	2035	799.750
2016	358.215	2036	646.977	2016	379.595	2036	831.740
2017	368.962	2037	666.386	2017	394.779	2037	865.010
2018	380.031	2038	686.378	2018	410.570	2038	899.611
2019	391.432	2039	706.969	2019	426.993	2039	935.595
2020	403.174	2040	728.178	2020	444.073	2040	973.019
2021	415.270	2041	750.024	2021	461.836	2041	1.011.940
2022	427.728	2042	772.524	2022	480.309	2042	1.052.418
2023	440.560	2043	795.700	2023	499.522	2043	1.094.514
2024	453.776	2044	819.571	2024	519.502	2044	1.138.295
2025	467.390	2045	844.158	2025	540.283	2045	1.183.827
2026	481.411	2046	869.483	2026	561.894	2046	1.231.180
2027	495.854	2047	895.568	2027	584.370	2047	1.280.427
2028	510.729	2048	922.435	2028	607.745	2048	1.331.644

Kaynak: TÜİK, 2010 yılı Siirt nüfusu baz alınarak hesaplanmıştır.

Siirt ilinin nüfus artış hızının 2008-2013 yıllarını arasında sabit olmayan oranda hesapladıktan sonra sabit bir artışla yani her sene %1,2,3 ve 4 oranında büyüyeceğini

varsayarak ve 2010 yılındaki nüfusu baz alırsak karşımıza üstteki gibi bir tablo çıkmaktadır.

Yıllık nüfus artış hızı tablolarını incelediğimiz zaman %1 nüfus artış hızı olması halinde Siirt ilinin 2080 yılında, nüfus artış hızı %2 olursa 2045 yılında, nüfus artış hızı %3 olursa 2033 yılında, nüfus artış hızı %4 olursa 2028 yılında nüfusu iki katına yani 600.000 bine ulaşacaktır. %3 ve %4 gibi nüfus artış hızı geçmiş dönemleri incelediğimizde zor bir hedef olarak görünmektedir. Siirt ilinin nüfus artışının getirdiği yararlılardan yararlanabilmesi ve Türkiye içindeki nüfus payını arttırması için her sene en azından %2 büyümesi gerekmektedir. Bu oranın sağlanabilmesi için ise ilde yaşanan göç olaylarının azaltılması gerekmektedir.

2.8. YAŞ YAPISI

Nüfusun yaş dağılımı, nüfus ile alakalı yapılan araştırmaların ve demografinin temel faktörlerinin incelenmesinin önemli aşamalarından birisidir. Nüfusun yaş yapısında yıllar itibari ile meydana gelen değişiklikler ülkenin demografik yapısında meydana getirdiği değişikliklerin yanı sıra sosyo-ekonomik gelişme hakkında da bilgi edinmemizi sağlar. Nüfusun yaş yapısını inceleyeceğimiz bu bölümde Siirt ile Türkiye'nin yaş yapısının dağılımı ve farklılıkları incelenecektir.

Nüfus bilimi yaş yapısını en temel anlamda 3 ana gruba bölmektedir. 0-14 yaş grubuna "Genç Nüfus", 15-64 yaş grubunu "Üretken Nüfus" ve 65+ yaşındakileri ise "Yaşlı Nüfus" olarak tanımlamaktadır. 0-14 yaş grubu ve 65+ yaş grubundaki kişileri üretken olmadıkları için bağımlı nüfus olarak ta nitelendirilir (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 33). Ayrıca 0-14 yaş grubunu "Çocuk", 15-64 yaş grubunu "Çalışma Çağındaki Nüfus" olarak ta tanımlayabiliriz. Nüfusu üç ana gruba bölebildiğimiz gibi doğurganlık çağı, okul öncesi ve eğitim kademelerine göre de bölebilmekteyiz (Kocaman, 2002, s. 11). Fakat bu yaş grubunun sınırları kesin olmadığı için altını çizmekte yarar vardır. Çalışmaya başlama ve çalışma hayatının bitmesi durumunda kesin bir şekilde yaş sınırları belirlenmemektedir. Bunun nedeni yapılan ekonomik faaliyetlerinin fiili yaş sınırları, iklim, ırk, örf adet ve sosyo-ekonomik durumların ülkeden ülkeye hatta ülke içinde bile farklılık göstermesidir. Yaş yapısı üç ana gruba bölünmesinin temel sebebi ekonomik incelemeler olduğu halde, demografik ve sosyal açıdan incelenmesi gereken bazı durumlarda bu yapı değişebilmektedir. Örneğin doğurganlığın incelenmesinde 15-

44 veya 15-49 yaş arası kadın nüfus temel alınmaktadır. Bazı durumlarda ise bu üç yaş grubu kendi içinde de yaş gruplarına ayrılabilir (Murat, 2006, s. 111).

Nüfusun yaş yapısı ve cinsiyet yapısının bir özeti olan nüfus piramitleri ülkelerin veya ülke içinde bölgelerin demografik yapıları hakkında bilgi edinmemize olanak sağlayan en önemli kaynaklardan birini teşkil etmektedir. Nüfus piramidinin tabanı dar ise doğurganlık oranı düşük, tabanı geniş ise doğurganlık oranı yüksektir. Nüfus piramidinde yukarı doğru çıkıldıkça hızlı daralmalar meydana geliyorsa ölüm oranı yüksek, daha yavaş daralmalar meydana geliyorsa ölüm oranı düşüktür. Nüfus piramitleri sadece doğum ve ölüm oranları hakkında bilgi sağlamakla kalmaz aynı zamanda yaş, cinsiyet ve seçici göç hareketleri konusunda da bilgi sağlarlar (Koç, vd., 2008, s. 7).

Az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin nüfus piramidi incelendiği zaman yaş yapısındaki farklılıklar bariz olarak göze çarpmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde genç nüfus ve üretken nüfus fazla olmakla beraber sağlık hizmetlerindeki yaygınlık ve sağlık hizmetlerine ulaşılabilirlik, beslenme sorunu kısıtlı olduğundan dolayı yaşlı nüfus oranı azdır. Gelişmekte olan ülkelerde doğum oranları az gelişmiş ülkelere göre düşük, gelişmiş ülkelere göre daha yüksektir. Ölüm oranları da aynı şekilde az gelişmiş ülkelere göre düşük, gelişmiş ülkelere göre yüksek bir seviyededir. Böyle ülkelerde nüfus piramidin orta kısmı daha geniş, alt ve üst kısmı orta kısma göre dardır. Gelişmiş ülkelerde ise doğum oranlarının azlığı nedeniyle genç ve aktif nüfus az, yaşlı nüfus fazladır. Bu ülkelerde nüfus piramidinde aşağıdan yukarı doğru çıkıldıkça genişleme görülmektedir. Nasıl ki gelişmiş ülkelerin yaş yapısı bir zamanlar az gelişmiş ülkelerin yapısına benzer bir şekilde ise, az gelişmiş ülkelerin yaş yapısı sosyo-ekonomik yapının gelişmesine bağlı olarak gelişmiş ülkelerin seviyesine çıkacaktır (Tunç, 1998, s. 372-373).

Bir ülkenin yaş yapısını etkileyen temel faktörler doğumlar, ölümler ve göçlerdir. En basit şekilde açıklamak gerekirse doğum oranlarının yüksek olduğu bölgede genç nüfus yüksektir. Eğer doğum oranları düşerse 0-14 yaş grubunda azalma meydana gelecek ve aktif nüfus oranı artacaktır. Aynı şekilde ölüm oranlarındaki düşüş özellikle aktif nüfustaki ölüm oranının düşmesi, yaşlı nüfusun artışına sebep olmaktadır. Geçmişte yaşanan savaşlar ve salgın hastalıklar ölüm oranlarında hızlı bir artışa sebep

olduğundan dolayı yaş yapısında kısa zamanda değişiklikler meydana gelmiştir (Arslan, 1997). Ülke içi göç ülke içindeki yaş yapısını değiştirmemekle beraber ülke dışına yapılan göçler yaş yapısında ufak değişiklikler meydana getirebilmektedir. Bu göçler genelde genç ve yaşlı nüfusta görülmemekte olup, aktif nüfusta da görülmektedir. Bu göçler sebebi ile aktif nüfusun yaş piramidinde daralma gözlemlenmektedir (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 87-92).

2.8.1. Yaş Yapısının Önemi

Bir ülkenin yaş yapısı demografik, siyasi, askeri ve sosyo-ekonomik bakımdan farklı kategorilere farklı yorumların yapılmasını sağlar. Örneğin doğumlar sadece doğum sayısı ile değil demografik bakımdan doğum yapabileceklerin oranı, ekonomik bakımdan aktif nüfusu, askeri bakımdan insan gücü, uluslararası durumda ise nüfusun kudreti, büyüklüğü ve yaş yapısıyla ilgilidir (Kocaman, 2002, s. 11). Unutmamak gerekir ki bir ülkede meydana gelen doğum oranları, ölüm oranları, göçler, çalışabilir çağdaki nüfusun sayısı, yani işgücü arzı, büyük oranda yaş yapısının etkisi altındadır (Başar, 2013, s. 86).

Bir ülkenin veya o ülkeye ait bölgelerin yaş yapısına ait bilgileri bilmek ülkenin veya bölgenin sosyo-ekonomik ihtiyaçlarını, eğilimlerini, sosyal fonksiyonlarının belirlenmesi açısından da önem arz etmektedir. Çünkü bir toplum; çalışan, çalışmayan veya çalışamayan nüfustan meydana gelmektedir. Çalışan nüfus hem kendi ihtiyaçlarını hem de sosyal güvenlik sistemi vasıtası ile çalışamayan nüfusun ihtiyaçlarını gidermektedir. Bir bakıma onlar içinde üretimde bulunmak zorundadır. Böyle bir durumda çalışabilecek nüfusun saptanması, yani nüfusun yaş yapısının bilinmesi gerekmektedir (Başol, 1995a, s. 76). Artan nüfusa eğitim, sağlık, beslenme gibi temel ihtiyaçlarının yanında iş sağlanması, yatırımların dengeli bir biçimde yönlendirilebilmesi aynı derecede önemlidir. Buna göre nüfusun yaş yapısını bilmek gerekmektedir (TÇSV, 1988, s. 75).

Nüfusun yaş yapısının bilinmesi ekonomik büyüme, verimlilik, işgücü piyasası, sosyal harcamalar ve bunları finansmanı üzerinde de etkisi vardır. Ölüm ve doğum oranlarında azalma aktif nüfusun azalmasının temel sebebidir. Bu sebepten ötürü nüfusun yaşlanması kaçınılmazdır. Yaşlı nüfusun ekonomik büyümeyi nasıl etkileyeceği ve artan sosyal harcamaların nasıl finanse edileceği üzerinde durulması

gerekmektedir. Ortalama ömrün artması sağlık harcamalarının da artması anlamına gelmektedir. Çünkü yaşlı nüfusun bakım maliyeti genç nüfusa oranla daha fazla olmaktadır. Bu nedenle hükümetler gelecekte aktif nüfus ve yaşlı nüfus arasındaki kaynakların nasıl dağıtılacağını ve aktif nüfus üzerindeki bağımlılık oranlarını ne denli karşılayacağını bilmek zorundadır (Murat, 2006, s. 113).

Nüfusun yaş yapısına göre ayrılması tasarruf oranının da belirlenmesine etki etmektedir. Bu ayrılma ise nüfus artış hızına göre değişiklik gösterebilmektedir. Şöyle ki nüfus artış hızının yükselmesi durumunda 0-14 yaş grubunun toplam nüfus içinde payı artacağı ve üretken nüfus dışında kalan bu yaş grubunun tüketimi arttırmak suretiyle tasarruf oranlarında azalma meydana getireceği öngörülmektedir. Üretken nüfus dışında kalan nüfusun yani 0-14 ve 65+ nüfusun 15-64 yaş grubuna bölünmesi ile bağımlılık oranı hesaplanmaktadır. Bağımlılık oranının yüksek olması sonucunda tasarruf oranında azalma meydana gelmektedir (Polat, 2008, s. 72).

Nüfusun yaş yapısının dağılımında önem arz diğer durumlar ise;

- Ülkede meydana gelen ölümlerin ve nedenlerinin incelenebilmesi nüfusun yaş grupları itibariyle dağılımı önemlidir. Yaş grupları aralıklarındaki ölüm sayısı incelenerek gerekli tedbirler alınmaktadır (Cillov, 1960, s. 112).
- Medeni durumla ilgili bir araştırma yapmak istendiğinde medeni durum ile yaş grubunun beraber ele alınması gerekmektedir (Cillov, 1960, s. 112).
- Hastalıkların nüfus üzerinde ne denli etkili olduğunu saptayabilmek için nüfusun yaş dağılımını bilmek gerekir. Çünkü bazı hastalıklar çocuklarda bazıları ise yaşlılarda daha yaygındır (Cillov, 1960, s. 112).
- Nüfusu oluşturan toplumdaki kişilerin davranışları, hareketleri, sosyo-ekonomik durumları ve psikolojileri yaşlarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Her yaş grubunda kişinin yukarıda belirtilen durumlarında farklılık meydana getirmektedir. Bu farklılıklar ihtiyaçlara etki etmekte ve bu etki talep miktarında değişmeye sebep olmaktadır (Cillov, 1960, s. 112).

- Toplam nüfus içinde genç nüfus oranı fazla ise nüfus artmaktadır, yaşlı nüfus oranı fazla ise nüfus azalma eğilimindedir. Sabit ise bu ikisi arasında ortada bir tiptir (Gürtan, 1969, s. 134-141).
- Nüfusun yapısı işgücü miktarına ve oranına etki etmektedir. İşgücünün sadece sayısal büyüklüğü değil nitelik durumu da yaş yapısı durumundan etkilenmektedir. İşgücünde yaşlı nüfus ağırlıkta ise genç nüfusa göre çalışma hızında azalma beklenmektedir; fakat bilgi, beceri ve ustalıkta artış olmaktadır. Fakat şu bir gerçektir ki yaşlanma sonucu hem coğrafi hem de işgücü bakımından mobilite azalmaktadır (Gürtan, 1969, s. 134-141).
- Nüfusun yaşlanması sonucu ülkede statükocu davranışların artması sebebi ile girişimcilikte azalma meydana gelmesi beklenebilir. Bunun sonucunda rekabet ortamı açılmaz ve bunun sonucun da ülkenin gelişmesi sekteye uğrar (Gürtan, 1969, s. 134-141).
- Toplumdaki yaş gruplarının toplam nüfus içindeki ağırlıklarını bilmek istihdam, eğitim, konut, işgücü arzı gibi alanlara yapılacak yatırımların boyutunu ortaya koymak ve kestirimde bulunmamıza olanak sağlayabilmektedir (Birhan, 2006, s. 32)

Türkiye'nin yaş yapısı incelediğimiz zaman geçmişten günümüze üç önemli değişim göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki Türkiye'de doğurganlığın azalması ve sağlık şartlarındaki iyileşmeye bağlı olarak ölüm oranlarındaki azalmadır. Bunların doğal bir sonucu olarak zaman içinde genç nüfus oranı fazla olan bir ülkeden giderek yaşlı nüfus oranı artan bir ülkeye dönüşmesidir. İkincisi 0-14 yaş grubunun doğurganlıktaki azalmaya bağlı olarak toplam nüfus içerisindeki oranının azalmasıdır. 1935 yılında Türkiye'nin %41'ini oluşturan 0-14 yaş grubu, 2008 yılında %26 seviyesine inmiştir. Bu oranın 2023 yılında %22 seviyesine düşeceği düşünülmektedir. Bu oran Türkiye'nin genç nüfus olma özelliğini kaybedeceğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü değişim ise, üretken nüfusun zaman içinde artmasıdır. Bu artış ölüm oranlarındaki azalmadan ziyade, yüksek doğurganlığın hâkim olduğu önemlerde doğan kişilerin üretken nüfus yani 15-64 yaş arası yaş grubuna girmelerinden kaynaklanmaktadır. Üretken nüfusun artması ekonomik büyüme için fırsat olduğu gibi,

oluşturacağı istihdam baskısı sorunu ile de risk yaratabilmektedir (Koç, vd., 2008, s. 10).

Yaş yapısının tanımı, kullanım alanları ve önem arz eden durumları açıkladık. Peki, yaş yapısının genç, aktif veya yaşlı olması ülkenin sosyo-ekonomik yapısına ne gibi kazançlar sağlamaktadır? Nüfusun yaşlı olması şimdi ve ilerisi için ne gibi zararları olabilir veya genç olmasının kazançları nelerdir? Türkiye ve Siirt genç nüfusa sahip olduğu için ve sadece genç nüfusa sahip ülkelerin karşısına fırsat olarak geçen, demografik fırsat penceresini incelemek konuyu daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

2.8.2. Demografik Fırsat Penceresi

Nüfusta meydana gelen değişikliklerin ekonomik büyüme ile ilişkisi genel olarak nüfusun sayısal büyüklüğünde meydana gelen değişmelere odaklanmış, nüfusun yaş yapısında meydana gelen değişmelere yeterince yer verilmemiştir. Fakat nüfusta meydana gelen değişmeler, nüfusun yaş yapısını da etkilemekte ve bunun sonucunda toplumda ekonomik, sosyal ve demografik değişimler meydana gelmektedir. Günümüzde nüfus sadece sayısal bakımından incelenmemektedir, nüfusun yaş yapısı incelenip nüfus ve ekonomi arasındaki bağ nüfusun yaş yapısı üzerinde temellendirilmektedir. Nüfusun yaş yapısında meydana gelen değişmelerin temel sebebi doğum ve ölüm oranlarıdır. Doğum ve ölüm oranlarında meydana gelen değişmeler ve değişimdeki sonuçlar ise demografik geçiş sürecinde meydana gelmektedir (Kandır, 2013, s. 2).

Demografik geçiş dünyanın hemen hemen her ülkesinde meydana gelen bir geçiş modelidir. Demografik geçiş modeli 4 aşamada incelenebilir. Birinci aşamada yüksek doğum ve yüksek ölüm oranları gözlenmektedir. Bu sebepten dolayı nüfus artış hızı düşüktür. İkinci aşama doğum oranlarındaki artış sabit kalmakla beraber ölüm oranlarında; tıptaki gelişmeler, sağlık hizmetlerine ulaşılabilirlik, daha iyi beslenme, bulaşıcı hastalıklarda azalma, savaşların azalması vb. nedenlerden dolayı azalma meydana gelmesidir. Bunun sonucunda nüfus artış hızında artma meydana gelmektedir. Üçüncü aşama ölüm oranlarındaki azalma ve kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi ve iş hayatına girmesi, evliliklerin ertelenmesi ya da yapılmaması, doğum kontrolü vb. nedenlerden dolayı doğum oranlarında meydana

gelen azalıştır. Bu durumda nüfus artış hızında azalma meydana gelmektedir. Son aşama ise düşük doğum ve düşük ölüm oranlarıdır (Marshall, 1999, s. 139-140).

Dünyadaki hemen hemen her ülke demografik geçiş sürecini yaşamıştır veya yaşayacaktır. Gelişmiş ülkeler demografik geçiş süreci son aşamasında iken, gelişmekte olan ülkeler üçüncü aşamada, az gelişmiş ülkeler ise henüz aşamanın birinci kısmındadırlar (Sazak, 2004). Demografik geçişin ne zaman başlayacağı, ne kadar süre devam edeceği, bu geçişi etki eden etmenlerin neler olacağı gibi konular her ülkede hatta bu ülkelerin bölgelerinde bile farklılık göstermektedir. Her ülke kendi tarihsel deneyimleri, sosyo-ekonomik yapısı gibi nedenlerden dolayı demografik dönüşümü kendine özgü bir şekilde gerçekleştirmektedir (HÜNEE, 2008b, s. 43).

Demografik fırsat penceresi ise nüfus yaş piramidinin, klasik piramit şeklinden sütun şeklini almakta olduğu, nüfus piramidinin üst kısmının dar, orta kısmının geniş, alt kısmının ise üst kısımdan geniş, orta kesimden dar olduğu dönemdir. Bu dönemde üst kısım yaşlıları, orta kısım çalışma çağındaki kişileri, alt kısım ise çocuk nüfusu temsil etmektedir (Babat, 2010, s. 70).

Çalışma çağındaki nüfusun fazla olması geçici olarak bir fırsat penceresi yaratmaktadır. Fakat bu fırsat penceresinin kendiliğinden gerçekleşmesi mümkün değildir. Bu yüzden bu fırsat penceresinden yararlanmak isteyen toplumlar çalışma çağındaki bu insanlar gerekli istihdamın yanı sıra, ihtiyaç duyulan eğitim ve beceriyi kazandırmak zorundadırlar. Eğer fırsat penceresi bu şekilde doğru olarak kullanılabilirlerse demografik kazanç meydana gelecek ve ekonomik büyümede yüksek bir artış meydana gelebilecektir (Kandır, 2013, s. 70).

Her ülke gibi Türkiye'de demografik geçiş sürecinden geçmiş ve geçmeye devam etmektedir. Türkiye'de yaşanan demografik geçiş süreci alttaki başlık altında incelenecektir.

2.8.2.1. Türkiye'de Demografik Geçiş Süreci

Türkiye'nin kuruluş aşamasından beri yaşadığı demografik geçiş sürecini üç evreye ayırabiliriz. Bunlar;

1.Evre: 1923-1955 yılları arasında uygulanan ve doğumu arttırmaya yönelik politikaların uygulandığı dönemdir. Cumhuriyetin kurulmasından itibaren sosyo-

ekonomik yapının yeniden düzenlenebilmesi için toplum nüfus artışına teşvik edilmiştir (HÜNEE, 2008b, s. 48-56)

2.Evre: 1955-1985 yılları arasında uygulanan ve doğurganlığı azaltma amacı güden politikaların uygulandığı dönemdir. Hızlı nüfus artışın getirdiği olumsuzlukları bertaraf etmek için doğurganlığı azaltıcı politikaların uygulanmasına ihtiyaç duyulmuştur. İkinci evrenin en belirgin özelliği doğurganlıktaki azalmaya rağmen nüfusun artmaya devam etmesidir. Bunun temel sebebi ise ölüm oranlarının doğum oranlarından daha az gerçekleşmesidir. Bunun artış sonucunda ikinci evrede, Türkiye nüfusu iki kattan fazla artarak 24 milyondan 51 milyona ulaşan bir nüfusa sahip olmuştur (HÜNEE, 2008b, s. 48-56).

3.Evre: 1985 yılında başlayan 3.evre dönemi 1983 yılından kabul edilen Nüfus Yasası ile beraber, ihtiyaç doğrultusunda şekillenen bir aile programına geçilmiştir. Doğurganlık ve ölüm hızlarındaki düşüş gelişmiş ülkeler seviyesine inmeye başlamıştır. Bunun sonucunda ise nüfus artış hızında belirgin düşüşler meydana gelmiştir (HÜNEE, 2008b, s. 48-56). Bu evre 2000'li yılların başında daha da hissedilir duruma gelmeye başlamış ve sosyo-ekonomik alanda meydana gelişmeler, sağlık hizmetlerindeki gelişmeler sonucu çocuk ölümlerinin azalması ve kadın doğurganlık oranında ciddi düşüşler meydana getirmiştir. Bu durum Türkiye'yi gelişmiş ülkelerin yaşadığı 4.evreye giderek yaklaştırmıştır (Eryurt vd., 2013, s. 129-130).

Türkiye'nin yaşadığı demografik geçiş sürecinde gözlemlenebilen en önemli olgu, nüfusun yaşlanmaya başlamasıdır. Doğurganlığın azalması ve ölüm oranlarının düşmesi sonucu yaşanan bu değişim Türkiye'nin uzun yıllar boyunca ilgilenmesi gereken bir mesele olacaktır. Günümüzde nüfusun %7'sini oluşturan yaşlı nüfusun 2020'den itibaren %10 seviyesine çıkması beklenmektedir. Şimdiye kadar genç nüfusa göre şekillenen politikaların bu tarihten sonra değişime uğrayarak yaklaşık 8 milyon olacak yaşlı nüfusa göre de şekillendirilmesi gerekecektir (HÜNEE, 2008c, s. 232). Olayı demografik açıdan incelediğimiz zaman ise Türkiye'nin demografik geçiş sürecinin son aşamasında olduğunu ve hızlı nüfus artış hızının eskisi gibi yüksek olmadığını görmekteyiz. Yeni bir demografik yapının altına giren Türkiye'de yaşanan demografik dönüşüm sonucunda, uygulanan nüfus politikaları ülkenin sosyo-ekonomik yapısına göre dizayn edilmesini de zorunlu kılmaktadır (Talu, 2007, s. 186).

Türkiye'nin demografik geçiş sürecinin inceledikten sonra ülkenin demografik fırsat penceresindeki durumu ve bu fırsatları kazanmak için neler yapabileceği hakkında inceleme yapmak konuyu daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

2.8.2.3. Türkiye İçin Fırsat Penceresi;

Demografik geçiş süreci sırasında, nüfus artış hızında meydana gelen azalış, işgücü arzının yani çalışan nüfusun hızlı bir şekilde artmasının devam ettiği bir durum olarak tanımlayabileceğimiz "Demografik Fırsat Penceresi" her ülkeye ekonomisini büyütme imkânı vermektedir (TUSİAD, 1999, s. 6). Doğu Asya ülkeleri 1970'lerde meydana gelen fırsat penceresini iyi kullanmış ve ekonomik büyüme hızlarında artış sağlamışlardır. Bu dönemde üretimlerinin artışlarına paralel olarak kişi başı düşen gelirden de ciddi bir artış yakalamayı başarmışlardır (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 14).

Türkiye'de Demografik Fırsat Penceresinin 2010 yılından itibaren kendini hissettirmeye başladığı ve bu pencerenin 2050 yılına kadar açık kalacağı tahmin edilmektedir. Bu tarihler arasında ülkenin demografik fırsat penceresine uygun olarak çalışma çağındaki nüfusun artacağı, doğumların azalacağından dolayı çocuk bağımlı nüfus oranında düşme meydana geleceği ve çalışabilir nüfusun fazla olduğundan dolayı yaşlı bağımlı nüfus oranının çok fazla artmayacağı düşünülmektedir. 2050 yılından sonra ise toplam nüfusun azalacağı ve çalışabilir nüfusun yaşlanması sonucu yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının artması ve yaşlı bağımlılık oranlarında çok fazla yükseliş meydana gelmesi beklenmektedir (Kaya ve Yalçınkaya, 2014, s. 180).

Nüfusun yaş yapısında meydana gelen değişimler sonucu meydana gelen Demografik Fırsat Penceresi ülkenin ekonomik büyümesinin arttırması için çok önemli bir fırsattır. Bu fırsatı belki de bütün ülkeler bir kez yaşayabilmektedir. Peki, Türkiye önüne çıkan bu fırsattan ne şekilde yararlanmalıdır? Bu fırsatı kaçırmamak için doğru politikalar tespit etmeli ve bu politikalar uygulanmalıdır. Bu politikalardan bazıları şu şekilde sıralanabilir (Akder, 2007, s. 183):

- İstihdam arttırılmalıdır. Eğer istihdam arttırılabilirse vergilenen kesim artacak ve bunun sonucunda kamu tasarruflarında artış meydana gelecektir. Artan istihdamdan sonucu yaşlı ve çocuk bağımlılık oranlarında azalış meydana gelebilecektir. Tam tersi durumda ise işsizlik meydana gelebilecektir.

- Çocuk nüfus azalmasından dolayı eğitilecek çocuk sayısından düşüş meydana gelebilecektir. Bu durumda eğitim altyapısından ziyade kalitesine önem verilmelidir.
- Kadınlara mesleki eğitim verilmeli ve işgücü piyasasında istihdam sağlanmalıdır.
- Gençlerin mesleki eğitimlerine ağırlık verilmeli ve verilecek eğitimin niteliği arttırılmalıdır.
- Ülke genelinde sağlık, eğitim hizmetlerinin yaygınlaşması gerekmektedir.

Yukarda sayılan çözüm önerilerinin temelinde eğitim ve istihdam yatmaktadır. Ekonominin büyümesi ve ilerlemesi için bu iki temel etmene ağırlık veren politikalar uygulanması gerekmektedir. Bu sayede ekonomik gelişmenin önü açılabilir ve Türkiye gelişmiş ülkeler arasında girebilme şansını elde edebilir (Kiracı vd., 2014, 17-25).

Yaş yapısı ve demografik fırsat penceresini inceledikten sonra Türkiye ve Siirt ilinin yaş yapısı Tablo 2.6 ve Grafik 2.2'de görülebilir.

Tablo 2.6: Türkiye Yaş Yapısı

Yıl	0-14	15-64	65+
2012	18.857.179	51.088.202	5.682.003
2013	18.849.814	51.926.356	5.891.694
2014	18.862.430	52.640.512	6.192.962

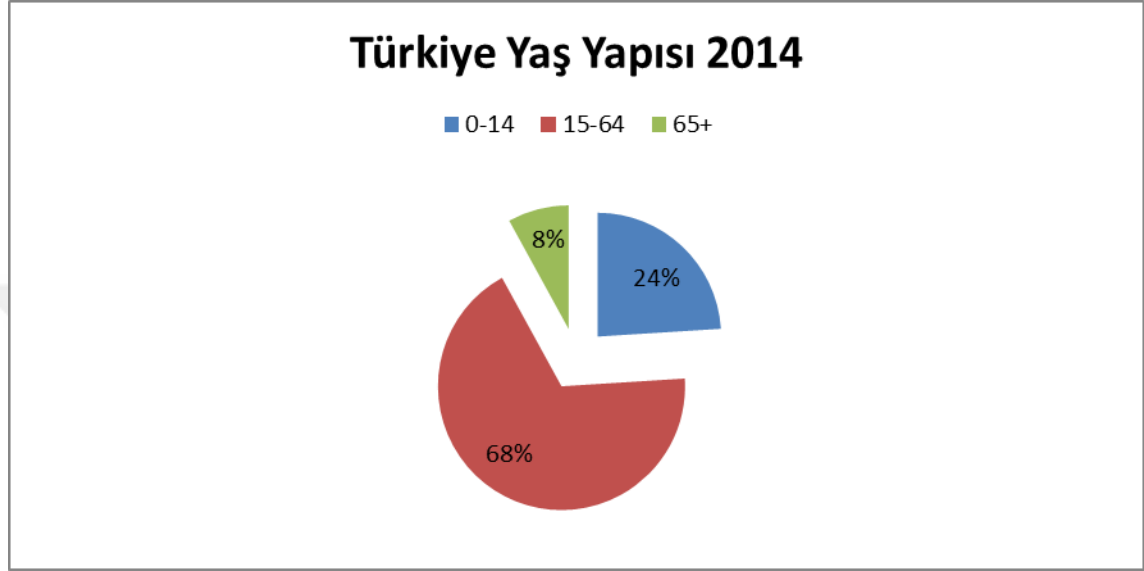
Kaynak: TÜİK (2014b).

Türkiye'nin yaş yapısını sayısal bakımdan incelediğimiz zaman 15-64 yaş grubunun diğer yaş gruplarına göre daha fazla olduğunu görmekteyiz. 15-64 yaş grubundan sonra sayısal olarak en fazla genç nüfus dediğimiz 0-14 yaş grubu gelmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yaş yapısına uygun olarak da yaşlı nüfus en az orana sahiptir. Bu tabloyu sayısal bakımdan incelemenin yanı sıra oransal olarak incelemek rakamları daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

Yaş yapısını Grafik 2.2'ye göre incelediğimiz zaman 15-64 yaş grubunun % 68, genç nüfusun % 24 ve yaşlı nüfusun % 8 olduğunu görmekteyiz. Yaşlı nüfus oranı diğer yaş gruplarına oranla düşük görünse de ilerleyen yıllarda % 68 olan aktif nüfus yaşlı nüfus grubuna geçecektir. Bu da Türkiye'nin ileride bir yaşlı nüfus sorunu ile karşı

karşıya kalacağını göstermektedir. Bunun dışında genç nüfusun oranının az olması ve ileride bu nüfusun aktif nüfus grubuna gireceği düşünülürse bu yaş grubunun da ileride oransal olarak azalacağını varsayabiliriz. Bu yaş grubunu arttırmanın tek yolu ise doğum oranlarını arttırmaktan geçmektedir.

Grafik 2.2: Türkiye Yaş Yapısı

Kaynak: TÜİK (2014b).

Türkiye'nin yaş yapısını inceledikten sonra karşılaştırma yapılabilmesi için Siirt ilinin ve ilçelerinin yaş yapısını inceleyelim.

Tablo 2.7: Siirt Yaş Yapısı

Yıl	0-14	15-64	65+
2012	121.938	176.089	12.852
2013	120.843	179.974	13.336
2014	119.923	184.434	14.009

Kaynak: TÜİK (2014b).

Tablo 2.8: Siirt İlçeler Yaş Yapısı

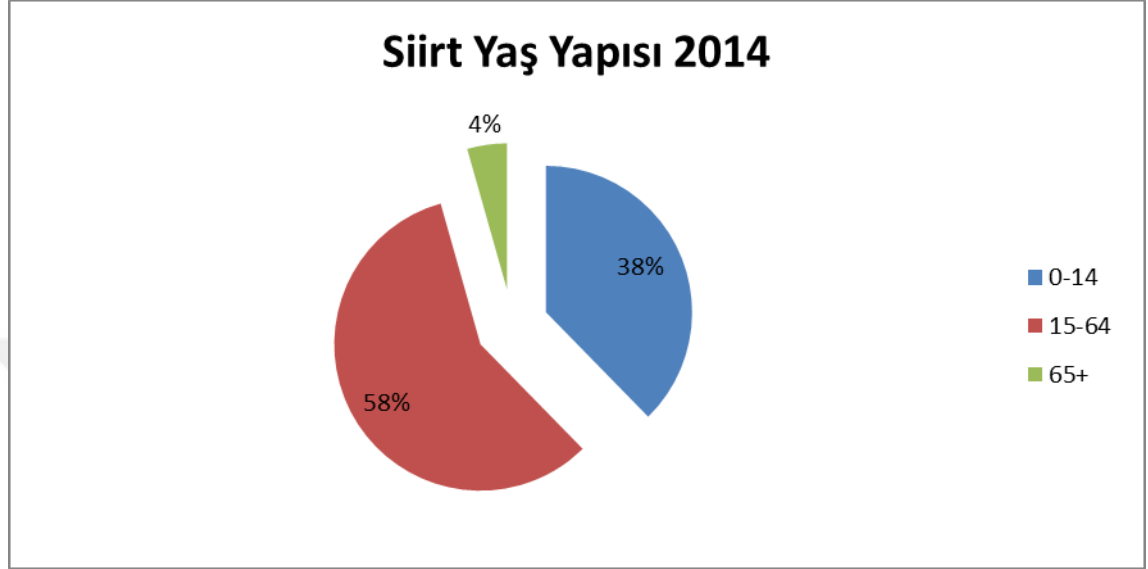
İlçe	0-14	15-64	65+
MERKEZ	54.329	92.316	5.894
KURTALAN	21.984	33.459	2.590
BAYKAN	10.468	15.407	1.448
ŞİRVAN	10.253	12.557	1.176
PERVARI	14.472	16.686	1.295
ERUH	7.115	11.470	1.318
TİLLO	1.302	2.539	288

Kaynak: TÜİK (2014c).

Siirt ilinin yaş yapısını incelediğimiz zaman Türkiye'nin yaş yapısına benzer bir şekilde aktif nüfusun fazla olduğunu onu genç nüfusun izlediğini ve en az payın yaşlı

nüfusa ait olduğunu görmekteyiz. Siirt ilinin bütün ilçeleri de Siirt iline paralel şekilde sırasıyla 15-64 yaş grubu, daha sonra 0-14 yaş grubu, en az ise 65+ yaş grubu gelmektedir. Siirt ili ve ilçelerinin yaş yapısını oransal olarak incelersek ;

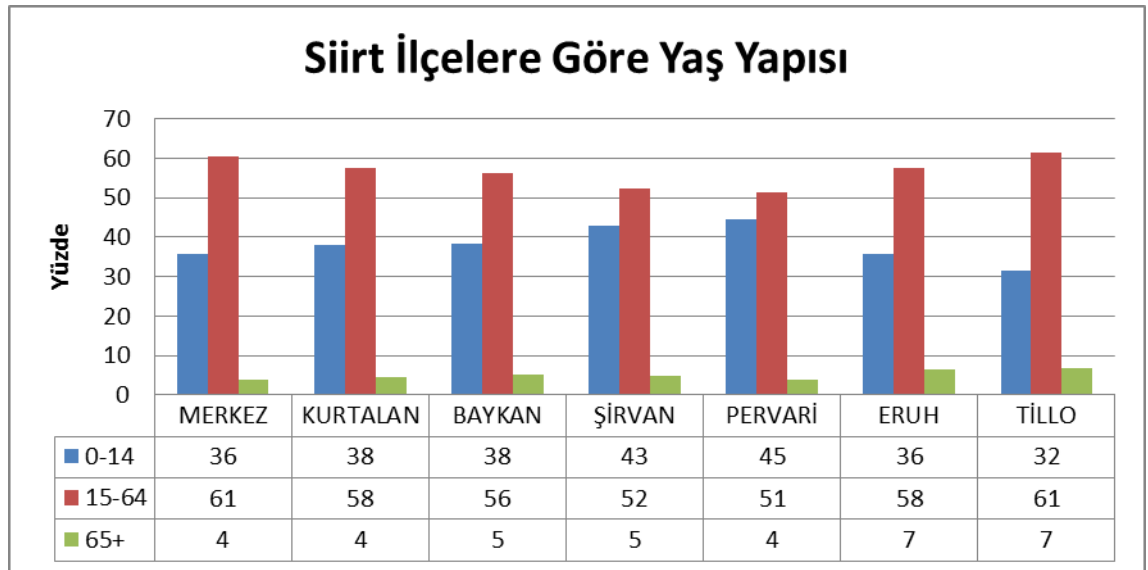
Grafik 2.3: Siirt Yaş Yapısı

Kaynak: TÜİK (2014c), 2012-2014

Siirt ilinin yaş yapısını oransal olarak incelediğimiz zaman aktif nüfusun % 58'lik payla ilk sırada yer aldığını görmekteyiz. % 38'lik payla genç nüfusun onu takip ettiğini görmekteyiz. % 4 olan yaşlı nüfus Türkiye ortalamasının çok altındadır. Siirt ilinin yaş yapısından sonra ilçelerinin yaş yapısını oransal olarak inceleyelim.

Grafik 2.4: Siirt İlçeler Yaş Yapısı

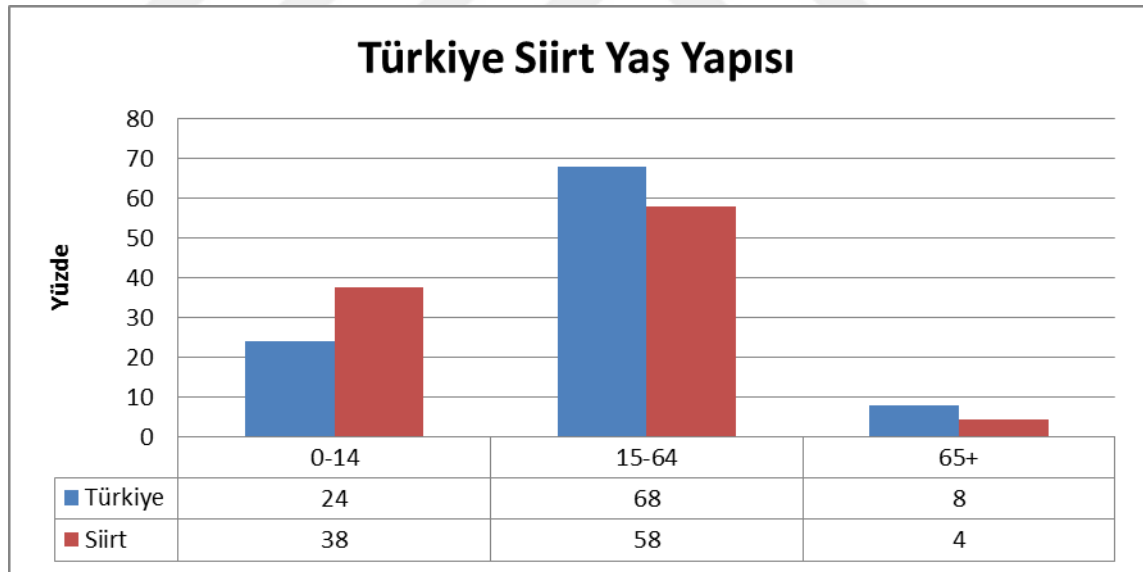

Kaynak: TÜİK (2014c), 2012-2014

Siirt ilinin ilçelerini incelediğimiz zaman 0-14 yaş grubunun en fazla olduğu ilçeyi % 45 ile Pervari ilçesi olduğunu görmekteyiz. 15-64 yaş grubunda ise Merkez ve Tillo ilçesinin % 61 oran ile en yüksek orana sahiptir. En fazla yaşlı nüfus oranına sahip ilçeler % 7 ile Eruh ve Tillo ilçeleridir. Bu ilçeler % 8 olan Türkiye'nin yaşlı nüfus oranından daha düşük görünmektedir. Doğurganlığa bağlı olarak en az genç nüfus oranına sahip ilçesi % 32 ile Tillo ilçesi görünse de bu oran % 24 olan Türkiye'nin genç nüfus oranından 8 puan daha yüksektir. Bunun nedeni ise doğum oranlarının Türkiye ortalamasına göre daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Aktif nüfus ise % 51 ile en düşük Pervari ilindedir. Türkiye'de ise aktif nüfus % 68 görünmektedir. Genç nüfus oranı daha yüksek olan bir bölgede aktif nüfusun az olmasının sebebi göç olayından kaynaklanmaktadır. Aslında aktif nüfus oranına bakarak, oransal olarak en fazla göçü Pervari ilçesinin verdiğini söyleyebiliriz.

Türkiye ve Siirt ilinin yaş yapısını inceledikten sonra, karşılaştırma yapılması amacı ile Türkiye ve Siirt'in yaş yapısını oransal olarak inceleyelim.

Grafik 2.5: Türkiye ve Siirt Yaş Yapısı

Kaynak: TÜİK (2014g) ve TÜİK (2014b)

2014 yılı itibari ile Türkiye ve Siirt ilinin yaş yapısını kıyasladığımız zaman 0-14 yaş grubunun Siirt ilinin % 38 ile Türkiye'nin 14 puan gibi yüksek bir oranda önünde olduğunu görmekteyiz. Doğurganlık konusunda inceleyeceğimiz üzere Siirt ilinin doğum oranlarının Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmektedir. 0-14 yaş grubunun Türkiye ortalamasının üstünde çıkmasının temel sebebi ise ileride göreceğimiz üzere Türkiye ortalamasının iki kat fazla doğum olayı gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de aktif nüfus % 68 ile Siirt ilinin 10 puan önünde yer almaktadır. Peki, ama doğurganlık oranı Türkiye ortalamasının üstünde olan Siirt ilinde aktif nüfusun Türkiye oranına göre az olmasının sebebi nedir? Bunun için göç olayına bakmamız gerekecektir. İleriki bölümlerde göç başlığı altında göreceğimiz üzere Siirt ili göç veren bir bölgedir. Demek ki 15-64 yaş grubu aralığının diğer yaş gruplarına oranla daha fazla göç vermektedir. Bu yaş grubunun çalışabilir yaştaki nüfus olduğunu düşünürsek göçlerin ağırlıklı olarak ekonomik sebeplerden yapıldığını varsayabiliriz.

Siirt ve Türkiye ilinin yaşlı nüfus oranını karşılaştırdığımız zaman yarı yarıya bir fark olduğunu görmekteyiz. Türkiye'de % 8 olan yaşlı nüfus oranı, Siirt ilinde % 4 olmaktadır. Bu oranı sosyo-ekonomik açıdan incelediğimiz zaman Siirt iline yaşlı bakımı ve ihtiyacına yapılacak olan harcamalar Türkiye ortalamasının yarısı kadar olacaktır. Yaşlı nüfusa harcanmasına gerek kalmayan kaynakların, Siirt ilinde genç ve aktif nüfusa harcanması ve istihdam olanaklarının artırılması yönelik çalışma yapılması yararlı olacaktır. Diğer taraftan yaşlı nüfus oranının az olması yaşlı nüfus bağımlılık oranının daha düşük olmasını sağlayacaktır. Siirt ilinde bu oranın daha düşük olması Türkiye'nin yaşlı bağımlılık oranının düşmesine yardımcı olmaktadır.

Genç nüfusa gerekli istihdam olanaklarının sağlanması sadece Siirt için değil bölge içinde hızlı bir kalkınma sağlayabilecektir. Giderek yaşlanan Türkiye'de yaşlı bağımlılık oranının artması Siirt gibi genç nüfusa sahip bölgelerde istihdam olanakları arttırmaktan geçmektedir. Bu sayede sosyal güvenlik sisteminin üzerindeki bir yükte kaldırılmış olacaktır (Kiracı vd, 2014, 52).

Siirt ve Türkiye'nin yaş yapısı hakkında genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; demografik fırsat penceresi açısından Türkiye şu an Siirt ilinden daha önde görünmektedir. Çünkü çalışabilir yaştaki nüfus oranı Siirt ilinin üstündedir. Bu fırsat penceresi Türkiye'de sona erdikten sonra bile Siirt ilinin genç nüfusuna bağlı olarak daha uzun sürmesi beklenmektedir. Demografik fırsat penceresinden Siirt ilinin daha çok yararlanması için gençlerin eğitime daha fazla önem vermeli, istihdam alanlarını genişletmeli ki bu fırsatı kaçırmassın.

2.9. NÜFUS PROJEKSİYONLARI

Geçmişte ve gelecekte var olan nüfus sayısının ve yapısının ne şekilde olacağına tahmin etmede kullanılan pek çok farklı teknik vardır ve bu teknikler farklı

isimlendirilerek, farklı tahminler yapılmaktadır. Bu farklı tahminler genellikle nüfus tahminleri veya nüfus projeksiyonları adı altında verilmektedir (Başar, 2013, s. 163). Nüfus projeksiyonlarını nüfusun temel kavramları olan ve nüfusu doğrudan etkileyen doğum, ölüm ve göç hareketlerinin belirli varsayımlara dayanarak gelecekte ne gibi durumlar meydana getireceğini ve bunun sonucunda nüfusta meydana gelen değişimleri tahmin yapmak olarak tanımlayabiliriz (Üner, 1972, s. 72). Zamanımızda ekonomik, sosyal ve politik kararların alınması, eğitim, sağlık, belediye hizmetleri, istihdam olanakları gibi temel hizmetlerin planlaması ve nüfusun hemen hemen hepsini ilgilendiren konuların ne olacağına karar verilmesi için nüfusun niteliksel ve niceliksel durumunun hem bugün ne olduğunu hem de gelecekte ne olacağının bilinmesi gerekir. Bu sebepten ötürü karar verme sürecinin önemli bir halkası olan nüfus projeksiyonlarının önemi giderek artmaktadır (Başar, 2013, s. 163).

Nüfus projeksiyonlarının gerçekleri meydana çıkarabildiği ve gelecek hakkındaki tahminleri kolaylaştırabildiği ölçüde bir anlam ifade eder. Hava tahminlerinin halk tarafından dikkatli takip edilmesi sebeplerinden biri de budur. Önceden fark edilmeyen önemli bir neden olmadıkça hava tahminlerde pek yanlış olmayacağı düşünülür. Nüfus projeksiyonlarında da durum aynen bu şekildedir. Ciddi bir durum meydana gelmesi durumunda, gelecek hakkında yapılan nüfus tahminlerinde aksama meydana gelmektedir. Kaldı ki nüfus olayı üzerinde etkili olan faktörler henüz meteorolojik şartların tabi olduğu faktörler derecesinde açık ve kesin olarak birbirinden ayrılmış ve belirlenmiş değildir. Bir olay ne kadar az etmene bağlı ise ve bu etmenler ne kadar sağlıklı belirlenebiliyorsa o durumun geleceği hakkında tahminler daha sağlıklı yapılır. Nüfus konusunda sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik pek çok sayıda faktörün varlığı ve bunlardan her birinin içeriği, şekli, etki ve derecesinin tespitinde karşılaşılan güçlükler nüfus projeksiyonlarının doğru olarak tanımlanmasına ve daha sağlıklı bilgi edinmemize yardımcı olur (Başol, 1995a, s. 20-21).

Günümüzde devletlerin sosyal ve ekonomik fonksiyonları geçmişe oranla çok büyük aşama kaydetmiş ve genişlemiştir. Sosyal ve ekonomik sorunları ve bu konularda meydana gelen gelişmeleri nüfus meselesini bir kenara koyarak incelemek olanaksızdır. Bu yüzden özellikle iktisadi ve sosyal kalkınma planları yapmayı amaçlayan ülkeler için geleceğe yönelik nüfus tahminleri yapmalarının özel bir önemi vardır. Eğer nüfusun gelecekteki yapısı, büyüklüğü ve gelişme hızı göz önüne alınmadan planlar yapılırsa, ne

kalkınma planlarında başarıya ulaşılabilir ne de milli kaynaklar hak ettiği şekilde değerlendirilebilir (Başol, 1995a, s. 21).

Geleceğe ilişkin nüfus tahmini belirleyicileri amaç ve değişken olarak iki boyutta ele aldığımız zaman aşağıdaki durum meydana gelmektedir. Nüfus tahmini amaç açısından üç türe ayrılabilir (Peker, 2008, s. 42);

- i- Sosyal ve ekonomik plana veri sunması, gelecekteki nüfus ve hayati değişkenleri (doğum, ölüm, göç) belirlemesi,
- ii- Nüfus ve hayati değişkenlerin, mevcut örüntüsünün analizi için nüfusun bilimsel çalışmayı yönlendirmesi,
- iii- Kentsel yapısal değişimi planlayan çalışmalara yol göstermesi bağlamında ayrılabilir.

Nüfus tahmininin amaç ve değişkenlere göre durumu aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.9: Nüfus Tahmininin Amaç ve Değişkenlere Göre Durumu

Nüfus Tahminin Amacı	Hayati Değişkenler			Nüfus Üzerine Karar Oluşturma
	Doğum	Ölüm	Göç	
1. Sosyal Ve Ekonomik Plan Amaçlı	Artma-Azalma	Azalma	Göç Alma Ya Da Verme	Gelecekteki Nüfusa İstenilen Değişikliği Sağlama
2. Demografik Amaçlı	Hayati Değişkenlere Müdahale Yok			Nüfusun Gelecekte Nasıl Bir Büyüklüğe Ulaşacağını Tahmin Etme
3. Kentin Yapısal Değişimini Planlayan Çalışma Amaçlı	Normal Eğilimin Devamı	Normal Eğilimin Devamı	Gönüllülük Temelinde Gündümlendirme	Nüfus Mekânda İşe Vuruk Tanımlara Konuşlandırma

Kaynak: Peker (2008).

Birçok ulusal ve uluslararası kuruluş Türkiye nüfusunun gelecekte ne olacağını öngörmeye çalışmışlardır. Bunlar arasında Dünya Bankası'nı, OECD'yi, Birleşmiş Milletleri, ABD'nin Bureau of the Census adlı örgütü, Population Council'i ve başka özel kuruluşları sayabiliriz (TUSİAD, 1999, s. 54).

Türkiye'de 1961 yılında DPT'nin kuruluşundan sonra uzun vadeli planlama amacı ile ilk nüfus projeksiyonları yapılmaya başlanmıştır. Orhan Türkay'ın yaptığı bu ilk nüfus projeksiyonu 1960 nüfus sayımına dayandırılmış ve 1960-1985 yılları arasındaki dönemi kapsamıştır. Bu projeksiyona göre 1960-1985 yıllarında doğurganlık düzeyinin sabit kalacağı veya çok az bir düşüş olacağı varsayımına

dayanarak yapılmaya çalışılmıştır. Bu projeksiyona göre Türkiye 1980 yılında 49 milyon 947 bin, 1985 yılında da 59 milyon 162 bin nüfusa sahip olacağı tahmin ediliyordu (TUSİAD, 1999, s. 52). Fakat 1980 yılında 44,5 milyon, 1985 sayımına göre ise 50,5 milyon olarak gerçekleşen nüfus sayımından yanılma payı 1980 yılında % 12, 1985 yılında % 17 civarında gerçekleşmiştir. Bu yanılma 15-20 yıl gibi kısa süreli projeksiyonlara göre yüksektir Fakat dönemin koşulları, gerekli verilere ulaşmada yaşanan sıkıntılar ve ilk yapılan nüfus projeksiyon tahmini olmasından ötürü yanılma payının bu kadar yüksek çıkması olasıdır. Türkiye'de sadece DPT değil çeşitli araştırmacılar da nüfus tahminleri yapmıştır. Bu araştırmacılar ve buldukları sonuçlar ise;

Enis Gökyiğit "Yörükoğlu" kitabında Türkiye nüfusunun 1980'de 49,8 milyon, 1990'da 68,5 milyon, 2000 yılında 94,7 olacağını tahmin etmektedir (Yörükoğlu, 1971, s. 11). Fakat yapılan bu nüfus projeksiyon tahminlerinde yanılma payının yüksek olduğu görülmüştür. Şöyle ki sadece 9 sene sonrası için yapılan nüfus projeksiyonu için % 11 gibi bir sapma yüksek bir değer olarak göze çarpmaktadır.

1988'te yapılan Ankara'da Nüfus ve Çevre Konferansında 2000 yılında Türkiye nüfusunun 73 milyon olacağı tahmin edilmiştir (TÇSV, 1988, s. 9).

Baran Tuncer "Gelecekte Türkiye Nüfusu ve Ekonomisi" adlı kitabında, 2000 yılında oluşabilecek nüfus çeşitli varsayımlar altında incelemiş ve bu varsayımlara göre nüfus 3 farklı projeksiyona göre hesaplamıştır. 1.projeksiyona göre 2000 yılında nüfus 66.604 milyon, 2. projeksiyona göre 2000 yılında nüfus 71.352 milyon, 3. projeksiyona göre ise 2000 yılında nüfus 74.004 milyon tahmin edilmiştir (Tuncer, 1977, s. 38).

Koray Başol "Demografi" adlı kitabında 2010 yılında Türkiye nüfusunu 85 milyon, 2020 yılında 100 milyon olarak hesaplamıştır (Başol, 1995a, s. 37).

Araştırmacılar yaptığı nüfus projeksiyonlarını incelediğimiz zaman genel olarak yapılan tahminlerin yüksek çıktığını görmekteyiz. Demek ki yapılan nüfus tahminlerinde Türkiye'nin doğurganlık oranının hep yüksek olacağı ve buna bağlı olarak nüfus artış hızının yüksek seyredeceğini öngörmüştür. Yapılan nüfus projeksiyonları sadece nüfusun sayısal bakımdan incelememiş aynı zamanda nüfusun yapısını da incelemişlerdir. Bu inceleme sonucunda ise,

Türkiye'nin mevcut yetişkin nüfusun toplam oranının 2025 yılında kadar sürekli yükseleceği öngörülmektedir. Bu olağan bir durumdur çünkü bu yaş grubuna ait bireylerin büyük bir kısmı doğurganlık oranının yüksek olduğu bir dönemde dünyaya gelmişlerdir. Bu yüzden bu dönemde aynı yaşa sahip birçok birey doğmuştur. Bu kuşak kendinden sonra doğmuş olan kuşağa oranla nüfus içindeki payları da daha fazla olur. Çünkü kendisinden sonra doğan kuşak düşük doğurganlıktan dolayı daha az sayıda doğmuşlardır (TUSİAD, 1999, s. 60).

2025 yılından sonra, doğum oranlarının giderek düşeceği varsayılmaktadır. Bunun sonucunda genç nüfusun hem sayısal olarak hem de oransal olarak düşme eğilimine girmesi muhtemeldir. Yani 2025 yılından itibaren Türkiye'de 15 yaş altı nüfusun 20 milyonun altına düşmesi olasıdır. Bunu diğer bir ifade ile Türkiye gerekli önlemler alınmadığı takdirde genç nüfuslu bir ülke durumundan çıkarak gittikçe yaşlı nüfuslu bir ülke durumuna düşecektir (TUSİAD, 1999, s. 59-60).

Örnek verecek olursak Türkiye'de 1935 yılında nüfusun yüzde 41'ini oluşturan 15 yaş altı nüfus, 2008 yılında yüzde 26 seviyesine gerilemiştir. 15 yaş altı nüfusun payı 2023 yılında yüzde 22 seviyesine ineceği öngörülmektedir. Bu dönem içinde 15 yaş altı nüfusun payı giderek azalırken çalışma çağındaki nüfus olan 15-64 yaş grubu da hem miktar hem de oransal olarak giderek artacağı tahmin edilmektedir (HÜNEE, 2008c, s. 245-246).

Türkiye için yapılan nüfus projeksiyonlarında diğer bir konu ise nüfus artış hızında meydana gelen azalmadır. Şu an ortalama % 1,4 oranındaki artış hızının 25 yıl sonra % 0,8'e hatta daha da düşeceği varsayılmakta olup bu oranın 2050 yılında sıfır olacağı tahmin edilmektedir. 21.YY'ın ortalarında 95 milyona sahip olması beklenen Türkiye nüfusunun artış hızının bu şekilde devam etmesi halinde hiçbir zaman 100 milyona çıkmayacağı tahmin edilmektedir. Nüfusun 100 milyona çıkmayacağı gibi nüfusun bu tarihten sonra azalma trendine gireceği tahmin edilmektedir (TUSİAD, 1999, s. 21).

Ülkemizde TÜİK tarafından nüfus projeksiyonları yapılmakta olup, yapılan bu nüfus projeksiyonları sonucunda gerekli kurum ve kuruluşlara bilgi akışı sağlanmaktadır. TÜİK tarafından 2014-2022 yılları arasında yapılan nüfus projeksiyonlarına göre Siirt ve Türkiye'nin nüfusu ve nüfus artış hızı aşağıdaki gibidir.

Tablo 2.10: Türkiye ve Siirt Nüfus Projeksiyonları

	2014	2015	2016	2017
Türkiye	77.323.892	78.151.750	78.965.645	79.766.012
Siirt	316.550	319.437	322.339	325.292
	2019	2020	2021	2022
Türkiye	81.321.569	82.076.788	82.816.250	83.540.076
Siirt	331.260	334.274	337.281	340.276

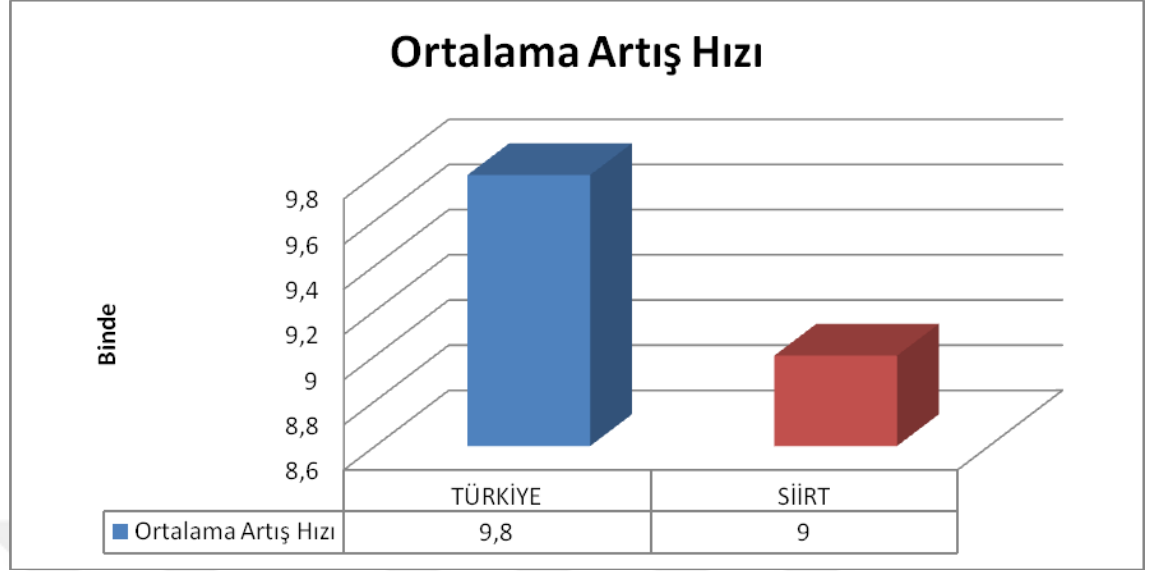
Kaynak: TÜİK (2013b).

Tablo 2.10, 2013 yılında yapılmış olup, 2022'ye kadar Siirt ve Türkiye için nüfus projeksiyonları hesaplanmıştır. Bu tabloya göre hem Siirt ilinin nüfusu hem de Türkiye'nin nüfusu yıllar içinde giderek artacağı tahmin edilmektedir. Geçmiş dönemleri de (Bkz: Tablo 2.1) incelediğimiz zaman hem Siirt ilinin hem de Türkiye nüfusunun hiçbir dönem azalmadığını, sadece nüfus artış hızlarında azalışlar meydana geldiği görülmüştür. Tablo 2.4 ve Tablo 2.5'teki yıllık nüfus artış hızı tablosunu da incelediğimiz zamanda da Siirt ilinin nüfus artış hızının artacağını belirtmiştik. Tablo 2.10'da yapılan hesaplama göre Siirt ilinin nüfus artış hızının Türkiye ortalamasının altında kalacağı görülmüştür.

Siirt ilinin nüfus artış hızı TÜİK tarafından yapılan nüfus projeksiyonuna göre devam etmesi durumunda, ilin 500,000 nüfusuna 2050 yılından sonra, 750,000 nüfusa 2080 yılından sonra ulaşacağını öngörülmektedir. Yapılan projeksiyona göre Siirt ilinin nüfus artış hızının Türkiye ortalamasının altında kaldığı için, İlin Türkiye içindeki nüfus payının azalacağını öngörülmektedir.

Türkiye ve Siirt ilinin yapılan projeksiyonlara göre yıllık ortalama nüfus artış hızını yüzdesele olarak incelememiz de karşılaştırma yapmamız açısından daha yararlı olacaktır. Buna göre 2023 yılında kadar Siirt ve Türkiye'de ortalama yıllık nüfus artış hızı Grafik 2.6'da verilmiştir.

Grafik 2.6'da yapılan projeksiyonlara göre, yıllık nüfus artış hızlarını incelediğimiz zaman Türkiye ortalama % 9,8 büyürken Siirt ili yıllık ortalama % 9 büyüyeceği öngörülmektedir. Bu da bize Siirt ilinin nüfus artış hızının düşeceğini göstermektedir.

Grafik 2.6: Projeksiyonlara Göre Nüfus Artış Hızı

Kaynak: TÜİK (2014d).

İleriki konularda inceleyeceğimiz üzere doğurganlık oranının Türkiye ortalamasının üstünde olan Siirt ilinin, yapılan projeksiyonlara göre neden daha az nüfus artış hızına sahip olabilir? Bunun iki nedeni olabilir, birinci neden ölüm oranların yüksek olmasından kaynaklanabilir ki bu durumu da ölümler konusunda incelediğimiz zaman Türkiye ve Siirt ilinde fazla bir fark olmadığını görmekteyiz. Geriye nüfus yapısına doğumlar ve ölümler dışında etki eden üçüncü faktör olarak göç olayını görmekteyiz. Bir bölgenin dışarıya göç vermesi nüfusa negatif oranda etki ederken, göç olması nüfusu pozitif yönde etkilemektedir. Siirt ilinde nüfus artış hızının Türkiye ortalamasının altında olmasının temel sebebini dışarıya göç vermesinden kaynaklandığı sonucuna varabiliriz. TÜİK tarafında yapılan projeksiyonlar Siirt ilinde mevcut durumda negatif olan net göç hızının, 2023 yılına kadar aynı şekilde devam edeceğini öngörmektedir.

III. BÖLÜM

DOĞUMLAR-ÖLÜMLER

3.1. DOĞUMLAR

3.1.1. Doğumlar

Bir ülkenin gelişmişlik seviyesi, okuma yazma durumu, zenginliği, sağlık hizmetlerinin yaygınlığı, bebek ölüm hızları, sosyo-gelişmişlik sırası hakkında bilgi edinmek istiyorsak kalın kitaplar okumaya, ekonomik sorunlar üzerinde verileri karşılaştırmak yerine, doğum oranlarına bakarak gayet açık bir fikir sahibi olabilirsiniz (Ehrlich, 1976, s. 10).

Nüfusu etkileyen üç faktör bulunmaktadır. Bunlar doğumlar, ölümler ve göçlerdir. Bu üç faktör nüfusun artmasının veya azalmasının ana sebebini oluşturmaktadır. Günümüzde gelişen teknoloji, tıp alanındaki yenilikler, savaşlar ve hastalıkların azalması ölüm oranlarını minimum seviyeye düşürmüştür. Bu yüzden nüfusun gelişmesi bakımından en önemli konu doğumlar olmuştur. Bunların yanında doğum düzeyi nüfusun yaş yapısı, cinsiyet durumu, ortalama yaş gibi durumlara etki ederek, sadece demografik anlamda değil aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel durumu da etkilemiştir (Murat, 2006, s. 263).

Doğum olayını uluslararası kuruluşlar, bebeğin anne rahminden sağ çıkması ve nefes alma, hareket etmesi, kalp atışı gibi yaşam belirtilerini göstermesi olarak tanımlamaktadır. Fakat bu tanım bütün ülkelerde aynı şekilde değildir. Kimi ülkeler bebeğin ana rahminden çıktığı bir an nefes almasını dahi canlı doğum olarak kabul etmekle beraber, kimi ülkeler doğum olayından iki üç gün sonra ölen bebekleri bile canlı doğum olarak kabul etmemektedirler (Murat, 2006, s. 263). Ölü doğumların nüfus bakımından hiçbir önemi olmadığı için ölü ve canlı doğum farkının demografide yeri önemlidir. Doğurganlık ise nüfusun biyolojik açıdan çocuk yapma kapasitesidir. Bu sebepten ötürü analizlerde canlı doğum olayı ele alınmaktadır ve ölü doğumlar hiçbir zaman doğum araştırmalarına girmezler (Peker, 2008, s. 32). Türkiye'de canlı ve ölü doğumu, doğurganlık ile ilgili bilgileri nüfus sayımlarından ve HÜNEE'nin araştırmalarından elde edilmektedir (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 35).

Doğum olayları ülkenin nüfus bileşiminin yapısının meydana gelmesinde ve gelişmesinde önemlidir. Yapılan demografik araştırmalar ve nüfus projeksiyonları, doğum oranlarının analizi sonucu elde edilen verilerin diğer verilerle karşılaştırılarak yapılması sonucu ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkeler gelecek ile ilgili planlamalar yaparken, temel stratejilerini buna bağlı olarak şekillendirmektedir (Murat, 2006, s. 261). Diğer yandan doğumlar yaş yapısını da etkilemektedir. Şöyle ki doğum hızı fazla olduğu sürece çocuk ve genç nüfusun genel nüfus içinde oranı yükselmekte ve bundan dolayı da yaşlı nüfusun genel nüfusa oranı düşmektedir. Doğum hızı düştüğü takdirde yaşlı nüfusu oranının artması kaçınılmazdır (Başar, 2013, s. 96).

Geçmiş yıllarda doğum oranlarındaki azalmaya bağlı olarak nüfus artışının da yavaşlayacağı öngörülebilir. Bu yavaşlama sonucunda ekonominin gelişeceği, yoksulluğun azalacağı şeklindeki görüşe zıt yönde görüşler bulunmasına rağmen, hızlı nüfus artışı ve yoksulluğun beraber görüldüğü çalışmalara da rastlanabilmektedir. Diğer yandan doğurganlığın yüksek olması bağımlı nüfus oranı yükseltebilir ve ekonomide bu durumdan olumsuz etkilenebilir. Bu etkilenme sonucunda ise yoksullukla mücadele daha zor bir hal alabilir (Kandır, 2013, s. 3).

Bilindiği üzere doğum olayı doğum yapabilecek yaşta kadının bir fonksiyonudur (Peker, 2008, s. 32). Daha önce belirttiğimiz gibi bir nüfusun gelişmesini sağlayan doğal faktörlerden ilki doğumlar, ikincisi ise ölümlerdir (Başar, 2013, s. 119). Bir toplumun doğum oranı, ölüm oranından fazla olduğu sürece o toplum nüfus artışı ile karşı karşıya kalır. Şehre ve şehirden göçler büyük rakamlar teşkil etmedikleri takdirde mühim olan doğum ve ölüm arasındaki farklar olarak belirlenmektedir. (Ehrlich, 1976, s. 30). Yıllık doğumların tüm nüfusa oranının, esas olarak, evlenme oranlarına ve evlenmelerin hangi yaşta yapıldığına dayanması gerektiği açıktır ve dolayısıyla kayıtlarda da öyle görülüyor ki, nüfusta herhangi bir önemli artışa olanak vermeyen ülkelerde, doğumlar ve evlenmeler esas olarak ölümlerden etkilenmektedir. Nüfusta fiili bir azalma olmadığı zaman, ölümlerin açtığı boşluğu doğumlar, her zaman dolduracaktır ve bu, kesinlikle, ülkenin artan servetinin ve emek talebinin izin verdiği ölçüde olacaktır (Marx ve Engels, 1976, s. 278).

Doğurganlık ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye aynı hızda azalmaz veya artmaz. Gelişmiş, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere farklılıklar görülebilir (Başar,

2013, s. 57). Gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda orta yaş nüfus arasında çok fazla fark vardır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda genç nüfus oranının fazla olması, yüksek ölümler olmasına rağmen doğurganlıktaki yüksek orana bağlanabilir. Gelişmiş ülkelerdeki yaşlı nüfus ve orta yaş nüfusun çokluğu bu ülkelerdeki doğurganlığın son yarım yüzyılda düşmesinin sonucudur (Birhan, 2006, s. 18). Az gelişmiş bölgelerde doğurganlığın yüksek olması bu bölgelerdeki gelenekten de kaynaklanır. Şöyle ki bu bölgelerde özellikle kırsal kesimlerdeki aşiretlerin söz sahibi olmak için daha çok nüfusa ihtiyaç duymaları, kadınların eğitimsiz olması da doğurganlığı arttırmıştır (Kuczinski ve Nasu, 1943, s. 25).

Doğurganlık az gelişmiş, gelişmekte veya gelişmiş ülkelerde farklı olduğuna değindik. Klasik nüfus teorisi doğurganlık aşamalarını açıklamaya çalışmıştır. Bu kavrama göre bölgelerin gelişmişlik düzeyi ile doğurganlık arasında sıkı bir bağ vardır ve bu bağ üç kademeli bir şekilde kurulur (Özberk, 2006);

1-) *Doğum oranı yüksek, ölüm oranı yüksek:* Az gelişmiş toplumlarda sağlık hizmetlerinin yetersizliği, salgın hastalıklar ve yetersiz beslenme olduğundan ölüm hızı oldukça yüksektir. Doğum hızı yüksek olmasına rağmen ölümdaki yüksekliğe bağlı olarak bu bölgelerde nüfus artışı yaşanmaz.

2-) *Doğum oranı yüksek, ölüm hızı düşük:* Gelişmekte olan toplumlarda kalkınmaya bağlı olarak ölüm hızlarında düşüş meydana gelmektedir. Doğurganlık oranının yüksek olmasına bağlı olarak ta yüksek nüfus artışı görülmektedir.

3-) *Doğum hızı düşük, ölüm hızı düşük:* Gelişmiş toplumlarda görülen bu durum da ortalama ömür, dünya ortalamasının üstünde seyretmektedir. Buna bağlı olarak ta ölüm oranları oldukça düşüktür. Bu oranla düşük doğum birleştiği zaman nüfusun artışının çok az olduğu veya negatif duruma düştüğü gözlemlenebilmektedir.

Türkiye Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonunda nüfusunda büyük oranda azalma meydana gelmiştir. Emek-yoğun ve makineleşmenin olmadığı dönemde insan ihtiyacı had safhaya yükselmiş ve nüfusu arttırmaya yönelik politikalar yapılmaya çalışılmıştır. Nüfus artışını teşvik etmek amacıyla çok sayıda kanun çıkarılmıştır. Mesela 5 ve daha fazla çocuk doğuranlara para ödülü, vergi muafiyeti verilmesi öngörülmüştür. Bunun dışında gebeliği önlemeye yönelik yapılan reklamların yapılması, ilaç ithalatı yasaklanmıştır. Zorunlu haller dışında kürtaj yasaklamıştır

(Babat, 2010, s. 38). Savaş sırasında hem ayrılan çiftlerin yeniden bir araya gelmesi hem de yeni evliliklerin olması bu politikayı olumlu yönde etkilemiştir. Bu tarihten 1950'lerin sonuna kadar doğurganlık seviyesi artmaya başlamıştır (TUSİAD, 1999, s. 37). Bu tarihten sonra düşme eğilimine giren doğurganlık 1970 yılında kadar yaklaşık % 40 azalmıştır. 1990 yılında kadar hızlı bir düşüş içinde olan doğurganlık bu tarihten sonra düşüş hızı yavaşlamaya başlamıştır. Doğurganlığın düşmesi altında yatan temel sebepleri kadının iş hayatında atılması nedeniyle ilk evlenme yaşının yükselmesi ve gebelik önleyici yöntemlerdeki artıştır (DPT, 2001, s. 25).

Son zamanlarda Türkiye'de doğurganlık hızı % 2,16'ya kadar düşmüştür. Buda Türkiye'nin doğurganlık seviyesinin gelişmiş ülkeler seviyesine çıkmakla beraber hem bölgelerarası hem de ekonomik duruma göre doğurganlık farklı çıkmaktadır. Şöyle ki sosyal güvenceye sahip, en az lise mezunu olan ülkenin batı kısmı ortalama 2'den az çocuk sahibiyken, eğitim seviyesi düşük, ülkenin doğusunda kadınlar 3'ten fazla çocuk sahibidir. Bu bölgelerin doğurganlığı gelişmekte olan ülkelere benzemektedir (HÜNEE, 2008c, s. 35). Eğer ülkenin batı kısımları gibi bütün ülke iki çocuklu olsun ve hepsi iki çocuğu benimseyerek devam ederse, 1000 aileli bir bölgede 250 sene sonra hayatta 10 aile kalmış olacaktır. Buda bize doğurganlığın bazı bölgelerimizde ne kadar düşük olduğunu göstermektedir (Sabri, 1977, s. 116).

3.1.2. Doğurganlığa Etki Eden Faktörler

Demografik geçiş sürecinin itici güçlerinden biri olan doğum oranlarındaki düşüşlerin veya artışların birçok sebebi bulunmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu durum çok farklı şekilde gerçekleşmektedir. Bu farklılık ülkenin ekonomik yapısından, kültür durumuna, eğitim seviyesinden, gelişmişlik seviyesine kadar birçok farklı faktör rol almaktadır (Kandır, 2013, s. iii-iv).

Gerek toplumlarda gerekse bireylerde doğum uygarlıkla ters orantılıdır; yani bir toplum ya da kişiler modernleştikçe daha az çocuk dünyaya getirirler, daha az çoğalırlar (Sabri, 1977, s. 37). Bu toplumlarda anne ve babaların kültür seviyeleri yükseldikçe daha az çocuk yetiştirmenin, daha doğrusu bakabilecekleri kadar çocuk sahibi olmanın, kendilerinin ve çocuklarının geleceği için daha hayırlı olduğunu düşünmektedirler (Ehrlich, 1976, s. 9). Bu duruma yani az çocuk yapmaya karşı olan araştırmacılar bu olayı anne babaların daha maddeci hayat tarzını benimsediğini yani bencilleştğini

savunmuşlardır. Şöyle ki bu kişiler zamanlarını ve emeğini çocuğa değil keyiflerine harcamak istediğini savunmuşlardır (Sabri, 1977, s. 38).

Bireylerin hayatlarını sürdüikleri çevre, ekonomik ve sosyal çevre de ailelerin çocuk doğurma davranışlarını da etkilemekte, şehirlerde yaşayan kadınlarda doğurganlık anlayışı kırdaki yaşayanlara göre farklılık arz etmektedir (Kocaman, 2002, s. 8). İktisaden gelişmiş ülkelerde şehirleşmeyle birlikte kadının ekonomik hayata girmesi, gelenek, adet ve inançlardaki zayıflamalar; üretim, teknik, tıp sahasındaki gelişmeler ve metotlarının değişmesi sonucu ölüm oranlarında olduğu gibi doğum oranlarındaki azalış, istikrarlı bir nüfus artışını meydana getirmektedir (Yörükoğlu, 1971, s. 13).

Sağlık hizmetlerini veren kurumların yaygınlaşması, bebek ölümlerinin azaltılması, salgın hastalıkları önlenmesi, ortalama yaşam süresinin uzaması, özellikle kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi, kadınlara yönelik aile planlaması hizmetlerinin yaygınlaşması da doğurganlık durumunu etkilemekte ve kadınların doğurduğu çocuk sayısının azalmasına sebep olabilmektedir. Konuyu sosyal anlamda bakmak gerekirse modern aile yapısı hane halkı sayısını azaltmakta ve aile bağlarını zayıflatmaktadır. Aile bağları ataeril yapıdan uzaklaştıkça da çocuk sayısında azalma meydana gelmektedir (Kocaman, 2002, s. 8).

Dünyada 1960 yıllarda üç kız çocuk doğurmak az gibi görünmekle beraber 2000'li yıllara girildiğinde kimi ülkelerde bu sayı 1 kız çocuğa kadar inmiştir (Peker, 2012, s. 64). Geçmiş dönemlerde genç yaşta hamilelik bir kural gibi görünmekte iken, günümüzde kadınlar çocuk sahibi olmayı çeşitli nedenlerden dolayı ertelemektedirler. Daha önce saydığımız nedenleri de toplayıp genel bir çıkarımda bulunmak istersek doğurganlığa etki eden nedenleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

- Kentleşme ile birlikte kent toplumu içerisinde bulunmanın diğer bir değişle kent yaşamının çocuk sahibi olma maliyeti üzerindeki etkisi¹¹,
- Kadınların toplum içerisinde değişen rolleri¹¹,
- Kadınların çocuk sahibi olmak suretiyle iş piyasasından ayrılmaları sonucunda gelir kaybı ile karşılaşmaları yani kadın istihdamının ekonomik etkileri¹¹.

¹¹ Seyyar (1999, s. 147)

- Kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi¹¹,
- Evliliklerin ertelenmesi ve azalması¹¹,
- Doğum kontrolü yöntemlerinin kullanımı ve yaygınlaşması¹¹,
- Kırsal kesimde tarımsal işgücü için çocuklar ücretsiz işçi olarak algılanmakta ve ne kadar çok çocuk o kadar çok ücretsiz işçi olarak algılanmaktadır. Ancak tarımda makineleşme ve tarımdan uzaklaşma sonucu ihtiyaç duyulan çocuk sayısından azalma meydana getirmiştir¹².
- Kırdan kente göç edenlerin veya kentte yaşayanların konut sorunu çekmesi doğumları azaltmaktadır¹².
- Değişen dünya görüşü içinde, modern hayata adaptasyon, kişilerin kendilerini yetiştirme isteği, boş zaman değerlendirmede karşılaşılan yenilikler vb. nedenlerle aileler daha az çocuk sahibi olmayı yeğlemektedirler¹².
- Eğitim seviyesinin yükselmesi ve buna paralel olarak eğitim süresinin artması, erken yaşta evlenmeleri azaltmıştır¹².
- Gelişmiş ekonomilerde çok çocuğa sahip olmak, çocuklara daha iyi koşullar sağlamak olanağını azaltmaktadır¹².
- Sosyal çevre ve düşünceye karşın iktisadi gelişme ile doğum oranlarının düştüğü görülmektedir. Örneğin, Japonya'da geleneklere bağlı olunmasına karşın doğum oranları azalmaktadır¹².
- Kadınların ev ve tarım dışı sektörlerde iş imkânı bulması¹³.
- Kadınların kariyer planlarına çocuk yapmanın engel olabileceği düşüncesi¹³.

3.1.3. Toplam Doğurganlık Hızı

İnsanlık tarihinin başlamasından itibaren yaşamın devam etmesi için insanlar kendi yerlerini dolduracak çocuk yaparlar. Şöyle ki erkek çocuklar babalarının, kız çocuklar annelerinin yerlerini alarak insan yaşam döngüsünü devam ettirirler. Böylece

¹² Babat (2010, s. 50)

¹³ DPT (2001, s. 10)

demografik olarak onların görevlerini devralırlar. Nüfusta oluşan bu yenilenmenin ölçüsü pek çok ulus için uygulanmaya çalışılmıştır. Bunlar uygulamada en fazla uygulanan ise kadın doğurganlığının ölçülmesidir (Başol, 1995a, s. 67).

Toplam doğurganlık hızı genel doğum hızının ve özel doğum hızlarının faydalarını tek çatı altında toplayan ve doğum çağındaki kadın nüfusun yaş yapısından etkilenmeden doğurganlık düzeyi hakkında genel bir sonuca varmamızı yarayan bir hesaplama. Bu hesaplama 15-49 yaş grubu arasındaki kadınların yaşlara göre hızlarının toplamı alınarak hesaplanır. Bu oran sonrasında çıkan sonuç bize doğurganlık çağındaki kadınların doğurganlık çağının sonuna geldiğinde ortalama sahip olacak çocuk sayısını verir (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 19). Nüfus politikaları ile toplam doğurganlık hızı da yakından ilişkilidir. Yapılan nüfus politikalarında nüfusu arttırmak veya azaltmak için belirlenen hedefler toplam doğurganlık hızını direkt etkileyecektir (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 22).

Türkiye 1945-1950 yılları arasında Toplam Doğurganlık Hızı 6,9'dur. Yani her 100 kadın 690 çocuk doğuruyordu (TUSİAD, 1999, s. 21). Bu oran 1970'li yıllara gelindiğinde 5'e düşmüştür. 1990'lı yıllara gelindiğinde çok büyük bir düşüş geçirerek 2,6 çocuğa kadar gerilemiştir (HÜNEE, 2008a, s. 7). 1998 yılına gelindiğinde bu oran düşmeye devam ederek bir kadın ortalama 2,5 çocuk doğurmuştur (TUSİAD, 1999, s. 21). 2008 HÜNEE sonuçlarına göre toplam doğurganlık hızı, yenilenme düzeyinin biraz üzerinde, 2.16 olarak ölçülmüştür. Batı Anadolu, Güney ve Kuzey Anadolu bölgeleri toplam doğurganlık hızı yenilenme seviyesi olan 2,1 altına düştüğünü görülmüştür (HÜNEE, 2008c, s. 2). Yapılan araştırmalar toplam doğurganlık hızının 2,1'in altında olması durumunda nüfusun kendini yenilemeyeceğini öngörmüştür. Eğer toplam doğurganlık hızı 2,1'in üstüne çıkarsa nüfusun artacağını kabul edilmiştir. Türkiye'nin toplam doğurganlık hızı 2008 yılında 2,16 olmuş ve kritik eşiğe yaklaşmıştır. En son 2014 yılında yapılan toplam doğurganlık hızı araştırmasında bu oran çok az bir artışla 2,17'ye çıkmıştır (TÜİK, 2014e).

Daha önce bahsedilen demografik geçiş kuramı incelendiğinde Türkiye'nin bu demografik geçiş kuramının üçüncü aşamasına tamamlaması için iki koşulu kaldığını gözlemleyebiliriz. Bunlardan ilki, toplam doğurganlık hızının yenilenme düzeyinin 2,1 altına düşmesidir, diğeri ise nüfus artışının durmasıdır. Bu iki koşul aynı anda

gerçekleşmemekle beraber Türkiye'nin 2025 yılında birinci aşamayı 2050 yılından önce ise ikinci aşamayı gerçekleştirebileceği düşünülmektedir (Eryurt vd., 2013, s. 136). Bu aşamaların gerçekleşmemesi için yani demografik bir krizle karşı karşıya kalmamak için doğurganlık seviyesini daha da düşmesine engel olacak doğurganlık düzeyini, yenilenme düzeyi seviyesinde muhafaza edecek tedbirler alınmalıdır (Eryurt vd., 2013, s. 144) .

Türkiye'de 1950 yılından itibaren azalma dönemine giren toplam doğurganlık hızının bu şekilde azalacağını varsayarsak toplam doğurganlık hızının 2025'te 1,8'e; 2050'de ise 1,6'ya kadar düşebileceği öngörülmektedir (Eryurt vd., 2013, s. 141). Böyle bir doğurganlık hızıyla karşı karşıya kalırsak 2025 yılında nüfusun 88 milyon olacağı tahmin edilmektedir. Böyle bir nüfus artış hızı Türkiye'nin 2050 yılında 79-91 arası bir nüfusa ulaşacağını öngörmektedir (TUSİAD, 1999, s. 21). Bir diğer projeksiyon yani doğum düzeyinin yenilenme düzeyinin üstünde seyredeceğine dair görüşe göre 2050 yılında Türkiye'nin nüfusunun 100 milyonun üzerine çıkmaktadır (Eryurt vd., 2013, s. 139).

Fransa ve Kuzey Avrupa gibi gelişmiş ülkelerin doğurganlık oranının nüfus azalışına imkân vermeyecek şekilde tutmaların altında yatan temel sebep, doğurganlık seviyesindeki azalışı görüp bu azalmaya erkenden müdahale etmeleri sayesinde. Bu ülkede nüfus artışı için yapılan politikalar sadece düzenlemelerde kalmamış, çocuk yapmayı teşvik eden ve mümkün kılan bir toplumsal sisteme entegre olarak doğurganlık hızlarının yükseltilmesine katkıda bulunmuştur (Eryurt vd., 2013, s. 147).

Daha öncede vurgulandığı gibi, ülkelerin, bölgelerin gelişmişlik seviyesi ve toplam doğurganlık hızı arasında sıkı bir bağ vardır. Bu bağda genel olarak refah seviyesi arttıkça, kadınların doğurganlık oranında azalma meydana geleceği şeklindedir. Türkiye'de ekonomik gelişmenin bu şekilde artacağını varsayarsak toplam doğurganlık hızında azalma meydana geleceğini öngörebiliriz.

Peki, nüfusun yenilenme düzeyinin altında kalması diğer bir deyişle nüfusu arttırmak için neler yapılmalıdır. Aşağıdaki tedbirler doğurganlık oranının artmasına yardımcı olabilecektir (Eryurt vd., 2013, s. 150-154).

- Ailelerin kaç çocuk sahibi olmaları gerektiğine ilişkin sayısal sınırlar konulmamalıdır.

- Gebeliği önleyici yöntemlerin yaygınlığı ve ulaşılabilirliği yüksek olmalıdır.
- Anne-çocuk sağlığı hizmetlerinin daha da güçlendirilmesi gerekmektedir,
- Beşeri sermaye oluşumu sürecindeki kadın-erkek farklılığı ortadan kaldırılmalıdır.
- Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayıcı tedbirlerin alınması gerekmektedir,
- Devletin çocuk bakımı konusunda kurumsal tedbirler aracılığı ile sorumluluk üstlenmesi gerekmektedir.
- Devletin çocuk sahibi olmayı özendirerek mali/idari tedbirleri devreye sokması gerekmektedir.
- Doğurganlık hızının artırılmasına ya da muhafaza edilmesine ilişkin tedbirlerin zamanında alınması gerekmektedir.
- Doğurganlık arttırılması amacı ile çocuk başına verilen yardımda artış yapılmalı ve bu artışın katlanarak devam etmesi gerekmektedir.
- Nüfus politikasının eşgüdüm içinde uygulanması için bir Nüfus Politikası Eşgüdüm Merkezi kurulmalıdır.

3.1.4. Kaba Doğum Hızı

Kaba doğum hızı bir yıl içinde meydana gelen canlı doğumların toplam sayısının o yılın ortasındaki toplam nüfusa oranlanarak bulunur. Nüfus arttıran veya azaltan üç faktörden biri olan kaba doğum oranı, nüfusun artış hızı, nüfusun yaş yapısı ve cinsiyet dağılımını etkilemektedir. Bir ülkede kaba doğum oranı yüksek olursa genç ve bebek nüfus artmakta ve yapılacak demografik yatırımları etkilemektedir. Bunun dışında yüksek kaba doğum oranı sonucunda ileriki yıllarda çalışma çağına ulaşacak yani işgücü piyasası arzında artış meydana gelecektir (Ünalın, 2003, s. 47).

Kaba doğum hızı, kaba ölüm hızı ile beraber bir ülkenin doğal nüfus artış hızını da belirler. Bir ülkede doğumların çok yüksek hızlarda gerçekleşmesi, nüfus artış hızının da çok yüksek olacağı anlamına gelmemektedir. Özellikle geri kalmış ülkelerde yüksek kaba doğum hızlarına karşılık yüksek ölüm hızlarına rastlanmaktadır. Yöneticiler açısından önemli olan sağlıklı doğumlardır, bunun için de önemli olan toplumun ve

özellikle kadınların eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi, sağlık şartlarının iyileştirilerek gerekli hizmetin yerinde ve zamanında sunulmasıdır (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 23).

Siirt ilinde toplam doğum oranı sonrasında genel doğum oranı ve genel doğurganlık hızının Türkiye ile karşılaştırılması ve olması gereken sonuçların incelenmesi Siirt ili doğurganlık hakkında bilgi edinmemizi sağlayabilir. Yapılan analizlerde çıkan sonuçlara göre çıkan sonucu ilin artı ve eksi yönlerini anlamamıza yardımcı olacaktır.

Gerekli analiz ve verilerin kullanılması için öncelikle toplam doğum sayısının incelenmesi gerekmektedir. Bu yüzden Siirt ve Türkiye'de yıllara göre yapılan doğum sayısı hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tabloda öncelikle 2001-2015 yılları arasında Türkiye ve Siirt ilindeki doğum sayıları verilmiştir. Fakat bu rakam hem tek başına bir şey ifade etmediği hem de Türkiye ve Siirt ilini daha iyi kıyaslayabilmemiz için Siirt ilinde nüfusa göre olması gereken doğum miktarı hesaplanmıştır. Yapılan bu hesaplama TÜİK nüfus sayımları ve doğum sayılarından yararlanılarak [(Siirt ilinin ilgili yıldaki nüfusu/ Türkiye'nin ilgili yıldaki nüfusu)*İlgili yılda Türkiye'deki doğum sayısı] şeklinde yapılmıştır.

Tablo 3.1: Siirt ve Türkiye Doğum Sayısı

YIL	2001	2002	2003	2004	2005
Siirt	10.947	10.356	9.799	9.396	9.574
Türkiye	1.323.341	1.229.555	1.198.927	1.222.484	1.244.041
Olması Gereken Doğum Miktarı*	5.426	5.041	4.916	5.012	5.101
YIL	2006	2007	2008	2009	2010
Siirt	9.397	8.793	8.488	8.969	8.912
Türkiye	1.255.432	1.289.992	1.295.511	1.266.751	1.259.877
Olması Gereken Doğum Miktarı*	5.147	5.289	5.311	5.193	5.165
YIL	2011	2012	2013	2014	2015**
Siirt	8.664	8.702	8.426	8.993	8.874
Türkiye	1.247.081	1.290.387	1.291.217	1.337.504	1.359.572
Olması Gereken Doğum Miktarı*	5.113	5.290	5.293	5.483	5.574

Kaynak: TÜİK (2015i), 2001-2014

* Siirt İlinde Nüfusa Göre Olması Gereken Doğum Miktarı. TÜİK (2015a) ve ADNKS (2014) derlenerek hesaplanmıştır.

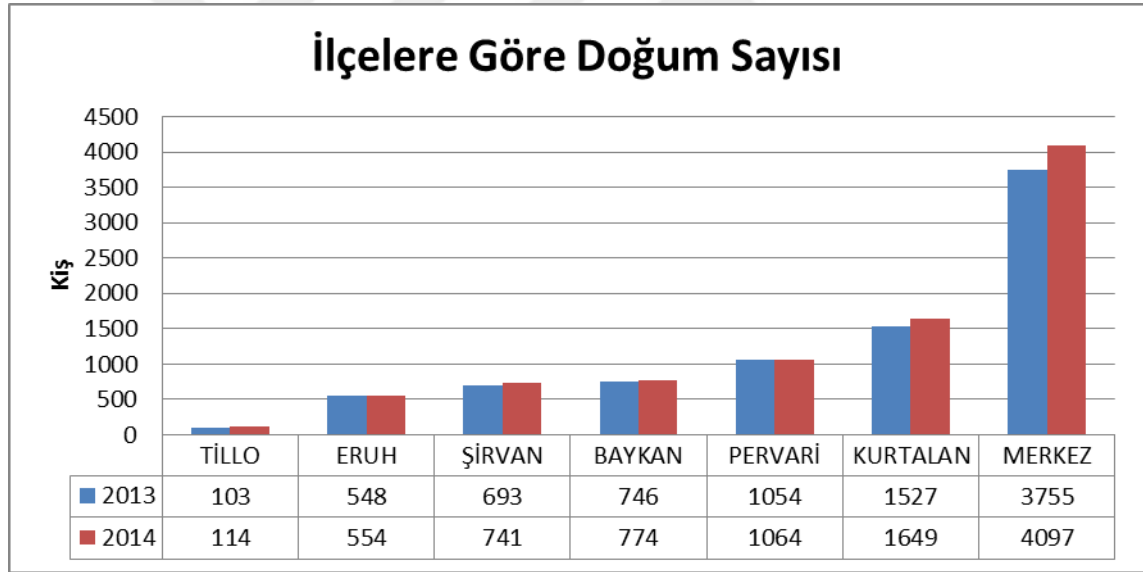
** 2015 yılı son 4 yılın artış hızı hesaplanarak tahmini olarak verilmiştir.

Tablo 3.1'deki ilk iki satır bize Siirt ve Türkiye'de yaşanan toplam doğumları göstermektedir. Üçüncü satır ise ilgili yıldaki Siirt/Türkiye nüfus oranının, doğum sayısı ile çarpılarak bulunmuştur. Tabloyu incelediğimiz zaman hem Türkiye'de hem de Siirt ilinde yaşanan doğum olaylarının dalgalı bir seyir izlediğini görmekteyiz. Hâlbuki Tablo 2.1'i incelediğimiz zaman hem Siirt hem de Türkiye nüfusunun sürekli arttığını

gözlemlemekteyiz. Nüfusu sürekli artan bir ülkede doğum sayısının azalması, ülkede kadın başına yaşanan doğum sayısının azaldığının bir göstergesidir. Yaşanan bu azalmaların temel sebebi daha önce belirttiğimiz üzere evlenme yaşının ilerlemesi, kadının iş hayatına atılması, kadınların eğitim seviyesinin artması, az çocuğa daha iyi bakılacağı gibi sebeplerden kaynaklandığını görmekteyiz.

Siirt ilinde nüfusa göre olması gereken miktar, ilgili yıldaki Siirt ilinin nüfusun Türkiye nüfusuna oranının, Türkiye'deki toplam doğum sayısı ile çarpılarak hesaplanmıştır. Çıkan bu oranı incelediğimiz zaman Siirt ilinin Türkiye ortalamasının çok üstünde bir doğum yaptığı görülmektedir. 2001 yılında Türkiye ortalamasının 2 katından fazla doğum sayısı yapan Siirt ilinde son yıllarda bu oranın % 60'lara kadar gerilediğini görmekteyiz. Çıkan sonuçları diğer doğum olayları ile karşılaştırdıktan sonra analiz yapılması daha sağlıklı sonuç almamıza yardımcı olacaktır.

Grafik 3.1: Siirt İlçeler Doğum Sayısı

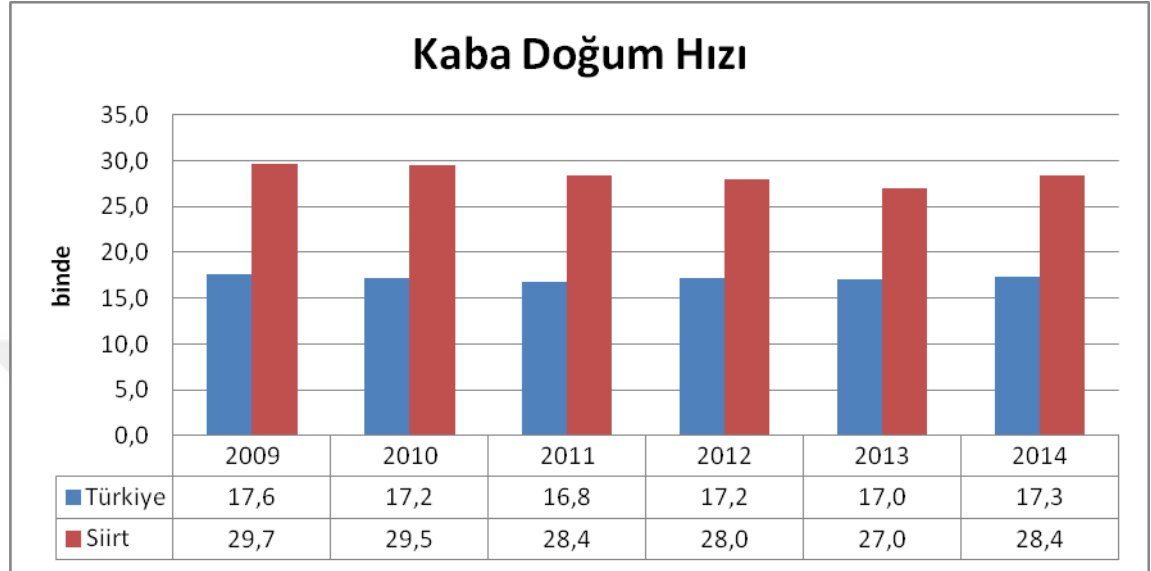

Kaynak: TÜİK (2015k).

Siirt ilinin ilçelere göre doğum sayısını incelediğimizde nüfusu az olan ilçelerde doğum sayısının az olduğunu, nüfusu fazla olan ilçelerde ise doğum sayısının fazla olduğu görülmüştür. Nüfusun % 50 civarını barından il merkezi aynı şekilde ildeki toplam doğumun yarısından azına sahiptir. En az kadın nüfus ve genel nüfusa sahip olan Tillo ilçesi ise doğum olayının en az yaşandığı ilçedir. Yani Siirt iline bağlı ilçeler nüfusla orantılı bir şekilde doğum olayı gerçekleşmektedir. Bunun yanında bütün ilçelerde doğum olayının artan bir seyir izlediğini görmekteyiz.

Tablo 3.1'de verdiğimiz sayısal bilgileri yüzde olarak hesaplamak istersek yani doğumları, genel nüfusa böldüğümüz zaman kaba doğum hızını elde etmekteyiz. TÜİK'in verdiği verilere göre kaba doğum hızı aşağıdaki şekildedir,

Grafik 3.2: Türkiye ve Siirt Kaba Doğum Hızı

Kaynak: TÜİK (2015ö), 2009-2014

Kaba doğum hızını incelediğimiz zaman Siirt ilinde kaba doğum hızının her dönem Türkiye'nin önünde olduğunu görmekteyiz. Yıllar içinde hem Siirt ilinde hem de Türkiye'de kaba doğum hızında dalgalanmalar yaşansa da bu oranda çok fazla değişiklik yaşanmadığını görmekteyiz. Siirt ilinde kaba doğum hızı araştırma yapılan tarihler arasında en yüksek oran 2009 yılında %029,7 iken, en düşük oran 2013 yılında %027,0 olarak görülmüştür. Türkiye'de ise 2009 yılı %017,6 ile en yüksek seviyede iken, en düşük oran %017,0 ile 2011 yılında görülmüştür.

Kaba doğum hızı aslında bize doğurganlık olayı hakkında genel bir yargıya varmamıza olanak sağlamaz. Çünkü buradan alınan veriler doğum sayısının, genel nüfusa oranlanmış hali olup, bu nüfus içinde kadın nüfus, çocuk nüfus veya erkek nüfus oranı irdelenmemektedir. Bu yüzden doğum yapmayacak/yapamayacak erkek nüfus, 15 yaş altı ve 49 yaş üstü kadın nüfusu çıkararak yeni bir hesaplama yapabiliriz. Yeni hesaplama yönteminde sadece 15-49 yaş arası yani doğurganlık çağındaki kadın nüfusu ele alıp doğuma oranlarsak daha sağlıklı bilgi edinebiliriz ve Siirt ili ve Türkiye ortalamasında daha sağlıklı sonuçlara varabiliriz. Bunu yapabilmemiz için öncelikle Türkiye ve Siirt ilindeki 15-49 kadın yaş grubunun sayısının bilinmesi gerekmektedir.

TÜİK verilerinden yararlanılarak hesaplanan 15-49 yaş arası kadın nüfus aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.2: Siirt ve Türkiye 15-49 Yaş Nüfus

15-49 YAŞ ARASI KADIN NÜFUS				
Yıl	2008	2009	2010	2011
Türkiye	19.294.090	19.493.140	19.710.037	19.950.639
Siirt	66.646	68.042	69.509	71.297
Siirt-Türkiye Oranı %	0,34	0,34	0,35	0,35
Yıl	2012	2013	2014	2015*
Türkiye	20.147.022	20.379.735	20.522.489	20.725.216
Siirt	72.579	74.706	76.314	78.268
Siirt-Türkiye Oranı %	0,36	0,36	0,37	0,38

Kaynak: TÜİK (2014b).

* 2015 yılı son 4 yılın artış hızı hesaplanarak tahmini olarak verilmiştir.

Tablo 3.2'de yapılan hesaplamalar (x yılındaki Siirt 15-49 kadın nüfusu/ x yılındaki Türkiye 15-49 kadın nüfusu*100) şeklinde yapılmıştır.

Tabloyu incelediğimiz zaman hem Siirt ilinde hem de Türkiye'de 15-49 yaş arası kadın nüfusunun 2008 yılından itibaren sürekli arttığını görmekteyiz. Bu durum hem nüfus hem de doğum sayısı ile paralellik olduğunu göstermektedir. Yani 15-49 yaş arası nüfus ne kadar artarsa doğum sayısı da bu artışa paralel olarak yükselecektir.

Tablo'da sayısal verileri daha iyi anlamamız için, Siirt ilinin Türkiye'deki kadın nüfusunun ne kadarına sahip olduğunu hesapladık. Bu hesaplama sonucundan ilin Türkiye'deki kadın nüfusunun % 0,34 ila % 0,38'ine sahip olduğunu görmekteyiz. Bu oran bize Siirt ilinin Türkiye ortalamasından daha hızlı 15-49 yaş arası kadın nüfus artış hızına sahip olduğunu göstermektedir. Fakat Türkiye nüfusunun ortalama % 0,41'ine sahip olan Siirt ilinde 15-49 yaş arası kadın nüfusunun düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 3.2'de 2008-2015 yılları arasında Türkiye ve Siirt ilindeki 15-49 yaş arasındaki kadın nüfus sayısı verilmiştir. Yaptığımız bu oranlama Tablo 3.3'teki hesapları yapmamıza yardımcı olacaktır.

Tablo 3.3'ü hesaplamalar Tablo 3.2'deki 15-49 yaş arası kadın nüfus oranının, aynı yıldaki Türkiye doğum sayısı ile çarparak bulduk. Tablo 3.3'teki sonuçları incelediğimiz zaman 2008-2011 yılları arasında Siirt ilinde 15-49 aralığında kadın nüfusa göre olması gereken doğum miktarı Türkiye ortalamasının 2 katından fazla olduğu görülmektedir. 2012 yılından itibaren ise düşüşe geçmiş olup bu oran Türkiye ortalamasından

%85 civarında bir fazlalık olduğunu göstermektedir. Bulduğumuz sonuçlar bize Grafik 3.2. ile yani kaba doğum oranı ile farklılık olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.3: 15-49 Arası Kadın Nüfusa Göre Olması Gereken Doğum Miktarı

Yıl	2008	2009	2010	2011
Siirt Doğum Sayısı*	8.488	8.969	8.912	8.664
Türkiye Doğum Sayısı *	1.295.511	1.266.751	1.259.877	1.247.081
Olması Gereken Doğum Miktarı***	4.275	4.306	4.409	4.364
Yıl	2012	2013	2014	2015**
Siirt Doğum Sayısı *	8.702	8.426	8.993	8.998
Türkiye Doğum Sayısı *	1.290.387	1.291.217	1.337.504	1.353.486
Olması Gereken Doğum Miktarı***	4.645	4.648	4.948	5.102

Kaynak: TÜİK (2014b), 2008-2014 (Türkiye-Siirt oran miktarı hesaplanarak yapılmıştır)

* TÜİK (2015i).

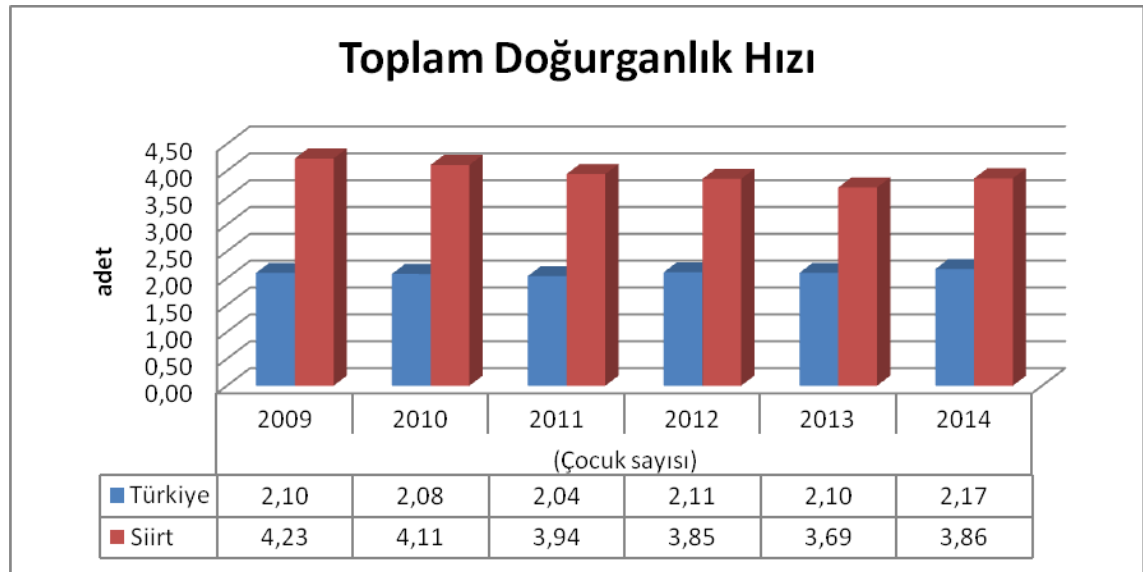
** 2015 yılı son 4 yılın artış hızı hesaplanarak tahmini olarak verilmiştir.

*** 15-49 Arası Kadın Nüfusa Göre Olması Gereken Doğum Miktarı

Tablo 3.3'ü incelediğimiz zaman Siirt ilindeki doğum sayısının, neredeyse Türkiye ortalamasına göre iki kat daha fazla doğum olayı gerçekleştiğini görmekteyiz. Bunun sebebi ise her bir kadının doğurduğu çocuk sayısının fazla olması. Şöyle ki Türkiye'de bir kadın ortalama 2 çocuk doğuruyorken Siirt ilinde bu oran 4 olmaktadır. Bu yaptığımız hesabı TÜİK bize genel doğurganlık oranı adı altında vermektedir.

Aşağıda vereceğimiz tablo doğum çağındaki kadın nüfusun yaş yapısından etkilenmeden, doğurganlık düzeyi hakkında kesin bilgi veren bir ölçüttür. Doğurgan çağa giren bir kadının doğurganlık çağı sonuna kadar ortalama kaç canlı doğum yapacağını gösterir. Bu hız yaşa özel doğurganlık hızlarının toplamı alınarak hesaplanır.

Grafik 3.3: Toplam Doğurganlık Hızı

Kaynak: TÜİK (2015u), 2009-2014

Toplam Doğurganlık Hızı daha önce verdiğimiz bilgilerin bir özeti şeklindedir. Toplam doğurganlık hızı her bir kadının doğurganlık çağı boyunca kaç çocuk doğuracağını göstermektedir. Türkiye'de 2009 yılında her 100 kadın 210 çocuk yaparken bu sayı 2014'te 217 çocuğa yükselmiştir. Fakat bu oran nüfusun kendini yenileme düzeyi olan 2.10'un çok az üstündedir. Siirt ilinde ise tam tersi bir durum olarak 2009 yılında her 100 kadın 423 çocuk doğururken 2014 yılında bu oran 386 çocuğa düşmüştür. Bu orana rağmen halen Siirt ilindeki her bir kadın Türkiye ortalamasının neredeyse 2 katı kadar fazla çocuk yapmaktadır.

Yapılan grafik ve analizlere göre Siirt ili bütün istatistiklerde Türkiye ortalamasının üstündedir. Bunun sebepleri ise;

- Siirt ilinde ataerkil yapının egemen olması nedeni ile kadınlara gereken önemin verilmemesi.
- Kadınların ekonomik özgürlüğünün özellikle kırsal alanda çok az olması.
- Özellikler kırsal kesimde daha fazla çocuğun daha fazla ücretsiz işçi olarak algılanmaktadır. Bu durum daha fazla çocuk yapılmasına sebep olmaktadır.
- Kadınların eğitim seviyesinin düşük olması ve kariyer planlamalarının olmaması sebebi ile erken yaşta evlenmeleri.
- Ekonomik durumla doğum oranları arasında ters bir bağ vardır. Siirt ilinde ekonomik seviyesini yükseldiği takdirde doğum oranlarında azalış meydana gelebilir.

Sosyo-gelişmişlik ve doğum arasında ters bir bağ vardır. Yani az gelişmiş bölgelerde doğum oranı yüksek, gelişmiş bölgelerde doğum oranı düşüktür. Bu demek değildir ki yüksek doğum oranı kötü bir durumdur. Aksine her yeni doğan birey doğduğunda tüketici, gençlik zamanında ise ülkenin işgücüne eklenen bir çift kol demektir. Burada önemli olan ülkenin yeni doğan bireylere gerekli önemi göstermesi ve ülkenin kaynaklarını etkin bir şekilde kullanılmasında yatmaktadır. Unutulmamalıdır ki Türkiye'de her kadın ortalama 2 yeni birey ülke ekonomisine katarken Siirt ilinde her kadın doğurganlık çağı boyunca 4 yeni birey ülke ekonomisine vermektedir. Bu yüzden

doğumları hiçbir zaman azaltmayı düşünmemeli ve her yeni doğan bireyin ülkenin atıl kaynaklarının kullanılmasını sağlayacak üretici ve tüketici olarak görmeliyiz.

Ülkemizde yapılan doğumların hemen hemen hepsi evli çiftler arasında gerçekleşmektedir. Evlilik doğumların artmasında en önemli etkiye sahip iken, boşanmalar da doğumların azalmasına etki etmektedir. Doğumları arttıran ve azaltan evlenmeler ve boşanmalar ayrı bir başlık altında incelenmesi daha sağlıklı bilgiler edinmemize yardımcı olacaktır.

3.2. EVLENMELER

Evlilik olayını açıklamak istediğimiz zaman evrensel bir tanımın olmadığını görürüz. Demografi sözlüğü farklı iki cinsin resmi, dini veya ülkelerin farklı gelenek ve göreneklerine göre gerçekleştirilen meşru bir birliktelik olarak tanımlamakta iken Birleşmiş Milletler evliliği kadın ve erkeğin yasal birleşmesi olarak tanımlamıştır. Bu tanımdaki yasal birleşmeden kasıt bölgeden bölgeye veya her ülkenin yasalarının farklılık gösterebileceğidir (Tezcan ve Coşkun, 2004, s. 15).

Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyonu aileyi kan bağı, evlilik durumu ve diğer yasal yollara aracılığı ile aralarında akrabalık bağı olmayan ve özel durumlar hariç aynı evde yaşayan fertlerden meydana gelen; bireylerin sosyo-ekonomik, cinsel, psikolojik ihtiyaçlarının karşılandığı, toplumun en küçük birimi olarak tanımlamaktadır (Battal, 2008, s. 3). Genel olarak bir bölgede toplumun en küçük birimi olarak gösterilen aileyi yasal olarak bir arada tutan en önemli etken evlilik kurumudur. Bu yüzden evlenme hem toplum açısından hem de hukuk ve sosyal açıdan bireyin sosyal bir statü kazanmasına yardımcı olmaktadır. Ayriyeten evlilik kurumuna yönelik yapılan çalışmalar ve analizler sonucu elde edilen verilerin incelenmesi bir bölgede geleceğin tahmin edilebilirliği açısından hayati önem taşımaktadır. Bu analizler ailenin meydana geliş şekli, ailenin yapısı, çocuk sayısı, doğum oranı vb. özellikleri ile hem ülkenin demografik yapısına etki etmekte hem de ülkenin gelecek için yapacağı yatırımlara yön vermektedir (Murat ve Bacak, 2010, s. 131).

Doğumların fazlalığı üç nedenden dolayı ortaya çıkar ve bu üç neden orantılıdır: birincisi evlenmelerin fazla oluşu; ikincisi doğanların arasından evleninceye dek yaşayabilenlerin oranı ve üçüncüsü bu evliliklerin yaşam beklentisine oranla ne denli

erken yapıldığıdır (Marx ve Engels, 1976, s. 285). Şöyle ki diğer bütün şartlar sabitken evli nüfusun genel nüfusu içindeki payı arttıkça, doğum oranlarında artış olabilir. Farklı yaş gruplarına ait evlilik sayısının artması, o yaş gruplarına has olan doğum oranlarının da artmasına sebep olmaktadır. Doğurganlık ve evlilik süresi arasında da doğrusal bir bağ bulunmaktadır. Evliliğin ilk zamanlarında doğurganlık oranı yüksek olabilirken ilerleyen yıllarda bu oranda hem aile yapısında meydana gelişen değişimler hem de kadının doğurganlığındaki azalma gibi faktörlerden dolayı azalma gösterebilmektedir. Bunun dışında artan doğum kontrolleri, geçim sıkıntısı, konut sorunu vb. durumlarda evlilik yaşamı boyunca doğurganlığa etki edebilmektedir (Murat, 2006, s. 267).

Evlenme oranları yaş yapısı, medeni durum, sosyo-ekonomik yapı, cinsiyet gibi çeşitli etmenler sonucunda değişiklik gösterebilmektedir. Mesela hem maddi durum hem de evlenme isteği bakımından erkeklerin durumu daha uygun olması sebebi ile erkeklerde evlenme oranları kadın evlenme oranlarına ziyade daha yüksek görünmektedir. Evlenme olayı genel olarak 15 yaşından sonra her yaş grubunda görülebilmektedir. Dünyada ve ülkemizde kadınlar 20-24 yaş arasında erkekler 25-29 yaş grupları arasında evlenme oranlarının maksimum olduğu yaş grubu olarak karşımıza çıkmaktadır. Evlenme oranlarında kentsel ve kırsal alanlarda değişiklik gösterdiği yapılan çalışmalar sonucunda anlaşılmıştır. Diğer yapılan çalışmalarda ise ekonomik durumun daha iyi olduğu durumlarda erkekler evlenme yaşını daha ileri bir tarihe atabilirken kadınların böyle bir durumda bile evlenme yaşında pek bir değişme olmadığı gözlemlenmiştir (Murat, 2006, s. 288). Evlenmeler üzerinde etkili olan unsurların başında cinsiyet gelmektedir. Bunun haricinde yaş durumu, kadın ve erkeğin karşılıklı yaşları, din, dil, doğal afetler, savaşlar, medeni durum, gelenek ve görenekler, sosyo-ekonomik durum ve sosyal yapı gibi nedenler evlilik üzerinde etkili olabilmektedir (Başol, 1995a, s. 94).

Türkiye'de evlilik hem resmi nikâh hem de dini nikâh ile yapılmaktadır. Resmi nikâh ile yapılan evlilikler çok yaygın olmakla birlikte dini nikâhla yapılan evliliklerde önemli bir yer tutmaktadır. En fazla görülen evlenme şekli ise hem dini hem resmi nikâhın yapıldığı evlenme şeklidir. Türkiye'de evlilik çok yaygın bir durum olduğundan dolayı hiç evlenmemiş olanlar evlenme kurumu içinde çok düşük bir orana sahiptir. Yapılan çalışmalar 45-49 yaşları arasından kadınların %2 'si, aynı yaş grubunda ki erkeklerin sadece %3'nün hiç evlenmediğini göstermektedir (HÜNEE, 2008a, s. 8).

Türkiye'de evlilik üzerine yapılan çalışmalar ve analizler, uluslararası literatürle benzerlik gösterebilmektedir. Bu çalışmalarda genel olarak evliliğin oluşumu ve evlilik süreci üzerinde durulmamaktadır. Unutulmamalıdır ki evlilik ile meydana gelen demografik yapıdaki değişimler sosyal bilimde olduğu gibi nüfusbilim tarafından da dikkatle incelenmeli ve değerlendirilmelidir (Tezcan ve Coşkun, 2004, s. 15).

Türkiye ile Siirt evlenme oranlarını karşılaştırmak için öncelikle yıllara göre evlenme sayılarını bilmemiz ileride yapacağımız değerlendirmeler ve hesaplamaları yapmak için gerekli olmaktadır. TÜİK tarafından verilen evlenme sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.4: Siirt ve Türkiye Evlenme Sayısı

Yıl	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Türkiye	544.322	510.155	565.468	615.357	641.241	636.121	638.311
Siirt	3.181	2.016	2.388	2.695	3.419	2.877	2.568
Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Türkiye	641.973	591.742	582.715	592.775	603.751	600.138	599.704
Siirt	2.512	2.504	2.212	2.322	2.291	2.390	2.598

Kaynak: TÜİK (2015n), 2001-2014

Tablo 3.4'de 2001-2014 yılları arasında hem Türkiye'de hem de Siirt ilindeki evlenme sayıları verilmektedir. Verilen yıllar içinde hem Türkiye'de hem de Siirt ilinde evlenme sayılarının dalgalı bir seyir izlediğini görmekteyiz. Siirt ilinde en yüksek evlilik sayısı 2.877 ile 2006 yılında yaşanmışken, en düşük evlilik sayısı 2002 yılında 2.016'dır. Türkiye'de ise en fazla evlilik 641.973 ile 2008 yılında yaşanmışken, en düşük evlilik 2002 yılında 510.155 ile yaşanmıştır. Siirt ilinde 2002 yılında 2001 yılına göre evlenme sayılarında % 50'den fazla, Türkiye'de % 8 civarı bir düşüş olduğunu görmekteyiz. Yaşanan 2001 krizi sonrası yaşanan bu düşüş evlenmelerin ekonomik etkilerinin de yüksek olduğunu bize göstermektedir.

Siirt ilinde en fazla evlenme olayı 2005 yılında olmuş ve bu sayıya bir daha erişilmemiştir. Bu yıldan sonra Siirt ilinde yıllık ortalama 2500 evlilik olayı yaşandığını görmekteyiz. Türkiye ve Siirt ilinde evlenmelerin dalgalı bir seyir izlediğinin dışında başka bir bağ bulunmamaktadır. Yani Siirt ilinde evlenme sayısı artarken Türkiye'de azalmış veya tam zıttı bir durum meydana gelmiştir.

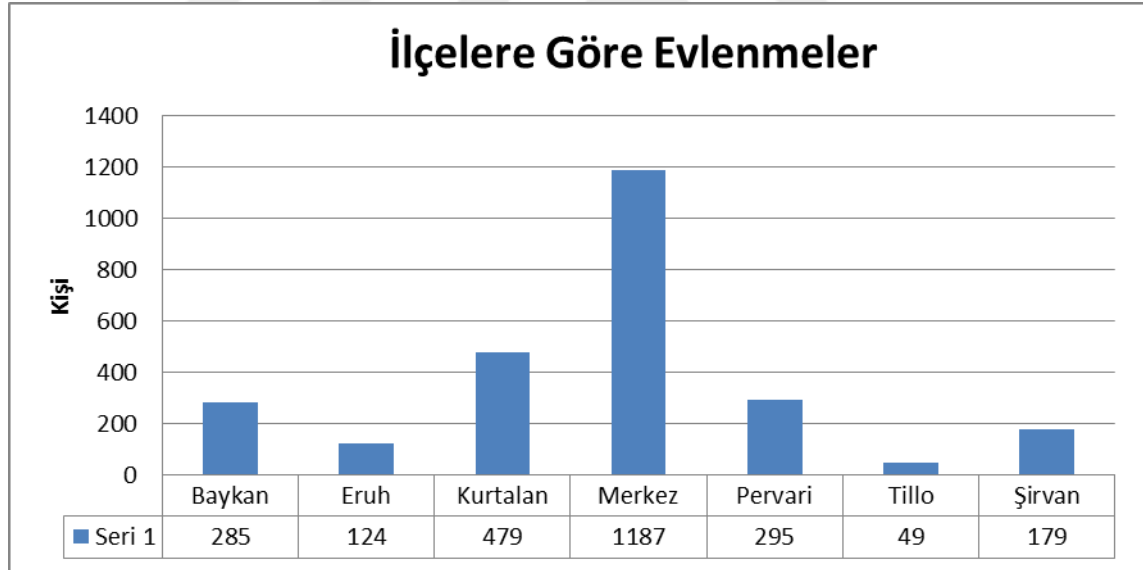
Tablonun genelini incelediğimiz zaman Siirt ilinin 2001 yılında 3181 olan evlenme sayısı 2014 yılında 2598'e düştüğünü görmekteyiz. Aynı yıllar içinde

Türkiye'deki evlenme sayısının 544.322'den 599.704'a çıktığı görülmektedir. Yani Siirt ilinde evlenme sayısında düşüş yaşanmasına rağmen Türkiye'de evlenme sayısında artış görülmektedir. Siirt ilinde evlenme sayısı düşüş yaşamasına rağmen nüfus artış hızının yüksek olmasının temel sebebi Grafik 3.3'te verdiğimiz bilgiler üzere Türkiye ortalamasında yaklaşık 2 kat fazla kadın başına doğum yapılması, ilin nüfus artış hızının artmasını sağlamaktadır.

Yukarıda incelediğimiz tablo bize gerekli karşılaştırmaları yapmamız için yardımcı olamamaktadır. Bizim karşılaştırmamıza yardımcı olabilmesi için evlenmeleri hem nüfusa, hem de 15-49 yaş arası nüfusa oranlayarak yapmamız gerekmektedir.

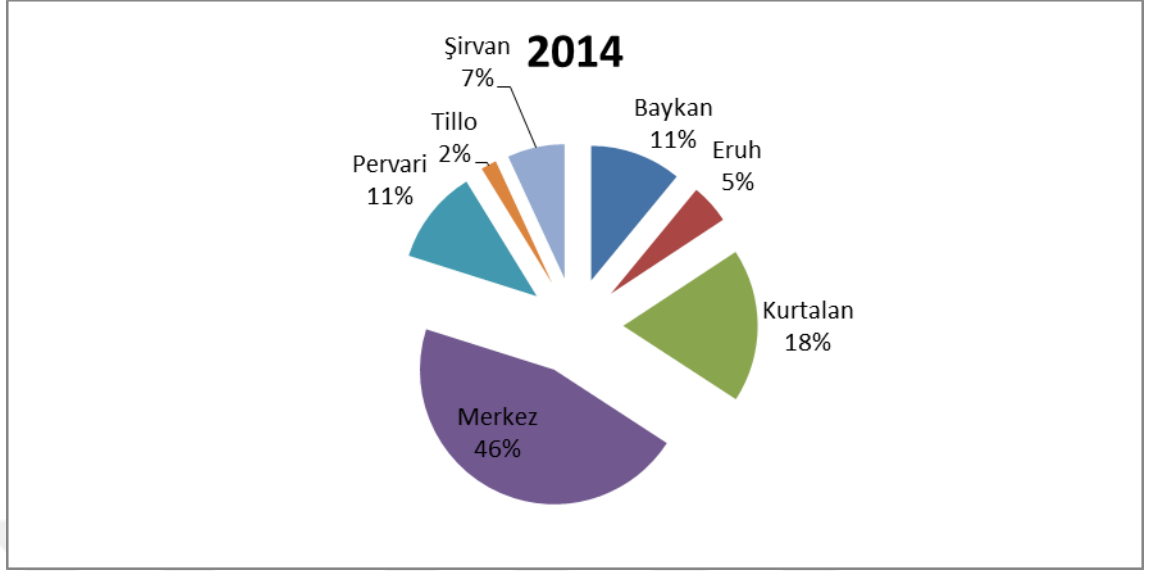
Bu hesaplamaları yapmadan önce Siirt ili evlenme sayılarını daha iyi analiz edebilmemiz için, ile bağlı olan ilçelerin evlenme sayılarını incelemek yararlı olacaktır. TÜİK'ten alınan veriler doğrultusunda Siirt ilinin ilçelerinde meydana gelen evlilik sayısı aşağıdaki tabloda verilmiş olup, daha sonra yüzdesel olarak hesaplanmıştır.

Grafik 3.4: İlçelere Göre Evlenmeler

Kaynak: Kaynak: TÜİK (2015i).

Grafik 3.4 ve Grafik 3.5'i incelediğimiz zaman evlenme sayılarının nüfus ile doğru orantılı olduğunu görmekteyiz. En fazla nüfusa sahip Merkez ve ardından gelen Kurtalan ilçesi evlenme sayısının en fazla olduğu ilçe olmaktadır. En az evlenmenin olduğu Tillo ilçesi Siirt ilinin en az nüfusu sahip ilçesidir.

Grafik 3.5: İlçelere Göre Evlenme Oranları

Kaynak: TÜİK (2015i).

Evlenme oranları ve daha önce verdiğimiz doğum oranlarını incelediğimizde evlilik ve doğum sayısı arasından bire bir bağlantı olduğunu görmekteyiz. Doğum sayısı sıralaması Merkez, Kurtalan, Pervari, Baykan, Şirvan, Eruh ve Tillo diye büyükten küçüğe doğru giderken evlenme sayısında da aynı durum geçerlidir. Bu durum evlilik ve doğum oranları arasından Siirt ilinde doğrudan bir bağ olduğunun kanıtıdır. Bunun yanında Siirt ili için nüfus, evlilik ve doğurganlık oranının birbirlerini paralel olduğunu söyleyebiliriz. Siirt ili ilçelerini inceledikten sonra daha iyi kıyaslama yapabilmemiz için Türkiye ve Siirt ilinin kaba evlenme oranlarına bakalım.

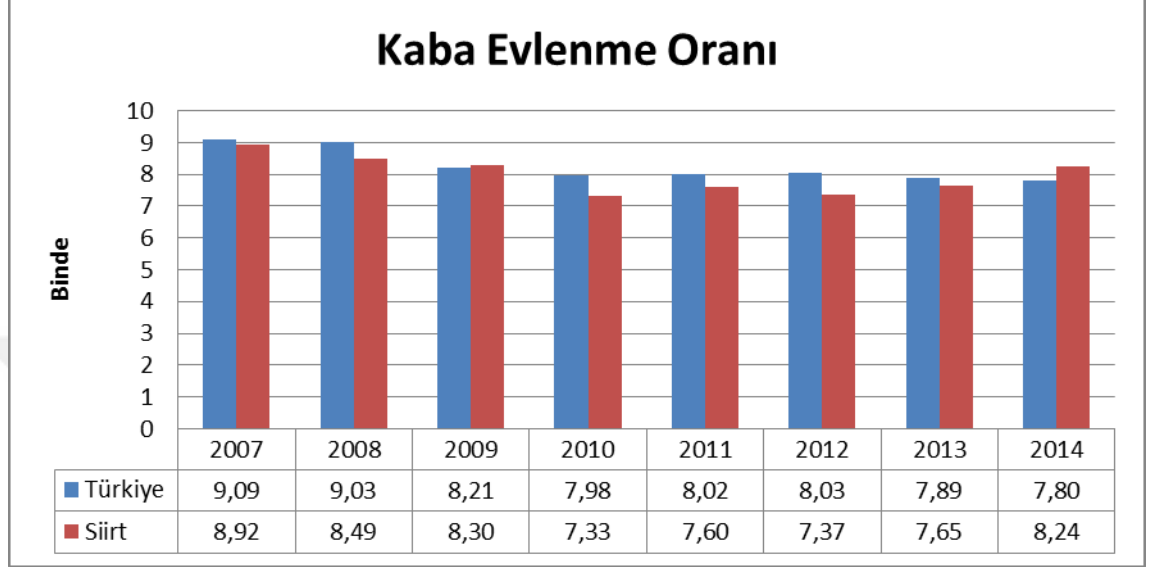
3.2.1. Kaba Evlenme Hızı

Kaba evlenme oranı demografik analizler yapılırken ve evlikle ilgili olarak bilgi edinmede kullanılan en önemli ölçütlerden bir tanesidir. Kaba evlenme oranını, bir yıl içinde yapılan evlenme sayılarının o yıl ortası nüfusa bölünerek elde edilir ve binde olarak hesaplanır (Gürtan, 1969, s. 151).

Daha önce verdiğimiz evlilik sayısını toplam nüfusa bölerek elde edebileceğimiz kaba nüfus oranı TÜİK verilerine göre aşağıdaki tabloda sunulmuştur. Grafik 3.6'da görüleceği üzere kaba evlenme oranında Türkiye'nin oranı sürekli yüksek çıkmaktadır. Bu oran birbirine çok yakın olsa da Siirt gibi bir ilde Türkiye ortalamasının altında kaba evlenme oranının çıkması düşündürücüdür. Çünkü toplam doğurganlık hızında Türkiye ortalamasının üstünde olan Siirt ilinde evlenme oranının da yüksek çıkması beklenir.

Siirt ilinde bu oranın Türkiye oranına göre az çıkmasının sebebi yaş yapısında incelediğimiz üzere 0-14 nüfusun genel nüfus içinde oranının Türkiye oranına göre fazla, yaşlı nüfusun az olmasından kaynaklanmaktadır.

Grafik 3.6: Kaba Evlenme Oranı

Kaynak: TÜİK (2015p).

Daha önce belirttiğimiz gibi kaba evlenme oranında tüm nüfusun evlenme oranına bölünmesiyle elde edilmektedir. Fakat çocuk ve yaşlı nüfusun fazla olduğu bölgeler ile bu oranın az olduğu bölgeleri karşılaştırma yapınca sağlıklı sonuçlara ulaşamıyoruz. Aynı Siirt ili ile Türkiye karşılaştırmasını yaptığımız gibi. Daha sağlıklı analizler yapmak için kaba evlenme oranında olduğu gibi tüm nüfusu değil, 15-49 yaş arası nüfusu evlenme sayısına bölmemiz gerekmektedir. TÜİK sadece kaba evlenme oranını verdiği için öncelikle 15-49 yaş arası nüfusu, Türkiye nüfusuna oranlamamız lazım.

Tablo 3.5: 15-49 Yaş Arası Nüfus

15-49 Yaş Arası Nüfus			
Yıl	Türkiye	Siirt	Oran‰
2007	38.521.449	136.321	3,55
2008	39.125.515	143.996	3,68
2009	39.586.040	146.602	3,70
2010	40.054.114	143.759	3,58
2011	40.533.641	153.796	3,70
2012	40.901.904	155.321	3,79
2013	41.377.919	158.320	3,82
2014	41.674.812	161.898	3,80

Kaynak: TÜİK (2015e).

Tablo 3.5'de 15-49 yaş grubu aralığında Türkiye ile Siirt'teki kişi sayısı verilmiştir. Siirt ili Türkiye'deki 15-49 yaş arası nüfusun kaçta kaçına sahip olduğu oran

kısımında yazılmıştır. Bu oranı aşağıdaki tabloda Türkiye'deki evlenme sayısına oranlarsak Siirt ilindeki olması gereken evlilik oranı hakkında bilgi edinebiliriz.

Evlenme oranını hesaplarken 15-49 yaş aralığındaki nüfusu baz almamızın temel sebebi bu nüfusun doğurgan olarak hesaplanan bir yaş aralığı olmasıdır. Diğer yandan 0-14 yaş grubunun hem yasal olarak evlenmelerinin yasak olması hem de Türkiye'de bu yaş aralığında evlenenlerin sayısının çok az olması sebebiyle oranlamaya dâhil etmek sadece yanlış sonuçlara varmamıza neden olabilmektedir.

Tablo 3.6: Siirt Olması Gereken Evlilik

Yıl	Türkiye*	Siirt*	Evlilik**	Fark
2007	638.311	2.568	2.259	309
2008	641.973	2.512	2.363	149
2009	591.742	2.504	2.191	313
2010	582.715	2.212	2.091	121
2011	592.775	2.322	2.249	73
2012	603.751	2.291	2.293	-2
2013	600.138	2.390	2.296	94
2014	599.704	2.598	2.330	268

Kaynak: * TÜİK (2015n).

** 15-49 yaş arası nüfusa oranlandığından olması gereken evlilik sayısı. TÜİK (2015e), 2007-2014 verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 3.6'da, Tablo 3.5'te bulduğumuz oran kısmındaki sonucu Türkiye'de doğum sayısı ile çarpığımız zaman Siirt ilinde olması gereken evlilik sayısını bulduk. Siirt ilindeki mevcut evlilik sayısını, hesapladığımız Siirt ilinde olması gereken evlilik sayısından çıkardığımızda ise, Siirt ilinde Türkiye ortalamasına göre ne kadar fazla veya eksik evlilik olayının gerçekleştiğini görebiliriz. 2012 yılı hariç her yıl evlenme sayısının, 15-49 yaş arası nüfusa oranladığımız zaman daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Bu oran dalgalı bir seyir izlemekte olup ortalama her yıl 15-49 yaş arası nüfusun Türkiye ortalamasına göre % 10 fazla evlilik yapıldığını görebilmekteyiz.

Tablo 3.6'da bulduğumuz sonuç, evlilik sayısı, kaba evlenme oranının tam zıttı bir şekilde fazla çıkmaktadır. Bu sonucu kaba doğum oranıyla daha sağlıklı bir şekilde kıyaslamak için 15-49 yaş arasındaki nüfusu evlenme sayısına bölebiliriz. Çıkan sonuç bize kaba evlenme oranlarıyla kıyaslama yapabilmemize olanak sağlar.

Tablo 3.7'de öncelikle hem Siirt ilinde hem de Türkiye'de 15-49 yaş arası nüfus sayısını ele aldık. 15-49 yaş arası nüfusu ele almamızda ki temel sebep evliliğin büyük bir kısmının bu yaş aralığından gerçekleşmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Ayriyeten

15 yaş altı ve 49+ yaş grubunda evlenenler sayısal olarak az miktarda olduğundan hesaplamamızda yanılmalara neden olabilir. 15-49 yaş arası nüfusu verdikten sonra Siirt ve Türkiye'deki evlenme sayılarını verdik. Bu verilerden sonra evlenme oranlarının $[(\text{Siirt ilindeki evlenme sayısı}/\text{Siirt ilinin nüfusu}) \cdot 1000]$ ve $[(\text{Türkiye'de evlenme sayısı}/\text{Türkiye'nin nüfusu}) \cdot 1000]$ şeklinde hesapladık.

Tablo 3.7: 15-49 Yaş Arası Evlenme Oranı

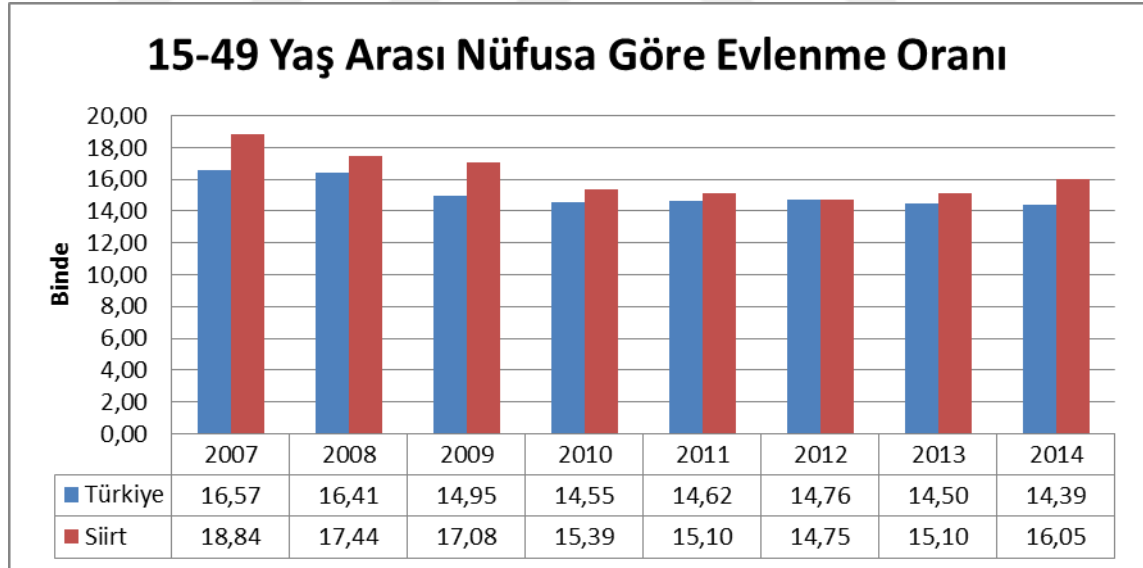
Yıl	15-49 YAŞ ARASI NÜFUS**		EVLENME SAYISI*		15-49 YAŞ EVLENME ORANI ‰	
	TÜRKİYE	SİİRT	TÜRKİYE	SİİRT	TÜRKİYE	SİİRT
2007	38.521.449	136.321	638.311	2.568	16,57	18,84
2008	39.125.515	143.996	641.973	2.512	16,41	17,44
2009	39.586.040	146.602	591.742	2.504	14,95	17,08
2010	40.054.114	143.759	582.715	2.212	14,55	15,39
2011	40.533.641	153.796	592.775	2.322	14,62	15,10
2012	40.901.904	155.321	603.751	2.291	14,76	14,75
2013	41.377.919	158.320	600.138	2.390	14,50	15,10
2014	41.674.812	161.898	599.704	2.598	14,39	16,05

Kaynak: *TÜİK (2015n), 2007-2014

** TÜİK (2015e), 2007-2014 verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Yaptığımız hesaplama sonucunda çıkan veriler aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 3.7: 15-49 Yaşa Göre Evlenme Oranı

Kaynak: TÜİK (2015n), 2007-2014

TÜİK (2015e), 2007-2014 verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Grafik 3.7'yi kaba ölüm oranının hesapladığı gibi evlenmeleri tüm nüfusa oranlayarak bulmadık. Hesaplamamız 15-64 yaş grubundaki nüfusun evlenme sayısına bölünmesiyle oluşturulmuştur. Grafikte 2007-2014 yılları arasında 15-49 Yaş Arası Evlenme Oranı hem Siirt ilinde hem de Türkiye'de dalgalı bir seyir izlediğini görmekteyiz. Siirt ilinde 2007 yılında ‰ 18,84 en yüksek orandayken yıllar içinde

dalgalı bir seyir izleyerek 2014 yılında %0 16,05'a gerilemiştir. Türkiye'de ise Siirt ilinden farklı olarak dalgalı bir seyir yaşanmamış, 2012 yılı hariç çok ufak bir artma haricinde sürekli gerilme yaşamıştır. Türkiye'de en yüksek oran 2007 yılında %0 16,57 iken, en düşük oran 2014 yılında %0 14,39 ile gerçekleşmiştir.

Tabloyu incelediğimiz zaman 15-49 Yaşa Göre Evlenme Oranı, kaba evlenme oranına zıt bir şekilde Türkiye ortalamasının üstünde seyretmiştir. Bunun temel sebebi ise daha önce belirttiğimiz gibi Siirt ilinde genç nüfus oranının yani 0-14 yaş grubundaki kişilerin Türkiye ortalamasının üstünde bir nüfusa sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Siirt ilinde evlilik oranlarının Türkiye ortalamasının üstünde seyretmesinin yararları ise;

- Hem evlenme hem de evlilik başına düşen çocuk sayısı Siirt ilinde Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmekte bunun sonucu olarak Siirt ilinin genç nüfus oranı Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmektedir.
- Şu an 0-14 yaş arasındaki bireyler tüketici 15-64 yaş arasında ise üretici olduğunu düşünürsek Siirt ili genç nüfus bakımından önemli bir potansiyele sahip olduğunu görürüz.
- Evlenme sayısındaki artış doğurganlıktaki artış sonucu çocuk bağımlılık oranı arttırmakta fakat çalışma çağına gelecek bu nüfus, yaşlı bağımlılık oranının azalmasına yardımcı olmaktadır.
- Evlenmeler doğrudan doğumları desteklediği için doğum sayısındaki artışta meydana gelebilecek faydaların evlilik oranlarında da kullanabiliriz.
- Demografik fırsat penceresinin getireceği avantajlardan yararlanabilecektir (Bkz: Bölüm: 2.8.2)

3.2.2. İlk Evlenme Yaşı

İlk evlenme yaşının sosyo-demografik açıdan incelenmesi ve çıkan sonuçların gerekli şekilde analiz edip değerlendirilmesi, evlenme ve bunun sonucunda meydana gelen doğurganlık çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. İlk evlenme yaşının

doğurganlığa olan etkisi hem ulusal hem de uluslararası alanda önemli bir çalışma konusu olmuştur. Diğer sosyo-demografik faktörlerin sabit olduğunu farz edersek ilk evlenme yaşının doğurganlık üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu varsayabiliriz. İlk evlenme yaşı farklı sebeplerden ötürü değişmekte ve ileri bir tarihe atılmakta bunun sonucunda evlilik ve doğurganlık döneminin kısalmasına yol açmaktadır. Doğurganlık zamanında ilk evlenme yaşına bağlı olarak meydana gelen azalma, doğurganlık hızında da bir azalış meydana getirebilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da meydana gelen yüksek doğurganlık hızı yani "baby boom" döneminin ardından doğurganlık hızında hızlı bir düşüş yaşanmış ve bunun sorumlusu olarak ilk evlenme yaşındaki yükseliş sebep gösterilmiştir (Tezcan ve Coşkun, 2004, s. 29).

Eğitim düzeyi özellikle ilk evlilik yaşını arttırarak, kişinin yeni fikirlerle tanışmasına, daha iyi iş bulmalarını sağlayarak doğurganlıkta düşüşüne yol açmaktadır. Eğitimli kadınlar doğurganlıklarını daha bilinçli bir şekilde kontrol edebilmektedirler. Yapılan çalışmalar da eğitim düzeyi değişkeni, bitirilen en yüksek eğitim düzeyini göstermektedir. Değişken, eğitimi yok veya ilkokulu bitirmemiş, ilkokul mezunu veya ortaokulu bitirmemiş, ortaokul mezunu veya liseyi bitirmemiş ve lise veya üzeri eğitimi bitirmiş kategorilerinden oluşmaktadır (HÜNEE, 2008c, s. 3-4)

Türkiye'de evlilik ülke genelinde yaygın bir durumdur ve ülkede meydana gelen doğumların hemen hemen hepsi evlilik içerisinde gerçekleşmesi demografik yönden önemli bir yer tutmaktadır (HÜNEE, 2008a, s. XVI). Türkiye'de kadınların yüzde 2'sinden daha az bir kısmı doğurganlık çağı bittikten sonra hiç evlenmemiştir. İlk evlenme yaşının kadının potansiyel bir doğum yapacağı yani gebelik riski olduğu göz önüne alındığında önemli bir demografik gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk evlenme yaşı ve eğitim durumu arasında doğru orantılı bir bağ mevcuttur (DPT, 2001, s. 27). En az lise düzeyinde eğitim almış kadınlar ve diğer kadınlar arasındaki ilk evlenme yaşı arasında fark özellikle göze çarpmaktadır (HÜNEE, 2008a, s. 113).

Türkiye'de Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu dışında doğurganlık düzeyi yenileme düzeyinin yani 2,12in altındadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yıllar içinde doğurganlık açısından büyük bir düşüş görülse de halen bu bölgelerde kadın başına ortalama çocuk sayısı 3 'ün üzerinde seyretmektedir. Diğer önemli konu ise ilk doğumda annenin yaşında görülen artıştır. Genç yaş gruplarındaki kadınların

adölesan yaşlarda ilk doğumlarını yapma olasılıkları daha ileri yaşlardaki kadınlara oranla daha azdır (HÜNEE, 2008a, s. XVI). Eğer herhangi bir ülkede herkes 20 ya da 21 yaşında evlenecek olsaydı, doğum oranları herhalde 19'da 1'den yüksek olurdu. Bu da bize ilk evlenme yaşının nüfus üzerindeki etkisini göstermektedir (Marx ve Engels, 1976, s. 287).

İlk evlenme yaşının düşük olduğu bölgeler, erken yaşlarda çocuk sahibi olunan ve doğurganlık artışının yüksek olduğu bölgelerdir. Bu sebeple kadınların ilk evlenme yaşı incelendiğinde doğurganlık düzeyindeki azalmayı anlamamıza ve açıklamamıza yardımcı olabilmektedir (HÜNEE, 2008a, s. 109).

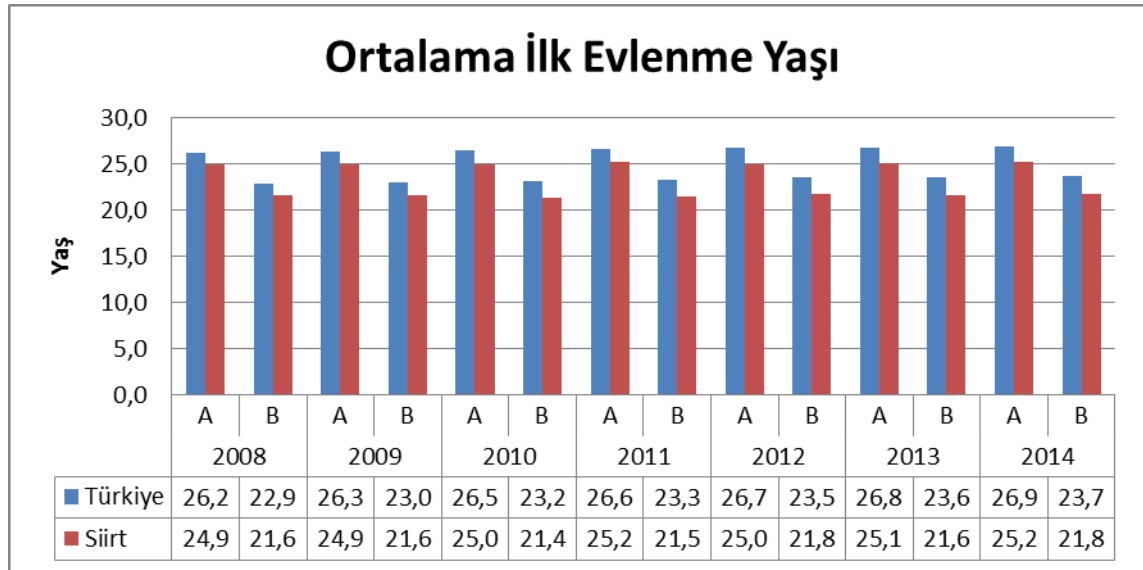
Bu bağlamda Türkiye ve Siirt ilinde ilk evlenme yaşını incelemek doğurganlık düzeyindeki farkı anlamamıza yardımcı olabilecektir.

Tablo 3.8: Ortalama İlk Evlenme Yaşı

	2002		2003		2004		2005		2006		2007	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Türkiye	25,9	22,7	25,9	22,7	26,0	22,8	26,1	22,8	26,1	22,8	26,1	22,8
Siirt	25,2	22,3	25,6	22,5	25,7	22,3	25,6	22,1	25,1	22,0	25,1	21,7
	2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Türkiye	26,3	23,0	26,5	23,2	26,6	23,3	26,7	23,5	26,8	23,6	26,9	23,7
Siirt	24,9	21,6	25,0	21,4	25,2	21,5	25,0	21,8	25,1	21,6	25,2	21,8

Kaynak: TÜİK (2015t), 2002-2014 (A: Erkek B: Kadın)

Grafik 3.8: Ortalama İlk Evlenme Yaşı

Kaynak: TÜİK (2015t), 2002-2014 (A: Erkek B: Kadın)

Tablo 3.8'i incelersek 2001 yılından 2014 yılına kadar Siirt ilinde ilk evlenme yaşı hem kadın hem de erkek için Türkiye ortalamasının altında seyretmiştir. Türkiye'de

2001 yılından erkekler için 25,5, kadınları için 22,2 olan ortalama ilk evlenme yaşı Siirt ili ile kıyaslandığında çok az bir fark görünmektedir. Bu dönemde Siirt ili ortalama ilk evlenme yaşı erkeklerde 0,5 yaş daha az yani 25 olurken, kadınlar 0,3 yaş fark yani 21,9 olmuştur. Bu tarihten sonra Türkiye'de ortalama ilk evlenme yaşı ya sabit kalmış ya da yükselmiştir , bu sayıda hiçbir zaman düşüş yaşanmamıştır. Siirt ilinde ise bazı yıllar düşüş yaşanmış bazı yıllar yükselmiş bazı yıllarda sabit kalmıştır. Fakat kesin olan şey Siirt ilinde her dönem ortalama ilk evlenme yaşının Türkiye ortalamasına göre düşük olduğudur.

Türkiye ve Siirt ilinde ortalama ilk evlenme yaşı farkı erkeklerde 2001 yılında 0,3 iken 2014 yılında 1,7'ye, kadınlarda 0,3 yaş iken 1,9'a çıkmıştır. Peki, bu farkın artmasının sebepleri nelerdir. Bunun için ortalama evlenme yaşı ile ilgili verileri incelemekte gerekmektedir.

Tablo 3.9: Ortalama Evlenme Yaşı

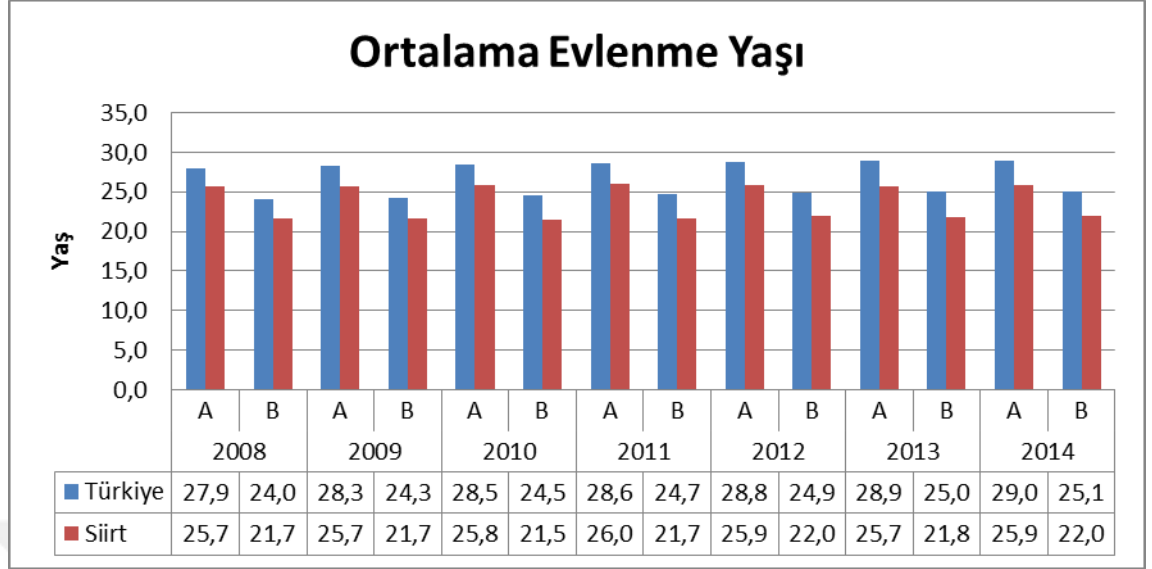
	2001		2002		2003		2004		2005	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Türkiye	27,1	22,9	27,5	23,5	27,5	23,5	27,6	23,6	27,5	23,6
Siirt	25,6	22	25,8	22,4	26,4	22,6	26,4	22,4	26,3	22,2
	2006		2007		2008		2009		2010	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Türkiye	27,7	23,8	27,7	23,8	27,9	24	28,3	24,3	28,5	24,5
Siirt	26	22,1	25,7	21,9	25,7	21,7	25,7	21,7	25,8	21,5
	2011		2012		2013		2014		2015*	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Türkiye	28,6	24,7	28,8	24,9	28,9	25	29	25,1	26,3	26,2
Siirt	26	21,7	25,9	22	25,7	21,8	25,9	22	23,0	22,9

Kaynak: TÜİK (2015ş), 2001-2014

* 2015 yılı son 4 yılın artış hızı hesaplanarak tahmini olarak verilmiştir.

Ortalama evlenme yaşı ile ilgili tabloyu incelediğimiz zaman Türkiye ve Siirt ilinin benzer bir şekilde gittiğini görmekteyiz. Türkiye'de 2001 yılında ortalama evlenme yaşı erkeklerde 27,1, kadınlarda 22,9 iken aynı dönemde Siirt ilinde erkeklerde 25,6 kadınlarda 22 olarak görünmektedir. 2001 yılından itibaren Türkiye'de ortalama evlenme yaşı erkeklerde dalgalı bir seyir izlemekte iken kadınların ortalama evlenme yaşı sürekli yükselmektedir. Siirt ilinde ise hem kadın hem de erkeklerin ortalama evlenme yaşı dalgalı bir seyir izlemektedir.

Tablo 3.6 'daki 2008-2014 yılları arasında meydana gelen ilk evlenme yaşı daha iyi kıyaslanabilme yapmak amacı ile aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 3.9 : Ortalama Evlenme Yaşı

Kaynak: TÜİK (2015ş), 2001-2014

2001 yılında ortalama evlenme yaşında Türkiye ve Siirt ili karşılaştırıldığında erkeklerde 1,5, kadınlarda 0,9 olurken 2014 yılında bu fark açılmış ve erkeklerde ve kadınlarda da 3,1 olmuştur.

İlk evlenme yaşı ve ortalama ilk evlenme yaşı Siirt ilinde çok az bir yükseliş görünürken Türkiye ortalaması sürekli artmıştır. İlk evlenme yaşı ve ortalama evlenme yaşının arttıran faktörleri düşündüğümüzde Siirt ilindeki eksiklikleri şu şekilde sıralayabiliriz;

- Eğitim ve evlenme yaşı arasında zıt bir ilişki vardır. Bu durumda Siirt ilinin eğitim seviyesinin düşük olması nedeni ile Türkiye ortalamasının altında seyretmiştir.
- Ekonomik gelişme arttıkça evlenme yaşının yükselmesi muhtemeldir. Bu durumda Türkiye'deki ekonomik gelişmenin Siirt ilinin önünde seyrettiği görüşüne varabiliriz.
- Kadınlarda eğitim seviyesi yükseldikçe ilk evlenme yaşında artma meydana geldiği araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Türkiye'de kadınların eğitim seviyesine bağlı olarak ilk evlenme yaşında yükseliş meydana gelirken Siirt'te 2001 yılından beri ne ilk evlenme yaşında ne de ortalama evlenme yaşında bir artış olmamıştır.

- Kaba doğum hızı ve genel doğurganlık hızını incelediğimizde Siirt ilinin Türkiye ortalamasının üstünde seyrettiğini görmekteyiz. Bunun ana faktörlerinden birisi ilk evlenme yaşı ve ortalama evlenme yaşının Türkiye ortalamasının altında olmasıdır. Unutmamak gerekir ki kadınlar ne kadar erken evlenirse çocuk sayısı daha fazla olmaktadır.

3.3. BOŞANMALAR

Yapılan istatistikler ve araştırmalarda çok fazla araştırma konusu olmayan, fiili ayrılık ve terk gibi durumlar bir yana bırakılırsa evlilik iki durumda son bulmaktadır; Bunlardan ilki karı veya kocadan birisinin doğal yollardan ölmesi ile meydana gelmektedir. Bu ölümle birlikte hayatta kalan kişi dul kalmış olmaktadır. İkinci durum ise ülke kanunların gerektiği şekilde evliliğin sona erdirilmesidir. Boşanma karı veya kocadan birinin boşanma ilamı almasıyla yasal olarak sona ermektedir. Evlilik durumunda resmi boşanma haricinde terk veya fiili ayrılık gibi durumlarda meydana gelmektedir ki bu olay bazı ülkelerde yoğun bir şekilde meydana gelmektedir. Fakat bu durum tam olarak tespit edilemediğinden dolayı istatistiki hesaplamalarla hesaplanamaz, sadece ilana bağlanmış durumlar yani yasal olarak boşanma tespit edilebildiğinden dolayı istatistiki hesaplamalar bunlara dâhil edilir (Murat, 2006, s. 299).

Ülkelerin demografik yapıları incelendiğinde evlilik ve boşanma en önemli konuların başında gelmektedir. Demografik açıdan boşanmalar sonucundan evlilikler sonra ermekte ve bu olayla doğum oranlarını da etkilemektedir. Sosyal açıdan bakmak gerekirse aile kurumunun devamlılığı ve bu kurumun sağlamlığı açısından önem arz etmektedir (Murat, 2006, s. 299).

Boşanmalar evlilikler gibi nüfus ve aile yapısında yarattığı değişimlerle nüfus miktarına da etki etmektedir. Boşanma oranları incelendiğinde gelişmiş ülkelerdeki boşanma oranlarının gelişmekte olan ülkelere göre fazla olduğu saptanmıştır (Orhon, 2007, s. 53).

Boşanma ve çocuk sayısı arasında da ters bir bağlantı bulunmaktadır. Şöyle ki az çocuk sayısına sahip veya hiç çocuk sahibi olmayan ailelerde boşanma oranları çocuk sayısı fazla olan aileler göre daha fazladır. Diğer yandan mesleklerde boşanmalar üzerinde etkilidir. Sanayi, eğitim, serbest meslek çalışanlarında boşanma oranları tarımda çalışanlara göre daha yüksektir (Murat ve Bacak, 2010, s. 155).

Boşanma üzerinde birçok faktör etkili olmaktadır. Bunlar (Murat ve Bacak, 2010, s. 156);

- İnsanların giderek daha bireysel bir yaşam yaşamaya başlamaları,
- Refah seviyesinde ki artış,
- Eşlerin ekonomik bağımsızlığı,
- Eşler arasındaki yaş, eğitim, hayata bakış açısı gibi farklılıklar,
- Kumar, içki gibi kötü alışkanlıkların eşlerin birisinde bulunması,
- Aile içi şiddet,
- Şiddetli geçimsizlik,
- İletişim bozukluğu,
- Din, dil ırk gibi farklar,
- Evlilik dışı ilişki,
- Ekonomik sorunlar başlıcalarıdır.

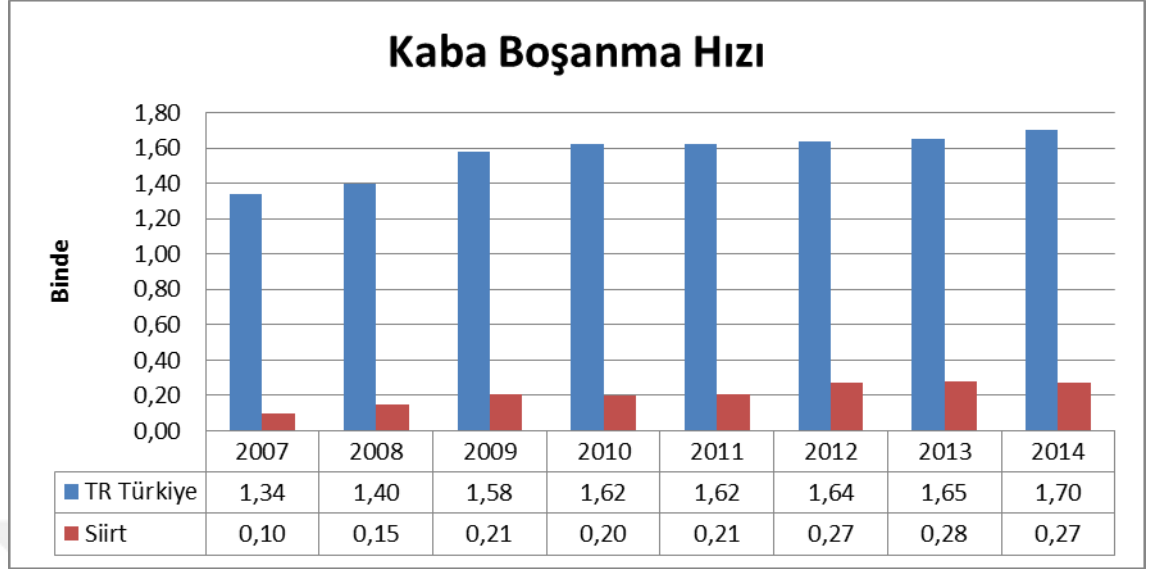
Siirt ve Türkiye ilindeki boşanma sayıları ve kaba boşanma hızlarını incelemek karşılaştırma yapmamızda yardımcı olacaktır.

Tablo 3.10: Türkiye ve Siirt Boşanma Sayısı

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Türkiye	91.994	95.323	92.637	91.022	95.895	93.489	94.219
Siirt	33	35	37	38	50	46	28
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Türkiye	99.663	114.162	118.568	120.117	123.325	125.305	130.913
Siirt	44	62	60	64	85	89	84

Kaynak: TÜİK (2015m).

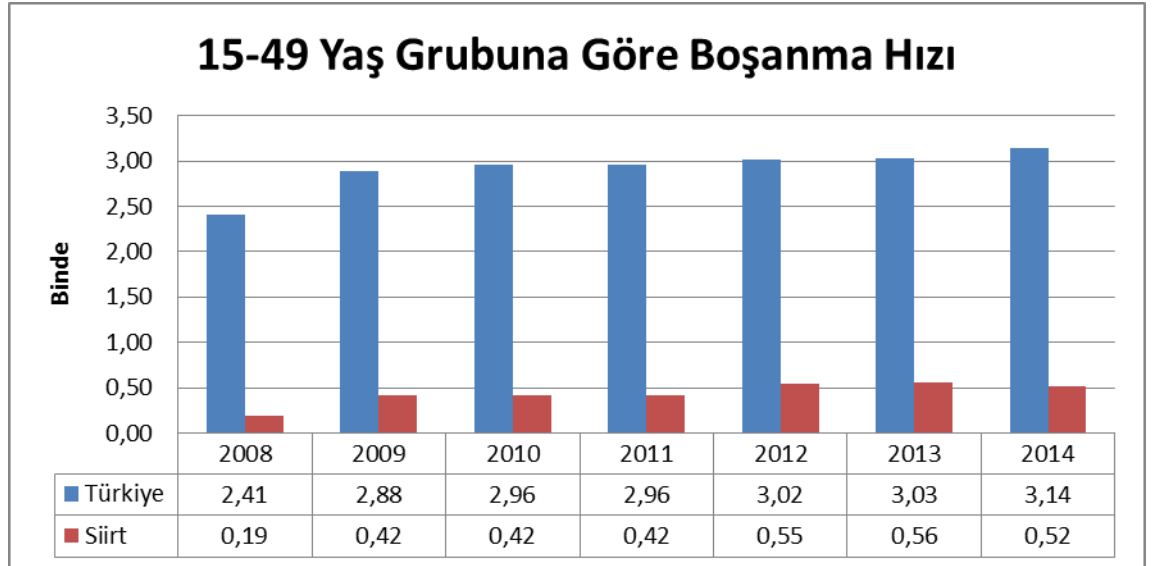
Tablo 3.10 Türkiye ve Siirt ilinde toplam boşanma sayısını vermektedir. Sayısal verilere baktığımız zaman Siirt ilinde boşanma sayısı Türkiye'ye göre çok az görünmektedir. Fakat daha sağlıklı bilgi edinebilmemiz için kaba boşanma hızını incelemekte yarar vardır.

Grafik 3.10: Kaba Boşanma Hızı

Kaynak: TÜİK (2015o), 2007-2014

Kaba boşanma hızı yıl içinde bulunan toplam nüfusun, boşanma sayısına bölünmesiyle elde edilmektedir. Çıkan sonuç binde olarak ifade edilmektedir.

Grafik 3.10'u incelediğimiz zaman Siirt ilinde kaba boşanma hızı Türkiye ortalamasının 6 ila 10 kat aşağısında görülmektedir. Son yıllarda ise hem Türkiye'de hem de Siirt ilinde kaba boşanma hızında azda olsa bir artış olduğu görülmektedir.

Grafik 3.11: 15-49 Yaş Grubuna Göre Boşanma Hızı

Kaynak: TÜİK (2015m), 2001-2014

TÜİK (2015e), 2007-2014 verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Daha önce evlenme olaylarında olduğu gibi boşanma olaylarında TÜİK bütün nüfusu ele almış ve doğurganlık çağındaki 15-49 yaş nüfusuna oranlayarak herhangi bir

veri yayınlamamıştır. Doğurganlık çağındaki ve evlenme-boşanmaların büyük oranının 15-49 yaş arasında gerçekleştiği gerçeğini göz önüne alırsak bu yaş grubunda oranlanması daha sağlıklı bilgi edinmemize yardımcı olacaktır.

15-49 yaş grubuna göre boşanma hızı, Bir yılda meydana gelen boşanmaların 15-49 yaş arasındaki nüfusa bölünmesi ile elde edilmiştir. Çıkan sonuç binde olarak ifade edilmektedir.

Kaba doğum hızından farklı olarak 15-49 yaş arası nüfusa oranladığımız zaman hem Siirt ilinde hem de Türkiye'de kaba boşanma oranlarında yüzde olarak 2 kat arttığı görülmektedir. Bu sonuçta Siirt ilinin kaba doğum hızından 1-1,5 puan fark 15-49 yaş grubuna göre boşanma hızından 2,2-5 puan olmaktadır. Bunun temel sebebinde evlenme olaylarında belirttiğimiz gibi 0-15 yaş grubu nüfusun Türkiye ortalamasının üstünde olmasıdır.

Evlenme oranlarında Siirt ilindeki 15-49 yaş nüfusunu Türkiye oranlamıştık. Aynı verileri boşanma durumlarında da kullanarak Siirt ilinde Türkiye ortalamasına göre olması gereken boşanma oranlarını bulabiliriz

Tablo 3.11: 15-49 Yaş Arası Nüfusa Göre Olması Gereken Boşanma Sayısı

Yıl	Siirt Boşanma Sayısı	15-49 Yaş Arası Nüfusa Göre Olması Gereken Boşanma Sayısı	Fark
2008	28	347	-319
2009	62	423	-361
2010	60	426	-366
2011	64	456	-392
2012	85	468	-383
2013	89	479	-390
2014	84	509	-425

Kaynak: TÜİK (2015m).
TÜİK (2015e), 2007–2014 verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 3.11'de yıllara göre 15-49 yaş arası nüfusun Siirt ilindeki 15-49 yaş arası nüfusa oranlanmıştır. Daha sonra çıkan sonuç Türkiye'deki toplam boşanma sayısına oranlanmıştır.

Tabloyu incelediğimi zaman, Siirt ilinde Türkiye ortalamasına göre çok düşük miktarda boşanma olayını gerçekleştiğini görüyoruz. 2008 yılında Türkiye ortalamasına göre 319 az boşanma olayının gerçekleştiği Siirt ilinde, 2014 yılında Türkiye ortalamasından 425 az boşanma olayının gerçekleştiğini görmekteyiz. Bu verilere göre

Siirt ilinde boşanma olayları azalırken, Türkiye'de boşanma olaylarında artış meydana gelmektedir.

Rakamlardan da anlaşılacağı üzere Siirt ilinde Türkiye ortalamasının 7 ila 10 kat altında boşanma yaşanmıştır. 2014 yılında yapılan 84 boşanmanın 83'ü geçimsizlik nedeniyle 1'nin ise nedeni bilinmemektedir. Özellikle kırsal alanlarda boşanma oranı sıfıra yakındır. Siirt ilinde boşanmaların Türkiye ortalamasının altına olmasının nedenleri ise;

- Kadınların ekonomik özgürlüğünün olmaması,
- Gelenek, görenek ve dini nedenlerden dolayı,
- Boşanmaların aile tarafından hoş karşılanmaması,
- Kadının boşanma sonrası gidecek bir yerinin olmaması,
- Eğitim seviyesinin düşük olması,
- Çocuk sayısının fazla olması boşanma önünde bir engel olarak görülmesi.

Tabi ki boşanma olayların az olması aile yapısının bütünlüğünün korunması açısından önemlidir. Fakat boşanmak isteyen kadınların ekonomik özgürlüğü ve şiddet sorunlarında da üstesinden gelebilmesi için öncelikle kadınların ekonomik özgürlüğünün sağlanması bu yapılamıyorsa en azında kadınlara yönelik eğitimin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

3.4. ÖLÜMLER

Ölümün genel bir tanımını yapmak gerekirse "Bir insan, bir hayvan veya bitkide ömrün hepsinin kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedî uyku, emrihak, irtihal, memmat, mevt, vefat" olarak tanımlanabilir (TDK, 2006). Sadece insanlar için geçerli tanımı ise; birey canlı olarak doğduktan sonra herhangi bir zamanda, hayati fonksiyonların tamamen yitirilmesi (TÜİK, 2013a, s. 62) veya solunum ve kalp atımı gibi yaşama belirtilerinin sona ermesidir (Üner, 1972, s. 33). Ölümün sebep ve sonuçlarını açıklayan tanımlar, bilim dallarına göre değişse bile; sonuç kaçınılmaz bir olgudur (Erdener, 1967, s. 147).

Ölüm hadisesinin, sadece istatistiksel tanımının verilmesi yeterli olmayıp bunun yanında kuramsal bir tanımla da gerekir. Çünkü doğumlardaki ölü doğum olayı ile ölüm olayının karıştırılabilme olasılığı bulunmaktadır. Örnek verecek olursak canlı olarak dünyaya gelip 24 saat içinde ölen çocuklar, bir kısım ülkede canlı doğum yapmış gibi gösterilmez ve doğum olarak istatistiklere geçer. Bu karışıklığın önlenmesi için Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu olayından "Hayata canlı olarak kavuştuktan sonra bir kimsenin her hangi bir zamanda hayattan tamamıyla ayrılması hali" olarak ölüm olayını tanımlamıştır (Murat, 2006, s. 313).

Ölüm olayları, doğum ve göçle birlikte nüfusun yapısına ve sayısal büyüklüğüne etki eden faktörlerden birisidir. Bu yüzden ölüm olayları demografik bakımdan önemlidir. Nasıl ki nüfusu, doğumlar ve iç göç arttırıyorsa; ölümler de nüfusu azaltmaktadır. Ölümler ayrıca, ülkelerin bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmesini gösteren göstergelerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Murat, 2006, s. 166-167). Yani bir ülke, bölge ya da şehrin nüfusunun doğal olarak değişmesi, doğumlarla ölümler arasındaki farktır (George, 1976, s. 81). Dünya tarihinde doğum oranı genellikle sabitken yıllar içinde ölüm olaylarının azaldığı izlenmektedir (Sabri, 1977, s. 127). Ölüm olayları azalıp doğum olayları sabit kaldığından dolayı Dünya nüfusunun artmasından ölüm olaylarının azalması sorumlu tutulmaktadır (Tümay ve Ökte, 1964, s. 12).

Ölümlülük ise bebek-çocuk ve yetişkin ölümlerinin bir birleşimidir. (DPT, 2001, s. 28). Bebek ve çocuk ölüm oranlarındaki azalma ve insan ömrünün uzaması ölüm oranlarında azalma meydana getirmektedir. Bu azalma yaşlı nüfus payının artmasına sebep olmaktadır. Ölüm oranlarındaki bu azalma, doğumda beklenen yaşam süresinin artmasıyla yakından ilişkilidir (Birhan, 2006, s. 10). Şöyle ki tıpta yaşanan gelişmeler, geçmişe nazaran birçok hastalığın tedavisinin bulunması, erken teşhis ölüm oranlarının azalmasına etkili olmuştur (Murat ve Bacak, 2010, s. 173).

Doğum oranlarının artmasında veya azalmasında nasıl bazı etmenler etkili ise, ölüm olaylarında da tıp ve diğer faktörlerden farklı etmenler vardır. Bu etmenleri devamlı ve geçici faktörler başlığı altında toplayabiliriz (Başol, 1995a, s. 69);

Devamlı faktörler; yaş, ırk, cinsiyet, medeni hal, meslekler, mevsimler, kırsal ve kentsel yaşam, ekonomik ve sosyal durum ve çevre (Başol, 1995a, s. 69),

Geçici faktörler içinde ise; kıtlık, savaş, su baskını, AIDS gibi hastalıklar, çığ düşmesi, deprem, salgın hastalıklar, kuraklık ve açlık ölüm oranlarının arttıran faktörler olarak sıralanabilir (Başol, 1995a, s. 69).

Bunun yanı sıra ölüm oranlarını azaltan etmenler de mevcuttur. Bu etmenler; Sosyal, ekonomik ve kültürel yapıda görülen iyileşme, insanların gelirlerindeki artış, sağlık ve tıp sisteminde görülen gelişmeler, şehirleşme, tarımsal üretimdeki artış ve yeterli beslenme gibi faktörler olarak sıralanabilir (Başol, 1995a, s. 69).

Doğum olayının gerçekleşmesinden itibaren tüm yaş sınıflandırmalarının hemen hemen hepsinde erkeklerdeki ölüm oranları, kadın ölüm oranlarına göre daha yüksek seyretmektedir. Doğum zamanından kadın-erkek cinsiyet oranını hesaplandığında erkeklerde %6 civarı fazlalık olduğu görülmektedir. İleri yaşlarda erkek ölüm oranlarının daha fazla olması, doğumdan itibaren fazla olan erkek nüfus oranını 25-40 yaş civarlarında dengelemektedir. Bu yaşa kadar fazla olan erkek nüfus oranı, kadınlarda ortalama yaşam süresinin fazla olması sebebiyle yıllar içinde kadın oranı erkek oranından daha fazla olmaya başlamaktadır. Sonuç olarak doğum ve genç nüfus oranı incelendiğinde erkek nüfus oranı fazla görünmekte iken, ilerleyen yıllarda cinsiyet oranı kadınlar lehinde değişmektedir. Yani, toplam nüfus gençleştikçe cinsiyet oranının yükseleceği, yaşlandıkça bu oranın düşeceğini ileri sürmek mümkündür (Murat, 2006, s. 121).

Ölümler yaş gruplarına göre de farklılık gösterebilmektedir. Yeni doğan çocuklarda ölüm oranı yüksek iken, bu oran 10-14 yaş grupları arasında azalmaktadır. Bu yaştan sonra yavaş olan ölüm oranları, yaşlı nüfus grubuna geçildiği sırada hızlı bir artış göstermektedir (Murat, 2006, s. 316).

İnsanlık tarihinin ilk zamanlarında beri dünya nüfusu çok ağır bir şekilde artmaktaydı. Bunun temel sebebi ise ölüm olaylarını çok yüksek bir seviyede seyretmesiydi (George, 1976, s. 82). Bu yüksek ölüm olayları XX. Yüzyılın ortasına kadar da dünyanın öteki ülkelerinde salgınların sıklığı, hastalığın cinsine göre belirli bir yaş sınıfını ötekilerden çok daha fazla etkileyen (sözgelimi tifüsten ölüm yüzdesi, ergen kişilerde, çocuklar ve yaşlılardan çok daha fazladır) ölümlere yol açıyordu (George, 1976, s. 82). XX. YY'dan sonra insanların olgunlaşması, savaşların azalması, tıptaki gelişmeler ve hastalıklara çare bulunması ölüm oranlarını düşürmeye başlamıştır.

Devletlerin yaptığı destekler sayesinde doğum oranı sabit kalmasına rağmen, nüfus ölüm oranlarının azaltılmasıyla arttırılmıştır (Erdener, 1967, s. 109). Dünyada son yarım yüzyılda görülen en büyük nüfus olgusu olarak sayılabilen, genel ölüm oranının düşmesinde çocuk ölümlerinin azaltılması da önemli bir etken olmuştur (George, 1976, s. 53).

Ölüm oranında zaman zaman görülen ani ve sert yükselişler, bugüne kadar sanayileşen toplumların hepsinde hemen hemen tamamen ortadan kalkmıştır. Bu değişimin sebepleri çoktur. Bitkiler ve hayvanlar hakkında elde edilen yeni bilgiler, ulaştırmada kaydedilen olağanüstü gelişmeler, hijyen alanındaki ilerlemeler de sayılabilir (Cipolla, 1980, s. 83). Bu gelişmeler gösteriyor ki şu anki ölüm oranı, insanlık tarihinin en düşük oranıdır (Peker, 2008, s. 32).

Günümüzde ölüm oranları düşük seyrettiğini belirmiştik. Buna rağmen bu oranlar ülkeden ülkeye bölgeden bölgeye farklılık gösterebilmektedir (Gürtan, 1969, s. 241). Bölgeden bölgeye farklılık gösterebildiği gibi şehirler ve kırsal alanlarda da ölüm oranları farklıdır. Fakat köyde mi yoksa şehirde mi ölüm oranlarının daha fazla olduğu hakkında kesin bir bilgi verilmesi mümkün olmamaktadır. Bunun nedeni ise köylerin ve kentlerin sosyo-ekonomik yapısının ülkeler arasında çok farklı şekilde seyretmesinden kaynaklanmaktadır (Murat ve Bacak, 2010, s. 172).

Ülkeler az gelişmiş ülke statüsünden gelişmiş ülke statüsüne geçtikleri zaman demografik özellikleri de değişmektedir. Az gelişmiş ülkelerde ölüm oranı yüksek olduğu gibi doğum oranı da yüksektir. Bu ülkelerde ölüm oranlarının yüksek olması düşük standartlı beslenme imkânları ile sağlık hizmetlerinin dolayısı ile koruyucu tedavi hekimliğinin ilkel olmasından ileri gelmektedir (Yörükoğlu, 1971, s. 12-13). Az gelişmişlik seviyesinden gelişmişlik seviyesine yükselirken doğum ve ölüm düzeyleri düşüşe geçmektedir (Murat, 2006, s. 267). Bu ülkelerde ölüm oranlarının azalmasının en büyük etkileri geçiş zamanında sağlıkta görülen iyileşmeler ve insanların yaşam tarzında meydana gelen değişiklikler olarak tanımlanabilir (George, 1976, s. 83).

Ölüm düzeyini incelerken sosyo-ekonomik durum hakkında da bilgi edinebiliriz. Şöyle ki yaşa göre ölüm oranları sosyo-ekonomik açıdan yukarı sınıflandırmada düşük olduğu halde, aşağı sınıflara doğru inildikçe yükselmektedir. Yani ölüm oranı ile sosyo-ekonomik durum genelde ters orantılıdır (Murat ve Bacak, 2010, s. 172).

Bir diğ er görü Ő e göre ölüm oranlarındaki azalmanın yaşam standartlarında bir artışa ve bu artışta doğ um oranlarının azalmasına etki edecektir. Diğ er yandan ölüm oranlarının azalması ekonomik üretkenliğ i arttırarak doğ urganlıkta azalmaya katkıda bulunulacağ i düşünölmektedir (Kandır, 2013, s. 68).

Yapılan bu açıklamalardan sonra öncelikle Siirt ilinin ölüm sayısını Türkiye ile karşılaştıralım.

Tablo 3.12: Yıllar İtibari İle Ölümler

Yıl	2001	2002	2003	2004	2005
Türkiye	175.130	175.430	184.330	187.080	1975.20
Siirt	233	170	160	104	117
Yıl	2006	2007	2008	2009	2010
Türkiye	210.140	212.730	215.560	369.700	366.470
Siirt	133	151	141	1099	1170
Yıl	2011	2012	2013	2014	2015*
Türkiye	376.160	376.330	372.680	390.121	388.381
Siirt	1185	1059	1025	1093	1013

Kaynak: TÜİK (2015ü).

*2015 yılı son 4 yılın artış hızı hesaplanarak tahmini olarak verilmiştir.

Tablo 3.12'de 2001 yılından itibaren yıllara göre Siirt ili ve Türkiye'de meydana gelen ölüm sayıları verilmiştir. Tablo 3.12'yi incelendiğ inde Siirt ili ile Türkiye'deki ölüm sayısının paralellik gösterdiğ ini görmekteyiz. Siirt ilinde en az ölüm sayısı 2004 yılında 104 kişi iken, en yüksek ölüm sayısı ise 2011 yılında 1093 kişiyle gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise en az ölüm 175.130 ile 2001 yılında, en yüksek ölüm sayısı ise 2014 yılında 390.121 ile gerçekleşmiştir.

Tabloda dikkat çeken bir husus 2009 yılında hem Türkiye genelinde hem de Siirt ilinde hızlı bir artışa geçen ölüm sayıları bu tarihten sonra aşırı dalgalanmalar olmadan hızını arttırmış veya azaltmıştır. Fakat sadece ölüm sayılarına bakarak Siirt ili Türkiye'deki ölümler hakkında bir çıkarımda bulunamayız. Bu yüzden ilçelere göre ölümlerden sonra aşağıda yüzdesel olarak vereceğ imiz ölüm olayları daha sağlıklı çıkarımlar yapmamızı sağlayacaktır.

Tablo 3.13'te cinsiyete göre ölüm sayıları incelendiğ inde sürekli erkek ölüm sayısının kadın ölüm sayısında fazla olduğu görölmektedir. Bu da dünya ve Türkiye genelinde olduğu gibi kadınların ortalama ömür süresinin erkeklerden fazla olduğ undan kaynaklanmaktadır.

Türkiye ve Siirt ilinin cinsiyete ve ilçeler göre ölüm sayıları ise;

Tablo 3.13: İlçelere Göre Ölümler

	2009			2010			2011		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	369.703	203.653	166.050	366.471	200.445	166.026	376.162	206.505	169.657
Siirt	1.099	568	531	1.170	585	585	1.185	600	585
Merkez	119	57	62	112	60	52	98	59	39
Aydınlı	87	41	46	115	39	76	162	57	105
Baykan	201	109	92	209	108	101	201	102	99
Eruh	131	64	67	142	79	63	163	85	78
Kurtalan	434	229	205	468	244	224	473	240	233
Pervari	115	62	53	103	47	56	73	47	26
Şirvan	12	6	6	21	8	13	15	10	5
	2012			2013			2014		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	376.338	207.572	168.766	372.686	205.297	167.389	390121	213231	176890
Siirt	1.059	578	481	1.025	557	468	1093	605	488
Merkez	90	47	43	95	52	43	105	52	53
Aydınlı	91	56	35	81	53	28	65	34	31
Baykan	190	107	83	200	116	84	213	122	91
Eruh	140	74	66	143	72	71	126	67	59
Kurtalan	437	232	205	401	208	193	476	273	203
Pervari	94	52	42	84	45	39	91	49	42
Şirvan	17	10	7	21	11	10	17	8	9

Kaynak: TÜİK (2015v).

Araştırma yapılan tarihler arasında Siirt ilinde en fazla ölüm Kurtalan ilçesinde yaşanmaktadır. 2009 yılında Siirt ilinde 1099 ölüm olayı yaşanmışken, bunun 434'ü yani yaklaşık % 41'i, 2014 yılında ise 1093 ölüm olayının % 43,5 Kurtalan ilçesinde yaşanmaktadır. Kurtalan ilçesinden sonra en fazla ölüm olayı İl merkezinde yaşanmıştır. İl merkezinde 2009 yılında toplam ölümlerin % 10,8'i, 2014 yılında ise % 9,6'sına sahip olmuştur. En az ölüm vakasının geçtiği ilçe ise Şirvan'dır. Şirvan ilçesi 2009 yılında toplam ölümlerin % 1,09'una, 2014 yılında ise 1,55'ine sahip olmuştur.

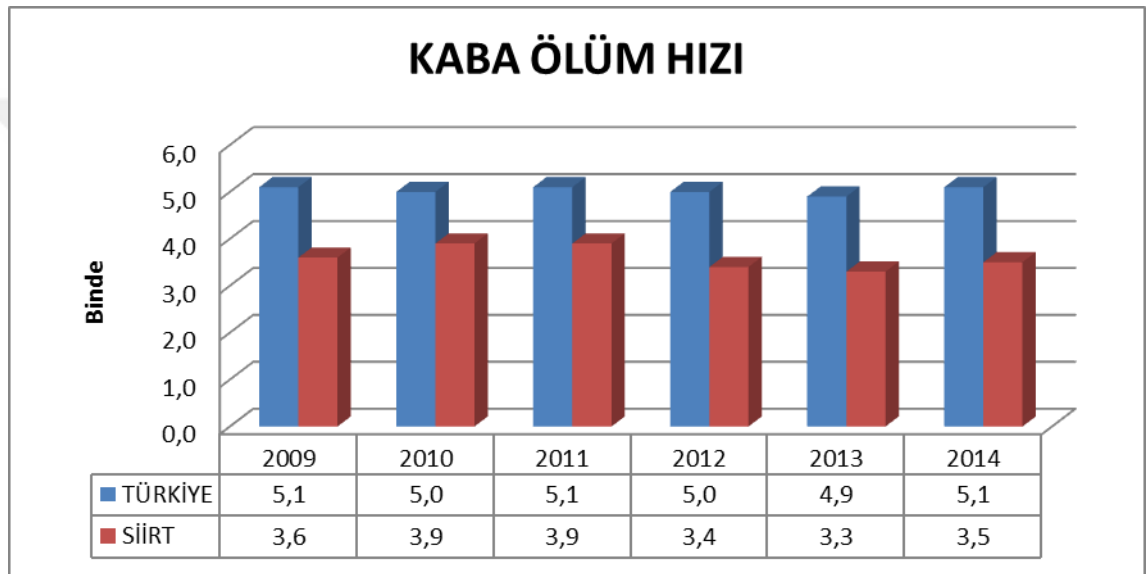
İlçelerin ölüm oranlarını incelediğimiz zaman nüfusla paralellik göstermediğini görmekteyiz. 2014 yılını baz alırsak Kurtalan ilçesi nüfusun % 18,2'sine sahip iken ölüm olaylarının % 43,5'ine, İl merkezi nüfusun % 47,9'unu barındırmasına rağmen ölüm olaylarının % 9,6'sı merkezde meydana gelmiştir. Şirvan ilçesi ise nüfusun % 7,5'ine sahip iken %1,09 ile en az ölüm oranına sahip olan ilçe olarak görülmektedir.

Ölüm olayları, doğum ve evlilik oranları gibi nüfusla paralel bir şekilde artış göstermediğini görmekteyiz. En az nüfusa sahip Tillo ilçesi en az ölümün yaşandığı, en yüksek nüfusa sahip il merkezi ise en fazla ölüm olayının yaşandığı bölge olarak görülmemektedir. Bu durumun yaşanmasında yaş yapısından, sağlık hizmetlerine,

beslenme alışkanlıklarından, ekonomik faktörlere kadar pek çok etmenin etkisi bulunmaktadır.

Daha öncede belirttiğimiz gibi sadece ölüm sayıları verilerek bölge hakkında genel bir yargıya varmak ve karşılaştırma yapmak zordur. Bu yüzden kaba ölüm oranları ve ardından ölüm nedenleri vererek kıyaslama yapmak ve çıkan sonuçlara göre değerlendirme yapılması daha gerçekçi sonuçlara ulaşmamızı sağlayacaktır. Bu yüzden öncelikle kaba ölüm oranlarını inceleyeceğiz.

Grafik 3.12: Kaba Ölüm Hızı

Kaynak: TÜİK (2015r).

Kaba ölüm hızı bir yıl içinden meydana gelen ölümlerin nüfusa bölünmesiyle bulunur. 1000 nüfusa düşen ölüm sayısı olarak ta hesaplanır.

Grafik 3.12 2009-2014 yılları arasında Siirt ili ve Türkiye'nin kaba ölüm oranları verilmiştir. Tablo'daki veriler TÜİK'ten alınmakla beraber Tablo 2.1 ve 3.12'yi kullanarak kaba ölüm oranlarına da hesaplayabiliriz.

Grafiği incelediğimiz zaman kaba ölüm oranlarının yıllar içinde dengesiz bir seyir izlediğini görmekteyiz. Araştırma yapılan tarihler arasında, Türkiye'de 2009-2011 ve 2014 yıllarında %₀ 5,1 ile en yüksek kaba ölüm oranının yaşandığı, 2013 yılında %₀ 4,9 ile en düşük kaba ölüm oranının yaşandığı yıl olarak geçmektedir. Siirt ili ise 2010 ve 2011 yıllarında %₀ 3,9 ile en yüksek, 2009 yılında %₀ 3,6 en düşük kaba ölüm oranının yaşandığı yıl olarak görülmektedir. Bu oranları incelediğimiz zaman yıllar içinde kaba

ölüm oranlarında oransal olarak %0,2 ila %0,3 arasında çok düşük farklar olduğunu görmekteyiz.

Ölüm oranları gelişmişlik ile ters orantılıdır. Yani ölüm oranlarının yüksek olduğu bölgede gelişmişlik oranı göreceli olarak daha az, ölüm oranlarının düşük olduğu bölgeler göreceli olarak daha fazla gelişmiş bölgelerdir. Sadece kaba ölüm hızlarını incelediğimiz zaman Siirt ilinin göreceli olarak Türkiye ortalamasından daha fazla gelişmiş olduğunu söyleyebiliriz. Fakat diğer kıyaslamalarda Siirt ili genel olarak Türkiye ortalamasının altında seyretmektedir. Bu durumun sadece Siirt iline mi özgü olduğunu yoksa diğer bölgelerde de böyle olup olmadığını görmek için kaba ölüm oranının en az olduğu 10 bölgeyi inceleyelim.

Tablo 3.14: Kaba Ölüm Oranı En Az Olan İller

	2011		2012		2013		2014	
81	Batman	3,1	Şırnak	2,9	Şırnak	2,8	Şırnak	2,8
80	Şırnak	3,2	Batman	3,1	Hakkâri	2,8	Hakkâri	2,8
79	Mardin	3,3	Hakkâri	3,1	Batman	3,0	Batman	3,0
78	Hakkâri	3,5	Mardin	3,2	Mardin	3,1	Şanlıurfa	3,2
77	Diyarbakır	3,5	Bitlis	3,3	Diyarbakır	3,3	Van	3,2
76	Bitlis	3,5	Van	3,3	Siirt	3,3	Mardin	3,3
75	Şanlıurfa	3,7	Diyarbakır	3,4	Şanlıurfa	3,3	Diyarbakır	3,3
74	Gaziantep	3,8	Siirt	3,4	Muş	3,3	Muş	3,3
73	Siirt	3,9	Şanlıurfa	3,5	Van	3,4	Bitlis	3,3
72	Van	4,0	Gaziantep	3,7	Bitlis	3,5	Siirt	3,5

Kaynak: TÜİK (2015s).

Kaba ölüm oranının en az olduğu 10 şehrin tamamı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindedir. Bu illeri incelediğimiz zaman sosyo-gelişmişlik sıralamasında da bu şehirlerin göreceli olarak Türkiye'nin en az gelişmiş bölgeleri olarak göze çarpmaktadır. Peki, bu şehirler ülkenin en az gelişmiş yerleri olmasına rağmen nasıl oluyor da kaba ölüm hızları bu kadar düşüktür. Tabi ki buraların refah seviyesi ve sağlık hizmetlerinin diğer bölgelerden daha iyi olmasından kaynaklanmaz. Bunun temel sebebi yaş yapısıdır. Yaş yapısı konusunu incelediğimiz zaman Siirt ilindeki yaşlı nüfus oranı % 4 iken bu oran Türkiye'de % 8 olduğunu görmüştük. Yani kaba ölüm oranının Siirt ve diğer az gelişmiş şehirlerde düşük çıkmasının temel sebebi ölüm olayının en fazla gerçekleştiği 65+ yaşın yani yaşlı nüfusun az olmasında kaynaklanmaktadır.

3.4.1. Siirt İli Ölüm Nedenleri

Siirt ölüm nedenleri de incelersek ölüm oranlarının düşürülmesi adına daha fazla veri ve bilgiye sahip olabilir. Çıkan sonuçlara göre de ilgili kurumlara bilgi verilmesi açısından önemi vardır.

2009 yılından itibaren uygulanan yeni sisteme göre, tüm il ve ilçe merkezleri ile aile hekimi olan tüm yerleşim yerlerinden derlenerek Uluslararası Hastalık Sınıflaması (UHS-10)'a göre sınıflanan ölüm nedeni istatistiklerinin veri tabanlarından çalışma yapıldığından dolayı ölüm nedenleri 2008 yılı verileri kullanılarak yapılacaktır. 2008 yılına göre en fazla ölüm nedenlerinin ilk 5 sırasında (TÜİK, 2009):

- Kalp hastalığının diğer şekilleri,
- Perinatal mortalitenin diğer sebepleri. (Doğumdan hemen önce, doğum sırasında veya hemen doğumdan sonra meydana gelen ölüm oranı ve diğer sebepler),
- Bütün diğer hastalıklar,
- Semptomlar ve iyi tanımlanmayan haller,
- Doğuştan gelme anomaliler yer almaktadır.

Siirt ili ölüm sebeplerini incelendiğinde en fazla 5 ölüm nedeni arasında yer alan ölümlerin arasında intihar, kaza veya doğal ölüm gibi nedenler bulunmaktadır. Bu nedenlerin hepsi sağlık şartlarıyla alakalı olduğundan dolayı, ölüm olaylarını azaltmak için;

- Siirt ilinde sağlık yatırımlarına ağırlık verilmesi,
- Sağlık personeli sayısından artış sağlanması,
- Sağlık hizmetlerin yaygınlaştırılması,
- Halkın ilkyardım ve sağlık konusunda bilinçlendirilmesi,
- Gelirdeki artış ve ekonomik durumdaki artış ölüm hızında azalma meydana getireceğinden istihdam ve gelir seviyesinin yükseltilmesi gerekir.

3.4.2. Bebek Ölüm Hızı

Canlı doğan bebeklerin birinci yaş gününe ulaşmadan ölmeleri (Üner, 1972, s. 35) ve birinci yaş gününe henüz ulaşmamış bebekler arasında, bir takvim yılında kaydedilen ölümlerin, o takvim yılındaki canlı doğumlara oranlanması (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 18-19) bebek ölüm hızı olarak tanımlanmaktadır. Ölüm hızlarının en yüksek olduğu yaşlar doğumu izleyen ilk yıl hatta ilk ay yani bebek ölümleri ve ileri yaşlardır (Başar, 2013, s. 96).

Günümüzde ülkelerin, bölgelerin, şehirlerin gelişmişlik karşılaştırılması yapılırken en az ekonomik göstergeler kadar önemli olan iki gösterge daha mevcuttur. Bunlar bebek ve anne ölüm hızıdır (Murat ve Bacak, 2010, s. 188). Bu durumda bebek ölüm oranları, bir ülkenin hem gelişmişlik hem de sağlık düzeyinin bir göstergesi olmaktadır (Başar, 2013, s. 123).

Bebek ölüm oranı incelendiği takdirde, bölgedeki sağlık hizmetlerinin yaygınlığı, eğitim ve kültür düzeyinin yüksekliği, ekonomik olanakların artması gibi çeşitli sosyo-ekonomik unsurlar hakkında bilgi edinilebilir. Bebek ölüm oranı değişkeni, sosyo-ekonomik gelişmeyle birlikte düştüğü için, gelişmeyle zıt yönde bir bağlantı yapısına sahip olabilmektedir (DPT, 2003, s. 26).

Bebek ölüm hızında yapılacak çalışmalar ve bunlara ilişkin bilgilerin sosyo-ekonomik ve demografik özelliklere göre ortaya konulması risk altındaki sosyal grupların tespit edilmesine de yardımcı olmaktadır. Çocuk ve bebek ölüm hızları sosyo-gelişmişlik sıralaması ve sağlık durumunun özel göstergeleri olarak sunulmaktadır. Çocukluk dönemindeki ölüm oranları ve örüntüsünün tespiti, sağlık programlarına yardımcı olmakta ve çocuğun hayatta kalması için gösterilen çabaların geliştirilmesine önemli katkılar sunmaktadır. Buna ilaveten çocukluk döneminde ki ölüm oranları nüfus projeksiyonlarında da kullanılmaktadır (HÜNEE, 2008a, s. 131).

Bebek ölüm hızı bir ülkenin veya yaşanan bölgenin sağlık hizmeti ile de sıkı ilişki içinde olan bir göstergedir. Hem bebek ölüm hızının yüksek olduğu, hem de bölgeler arası farklılıkların büyük olduğu ülkelerde yöneticiler, kadınları eğitmek, sağlık ve yaşam şartlarını düzenlemek, sağlık hizmetini yaygınlaştırarak etkin hale getirmek için gerekli planlama ve çalışmaları yapabilirler. Yapılan iyileşme ile ters ilişkili olarak

bebek ölüm hızının ne kadar düştüğü ve bölgesel farklılaşmaların ne derecede azaldığı yönetici tarafından gözlenebilir (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 21)

Az gelişmiş ülkeler, gelişmiş ülkeler seviyesine geçiş aşamasında, ülkenin gelişmesine bağlı olarak eğitim seviyesinin yükselmesi, sağlık hizmetlerinin ülke geneline yaygınlaşması, doğum kontrol araçlarının kullanımı ve özellikle ülkenin az gelişmiş bölgesi olarak sayısal kırsal alanlarda çocuk ölüm oranlarında ki azalma, gelir dağılımında iyileşmeler ve gelişmeye bağlı olarak beslenme sorunlarının artması çocuk ölüm oranlarını azaltmaktadır (Kocaman, 2002, s. 58). Bu oranda azalma ve doğuştan beklenen yaşam süresinin artması sonucunda yaşlı nüfusun genel nüfusu içindeki payı artacaktır. Yaşlı nüfus oranının artması genç nüfus bağımlılık oranını arttıracak ve üretken nüfusun payı azalacaktır (Kalkınma Bakanlığı, 2013b, s. 49)

Bebek ve çocuk ölüm oranlarının azaltılması sayesinde yüksek doğurganlık ihtiyacı olmayacak ve ülkenin beklenen yaşam süresi arttıran sonuçlar doğurabilmektedir (Bozkurt, 2011, s. 120). Bu sayede memlekete bir birey daha eklenecek ve işgücü hacmi artacaktır. Nüfusun gelişiminde doğum sayısı kadar ölüm yüzdesinin de önemli bir yeri vardır. Burada çocuk ölümü daha üstün bir değer taşır (Tümay ve Ökte, 1964, s. 2).

Türkiye'nin gelişmesine bağlı olarak ülkenin demografik yapısı da aynı hızla gelişmektedir. Cumhuriyetin kurulduğunda 14 milyondan az olan ülke nüfusu bugün 75 milyonu aşmış bulunmaktadır. Türkiye 1950 yılların başlarına kadar nüfusun yaklaşık dörtte üçü kırsalda ikamet etmekteyken, zaman içerisinde bu olay tersine dönmüş ve nüfusun dörtte üçü kentsel alanlarda yaşamaya başlamıştır. 1960 yılının ortalarına doğru kadın başına 6-7 civarı doğum olayı gerçekleşirken, bugün ancak nüfusun kendini yenileyebileceği düzey olan 2 doğuma kadar düşmeye başlamıştır. 1940'lı yıllarda bebek ölüm hızı 1000 bebekten 274 bebek iken, bu rakam 100 bebek civarına kadar düşmüştür. Ülkenin gelişmesine bağlı olarak düşmeye başlayan bebek ölüm hızları 2007 yılında bin bebekten 17 bebeğe düşmüş ve ülkenin gelişmesine bağlı olarak düşmeye devam etmektedir (Koç vd., 2008, s. 48).

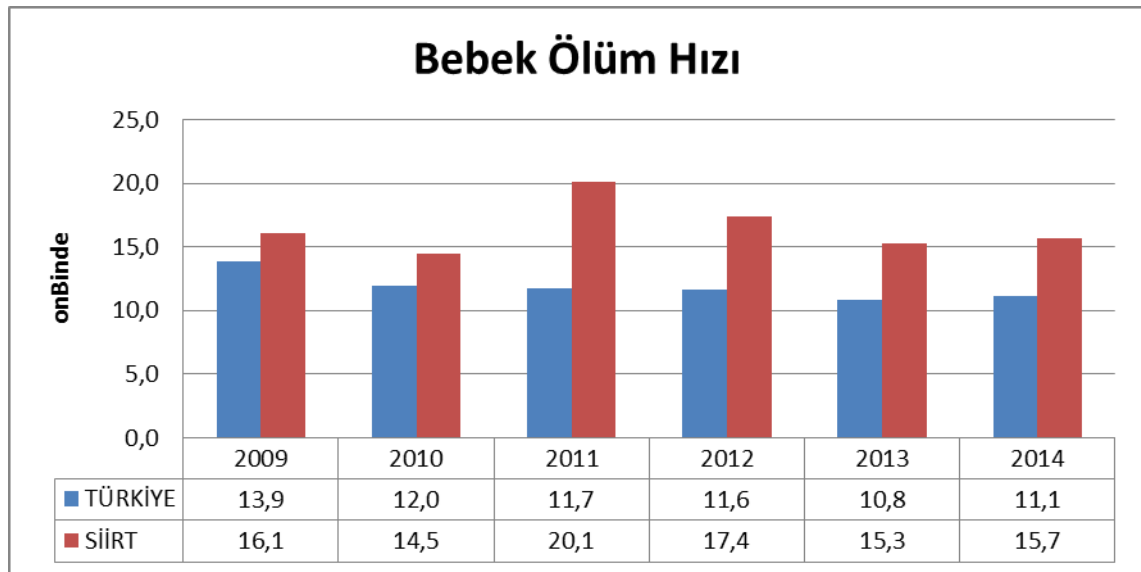
Türkiye'de ölüm istatistikleri, özellikle de yetişkin ölümleri ile ilgili önemli bilgi eksikliği bulunmaktadır. Ancak, doğurganlık araştırmalarından hesaplanan bebek ölüm hızları için daha uzun döneme ilişkin bilgiler mevcuttur. (DPT, 2001, s. 28). 2011 yılından itibaren bebek ölüm hızının en fazla olduğu iller aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.15: Bebek Ölüm Oranı En Fazla Olan İller

	2011		2012		2013		2014	
81	Ağrı	22,1	Malatya	19,5	Kilis	24,8	Kilis	25,7
80	Siirt	20,1	Bingöl	17,7	Batman	17,3	Şanlıurfa	17,9
79	Tokat	17,6	Ağrı	17,6	Van	17,3	Gaziantep	17,7
78	Gaziantep	17,1	Siirt	17,4	Gaziantep	17,1	Şırnak	17,5
77	Şanlıurfa	17,0	Şırnak	16,7	Ağrı	16,5	Van	16,8
76	Şırnak	16,7	Ardahan	16,6	Erzurum	15,6	Mardin	16,2
75	Hakkâri	15,9	Kilis	16,3	Şanlıurfa	15,5	Hakkâri	16,1
74	Bingöl	15,6	Gaziantep	16,1	Elazığ	15,5	Siirt	15,7
73	Muş	15,6	Şanlıurfa	15,8	Bingöl	15,3	Batman	15,6
72	Karaman	15,5	Isparta	15,3	Siirt	15,3	Amasya	15,4
71	Osmaniye	15,2	Mardin	15,2	Bitlis	15,1	Bingöl	14,5
70	Kars	15,0	Düzce	15,0	Hakkâri	15,1	Kırıkkale	14,5
69	Artvin	15,0	Diyarbakır	14,9	Şırnak	14,8	Ağrı	14,4
68	Mardin	14,9	Uşak	14,9	Mardin	14,6	Bitlis	14,1
67	Malatya	14,7	Batman	14,8	Kars	14,5	Diyarbakır	14,0
66	Kilis	14,7	Afyonkarahisar	14,5	Diyarbakır	14,2	Burdur	13,8
65	Konya	14,6	Adıyaman	14,3	Malatya	14,0	İğdır	13,6
64	Adıyaman	14,5	Elazığ	14,2	Adana	13,9	Adana	13,2

Kaynak: TÜİK (2015).

Yıllara ve şehirlere göre bebek ölüm hızı incelediğimizde Siirt ilin de bebek ölüm hızının dalgalı bir seyir izlediğini görüyoruz. 2009 yılında bebek ölüm hızı sıralamasında 64. olan Siirt ili 2010'da 67.'liğe gerilemiştir. 2011 yılında ise Türkiye'de en hızlı bebek ölüm hızı Ağrı'dan sonra gelen il Siirt'tir. 2012 yılında 81 il içinden 78. olan Siirt ili, 2013 yılında 72, 2014 yılında 74. olmuştur. Bebek ölüm hızı sıralamasını incelediğimiz zaman Siirt ili, aynı sosyo-gelişmişlik endeks sıralamasında olduğu gibi son sıralarda yer almaktadır.

Grafik 3.13: Bebek Ölüm Hızı

Kaynak: TÜİK (2015), 2009-2014

Bebek ölüm hızındaki bu yüksek hızın nedenlerini ve nasıl azaltılabileceğini “Sağlık Hizmetleri” Türkiye ile Siirt karşılaştırdıktan sonra verilecektir.

Bebek ölüm hızı bölgenin sağlık kurumları, nitelikli sağlık personeli, ekonomik durumu, eğitim durumu, gelişmişlik seviyesi vb. birçok konu hakkında bilgi edinmemize yardımcı olacaktır. Aynı zamanda bebek ölüm hızı gelişmişlik seviyesi ile ters orantılıdır. Şöyle ki bebek ölüm hızları yüksek olan bölgeler az gelişmiş, bebek ölüm hızı düşük olan bölgeler daha gelişmiştir.

Siirt ilinde bebek ölüm hızını incelediğimiz zaman, kaba ölüm hızının tam tersi bir durum karşımıza çıkmaktadır. Kaba ölüm hızında Türkiye ortalamasının altında olan il, bebek ölüm hızı incelendiğinde Türkiye ortalamasının üstünde bir seyir göstermektedir. 2009 yılında Türkiye’de binde 13,9 olan kaba bebek ölüm hızı, Siirt ilinde binde 16,1 olmaktadır. 2014 yılında Türkiye’de her 10 bin bebekten 111’i ölmekteyken bu sayı Siirt ilinde 157’ye çıkmaktadır. 2009 yılından 2014 yılına kadar bir yıl hariç Türkiye’de sürekli azalma eğilimi gösteren bebek ölüm oranı Siirt ilinde aynı seviyede olmamış ve dalgalı bir seyir göstermiştir. Bu durum bize Türkiye’de sağlık hizmetleri geliştiğini ve yaygınlaştığını gösterirken aynı durumun Siirt ili için geçerli olmadığını göstermektedir. Bunların nedenleri ise;

- Sağlık hizmetlerinin özellikle kırsal kesimde az olması,
- Kadınların eğitim seviyesinin düşük olması,
- Gelir seviyesinin az olmasında dolayı doğum olayı olmadan önce bebeğe ve anneye yeterince ilgi gösterilmemesi,
- Özellikle kırsal kesimde yaygın olan akraba evliliği,
- Köylere ulaşımın zor olduğu dönemlerde meydana gelen olaylara anından müdahale edilememesi,

Peki, Siirt ilinde bebek ölüm hızının azaltmak için neler yapılabilir;

- Öncelikle sağlık personeli ve sağlık alanındaki eksikliklerin giderilmesi ve sağlık hizmetinin en ücra köşelere kadar gitmesi gerekmektedir. (Sağlık personeli ve yatak sayısındaki eksiklikler Bölüm 3.5’te sayısal olarak verilmiştir),

- Kadınların eğitim seviyesi ve kültür düzeyine arttırmaya yönelik kursların arttırılmasına ağırlık verilmesi,
- Kırsal kesime olan ulaşım imkânlarının arttırılması,
- Doğum öncesi ve sonrasında yapılacaklar hakkında anne ve babaya beraber bilgilendirmeler yapılması gerekmektedir.

Bu gelişmelerle birlikte sağlık kurumları hakkında sayısal bilgileri alıp, eksikleri belirlemek ölüm olaylarında ki sebepleri azaltmaya ve ihtiyaç duyulan personel sayısının belirlenmesine yardımcı olacaktır. Bu yüzden Siirt ili ilgili verilerin incelenmesi yardımcı olacaktır.

3.5. SAĞLIK HİZMETLERİ

Bireylerin, toplumun beden ve ruh sağlığının güvence altına alınması, hasta kişilere tedavi imkânları sağlanması, tüm tıbbi müdahaleler uygulandıktan sonra bile tam olarak sağlığına kavuşamayan veya engelli vatandaşların tek başına yaşamlarını idame etmelerini sağlamak amacıyla rehabilitasyon merkezlerinin yapılması ve toplum sağlık hizmetlerinden yararlanabilme imkânlarını arttırmak için yapılan çalışmaların hepsine birden “Sağlık Hizmetleri Sunumu” denilmektedir (Kafalı ve Sekmen, 2010, s. 22).

Kişi başına düşen milli gelirin ülke genelinde eşit bir şekilde dağıtılması, gelişmişlik düzeyi, işsizlik oranının azaltılması, mevcut altyapı durumunu geliştirilmesi, beslenme ve eğitim seviyesinin arttırılması gibi sosyal ve ekonomik göstergelerin hep beraber değerlendirilmesi ile açıklanmaya çalışılan kalkınma kavramı, eğitim ve sağlık göstergeleri ile kullanılmaya başlanılmıştır. Dolayısı ile diğer veriler ile birlikte, yapılan sağlık harcamalarının topluma ne denli yansıdığı, kişi başına düşen doktor sayısı, mevcut durumda kullanılmaya hazır yatak sayısı, kişi başı ilaç tüketimi, sağlık hizmetlerindeki kalite ve sağlık hizmetlerine ulaşma durumu, bebek ölüm oranı ve doğuşta beklenen yaşam süresi gibi temel sağlık göstergeleri, toplumun gelişmişlik düzeyinin anlamamızı sağlayan faktörlerden biri olarak değerlendirilmektedir (Eşiyok ve Sekmen, 2012, s. 28).

Bütün diğer sektörlerde olduğu gibi, sağlık sektöründe de ülke geneline yayılan sağlık hizmetlerinin temel koşulu, sektörün ihtiyaç duyduğu kalifiye personelin sağlanması ve sağlık hizmetlerin daha da iyileştirilerek sürdürülmesidir. Sağlık

sektörünün hem emek hem de teknoloji yoğun bir sektör olması, bu sektörde çalışacak personelin hem sayıca yeterli seviyede tutulması hem de uzmanlaşmış olmaları ve bu personelin ülkenin geneline dengeli bir şekilde dağıtılması gerekmektedir. Sağlık sektöründe kaydedilecek ilerlemeler, hem yaşam standartlarını hem de gelişmişlik seviyesinin en önemli göstergelerinden birini oluşturacaktır (Kafalı ve Sekmen, 2010, s. 24).

Bir bölgenin sağlık hizmetlerinin seviyesini anlamak için öncelikle o bölgenin hastane ve yatak sayısına, daha sonra ise hastanede çalışan personel sayısına bakılarak bilgi sahibi olunabilir. Bu bilgilerden sonra kişi başına düşen hekim sayısı bölgenin sağlık hizmetleri karşılaştırma yapılmasına olanak sağlayabilir. Bu bağlamda öncelikle Siirt ilinde ve Türkiye'de mevcut hastane, yatak ve sağlık personeli sayısını incelenecektir. Daha sonra kişi başına düşen hekim sayısı incelenerek Siirt ilinin Türkiye ortalamasına göre sağlık kurumlarının ve sağlık personeli sayısının durumu hakkında bilgi verilecektir.

Tablo 3.16: Hastane ve Yatak Dağılımı

	TOPLAM		SAĞLIK BAKANLIĞI		ÜNİVERSİTE		ÖZEL		DİĞER KAMU	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
TÜRKİYE	1517	202031	854	121269	69	36056	550	37983	44	6723
ŞİİRT	11	602	7	473	-	-	3	119	1	10

Kaynak: TÜİK (2015d).

A: Hastane Sayısı B:Yatak Sayısı

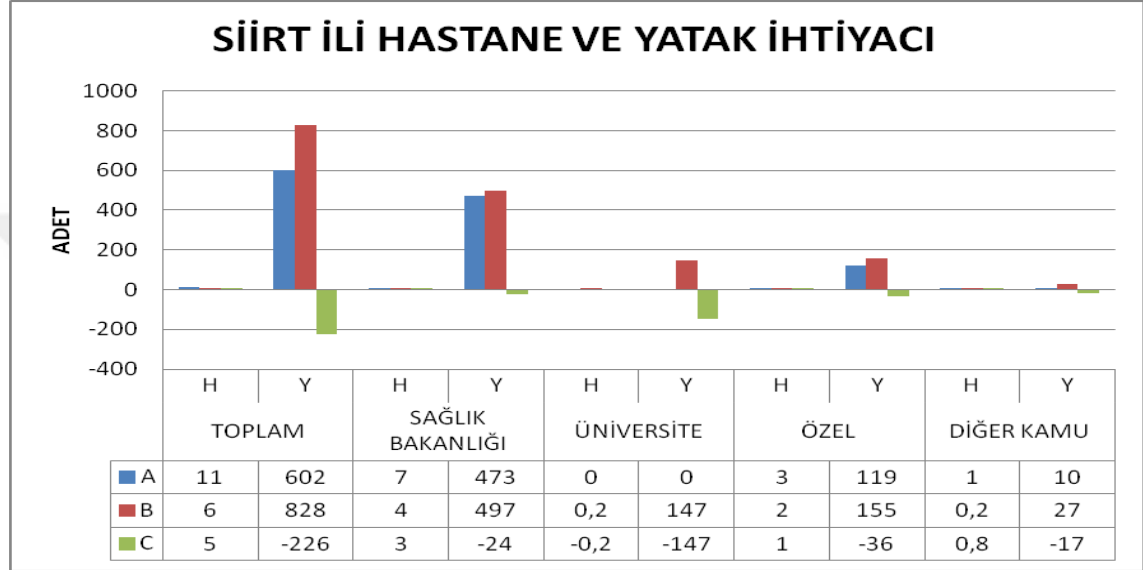
Tablo 3.6'da Türkiye genelinde ve Siirt ilinde mevcut bulunan hastane sayısı ve yatak sayısı verilmiştir. Bu tabloya göre Siirt ilinde üniversite hastanesinin yokluğu ve özel hastanelerin Siirt içindeki oranı az görünmektedir. Fakat bu tablo tek başına sağlıklı bilgi vermemize ve sonuçlar çıkarmamıza yararlı olmayacaktır. 2013 yılında ait olan veriler karşılaştırıldığında Siirt ilinin Türkiye'nin nüfusuna oranı aynı şekilde hastane ve yatak sayısına uygulanacaktır.

Grafik 3.14'te yaptığımız hesap sonucunda Siirt ilinde hastane sayısından ziyade yatak sayısına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Türkiye ortalamasına göre 6 adet hastanenin yeterli olduğu ilde 11 adet hastane bulunmaktadır. Fakat hastane sayısı fazla olduğu halde hastanelerin toplam yatak kapasitesi Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Toplamda 226 adet yatak eksikliği bulunan ilde bu eksiklik görülmüş ve 2011 yılında Siirt Devlet Hastanesinin inşasına başlanmıştır ve 2014 yılında bitirilmiştir. Bu sayede şehrin hastane ve yatak ihtiyacında Türkiye ortalaması

yakalanmaya çalışılmıştır. Eğer ile bir Tıp Fakültesi açılır ve 150 üstü bir yatak sayısına sahip olunursa Siirt ili Türkiye ortalamasının üstünde sahip olduğu hastane sayısının yanında yatak sayısına da sahip olabilir.

Siirt ilinin hastane ve yatak eksiklik durumu incelendiğinde aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır;

Grafik 3.14: Siirt Hastane ve Yatak İhtiyacı

Kaynak: TÜİK (2015d), 2013.

TÜİK (2015a) ve ADNKS (2014) verilerinden derlenerek oluşturulmuştur.

H: Hastane Sayısı Y:Yatak Sayısı

A: Siirt İli Mevcut Hastane ve Yatak Sayısı B: Türkiye Ortalamasına Göre Olması Gereken Yatak ve Hastane Sayısı C: Türkiye Ortalamasına Göre Eksik/Fazla Yatak ve Hastane

Sayısı

Grafik 3.14'de hesaplama (2013 yılı Siirt nüfusu/2013 yılı Türkiye nüfusu)*Hastane veya yatak sayısı şeklinde hesaplanmıştır.

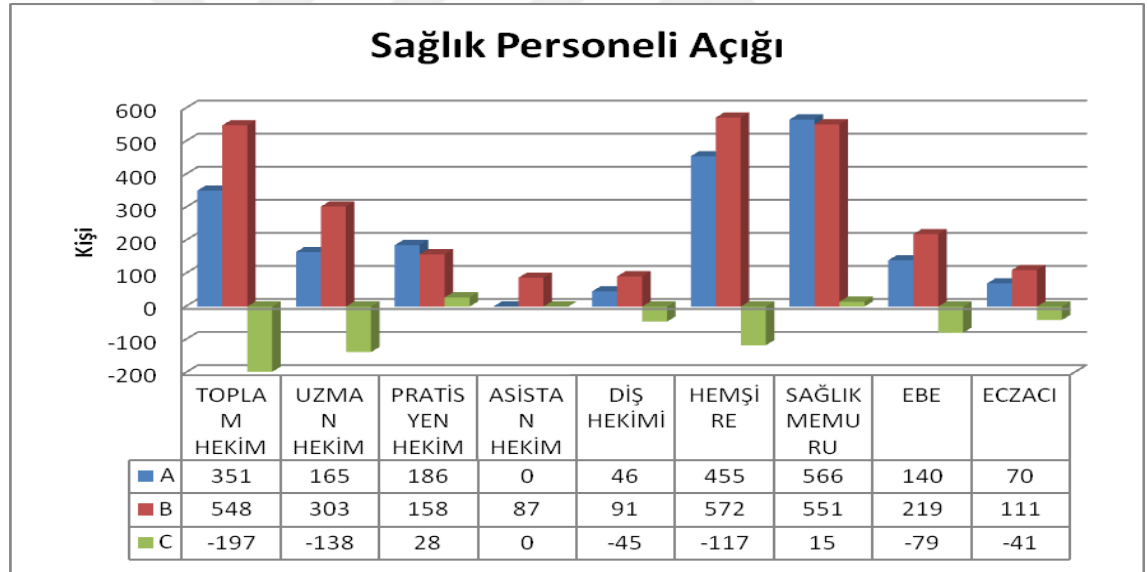
Hastane ve yataklar sadece birer fiziksel kullanım alanıdır. Bunların içindeki personel sayısı bize hastanelerin ne derece kaliteli olduğu ve verilen hizmet hakkında bilgi vermektedir. Bu yüzden Siirt ve Türkiye'deki sağlık alanındaki personel sayısını inceleyelim.

Tablo 3.17: Siirt ve Türkiye Sağlık Personeli Sayısı

	TOPLAM HEKİM	UZMAN HEKİM	PRATİSYEN HEKİM		ASİSTANT HEKİM
TÜRKİYE	133.775	73.886	38.572		21.317
ŞİİRT	351	165	186		-
	DİŞ HEKİMİ	HEMŞİRE	SAĞLIK MEMURU	EBE	ECZACI
TÜRKİYE	22.295	139.544	134.488	53.427	27.012
ŞİİRT	46	455	566	140	70

Kaynak: TÜİK (2015y), 2013

Tablo 3.17'de Siirt ili ve Türkiye genelindeki sağlık personeli sayısı verilmektedir. Sadece bu tabloyu inceleyerek sağlık personeli açığı veya fazlalığı hakkında bilgi edinemeyiz. Bu yüzden Türkiye'de kişi başına düşen sağlık memuru sayısı, Siirt iline oranlanarak ihtiyaç duyulan personel sayısı aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 3.15: Siirt Sağlık Personeli İhtiyacı

Kaynak: TÜİK (2015a), TÜİK (2015y) ve ADNKS (2014) verilerinden derlenerek oluşturulmuştur.

A: Siirt İli Sağlık Personeli Sayısı B: Türkiye Ortalamasına Göre Olması Gereken Sağlık Personeli C: Türkiye Ortalamasına Göre Eksik/Fazla Sağlık Personeli Sayısı

Grafik 3.15 Sağlık Personel Açığını, 2013 yılında Siirt nüfusun Türkiye nüfusuna oranladıktan sonra çıkan sonucu Türkiye'deki sağlık personeli sayısı ile çarparak bulduk. Grafik 3.15'i incelediğimiz zaman Pratisyen Hekim ve Sağlık Memuru dışında diğer branşların hepsinde sağlık personeli açığı olduğu görülmektedir. En fazla eksik uzman hekim personelindedir. Bu alanda mevcut bulunan hekim sayısının % 40 arttırıldığı takdirde Türkiye ortalaması yakalanabilir. Genel hekim sayısına bakıldığında

ise bu oranın mevcut hekim sayısının en az % 55 arttırılması durumunda Türkiye ortalaması yakalanabilir.

Siirt ilinde hastane sayısının Türkiye ortalamasının üstünde olmasına rağmen sağlık personelinin eksik olduğunu görmekteyiz. Buda bize ildeki hastanelerin büyük ölçekli olmadığını göstermektedir. Diğer yandan bu durum bize ildeki yatak sayısında ki azlığının sebebini de açıklamaktadır.

Eğer ildeki yatak sayısı ve sağlık personeli sayısında ki eksiklikler giderilirse, Türkiye ortalamasının üstünde olan bebek ölüm hızında azalma, doğuştan beklenen yaşam süresinde artma meydana gelir ve Türkiye ortalaması yakalanabilir.

IV. BÖLÜM

GÖÇ

4.1.GÖÇ

4.1.1. Göç

Toplumun yapısına etki eden ve bu yapının değişmesinde önemli rol oynayan savaş, afet, devrim, kıtlık vb. birçok etmenin arasında sayılan göç; toplumun sosyo-ekonomik, kültürel, psikolojik yapısı ile yakından alakalıdır. Nüfusun artması veya azalmasının temel iki değişkeni olarak karşımıza çıkan doğumlar ve ölümler göç olayının gerçekleşmesinde dolaylı etkilere sahip olabilmektedirler. Bu bağlamda göç olgusunu pek çok farklı şekilde tanımlamak mümkündür (Karakuş, 2010, s. 6).

Bu tanımların bazıları şu şekildedir;

Göç olayını coğrafi anlamda tanımlamak istersek; insanların yerleşmek amacı ile bir bölgeden farklı bir bölgeye doğal afet, savaş, hastalık vb. nedenlerden ötürü, gönüllü veya gönülsüz, legal ya da illegal şekilde belirli bir zaman dilimi aralığında veya kalıcı olarak yer değiştirmesidir. Bu değişim dünya tarihi itibari ile başlamış olup halen sürmektedir (Öztürk, 2007, s. 246).

Ekonomik yönden göç ise; insanların daha iyi hayat şartlarına yani eğitim, sağlık, sosyal hizmetlerden daha iyi yararlanmak veya daha iyi ekonomik kazanç sağlamak için yaşadıkları yerleri terk ederek bu koşulların daha iyi olduğu yerlere gidilmesi olarak tanımlanabilir (Küçükçavuş, 2009, s. 15).

Sosyal anlamda ise göç olayını tanımlarsak; Göç bir kültürden diğerine geçiş sürecidir. Kişi kendi kültürünü bırakıp farklı bir kültüre geçmesidir. Bunun yanında eski kültürünü ile yeni kültürünü bir sentez içinde birleştirebilen bir durumdur (Kocabaşoğlu ve Uludüz, 2002 , s. 52).

Sözlük anlamı ile göç ise; ekonomik, sosyal ya da siyasi nedenler sebebi ile bireylerin ya da toplumların kalıcı veya belirli bir süreliğine bir ülkeden diğer bir ülkeye veya bir bölgeden diğer bir bölgeye geçmesi yani muhaceret olarak tanımlayabiliriz (Yavuz, 2002, s. 58).

Bütün tanımları sonucunda ise göçü; insanların savaş, afet, salgın hastalık gibi zorunlu; eğitim, sağlık, daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak için gönüllü; daha iyi ekonomik koşullara sahip olmak için de hem gönüllü hem de zorunlu olarak yaptığı yer değiştirme hareketi olarak tanımlayabiliriz.

Göç olayı tanımlanırken bu yer değiştirme hareketine farklı isimler verilebilir. Mesela kırdan kente göç hareketi, köyden göçme, köyden kente akın, köyden şehre göç ve toplumsal erozyon gibi isimler verilebilmektedir. Her ülke farklı şekilde de tanımlayabilmektedir. Mesela farklı ülkelerde köyden kaçış veya yeşil bölgeden kara bölgesine nüfus akışı gibi adlar verilmektedir (Öz, 1978, s. 6).

Göç bir ülkenin veya bölgenin nüfus miktarını etki eden 3 demografik faktörden biridir. Göç dışında nüfus miktarına etki eden diğer faktörler doğumlar ve ölümlerdir. Doğumlar nüfusu arttırıcı bir etkiye sahip iken ölümler nüfusu azaltıcı bir etkiye sahiptir. Göç olgusu ise nüfusu hem azaltabilen hem de arttırabilen bir etkiye sahiptir. Doğum ve ölüm olaylarının sabit olduğunu varsayarsak eğer bir bölge göç alıyorsa nüfusun arttığını, göç veriyorsa nüfusun azaldığını söyleyebiliriz.

Nüfusun kent ve kır dağılışı ülkelerin, şehirlerin sosyo-ekonomik durumunu ve demografik yapısını anlamamız açısından önem arz etmektedir. Genellikle kent nüfusu fazla olan bölgeler gelişmiş, kır nüfusu fazla olan bölgeler az gelişmiş olarak kabul edilmektedir. Kent ve kır olgusunun gelişmesinin temel sebebi ise göçtür (Murat ve Bacak, 2010, s. 26).

Farklı sebeplerle yapılan göçlerde devamlı yerleşim yapılmaktadır. Ancak ikametgâh değişikliği ve devamlı olarak yerleşim yapılsa bile aynı kent, köy, kasaba içindeki yer değiştirmeler göç olarak kabul edilmez ve istatistiklerde yer almaz (Murat, 2007, s. 93).

Göç ile ilgili yapılan araştırmalar ve incelemeler toplumun üretim şeklinde ve mekânsal yapıda yaşadığı değişimleri ortaya çıkaran, anlamasını daha basite indirgeyen bir alan olmaktadır. Göç sosyal açıdan incelendiği zaman sadece uyum aracı değildir aynı zamanda toplumsal gerilimleri içeren bir süreçtir. Toplumsal gerilimleri önlemek için göçün önceden tahmin edilebilmesi gerekmektedir. Ayrıca belli başlı toplumsal olguların önceden tahmin edilebilmesi için göç lazım olan verilerin başında yer almaktadır (Tekeli, 2013, s. 171). Unutmamak gerekir ki göç, hem nüfusun ülke içinde

dağılımını etkileyip, demografik yapıda değişiklik yapabilir hem de sosyo-ekonomik değerleri yansıtan temel araçlardan birisidir. Bu sebepten ötürüdür ki göçün sebep ve sonuçları dikkatle ele alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir (Yazıcı, 1998, s. 63).

Göç edenlerin durumunu, yapısını, göç etme sebebini, hangi yöreden hangi yöreye göç ettiğini, yapılan göçün sayısal büyüklüğünü, eğitim durumunu, yaş yapısını bilmek nüfus hareketlerinin yönlendirilmesinde ve gerekli politikaların uygulanmasında büyük önem arz etmektedir.

4.1.2. Göç Çeşitleri

Göç olayını iç ve dış göç olarak temelde iki sınıfa ayırabiliriz. Bu iki temel ayırım kendi içinde de farklı sınıflara ayrılabilir. Bu göçleri tanımlamak gerekirse;

Toplumun sosyo-ekonomik yapısını, kültürünü, politik yapısı ile de iç içe geçmiş ve onu temelinde etkileyebilen sosyal bir durum olan içgöçü "İnsanların hayatlarının hepsini veya bir kısmını geçirmek üzere ulusal sınırlar içinde bir yerden başka bir yere yerleşmek amacı ile yaptıkları yer değiştirme hareketi" olarak tanımlayabiliriz (Karakuş, 2010, s. 16). DPT, ulusal sınırlar içinde yaşayan beş ve daha büyük yaşa sahip olan kişilerin iki sayım dönemi arasında ikamet adreslerinde bir farklılık oluştuğu takdirde bu kişileri iç göç araştırmalarına ve istatistiklere dâhil edileceğini belirlemiştir (Kocaman, 2008, s. 3-4). İç göç kendi içinde mekân ve zaman gibi iki farklı kavramı barındırmaktadır. Bu iki kavram göçün kendi içinde sınıflandırılmasını sağlayan temel kavramlardır. Bu sınıflandırmalara göre iç göç, geçici ve daimi yapılan içgöç olarak iki temel kategoriye ayrılabilir.

Geçici göç, isminden de anlaşılacağı üzere belirli bir süre için yapılan göçlerdir. Geçici göçler temelde mevsimlik değişimlere ve ekonomik sebeplere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Tarım işçiliği en fazla yaşanan mevsimlik göç olarak tanımlanırken, yazı daha serin bir yerde geçirme, belirli bir süre için yazlığına gitmeyi de mevsimlik göç olarak tanımlayabiliriz. Turistik otellerde çalışmaya gitme, fındık, pamuk gibi tarım ürünlerini toplama, yazın hareketlenen inşaat sektöründe çalışmaya gitmek ise ekonomik sebeplerle yapılan geçici göçtür (Başol, 1995a, s. 69).

Daimi göçü ise her ne sebepten olursa olsun bir yıldan daha uzun süreli yapılan, yer değiştirme hareketi olarak tanımlayabiliriz. Daimi göç yapan kişiler genelde ekonomik nedenlerle bulunduğu yeri terk edip başka bir yere göç etmiş kişilerdir; devlet

memurluğu veya özel sektör nedeni ile tayini çıkan çalışanlar, emekliliği gelip memleketine dönenler de daimi göçe örnek olarak verilebilir (Karakuş, 2010, s. 9).

İç göçler 4 yönlü olarak gerçekleşmektedir.

- Kırdan kente yapılan göçler
- Kırdan kıra yapılan göçler
- Kentten kente yapılan göçler
- Kentten kıra yapılan göçler

Türkiye'de gerçekleşen iç göçlerin ağırlıklı olarak kırdan kente yapıldığı düşünülse de yapılan iç göçlerin yarısından fazlasını kentten kente yapılan göçler oluşturmaktadır (Kocaman, 2008, s. 18). Türkiye'de sürekli göç veren ve sürekli göç alan yerler vardır. Sürekli göç veren bölgeler Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz olmaktadır, sürekli göç alan bölgeler ekonomik gelişmişliğe bağlı olarak İstanbul ve Kocaeli gibi sanayi merkezleri, Muğla ve Antalya gibi yumuşak iklimli kentleri içine alan Akdeniz, Marmara ve Batı Anadolu bölgeleridir (DPT, 2001, s. 31). Türkiye'de göç eden kişilerin temel özellikleri (Balcıoğlu ve Balcıoğlu, 2002, s. 29);

- Genel olarak doğurganlık oranı göç ettikleri bölgeden daha yüksektir.
- Göç edenler genel olarak genç ve aktif nüfustan oluşmaktadır.
- Ekonomik sebeplerle yapılan göçlerin ağırlıklı olarak yapıldığı düşünüldüğünde erkek nüfusun daha fazla göç yaptığı görülmektedir.
- Göç eden kişilerin işgücüne katılma oranları genel nüfusa göre daha düşüktür ve çoğunlukla hizmet veya ikinci derece sanayi sektöründe çalışmaktadırlar.

Dış göç ise ülkenin milli sınırından çıkıp başka bir ülkenin milli sınırları içine yapılan göç olarak tanımlanabilmektedir. Dış göçleri, zorunlu gönüllü ve zorunlu olarak ayırabiliriz (HÜNEE, 2006, s. 105).

Zorunlu dış göç; İnsanların yaşadığı bölge içinde meydana gelen savaş, hastalık veya siyasi nedenlerle yaptıkları göç olarak tanımlayabiliriz. Türkiye'nin 1923 yılında Yunanistan ile yaptığı mübadeleyi zorunlu göçe örnek olarak verebiliriz (HÜNEE, 2006, s. 105).

T.B.M.M. Göç Komisyonu Raporu "Olağanüstü hal sebebiyle yaşanan zorluklar, belirli bölgelere giriş ve çıkış yasağı, yaşanan çatışmalar nedeni ile can güvenliğinin tehlikeye girmesi, güvensizlik ve şiddet ortamı nedeni ile daha iyi bir yere göç etme isteği, çocuklar için daha iyi eğitim isteği, gençlerin iş bulma isteği, yaşlılar için sağlık hizmetlerinde yararlanma, siyasi belirsizlik, silahlı örgütlerin destek bulamadığı yörelere yaptığı baskı" zorunlu göçün nedenleri olarak sıralamaktadır (Tavlan, 2008, s. 59)

Gönüllü dış göç ise, insanların çalışmak amacı veya kendi ülkesinden refah seviyesi daha yüksek olan bir ülkeye herhangi bir sebepten dolayı göç etmesidir. Ülkemizde en belirgin gönüllü dış göç olayı 1970'li yıllarda gerçekleşmiştir. Bu dönemde ülkemizde ekonomik sebeplerden dolayı Almanya'ya göç hareketi yaşanmıştır (Başol, 1995a, s. 80).

Kısa bir şekilde belirttiğimiz göç çeşitleri bu kadar kısıtlı olmayıp göç çeşitleri sayfa 158 ve 159' deki tabloda ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

4.1.3. Dünyada Göç

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren insanlar doğal afetlerden kaçmak, yaşamlarını devam ettirecek temel maddelere ulaşmak veya bu maddelere daha rahat ulaşmak için mevcut konumlarını değiştirerek başka bir yere göç etmişlerdir. Bu doğrultuda göçün insanlık tarihi ile başladığını ve insanların kaçınamayacakları bir süreç olduğu söylenebilir (Küçükçavuş, 2009, s. 15). İnsanlık tarihinin başlangıcında çevre koşulları, göç koşullarını belirlemiştir. Daha sonra yerleşik toplum düzenine geçilmesiyle beraber yapılan göçün sebeplerinde de değişme meydana gelmiştir (Talu, 2007, s. 185). Yerleşik toplum düzeni ve ardından gelen sanayi devrimi ile yapılan göçlerin temel sebebi ekonomik olmaya başlamıştır. Bu dönemde daha iyi kazanç ve refah seviyesini yükseltme, işsizlik ve yoksulluktan kaçış ekonomik kökenli göçlerin başında gelmektedir. Önümüzde ki yıllarda bölgeler arası hatta kıtalar arası refah ve gelişmişlik farkı olduğu sürece göçlerin devam edeceği bir gerçektir (Atasoy, 2013, s. 385-386).

1.Sınır Geçme Durumuna Göre Göçler

Dış Göçler

1.1 Kıtalar Arası Göçler

1.2. Ülkeler Arası Göçler

Komşu Ülkeler Arası Göçler

Uzak Ülkeler Arası Göçler

İç Göçler

1.3 Yerleşim Özelliklerine Göre İç

Göçler:

Kırsal Yerleşmelerden Kent

Yerleşmelerine,

Kentsel Yerleşmelerden Kırsal

Yerleşmelere,

Kentsel Yerleşmelerden Kentsel

Yerleşmeler,

Kırsal Yerleşmelerden Kırsal

Yerleşmelere.

1.4. Bölgeler Arası Ve Bölge İçi Göçler

Coğrafi Bölgeler Arası Göçler,

Coğrafi Bölge İçi Göçler,

Yörelere Arası Göçler,

Yöre İçi Göçler.

1.5. İller Arası Ve İl İçi Göçler:

İller Arası Göçler,

İller İçi Göçler,

İller Arası Göçler,

İlçeler Arası Göçler,

İlçe İçi Göçler.

1.6. Transit Göçler

2. Süre Bakımından Göçler

2.1. Kalıcı Olmayan (Geçici Göçler)

Günübürlük Göçler,

Mevsimlik (Sezonluk) Göçler

Mevsim İçi Göçler,

Mevsim Dışı Göçler,

Kısa, Orta Ve Uzun Süreli

Göçler.

2.2. Kalıcı Olan (Kesin) Göçler

3. Mesafe Açısından Göçler

3.1. Kısa Mesafeli Göçler

3.2. Orta Mesafeli Göçler

3.3 Uzun Mesafeli Göçler

4. Gerçekleştirilme Özelliklerine Göre Göçler

4.1. Kademeli (Aşamalı) Göçler

4.2. Sıçramalı Göçler

5 Kapsadığı Birey Sayısına Göre Göçler:

5.1. Bireysel Göçler

5.2. Aile Göçleri

5.3. Grup Göçleri

5.4. Kitleli Göçler

5.5 Büyük Göç Dalgaları

6. Organizasyon Özelliklerine Göre Göçler

6.1. Organize Edilmiş (Planlı) Göçler

6.2. Organize Edilmemiş (Plansız)

Göçler

7. Oluşum Nedenlerine Göre Göçler

- 7.1. Yaşam Koşulları Ve Ekonomik Nedenlere Dayalı Göçler
- 7.2. Politik Ve Askeri Nedenlere Dayalı Göçler
- 7.3. Doğal Afet Ve Salgın Hastalıklara Dayalı Göçler
- 7.4. Çevre Sorunları Ve Ekolojik Nedenlere Dayalı Göçler
- 7.5. Sosyo-Kültürel Ve Psikolojik Nedenlere Dayalı Göçler

8. Göç Edenlerin Sosyal Ve Demografik Özelliklerine Göre Göçler

- 8.1. Cinsiyet Özelliklerine Göre Göçler,
- 8.2. Yaş Özelliklerine Göre Göçler,
- 8.3. Etnik Özelliklerine Göre Göçler,
- 8.4. Dinsel Özelliklerine Göre Göçler
- 8.5. Eğitim Özelliklerine Göre Göçler

9. Yönelim Merkezlerinin Özelliklerine Göre Göçler

- 9.1. Sanayi Merkezlerine Yönelik Göçler,
- 9.2 Maden Merkezlerine Yönelik Göçler
- 9.3. Turizm Merkezlerine Yönelik Göçler
- 9.4. Dinsel Merkezlere Yönelik Göçler
- 9.5 Tarım Merkezlerine Yönelik Göçler
- 9.6. İdari Merkezlere Yönelik Göçler

10. İsteğe Bağlılık Bakımından Göçler

- 10.1. Gönüllü Göçler
- 10.2 Zorunlu Göçler

11. Yasal Durum Özellikleri Bakımından Göçler

- 11.1. Yasal Göçler
- 11.2. Yasadışı Göçler
- 11.3. Mülteci Göçleri

12. Küreselleşmenin Tetiklediği Yeni Göç Türleri

- 12.1. Beyin Göçü
- 12.2. İnsan Kaçakçılığı Göçleri
- 12.3. XXI. Yüzyılın Modern Köle Göçleri
(Atasoy, 2013, s. 393-396)

Dünya tarihinde yapılan göç hareketleri kentsel ve kırsal alanda çok büyük değişimler meydana getirmektedir. Üç kuşak önce, yeryüzünde yaşayan insanların üçte ikisi kırdan yaşarken, üç kuşak sonra ise insanların ancak üçte biri kırsal alanlarda kalacağı tahmin edilmektedir (Cipolla, 1980, s. 120). Bu oranı sayısal olarak vermek istersek 1800'lü yıllarda kentsel nüfus % 3 iken bu oran 20.YY sonuna doğru % 47'ye çıkmıştır. 2050 yılında ise kentsel nüfusun % 67, kırsal nüfusun % 33 olması beklenmektedir (Başar, 2013, s. 65).

Dünya tarihinde şimdiye kadar yapılan göç hareketlerini incelediğimizde Avrupalıların dünyaya yayılması en büyük nüfus hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır (Cipolla, 1980, s. 111). Çağdaş dönemde en önemli nüfus hareketleri, İkinci Dünya savaşı sonunda siyasal kararlarla kabul ettirilen nüfus akımları olmuştur. Birinci Dünya Savaşından sonra bunun tek örneği görülmüştür. Egenin iki kıyısındaki Türklerin ve Yunanlıların karşılıklı olarak yer değiştirmesidir (George, 1976, s. 107).

4.1.4. Genel Göç Nedenleri

Daha önce açıklandığı gibi göç temel anlamda yer değiştirme olarak tanımlanmaktadır. Dinamik bir süreç olan göç, sadece ekonomik sebeplerden değil birçok sebepten kaynaklanmaktadır. Eğitim, sağlık, sosyo-ekonomik koşullar, kültürel eksiklikler, doğal afetler, güvenlik sorunları ve terör diğer göç etme nedenleri arasında sayılabilir. Bu olumsuz koşullar göç etme isteğini arttırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında zaman göç etme nedenlerinde, gidilen yerin iticiliği ve gidilecek yerin tercih etme sebepleri birbiriyle tutarlı olmaktadır (HÜNEE, 2006, s. 70).

Göç alan ve göç veren bölgeleri incelediğimiz zaman bu bölgeler arasında dengesizliğin var olduğunu görmekteyiz. Bütün dünya ülkelerini incelediğimiz zamanda durum böyle devam etmektedir. Az gelişmiş ülkelerden daha gelişmiş ülkelere göç hareketleri geçmişten günümüze devam etmektedir ve bu farklılıklar olduğu sürece devam etmeye devam edecektir. Ülkelerarası göç sadece ekonomik sebeplerden değil savaş, afet, refah seviyesi vb. değişiklikler nedeni ile de meydana gelebilmektedir (HÜNEE, 2006, s. 75).

Göç teorilerinin incelersek; ekonomik ve sosyal etkenlerin göçün makro ve mikro belirleyicileri olduğunu görebiliriz. Makro belirleyici olarak gelir düzeyi, işgücü arzı ve işgücü talebi, refah seviyesine bağlı olarak yaşam koşulları ve siyasi etmenler olurken,

mikro belirleyici olarak medeni durum, eğitim, sağlık, yaş yapısı, ulaşım olanağı ve göç sonucu elde edilecek kazanımları sayabiliriz. Makro ve mikro etkenleri incelediğimiz zaman göç edilen bölgedeki sosyal olanaklar, işgücünü arzındaki yüksekliğe bağlı olarak yüksek ücretler, refah koşullarının yüksekliği, göçü çeken unsurlar olarak sayabileceksen, bunların tam tersi olan durumlar ise göçe yönelten sebepler olarak sayabiliriz. Bunun dışında göç eden kişiler incelendiği zaman aktif ve bekâr kişilerin daha fazla göç ettiğini görmekteyiz (Güneş, 2011, s. 10-11).

4.1.5. Türkiye'de Göç

Tarihin başlangıcından itibaren göç olgusunun bittiği veya durduğu bir dönem olmamıştır. Bu açıdan göç hareketleri, farklı ülkelerde, farklı bölgelerde, farklı kültürlerle göre sebep ve sonuçları değişse de her zaman yer değiştirme hareketi olarak yaşanmıştır. Bu bakımdan tarih boyunca stratejik bölgede bulunan Türkiye gerek iç göç gerekse dış göç dalgalarıyla yüz yüze kalmıştır (Öztürk, 2007, s. 246). Yaşanan bu göç olgusu, sosyo-ekonomik nedenler, iskân kanunları ve nüfus mübadeleleri gibi nedenlerden dolayı iç ve göç dış göç hareketleri sürekli Türkiye'nin gündeminde olmuştur (HÜNEE, 2006, s. 105) Modern anlamda iç göç hareketleri batı ülkeleri ve gelişmiş ülkelerin sanayileşme hareketi ile başlamış ve hız kazanmıştır. Türkiye'de ise iç göç hareketleri batı ülkeleri ve gelişmiş ülkelere yaklaşık iki yüzyıl sonra başlamıştır. Başlayan bu göç hareketleri batılı devletlerin aksine sanayileşmeye bağlı olarak gerçekleştiğini söylemek zordur (Öztürk, 2007, s. 246).

Türkiye'de kentleşme, sürecin dinamik özelliğine bağlı olarak, başlangıç yılları 1940'lardan çok ayrımlı noktalara varmış; olgunun niteliği, tanımı ve görsel özellikleri de büyük oranda değişikliğe uğramıştır (Şenyapılı, 1978, s. 1). II. Dünya Savaşı sonrası, özellikle 1945-1950 yılları arası topraktan kopmanın genelleştiği yıllardır. Bu yıllarda tarımda teknolojinin değişmesi ve makineleşme sonucu, özellikle geri kalmış ülkelere kırlardan kentlere daha önce görülmemiş boyutlarda ve hızda göç dalgası görülmeye başlanmış ve bu göç dalgası yavaş yavaş Türkiye'de de hissedilmiştir (Şenyapılı, 1978, s. 9).

Türkiye kuruluşundan günümüze kadar iç göç olgusu devam etmiş ve devam edeceği aşikârdır. Bu göç olgusunu durdurmak, azaltmak veya yönünü değiştirmek için pek çok politika oluşturulmaya çalışılmıştır. 1940 yılından itibaren kendisini

hissettirmeye başlayan ve 1950 yılında hızlanan göç olgusunu bu yıldan itibaren aşağıdaki gibi bir seyir izlemiştir.

1950'li yıllara girildiğinde Türkiye'de sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal alanda toplumun neredeyse hepsini etkileyen değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Ekonomi liberalleşmiş, tek parti döneminden çok partili döneme geçilmiş, üretim dışında tüketim kültürü bazı kesimlerde oluşmaya başlamıştır (Tavlan, 2008, s. 54). Eğitim ve sağlık hizmetlerinin kentlerde daha yaygın olması kentlerin cazibesini arttırmış ve kente göçü hızlandırmıştır. Bu dönemde ulaşımda sağlanan ilerlemede göçe ivme kazandırmaya devam etmiştir (HÜNEE, 2008c, s. 7). İthal ikameci sanayileşme politikası neticesinde, kentte oluşan sanayide, işgücü arzı yaşanmaya başlanmıştır. Tarımda meydana gelen makineleşme sonucu tarımda işgücü talebi azalmaya başlamış ayrıca doğurganlıkta artma sebebi ile istihdam sorunları oluşmaya başlamıştır. Bu yetersiz istihdam insanları kente göçe zorlamıştır (Tavlan, 2008, s. 58). 1950'li yıllarda yaşanan göç hareketinin sanayileşmeye bağlı olarak çıkmamıştır. Bu dönemde aslında iç göçlerin sanayileşmeye yol açıldığını söyleyebiliriz. Bu dönemde günümüzün aksine bütün göç hareketi batıya doğru olmamış, doğuda da belli başlı iller göç almıştır (Öztürk, 2007, s. 255).

Türkiye'de 1950'li yıllarda kırdan kente göçün sebeplerinden biride tarımda makineleşme olduğunu belirttik. 1948-1956 yılları Türkiye'de makineleşmenin başladığı dönem olarak kabul edebiliriz. Bu dönemde Marshall Programının uygulanmasına paralel olarak bütün ülkedeki traktör sayısı 1800'den 44000'e yükselmiştir (Tekeli, 1977, s. 14). Traktör sayısındaki bu dönemde yaşanan 30 katlık artış kırdan kente göç etmenin temel sebebini açıklamıştır.

1960 yıllarda 1950'li yılların aksine göçün yönü sadece az gelişmiş illerden gelişmiş illere doğru değil, yurtdışına da yaşanmaya başlanmıştır. 1950'li yılların yaşanan sosyo-ekonomik gelişmenin sadece kentlerde yaşanması 1960'lı yıllarda da devam etmiştir. Bu dönemde kırın iticiliğiyle beraber kentin çekiciliğinde artma meydana gelmiş ve göç olayları hızlı bir şekilde devam etmiştir (Kocaman, 2008, s. 1). Bu dönemde yine kırdan makineleşmenin artması ve doğurganlığın yüksek olması kırdan işgücü fazlası meydana getirmiştir. 1963-1970 yılları arasında makineleşmenin

artmasını sonucu traktör sayısı iki kat artışla 100 bin olmuştur. Bu durum kırdan göçü hızlandırmaya devam etmiştir (Tekeli, 2013, s. 71).

1980'li yıllara gelindiğinde kentli nüfus oranında büyük artışlar meydana geldiği görülmektedir. Bu yılda çıkan kanunla idari bölünüş yapısında değişimler meydana gelmiştir. Bu kanunla beraber bazı bucak ve köylerin ilçe olması sonucu kentleşmenin sadece göç olayından dolayı artmadığı görülmektedir. Bu idari bölünüş kentleşmenin artmasına sebep olsa da kentleşmenin artmasının temel sebebi tarım sektöründe giderek azalan istihdam olanaklarıdır. Bu dönemde sanayileşmenin artması da kırdan kente göçü arttırmıştır. 1980'li yılların diğer bir özelliği ise, ilk defa nüfusun çoğunluğu kentlerde yaşamaya başlamıştır (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 41).

Türkiye'de 1980 yılına kadar temel göç sebepleri ailevi, bireysel ya da ekonomik nedenler olarak geçmekteyken bu yıldan sonra yeni bir etmen göç olayına eklenmiştir. Bu etmen terör ve güvenlik sorunu olarak geçmektedir. 1980'li yılların ortasından itibaren özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan terör olayları nedeni ile meydana gelen güvenlik sorunu, yeni bir göçe zorlama faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde yaşanan olaylar büyük bir nüfus grubunun göç etmesine neden olmuştur. Türkiye 1980'li yılların ortasına kadar bu bölgelerde daha çok çevresel nedenler ile (baraj yapımı, deprem, sel, heyelan vb.) ortaya çıkan zorunlu göç 1980'li yılların ortalarından sonra özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde küçük yerleşim bölgelerinde ikamet eden ve coğrafi koşullar nedeni ile güvenlik sağlamadaki zorluklar nedeni ile böyle bölgelerin boşaltılması vb. nedenlerden dolayı ortaya çıkmıştır (HÜNEE, 2006, s. 105).

Türkiye'de yıllar içinde yoğunluğu değişen göç olgusunda yol açtığı sorunlar ve etkiler değişmemiştir. İç göçler sonucu göç alan ve göç veren bölgeler çeşitli sorunlar ve değişimler yaşamıştır. 1950'den itibaren başlayan göç hareketlerinin temelinde ekonomik sorunlar yatsa da yıllar ilerledikçe terör, refah seviyesini yükseltmek vb. nedenlerden dolayı göç hareketleri devam etmiştir ve şüphesiz devam edecektir. Kırdan kente göç olayının ağırlıklı olarak yaşandığı dönemden, kentten kente göç olayının daha fazla yaşandığı bir döneme geçiş yapılmıştır. 1980 yılına kadar kır nüfusu fazla olan Türkiye'de bu tarihten itibaren yaşanan göçler sebebi ile kent nüfusu fazla olmaya başlamıştır. Yapılan göçlerin yönü ise genelde doğudan batıya doğru gerçekleşmiştir.

Yaşanan bu göç hareketleri giderek kenti daha çekici hale getirmekte ve kırın iticiliğini arttırmaktadır. Göç olayını ve sebeplerinin daha iyi anlayabilmemiz için kır ve kent incelememiz gerekmektedir.

4.2. KIR-KENT

Göçün en temel anlamda bir yer değiştirme hareketi olduğunu söylemiştik. Bu yer değiştirme hareketi kırdan-kente, kentten-kentte çok fazla olmasa da kırdan-kıra veya kentten kıra doğru olmaktadır. Acaba insanlar neden buldukları yerleri terk ederler? Gittikleri yerleri neye göre seçerler? İnsanların kaldıkları yerlerden memnun olmadığı faktörlere itici, göç yaptığı yerlere gitmesine sebep olan faktörlere çekici faktörler demekteyiz. Sosyal bilimciler de bu faktörlere genel olarak itici ve çekici faktörler demektedirler. Bu bağlamda öncelikle kırın iticiliği yani göçe iten sebepleri daha sonra ise kentin çekiciliği yani göçe çeken sebepleri inceleyeceğiz.

4.2.1. Kırın İticiliği

Nüfus hareketleri yapılması için genellikle iki sebepten söz edilmektedir. Bunlar yaşanılan yerdeki olumsuz koşullar ve gidilecek yerdeki olumlu şartlardır. İnsanların kırdan kente göç etmesinin sadece kentin çekici sebepleri neden olmamaktadır. Kırın olumsuz şartları yani itici sebepler göç etmede önemli bir belirleyicidir.

Kırın itici sebepleri yıllar itibari ile değişiklik gösterebilir. Mesela 1970 Türkiye'sinde kırın itici sebepleri çok farklıydı. Baki Öz, 1978 yılında yazdığı “Türkiye’de Göç Olgusu Sorunları ve Çözümü” adlı kitabında o yıllarda kırın sorunlarını şöyle tanımlamıştır: “*O zamanlar kırlarda yaşayan yaklaşık 10 milyon köylünün yolu yoktu. İçme suyuna ulaşmak temel bir sorundu. Şöyle ki içme suyuna sahip 30835 köy olmasına rağmen bu köylerde su şebekeleri bakımsızlıktan ya bozulmuştur ya da kurumuştur. İçme suyu sıkıntısı olan yerlerde zaten elektrik olması beklenemez. Yani elektrikte yoktu. Elektrik olmayınca suyu pompalayacak motorlar yoktu. Yani tarım yerlerinde sulama sıkıntısı var. Şartlar böyle olunca bu bölgeler gelmek isteyen öğretmen yok, doktor kısacası devlet memuru bulunmuyordu. Olan yerlerde ise kısıtlı sayıda hekim ve öğretmen görev yapmaktaydı. Evler genelde yöreye özgü şekilde yapılmış fakat bunların damı yok, camı mevcut değildi. Bu evlerin içinde tuvalet yok, oda sayısı kısıtlıydı*” (Öz, 1978, s. 16-24). Bu kadar sorun olmasına rağmen kırlara yeterince önem verilmemiş asıl önem ve yatırımlar kentlere doğru yapılmaya

başlanmıştır. Kısacası kır ne kadar köreltilmişse kentte o kadar cilalanmıştır (Öz, 1978, s. 26). 1970'li yılların durum böyle olunca insanların kırdan kente göç etmesinden başka bir çaresi yoktu. O yıllar makineleşmenin de artmasına bağlı olarak ta yoğun bir göç hareketi yaşanmıştır. Fakat günümüzde elektriksiz ve içme suyu olmayan köy sayısı çok yok denecek kadar azdır. Sağlık ve eğitim hizmetleri en ücra köylere kadar götürülmeye çalışılmıştır. Kırdaki durum 1970'li yıllara göre çok iyi görünse de halen kırı itici yapan faktörler mevcuttur. Bunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

- ❖ Kırsal kesimde meydana gelen yüksek doğum oranları sonucunda, işgücü arzında sıkıntı meydana gelmektedir. Miras yoluyla temel geçim kaynaklarından birisi olan toprağın parçalanması ve parçalanan bu toprağın verimliliğinin azalması, insanların kırdan kente göç etmesine sebep olmaktadır. Kırsal kesimde tarımsal gelirin ve mülkiyetin dengesiz olarak dağılımı, bazı yörelerde mevcut olan ağalık sistemi gibi sebeplerde kırdan kente göçü hızlandırmıştır (Kocaman, 2008, s. 1).
- ❖ Genel olarak tarım ve hayvancılıkla geçinen kırdaki, artan nüfusa bağlı olarak yeterli istihdam imkânları sunulmamaktadır. Bu durum kırdaki yaşayan çok sayıda kişinin boş işgücü olarak ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Balcıoğlu ve Balcıoğlu, 2002, s. 29).
- ❖ Kırdan kente göçün temel sebebini ekonomik sebep olarak düşünebiliriz. Kırdaki ekonomik sebebin kötüleşmesinin temel sebebi ise makineleşme olarak düşünebiliriz. Makineleşmenin sadece kendisi değil yarattığı yapısal dönüşümde göç olgusunun meydana gelmesine olanak sağlamıştır. Traktörün kırsal alanlara girişi sonucu rekabet gücü azalan küçük tarımsal işletmeler rekabete dayanamayarak ya topraklarını kiraya vermişlerdir ya da satın kente göçe yönelmişlerdir (Tekeli, 1982, s. 95-113).
- ❖ Tarımda yaşanan makineleşme sonucu işgücü fazlası ortaya çıkmıştır. Çıkan işgücü fazlası nedeni ile ücretlerde ve gelirden düşme meydana gelmiştir. Bu düşüş sonucu hane halkını geçindiremeyen aile reisi geçimi sağlayabilecek yörelere göç etmeye çalışmaktadır (Çolak ve Ardor, 2003, s. 35).
- ❖ Kırdaki sağlanan eğitim ve sağlık hizmetleri kentteki kadar gelişmemiştir. Kırdaki yaşayan bireyler çocukları için daha iyi bir eğitim ve daha iyi sağlık hizmetlerine

ulaşmak için maddi durumları iyi olsa bile kente göç etmek istemektedirler (Arslan, 2004, s. 17).

- ❖ Hayat standartlarını arttırmak amacı ile kırdan kente göç yapılabilir. Yani daha iyi beslenme koşulları, daha fazla kültürel faaliyet, daha fazla sosyal aktivite kente göçü hızlandırmaktadır (Arslan, 2004, s. 17).
- ❖ Bazı kırsal bölgelerdeki iklim koşullarının yetersizliği ve meydana gelen erozyon olayı; deprem, sel, heyelan gibi doğa olayları; nüfus baskısı; özellikle doğu bölgelerinde meydana gelen terör olayları; kırsal alanda kendini uzmanlaştıracak alanlarının kısıtlı olması kırsal iticiliğini arttırmakta ve kente göçü arttırmaktadır (Arslan, 2004, s. 17).

Kırsal iticiliği göç etmek için tek başına bir neden olmamaktadır. Çünkü insanlar göç etmek için kendi durumlarından daha iyi bir yer bulduklarında göç etme arzusunu oluştururlar. Yaşanılan hayat standartlarından daha iyi olan bölgeler ise genelde kentlerdir. Göç eden kişiler ise hangi kent kendilerine daha çekici geliyorsa oraya göç etmektedirler. Biz bu duruma kentin çekiciliği demekteyiz.

4.2.2. Kentin Çekiciliği

İnsanoğlu tarihin başlangıcından itibaren göç etmeye başlamıştır. Bu göç hareketlerini kendi bulunduğu konumdan daha iyi bir konuma geçmek için yapmıştır. Mesela bulunduğu yerde istihdam alanı kısıtlı ya da yoksa istihdam edilebileceği yere, bölgede afet olmuşsa afetten etkilenmeyen bir yere, siyasi baskı varsa daha özgür bir bölgeye, maddi durumu iyi olmasına rağmen sosyal ve kültürel faaliyet az ise bu faaliyetlerinin yoğun olduğu bir yere göç etmek istemektedir. Yani göç etmek için her zaman bir sebep bulunmuştur. Bu sebep ise gideceği yerin daha iyi bir koşula sahip olmasından ileri gelir ki biz buna kentin çekiciliği demekteyiz. Kentin çekici özelliklerine geçmeden önce kenti tanımlayalım

Kent genel olarak tarım dışı faaliyetlerin yoğun olduğu, tarımsal ürünlerinde dâhil olduğu her türlü ürünün üretildiği ve dağıtımının yapıldığı (Mimarlar Odası, 1971), sınırları belirlenmiş bir alanda yoğunlaşmış nüfusun sosyal bakımdan yaygınlaştığı, çeşitli sosyal gruplardan oluşan, merkezi ve yerel kurumların mevcut olduğu, çok gelişmiş ulusal ve uluslararası ilişkilerin olduğu heterojen bir toplum olarak tanımlayabiliriz (Balcıoğlu ve Savrun, 2002, s. 78). Kentleşmeyi ise yapısal değişimin

yaşandığı bir iç göç hareketi olarak görebiliriz. Yaşanan bu iç göç sonucu kırdaki yaşayanlar buldukları toprakları terk ederek kendi mesleği dışında olan yani tarım dışı alanlarda çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Kentleşme bu haliyle sadece yer değiştirme değil aynı zamanda toplumsal bir dönüşüm meydana getirmektedir. Her ülke sanayileşme safhasına geçerken kırdan kente göç hareketi yaşamaktadır. Bu durum bazı ülkelerde yavaş ve ağır ilerlerken kimi ülkelerde hızlı ve sancılı geçmektedir (Tekeli, 2013, s. 49). Eğer insanlığın yaşamında binlerce yıl önce yaşanan neolitik devrim bir yana bırakılırsa, denilebilir ki bir toplumun yaşamında görebileceği en köklü dönüşüm sanayi devrimi sonrasında yaşadığı kentleşmedir (Tekeli, 2013, s. 96)

Türkiye'de kentleşmeyi incelediğimiz zaman, kentleşme ülkenin sosyo-ekonomik ve toplumsal yapısını şekillendiren ana etmenlerden biri olduğu görülmektedir. Sadece tarımdaki değişimin ve yaşanan sanayileşmenin bir sonucu olmamakta aynı zamanda toplumsal değişimin de önemi bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşanan bu göç hareketleri sosyo-ekonomik ve toplumsal yapı üzerinde de önemli etkileri mevcuttur (Kongar, 1985, s. 549).

İnsanları kırdan kente iten sebepler yani kentin çekici yönlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Yörükoğlu, 1971, s. 22-23);

- Kırdaki yaşayan bireyler buldukları bölgelerden ya gelir seviyesi düşüklüğü sebebiyle ya da daha iyi bir kazanç elde etmek için yerlerini değiştirme gereği duymaktadırlar,
- Kırdaki genelde tarım ve hayvancılık işleriyle uğraşmaktadır. Bu işlerle uğraşmak istemeyen ve bu işleri yapmaktan sıkılan kişilere kentlerde çok çeşitli istihdam olanakları sunulmaktadır,
- Kırsal kesimde meydana gelen terör olaylarının bölge halkını tedirgin etmesi ve halkın kenti daha güvenli bulması kenti daha çekici kılmaktadır,
- Kırsalda bulunan eğitim olanaklarının çeşitliliği, kentteki kadar yaygın ve kaliteli olmamaktadır. Daha iyi eğitim almak isteyen bireyler çocuklarına daha iyi eğitim vermek amacı ile kente göç edilebilmektedir,

- Kentteki sağlık imkânlarının ulaşılabilirliği, kalitesi ve çeşitliliği kenti kıra göre çekici hale getirmiştir.

Kentteki özellikle Büyükşehirlerdeki sosyal ve kültürel alanların çok çeşitli olması, kırdaki bu olanakların çok kısıtlı olması nedeni ile kent bu konuda kırdaki kişilere çok çekici gelmektedir (Yörükoğlu, 1971, s. 23).

Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu tarihten günümüze kırsal bölgeler anlamında hem ekonomik hem de sosyal olarak gelişme göstermiştir. Fakat kır ne kadar gelişme gösterirse gösterecek, kentin gelişimi kırsal gelişimden daha hızlı bir şekilde artmıştır. Bunun sonucu olarak kırın iticiliği geçmiş dönemlere göre azalma göstermiş olsa da kentin çekiciliğinde geçmiş dönemlere göre artma meydana gelmiştir ve kırdan kentte göç engellenmemiştir.

Kırın iticiliğinin sebeplerini, geçmişten günümüze gelişimi ve kentin çekiciliğinin sebeplerini inceledik. Yapılan bu incelemeler sonucunda kırın iticiliği ve kentin çekiciliği konu başlıkları olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Kırın İticiliği

Kentin Çekiciliği

<ul style="list-style-type: none"> -Nüfus Artışı -Kıfayetsiz ve kötü dağılmış toprak -Gizli İşsizlik -Yetersiz İstihdam -Sosyal ve kültürel faaliyet azlığı -Makineleşme -Mevsim dışı iktisadi faaliyetlerin mevcut olmayışı -Doğal Afetler -Eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği -Kan davaları -Toprağın miras yolu ile parçalanması 	<ul style="list-style-type: none"> -İstihdam olanakları -Daha ileri eğitim -Şehrin cazibesi -Sosyo-ekonomik farklılıklar -Daha yüksek hayat standartları -Eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesi -Ulaşım imkânları
---	--

Kentleşme sürecini incelediğimiz zaman demografik bakımdan iki ana unsur karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki doğum ve ölüm oranlarının farklı olması sonucu

meydana gelen kentsel nüfus artışı diğeri ise kırdan kente yapılan göç hareketleridir. Gelişmiş ülkeleri incelediğimiz zaman doğum oranlarının az gelişmiş ülkelere göre az olduğu görülmektedir. Aynı durum ülke içinde ki gelişmiş ve az gelişmiş bölgelerde de görebilmekteyiz. Az gelişmiş bölgelerde doğum oranları yüksek iken gelişmiş bölgelerde bu oran düşüktür. Öyleyse kentsel nüfus artış hızı ile kırsal nüfus farkı doğum oranlarındaki farklılıkla açıklayamayız. Hatta doğum oranları arasındaki farklılık kırsal nüfusun toplam içindeki payını arttıracak niteliktedir. Bu yüzden kent nüfusundaki artışı kırdan kente yaşanan göç hareketleri ile açıklayabiliriz (Tuncer, 1977, s.65). Yaşanan bu göç hareketleri hem kırdaki durumu daha da kötüleştirmekte hem de kapasitenin üstünde nüfus alan bölgeleri yani kentlerin dokusunu bozmakta ve pek çok sorun ile kentlerin yüz yüze kalmasına sebep olmaktadır. Yapılan göç hareketlerinin kente ne gibi etkilerini olduğunu ve kırdan ne gibi sorunlara yol açacağını incelemek yararlı olacaktır.

4.2.3. Kente Zararları

Yapılan göç hareketlerini incelediğimiz zaman genel olarak göç hareketlerinin kente doğru yöneldiğini görmekteyiz. Kente yapılan bu göç hareketleri, kırları ıssızlaştırmakta ve az gelişmişlik kısır döngüsü içine iterken kentlere yapılan bu göç hareketleri sonucunda kentlerin nüfusları artmakta ve şehir bu nüfusu kaldıramamaktadır. Bunun sonucu olarak çeşitli sorunlar meydana gelmektedir. Bunlar;

- Yaşanan hızlı göç hareketleri sonucunda hızlı bir kentleşme meydana gelmektedir. Yaşanan bu hızlı kentleşme sonucu yeteri kadar konut arz edilememekte ve konut sorunu meydana gelmektedir. Konut sorunu çeken bireyler şehrin etrafına konut yapmakta ve gecekondulaşma sorunu meydana gelmektedir (Öz, 1978, s. 26).
- Kırdan göç eden nüfus ve kentte meydana gelen artışa paralel olarak motorlu taşıtlar sayısında artış meydana gelmektedir. Bu artış sonucu trafik sıkışıklığı sorunu meydana gelmektedir. Yaşanan trafik sıkışıklığı fazla yakıt tüketimine sebep olmakta ve bunun sonucu olarak cari açık yükseltmektedir. Bunun dışında bu kadar aracı karşılayacak otopark olmaması kentlerde ciddi anlamda park sorunu meydana getirmektedir.

Ayrıca araçlardan çıkan egzoz dumanları da sağlık sorunlarının yaşanmasına sebep olmaktadır (George, 1976, s. 66-67).

- Yerleşimin yoğun olduğu büyük kentlerde altyapı yapım maliyetlerinin yüksekliği ve mali kaynakların yetersizliği nedenleriyle gerekli yatırımlar gerektiği şekilde olmamakta, toplu taşıma hizmetlerinde aksama meydana gelebilmektedir (DPT, 2006, s. 28).
- Mevcut fiziki ve sosyal altyapı ile kentlerin sunduğu istihdam imkânları yoğun göç hareketlerinin yarattığı nüfus baskısını karşılamakta yetersiz kalmaktadır (DPT, 2006, s. 46)
- Yaşanan hızlı nüfus artışı daha fazla işyeri, daha fazla sanayi daha fazla konut meydana getirmektedir. İşyerlerinin bacalarından çıkan duman, sanayi tesislerinin atıkları, konutlarda doğalgaz harici kullanan yakıtlar çevre kirlenmesine yol açmaktadır (Ehrlich, 1976, s. 29).
- Göç eden nüfusu incelediğimiz zaman genelde ekonomik sebeplerden dolayı göç ettiklerini görmekteyiz. Fakat kentler bu kadar nüfusa istihdam olanakları sağlayamamakta ve yoksulluk meydana gelmektedir (Ehrlich, 1976, s. 29).
- Milli kültürdeki kaynaşmadaki zayıflıktan dolayı birbirlerinden müstakil gruplar meydana gelmektedir (Ehrlich, 1976, s. 30).
- Kentte güvenlik hizmetlerinde meydana gelen aksamalar sonucu suçluluk oranının da artma meydana gelmektedir (Ehrlich, 1976, s. 30).
- Şehirlerin içinde yeşil sahalara veya daha genel biçimde boş arsalar hızla ortadan kalkmaktadır (Ehrlich, 1976, s. 30).

Durumun böyle gitmesi durumunda kent daha da kalabalıklaşacaktır. Kırın yani tarımsal üretimin yapıldığı alanlar boşalacaktır. Bunun sonucu olarak Malthus'un dediği gibi ileride bir besin sorunu meydana gelebilecektir. Bu sorun aşağıdaki gibi gelişecektir (Öz, 1978, s. 62);

1. Üretici kesim tüketici kesimi haline gelecektir,
2. Besin maddesi üretiminde ciddi sıkıntılar yaşanmaya başlanacaktır,

3. Piyasada besin maddesi darlığı meydana gelecektir,
4. Besin maddelerinin değeri aşırı ölçüde artacaktır,
5. Besin maddeleri karaborsacılığı, vurgunculuğu başlayacaktır,
6. Birçok sanayi maddesi bulunmayacaktır,
7. Bu sanayi hammaddelerinin değeri aşırı ölçüde artacaktır,
8. Sanayi hammaddeleri karaborsacılığı olacaktır,
9. Böylece bunlara dayalı birçok sanayi üretimi durduracak yâda pahalı üretim yapacaktır,
10. Piyasa mallarının ederi yükselecektir.

Kentte meydana gelen çeşitli sorunlar çözümlenebildiği takdirde şehirler yaşanılabilir alanlar haline gelebilir. Sağlıklı bir kentleşme olayının sağlanabilmesi için bir an önce çözümlenmesi gereken sorunları özetlersek (TÇSV, 1988, s. 110);

- Nüfus artışı,
- İstihdam sorunu,
- Altyapı sorunu,
- Ulaşım sorunu,
- Konut sorunu,
- Arsa temini ve imar planlarının hazırlanması,
- Teşkilatlanma ve hukuki düzenlemeler,
- Çevre sorunları.

4.3. TÜRKİYE'DE GÖÇ NEDENLERİ

Türkiye'de göç nedenlerini 4 ana grupta toplamak mümkündür.

Bunlar (Atasoy, 2013, s. 385);

- Yaşam koşulları ve ekonomik nedenlere dayalı göçler,
- Politik ve askeri nedenlere dayalı göçler,

- Doğal afet ve salgın hastalıklara dayalı göçler,
- Çevre sorunları ve ekolojik nedenlere dayalı göçler.

Temel olarak 4 ana başlıkta toplayabildiğimiz göç nedenleri ülkeden ülkeye hatta şehirden şehre farklılık gösterebilmektedir. Bu 4 ana başlığın alt kategorilerini ve Türkiye'ye özgü durum ve şartları ele aldığımız zaman Türkiye'de içgöçün nedenlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- *Ekonomik sebepler:* Göç olgusunu incelerken mekân unsuru en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçler hangi nedenden dolayı yapılırsa yapılsın göçe katılan bireylerde yer değişikliği yapma mecburiyeti vardır. Bu göç farklı yönlerde doğru olmakla beraber bu göçlerin geçmişten günümüze temel sebebinin ekonomik olduğunu görmekteyiz. Bu yüzdendir ki ekonomik sorunlar göç kararının alınmasında çok önemli bir yer tutmaktadır (Karakuş, 2010, s. 7).
- *Genç nüfusun genel nüfus içinde oranının fazla olması:* Genç ve bekâr insanların evlenme çağına gelmeden ekonomik durumlarını düzeltme isteği göç etmelerini kolaylaştıran etmenlerden birisidir (Kartal, 1978, s. 7-8).
- *Tarım sektöründeki açık ve gizli işsizlik:* Türkiye'de tarım topraklarını incelediğimiz zaman bu toprakların miras yoluyla bölündüğünü görmekteyiz. Bu bölünme ve tarımda makineleşme sonucu tarımda çalışan işgücünün önemli bir kısmı açık işsiz haline dönmüştür. Tarımda kullanılan üretim yöntemlerinin modern olmaması sebebi ile alınan veriminde düşük olması, ekonomik yönden de kaçıışı hızlandırmıştır (Kartal, 1978, s. 7-8).
- *Entansif Tarım Uygulaması:* Entansif tarım uygulanan bölgelerde makineleşme uygulanmaması durumunda bile emek açığı ortaya çıkabilmektedir. Tütün ve fındık ürünlerinde makineleşme olmamasına rağmen artan nüfus karşısında ailenin bazı bireyleri işsiz kalabilmektedir (Mimarlar Odası, 1971).

- *Eğitim isteği ve hayat şartlarında meydana gelen değişimler:* Ülkede meydana gelen okullaşma oranının artması, eğitim seviyesinin artması ve geçmiş yıllarda eğitim kalitesi yüksek olan liselerin ve belirli bölgelerde olan üniversiteler nedeni ile eğitim nedeni ile göç oluşmuştur. Eğitim hayatını bitiren kalifiye işgücü geldikleri bölgedeki sosyal hayata dönmek istememesi ve istihdam olanaklarının kısıtlı olması nedeni ile eğitim gördüğü bölgede kalmayı yeğlemektedir. Bunun sonucunda ise göç veren bölgeler sadece vasıfsız işgücünü değil aynı zamanda vasıflı işgücünü de kaybetmektedir (Mimarlar Odası, 1971).
- *Eğitim sayesinde nitelikli meslek grubuna girme:* Üniversitelerin ve meslek liselerinin artması sonucu Türkiye'de nitelikli işgücü sayısında giderek bir artış meydana gelmektedir. Bu nitelikli işgücü hem coğrafi hareketliliği hem de iş devrini yükseltmektedir. Nitelikli işgücü yaptıkları işe uygun olan işi seçmek istemektedirler. Gelişen teknolojiye nitelikli işgücüne olan ihtiyacı arttırmaktadır. Fakat nitelikli işgücü kendi yeteneklerine uygun iş bulabilmek için bu işi yapabilecekleri bölgelere göç etmektedirler (DİE, 1995).
- *Refah seviyesinde meydana gelen artış:* Refah artışını iki ana gruba ayırabiliriz. Bunlar toplumsal refah ve bireysel refahdır. Toplumsal refahın artması sonucu kişilerin ekonomik durumlarında artış meydana gelmektedir. Bu durum bireyleri sadece temel ihtiyaçlarını değil aynı zamanda sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını giderebilmek adına bir para kaynağı oluşturmaktadır. Bu sosyal ve kültürel ortamı bulmak için bireyler göç etme eğiliminde olurlar (DİE, 1995).
- *Kan Davaları:* Özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde meydana gelen bu durum bireyleri can güvenliğini sağlaması adına, bulunduğu yerden başka bir yere göç etmesine sebep olmaktadır (DİE, 1995).
- *Ulaştırma ve iletişim gelişmesi:* Görsel ve işitsel araçların gelişmesi sonucu, insanlar Dünya'nın herhangi bir yeri hakkında bilgi edinmesi kolaylaşmıştır. İletişim sayesinde, kendi bölgelerinden hem refah seviyesi hem de sosyo-ekonomik yapı bakımından daha iyi olan yerlere

gitme isteği insanların göç etme isteğini arttırmıştır. Yaşanan gelişmeler sonucu istedikleri bölgede yaşayan tanıdık veya akraba sayesinde bu bölgelere gitmek daha kolay bir hal almıştır. Ulaşım hizmetlerindeki gelişme ve fiyat düşmesi de bu sürecin katalizörü olarak görev yapmaktadır (DİE, 1995).

- *Kırsal alanlarda değer hükümlerinde meydana gelen değişmeler:* Eğitim, ulaşım ve özellikle görsel iletişim araçlarının internet sayesinde gelişmesi sonucu bireycilik ve liberalleşmenin kırsal alanlara kadar yaygınlaşması, bu bölgelerde var olan değerlerin değişmesine sebep olmuştur (DİE, 1995).
- *Mevsimlik göç hareketleri:* Tarımsal ürünlerin toplanması veya yaz aylarında turistik yerlere gitmek olarak tanımlanabilen mevsimlik göç hareketleri kısa süreli göç hareketi olarak tanımlanabilmektedir. Fakat yapılan bu mevsimlik göçler ilerleyen zamanlarda daha iyi şartların oluşması durumunda mevsimsel göç olarak değil sürekli yerleşim olarak kalabilmektedir (DİE, 1995).
- *Doğal afetler:* Deprem, sel, heyelan gibi nedenler olarak tanımlanabilen doğal afetler nedeni ile bu bölgede yaşayan insanlar toplu olarak bu bölgelere yakın ve daha güvenli bölgelerde ikamet etme imkânına sahip olabilmektedirler. Fakat psikolojik ve kişisel nedenlerden ötürü bireyler yakın yerlerden ziyade daha uzak bölgelere göç etmeyi tercih edebilmektedirler (DİE, 1995).
- *Çocukların geleceği için daha iyi bir eğitim arzusu:* Az gelişmiş bölgeler ve tarımda çalışanlar kendilerinin eğitim eksikliği nedeni ile mevcut durumda olduklarını düşünürler. Bu yüzden çocukların eğitim seviyesini yükseltmek ve daha iyi eğitim almalarını sağlamak için daha iyi eğitim verilen bölgelere göç etmektedirler. Bu durum eğitim olanakları yüksek olan bölgelere göçü hızlandırmaktadır (DİE, 1995).
- *Siyasi sebepler, terör sorunu:* 1980'lerin ortasından itibaren yaşanmaya başlanan terör olayları, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan insanları bazen terör korkusu ile bazen de güvenlik nedeni ile

göç etmelerine sebep olmuştur. Bu göç hareketleri bazen devlet eli ile zorunlu olarak bazen de gönüllü olarak gerçekleşmiştir (DİE, 1995).

- *Bölgelerarası gelişmişlik farkı:* Sosyo-ekonomik yapının ülke genelinde farklılık göstermesi insanları göçe iten temel nedenlerden bir tanesidir. Bölgelerarası bu dengesizlik hem iç göçlerin sebebi hem de sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşanan bu içgöçler ve bölgelerarası gelişmişlik farklılığı ülke içinde kısır döngüye yol açmakta, yani göç veren bölgeler daha fazla göç vermektedirler (Başel, 2007, s. 520).
- *Gelişmiş bölgelerin nimetlerinden yararlanma isteği:* Az gelişmiş bölgelerde yaşayan insanların gelişmiş şehirlerde var olan nimetlerden yararlanma isteği göçe sadece ekonomik değil sosyal nedenlerle de iten nedenlerden birisidir (Gökçe vd., 2010, s. 53).

Çok yönlü bir demografik olay olan göçü yalnızca birkaç nedene bağlamak mümkün değildir. Doğal çevre koşullarının mevcut durumdan daha uygun olması durumunda dâhi göç yapılabilir. Göç, tek başına ekonomik nedenlerle izah edilemeyeceği gibi, yukarıda kısaca söz ettiğimiz diğer nedenlerle de yakından alakalıdır (Serhat ve Ogün, 2006, s. 279).

Bunlar dışında ise erozyon nedeni ile toprakların veriminin düşmesi, iş sahasını büyütme isteği, verimli tarım alanlarının azalması, bazı bölgelerde feodal yapının halen hüküm sürmesi, kentte daha güvende olma hissi, sosyal güvence arayışı gibi faktörleri diğer göç nedenleri olarak sayabiliriz.

Türkiye'de iç göç sebepleri bunlar olmakla beraber göç eden nüfusun temel özellikleri aşağıdaki gibidir (Balcıoğlu ve Balcıoğlu, 2002, s. 29) ;

- Göç eden nüfus içinde okur-yazar nüfusun temel göç etme sebebi kendi yeteneklerine uygun iş bulup kalifiye işçi açığını kapatmakta iken, vasıfsız olan kişiler genelde emek yoğun işlerde çalışmaktadır.
- Göç eden kişiler arasında erkek nüfus sayısı daha fazladır. Göç eden erkek nüfus ekonomik şartları sağladıktan sonra bekâr olanları evlenmekte, evli olanlar ise ailelerini yanına almaktadır.

- Kırsal alandan göç eden bireyler öncelikle il merkezine daha sonra ise başka illere göç etmektedirler.

4.3.1. Göç Çözüm Önerileri

Şimdiye kadar göçe iten sebepleri inceledik. Göç olayı her zaman olacaktır, burada önemli olan ise göç olaylarını olabildiğince azaltmaktır. Bu sayede kırları kısır döngüden ve ıssızlaşmaktan, kentleri işe dev bir köy haline getirmekten kurtarabiliriz. Bunun içinde göçü engellemek için çeşitli çözüm önerileri sunmamız gerekir. Bu öneriler kısa ve uzun dönem olmak üzere iki kısma ayrılabiliriz.

4.3.1.1. Kısa dönemde;

- Göç veren bölgelerde göçün engellenebilmesi veya asgari seviyeye indirilebilmesi için, öncelikle yapılması gereken bu bölgelerdeki ekonomik durumun iyileştirilmesi ve ortalamanın üzerinde olan doğurganlık oranının aşağıya çekilmesidir. Bu durumun gerçekleştirilebilmesi için yapılması gerekense yerel kaynakların harekete geçirilmesi ve bu kaynakların ekonomiye kazandırılmasıdır. Bu bakımdan yapılması gereken başlıca şey özel sektöre verilen desteğin artırılmasıdır (DPT, 2001, s. 32).
- Sadece kırdan kente değil aynı zaman kentten kente göçü engelleyecek önlemler alınması gerekmektedir. Kırdan kente yapılacak göçlerde uzak yöreler değil yakın kentsel alanlara göç özendirilmeli. Göç eden bu nüfus için özellikle hizmetler sektöründe istihdam olanakları artırılmalıdır (DPT, 2001, s. 32).
- Yoğun olarak göç veren bölgelerde üniversite ve devlet kurumları işbirliği ile göçü engelleyebilecek çalışmalar yapılmalıdır. Yapılan bu çalışmalar sonucunda elde edilen bilgilere ulaşılabilirliğin sağlanması amacı ile araştırma merkezleri kurulmalıdır (DPT, 2001, s. 33).
- Orman köylerinde var olan göçün azaltılabilmesi için, ormanlardan daha etkin ve bilinçli bir biçimde yararlanılması gerekmektedir. Bu olanakların sağlanması için öncelikle orman köylülerine gerekli eğitimler ve gerekli teşvikler verilmelidir (DPT, 2001, s. 33).

4.3.1.2. Uzun Dönemde

- Göçü uzun dönemde engellemek için göçe zorlayan sebepleri ortadan kaldırmak gerekir. Göçe iten en önemli sebebin ekonomik olduğunu düşünürsek, kısa ve uzun dönemde istihdam artışı sağlayabilecek orta ve büyük ölçekli işletmelerin kurulması gerekmektedir (DPT, 2001, s. 33).
- Bölgelerin sosyo-ekonomik yapısına uygun yatırımlar yapılmasına öncelik verilmesi gerekmektedir (DPT, 2001, s. 33).
- Göç veren bölgelerde işsizlik sorununun çözümüne yönelik politikalar geliştirilmelidir. Bu politikalar bölgeye özgü olarak yapılması daha verimli olacaktır (DPT, 2001, s. 33).
- En fazla göç veren bölgelerin başında gelen Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri başta olmak üzere göç veren bölgelerde eğitim, kültür ve sağlık alanında yatırımlar arttırılmalıdır (DPT, 2001, s. 33).
- Göç veren bölgelerde ekonomik geliri artırıcı yeni sahalar açılmalıdır. Bunun içinde öncelikle tarım dışı sektörlere verilen destek arttırılmalıdır (DPT, 2001, s. 33).
- Göç veren bölgelerin şartlarına uygun olan kırsal sanayiye ağırlık verilmesi gerekmektedir. Bu şekilde kurulacak kırsal sanayiden yararlanacak kısım kırsal alanda ikamet edenler olacaktır (DPT, 2001, s. 33).
- Göç veren bölgelerde köy tipi sanayinin geliştirilmesi yönelik olanaklar arttırılmalıdır. Bunun yanında el emeğinin daha iyi değerlendirilip, pazarlanmasına yönelik çalışmalara ağırlık vermek gerekmektedir (DPT, 2001, s. 33).
- Göç veren bölgelere sadece devlet yatırımı değil aynı zamanda özel sektörün yatırım yapmasını sağlayacak teşvikler verilmelidir (DPT, 2001, s. 33).
- Göç veren bölgelerin hem köylerinde hem kentlerinde el sanatlarına dönük imalat ve evlerde yapılacak fason üretim canlandırılmalıdır.

Yapılacak bu uygulama ile özellikle kadınlara ek bir ekonomik kazanç getirilebilir (DPT, 2001, s. 33).

- Hızlı kentleşmeye rağmen, 1990'da gelişmekte olan ülkelerdeki işçilerin % 61 kadarı hayatının tarımdan kazanmaktaydı. Demek ki iş yaratma çabalarının çoğu kırsal bölgelerde (yani kasaba ve köylerdeki tarım ya da tarım dışı işlerde) yoğunlaşmak zorundadır. Bu yaklaşım yoksulluğu rahatlatılabilir, besin üretimini çok yükseltebilir, göç dalgalarını yavaşlatabilir ve böylelikle kentler üzerinde ki baskıyı azaltılabilir (NHKBK, 1997, s. 153).
- Az gelişmiş bölgelerde uygulanan politikaların yetersiz olması ve uygulamada yapılan eksiklikler bölgeler arası gelişmişlik farkının azalmasına yardımcı olamamaktadır. Az gelişmiş bölgelerde uygulanacak vergi indirim/muafiyeti/teşviki, elektrik, su indirim, yapılacak yatırıma uygun arazinin bulunması ve temin edilmesinde kolaylık sağlanması, devlet kurumları tarafından bürokrasi işlemlerinin azaltılması ve gereken önemin verilmesi bölgelerarası gelişmiş farkının azalmasına yardımcı olacaktır. Bu farkın azalması sonucunda ise az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere olan göç hareketlerinde azalma meydana gelecektir (Öztürk, 2007, s. 254).

Türkiye'de içgöçün hızını kesmek amacı ile bazı politikalar geçmişten günümüze uygulanmaya çalışılmıştır. Bunlar; Teşvik Politikaları, Bölgesel Gelişme Politikaları, Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) Projeleri, Teşvik Kanunları, Bölgesel Gelişme Politikaları, Bölgesel Asgari Ücret uygulamaları olarak sıralanabilmektedir.

Bunun yanında göçleri engelleyen bazı nedenler de bulunmaktadır.

Bunlar (Tekeli, 1982, s. 15);

- Göç edilecek bölgede mevcut iş durumu, ücret ve çalışma şartları hakkında güvenilir bilgiye sahip olmama,
- Yapılacak göç hareketinde ilgili kişilerin sergilediği isteksizlik,
- Mesleki açıdan eksik durumda olmak ve bu eksikliğı giderecek araç gerecin mevcut olmaması,

- Göç yapılacak bölgede hesaplanacak olan fayda-maliyet analizi sonucu, yer değiştirmenin daha az fayda sağlayacağı düşüncesi,
- Yer değiştirme ve meslek değiştirme sonucu yapılacak ekonomik masraf,
- Göç edilecek bölgedeki hayat şartları ve hayat pahalılığı,
- Göç edilen bölgedeki mevcut konut eksikliği.

Göçün tanımı, nedenleri ve nasıl önlenebileceği konusunu inceledikten sonra Siirt ve Türkiye'de göç olaylarını sayısal veriler ışığında inceleyip, çıkan sonuçları grafikler yardımıyla açıklayacağız.

Öncelikle Siirt ve Türkiye'de toplam göç hareketini yani alınan göç ve verilen göçün ne kadar olduğunu inceleyelim.

Tablo 4.1: Siirt ve Türkiye Toplam Göç Hareketi

TOPLAM GÖÇ HAREKETİ		
YIL	SIİRT	TÜRKİYE
2014	24.917	2.681.275
2013	24.205	2.534.279
2012	23.451	2.317.814

Kaynak: TÜİK (2014a).

Tablo 4,1'i incelediğimiz zaman Siirt'te yaşanan göç hareketlerinde bir artma olduğunu görmekteyiz. 2012 yılında 23,541 olan Siirt ilindeki göç hareketi 2014 yılında 24,917'ye yükselmiştir. Aynı yıllarda Türkiye'de 2.317,814'ten 2.681,275'e yükselmiştir. Bu durumda nüfusun artmasına bağlı olarak hem Türkiye'de hem de Siirt'te, göç hareketlerinde artma meydana geldiğini söyleyebiliriz.

Türkiye ve Siirt ilinin göç hareketlerini daha sağlıklı bir biçimde kıyaslayabilmemiz için yapılan göç hareketlerini nüfusa oranlayabiliriz. Daha sonra Siirt'te olması gereken göç hareketlerinin Türkiye ortalamasına göre ne olması gerektiği hakkında bilgi sahibi olabiliriz.

Tablo 4.2: Nüfusun Göçe Oranı

	2012-2014 Nüfus		Nüfusun Göçe Oranı %	
	Türkiye	Siirt	Türkiye	Siirt
2014	77.695.904	318.366	3,45	7,83
2013	76.667.864	314.153	3,31	7,70
2012	75.627.384	310.879	3,06	7,54

Kaynak: TÜİK (2015a) ve ADNKS (2014). TÜİK (2014a).

Tablo 4,2'deki veriler [(Göç hareketi/İlgili yıldaki nüfus)*100] şeklinde hesaplanmıştır. Yukarıdaki tabloyu incelediğimiz zaman Türkiye nüfusunun 2012 yılında % 3,06'sı, 2013 yılında % 3,31'i, 2014 yılında ise % 3,45'i göç hareketinde bulunduğunu görmekteyiz. Siirt ilinde ise nüfusun 2012 yılında % 7,54'ü, 2013 yılında % 7,70'i, 2014 yılında ise % 7,83'i göç hareketinde bulunmuştur. Yani 2014 yılında Türkiye'de her 1000 kişiden 34 kişi göç yapmaktayken, aynı yılda Siirt ilinde her 1000 kişiden 78 kişi göç hareketine katılmaktadır. Bu durumda Siirt ilinde Türkiye ortalamasının 2 katında fazla göç hareketi yaşandığı görülmektedir. Peki, Siirt ilinde göç hareketinin Türkiye ortalamasına göre kaç olmalıdır? Türkiye ortalamasında kaç fazla göç hareketi yaşanmıştır? Aşağıdaki tabloda bu sorularımızı cevaplayacağız.

Tablo 4.3: Siirt İlinde Olması Gereken Göç

Türkiye Ortalamasına Göre Siirt İlinde Göç Hesaplanması			
Yıl	Siirt ilinde yapılan Göç Miktarı	Türkiye Ortalamasına Göre Olması Gereken Göç	Türkiye ortalamasına Göre Fazla Yapılan Göç Hareketi
2014	24.917	10.987	13.930
2013	24.205	10.384	13.821
2012	23.451	9.528	13.923

Kaynak: TÜİK (2015a) ve ADNKS (2014). TÜİK (2014a).

Tablo 4.3'de Siirt ilindeki göç hareketinin Türkiye ortalamasına göre kaç olması gerektiğini hesapladık. 2012 yılı için % 3,06, 2013 yılı için % 3,31, 2014 yılı için % 3,45 olan Türkiye ortalamasının, aynı yıllarda Siirt ilindeki nüfusla çarpılması sonucu Türkiye ortalamasına göre Siirt ilinde olması gereken göç hareketini hesapladık. Bu durum bize Siirt ilinde her yıl Türkiye ortalamasına göre 13000'den fazla kişinin göç hareketine katıldığını göstermektedir. Yani Siirt ilinde Türkiye ortalamasının 2 katı göç hareketi yaşandığı görülmektedir.

Toplam göç hareketleri Siirt ile Türkiye ortalamasını karşılaştırdık ve Siirt ilinde yapılan göç hareketinin Türkiye ortalamasının 2 katından fazla olduğunu gördük. Fakat toplam göç hareketi alınan göç ve verilen göç hareketlerini beraber vermektedir. Buda bize araştırma yapılan alan için net bir bilgi verememektedir. Mesela ilin göç hareketi Türkiye ortalamasının 2 değil 5 kat üstünde olsun. Bu oran onun gelişmiş ve az gelişmiş bölge olduğu bilgisini vermez. Bu yüzden bu bölgenin hem alınan hem de verilen göç miktarını ayrı ayrı incelemek gerekir. Şöyle ki aldığı göç, verdiği göçten fazla ise bu bölge göreceli olarak gelişmiş bir bölge iken, aldığı göç verdiği göçten az ise bu bölge göreceli olarak az gelişmiş bölge olarak kabul edilmektedir. Bu bilgiler ışığında Siirt

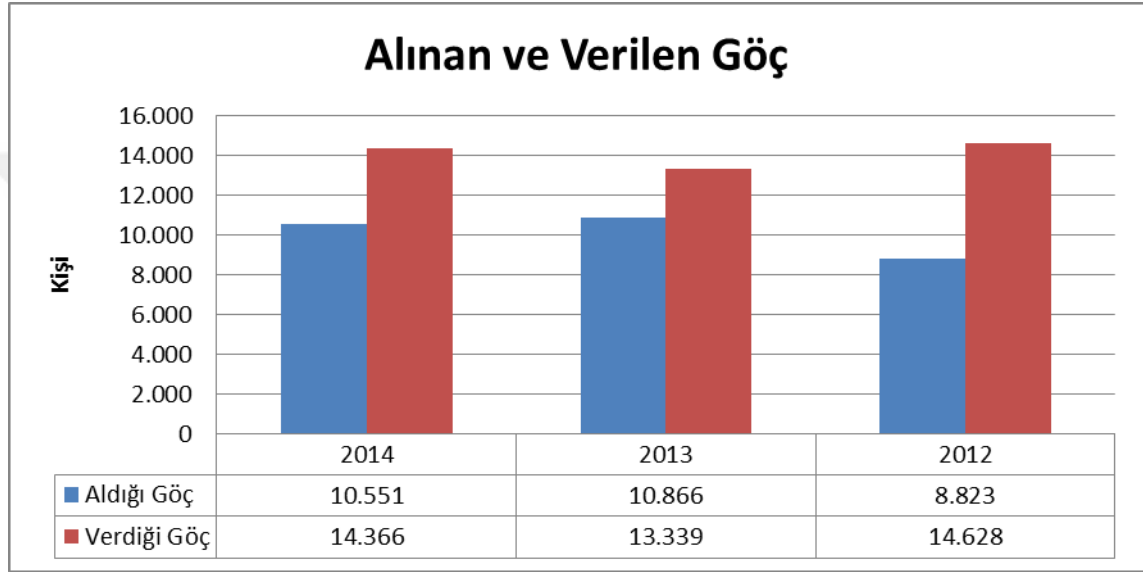
ilinde alınan ve verilen göç hareketi, yapılan göçün yönü ve göç yapan bireylerin yaş yapısını incelemek sonuca gitmemize yardımcı olacaktır.

Tablo 4.4: Siirt Göç Hareketleri

Yıl	Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
2014	318.366	10.551	14.366	-3.815	-11,91
2013	314.153	10.866	13.339	-2.473	-7,84
2012	310.879	8.823	14.628	-5.805	-18,50

Kaynak: TÜİK (2014a).

Grafik 4.1: Siirt Alınan ve Verilen Göç

Kaynak: TÜİK (2014a).

Siirt ilinin alınan ve verilen göç hareketlerini incelediğimiz zaman her dönem alınan göç miktarının verilen göç miktarından az olduğunu görmekteyiz. Son üç yılda bu oranları incelediğimiz zaman 2012 yılında 8823 kişi Siirt iline göç etmiş olup, 14628 kişinin Siirt ilinden göç ettiğini görmekteyiz ve bu fark nedeni ile şehrin nüfusunun 5805 kişi azaldığı görülmektedir. 2013 yılında gelen kişi sayısının 10866 çıktığını ve giden kişi sayısının 13339'a düştüğünü görmekteyiz. 2013 yılında net göç hareketinin geçen yıla göre yarıdan fazla azalarak 2473 kişi olduğunu ve bu sonucun son 3 yılın en iyi durumu olduğu görülmektedir. 2014 yılında gelen kişi sayısında azalma ve giden kişi sayısında artma meydana gelmiştir. Net göçün geçen sene gibi azalsaydı nüfusun göç nedeni ile 1100 azaldığını söyleyebilirdik. Fakat göç hareketleri orantısız olduğu için net göç -3815 olmuştur.

Son üç yılın verilerini incelediğimiz zaman doğru orantılı bir bağ söz konusunu olmadığını görmekteyiz. Bunun farklı sebepleri olmakla beraber yapılan göç

hareketlerini nüfusa oranlarsak daha sağlıklı bir veriye sahip olabiliriz. Örneğin 17 milyonluk İstanbul ilinde alınan göç sayısının 10 bin olması fazla bir şey ifade etmezken nüfusu 318 bin olan Siirt ilinde bu oran çok önemlidir. Bu oranları hesaplayabilmemiz için ise net göç hızını hesaplamamız gerekmektedir. Net göç hızı ise aşağıdaki formüle göre hesaplanır;

$$m(.i-i.) = [(M.i-Mi.)/(P_{i,t+n}-0,5*(M.i-Mi.))] * k$$

Burada;

m(.i-i.): Net göç hızı

M.i: Aldığı göç

Mi.: Verdiği göç

M.i - Mi. : Net göç

P_{i,t+n} : i'nin t+n zamandaki daimi ikametgah nüfusu

t : Başlangıç tarihi

n: Yıl olarak süre

i: Göçün incelendiği alan

k: Sabit sayı (k=1000)

Yukarıdaki formüle göre Siirt ilinin net göç hızını incelediğimiz zaman ilde 2012 yılında -% 18,5 olan net göç hızı 2013 yılında yarından fazla düşerek -% 7,84 olduğunu görmekteyiz. 2014 yılında bu oran tekrar artarak -% 11,91 olarak görmekteyiz. Bu durum bize net göçteki gibi ilin göç hareketlerinin dengesiz bir seyir izlediğini göstermektedir. Bir sene net göç hızı çok fazla iken diğer yıl yarıya düşebilmektedir. Fakat değişmeyen bir gerçek ilden göç etmek isteyenlerin sayısı her zaman gelmek isteyenlerden fazladır.

Siirt ilinin göç ile ilgili genel verilerini incelerken Siirt ilinin Türkiye ortalamasının yaklaşık iki katı kadar göç hareketi yaşandığını belirlemiştik. Yaşanan bu göç hareketlerinde alınan göçün verilen göçten daha fazla olduğunu görmekteyiz. Bu durum Siirt ilinin dönemler itibari ile net göç hızının eksi olduğunu göstermektedir. Klasik göç teorisine göre de alınan göç verilen göçten az ise bu durum az gelişmişliğin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Siirt ilinde yapılan bu göç hareketlerinin hangi yaş

grubunun ait olduğunu ve yapılan göç hareketlerinin hangi yöne doğru olduğunu incelemek göç nedenlerini anlamamız açısından daha yararlı olacaktır. Bu bakımdan öncelikle alınan ve verilen göçün hangi yaş grubuna ait olduğunu daha sonra göçün hangi şehirlere yapıldığını inceleyeceğiz.

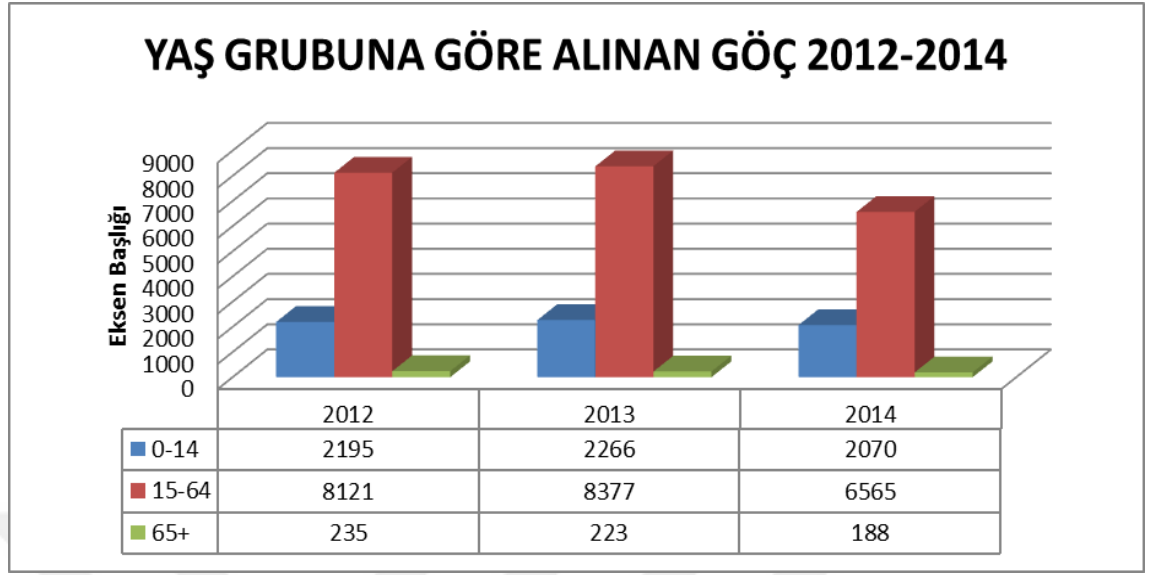
Tablo 4.5: Yaş Grubuna Göre Alınan Göç

YIL	2012			2013		
	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN
0-14	2.070	1.038	1.032	2.266	1.140	1.126
15-64	6.565	3.304	3.261	8.377	4.451	3.926
65+	188	65	123	223	74	149
2014						
YIL	TOPLAM	ERKEK		KADIN		
0-14	2195	1129		1066		
15-64	8121	4174		3947		
65+	235	94		141		

Kaynak: TÜİK (2015b).

Tablo 4.5'i incelediğimiz zaman alınan göçlerde 65+ yaş grubu hariç diğer yaş gruplarında erkek oranının fazla olduğunu görmekteyiz. 65+ yaş grubunun diğer yaş gruplarına göre oranı çok az olduğu için genel yüzdelik oranı fazla etkilememektedir. Diğer yaş gruplarında ise kadın oranının erkek oranından az olduğunu görmekteyiz. Fakat bu fark çok fazla olmamaktadır. Şöyle ki 2012 yılında 4407 erkek Siirt iline göç etmişken kadın sayısı 4416'dır. Bu durumda 2012 yılında Siirt iline sadece 9 kadın fazla göç etmiştir. Bu da 2012 yılında neredeyse her 1 kadına karşılık 1 erkeğin göç etmiş olduğunu göstermektedir. 2013 yılında erkek sayısı 5665'e, kadın sayısı ise 5201'e yükselmiştir. Geçen yıldan farklı olarak Siirt iline göç eden erkek sayısı kadın nüfusundan fazla olmuştur ve bu oran yaklaşık % 9 civarındadır. 2014 yılında 5397 erkek nüfusa karşılık Siirt iline 5154 kadın göç etmiştir. 2014 yılında ise % 5 civarında erkek nüfusun fazla göç ettiğini görmekteyiz. Son üç yılın verilerinde genel olarak erkek nüfusun kadın nüfustan daha yoğun olarak göç ettiğini görmekteyiz. Siirt iline göç eden nüfusun 15-64 yaş arası kadın erkek sayısının bu kadar yakın olması bize göç eden nüfusun eşleri ile göç ettiğini göstermektedir.

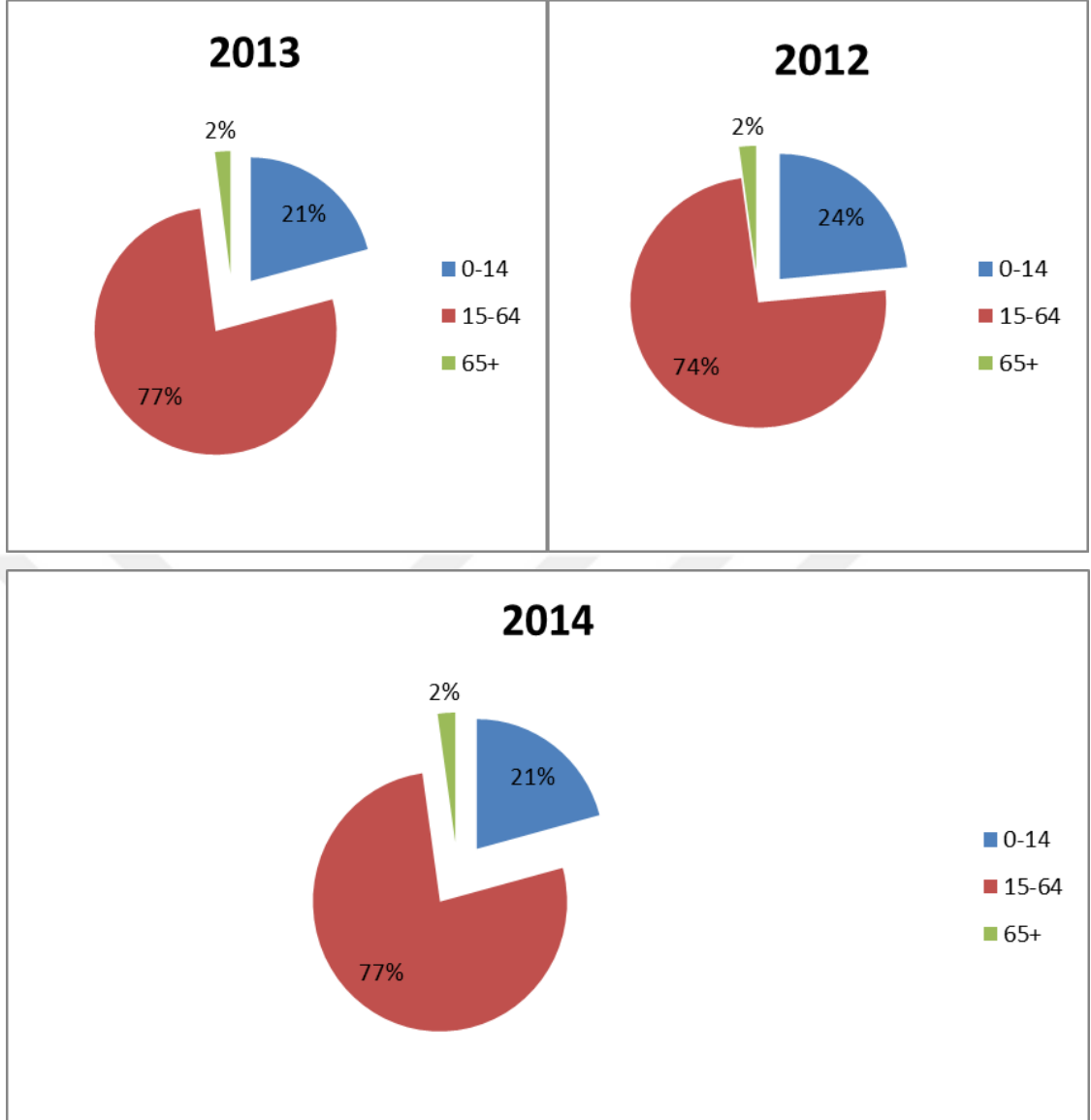
Kadın ve erkek ayrımı yapmadan yaş grubuna göre alınan göçleri incelediğimiz zaman ise aşağıdaki tabloyu elde etmekteyiz.

Grafik 4.2: Yaş Grubuna Alınan Göç

Kaynak: TÜİK (2015b), 2013-2014 dönemi

Grafik 4.2 göç miktarlarını sayısal olarak verdiği için dolayı sağlıklı bir çıkarımda bulunamayabiliriz. Bu yüzde yukarıdaki tabloyu yüzdelik olarak grafik haline getirip incelemek daha sağlıklı sonuç elde etmemize olanak sağlar. Grafik 4.2'nin yüzdesel olarak grafiği sayfa 185'te verilmiştir.

Siirt iline göç eden nüfusun yaş grubunu son üç dönem izlediğimiz zaman 65+ nüfusun her dönem %2 olduğunu ve her dönem en düşük oranda olduğunu görmekteyiz. 0-14 yaş grubu göç eden nüfusun genelde evli çiftler aracılığı ile sahip olunan çocukların zorunlu göçünden kaynaklanmaktadır. 15-64 yaş grubuna ait nüfus, yani aktif nüfusun en büyük payı aldığını görmekteyiz. Yani Siirt iline göç eden nüfusun dörtte üçü aktif çalışabilir nüfustan oluşmaktadır. Bu yaş grubu toplam göç eden nüfusun dörtte üçünden fazlasını oluşturmaktadır. Fakat Siirt ili gibi göç veren, istihdam olanakları kısıtlı olan bir yerde aktif nüfusun bu kadar fazla olması ve göç etmesi düşündürücüdür. Çünkü aktif nüfusun göç etmesinin temel sebebi ekonomiktir ve genel olarak ekonomik sebeplerden ötürü göç etmektedirler. Siirt iline aktif nüfusun yüksek miktarda göç etmesinin temel sebebi, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan kişilerin, tayin sebebi ile göç etmesi ve ilde bulunan üniversiteye eğitim amaçlı gelmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun dışında şehre yapılan baraj gibi büyük ölçekli yatırımlar buralara nitelikli işgücünü zorunlu hale getirmiştir.

Kaynak: TÜİK (2015b), 2013-2014 dönemi

Tablo 4.6: Yaş Grubuna Göre Göç Eden Nüfus

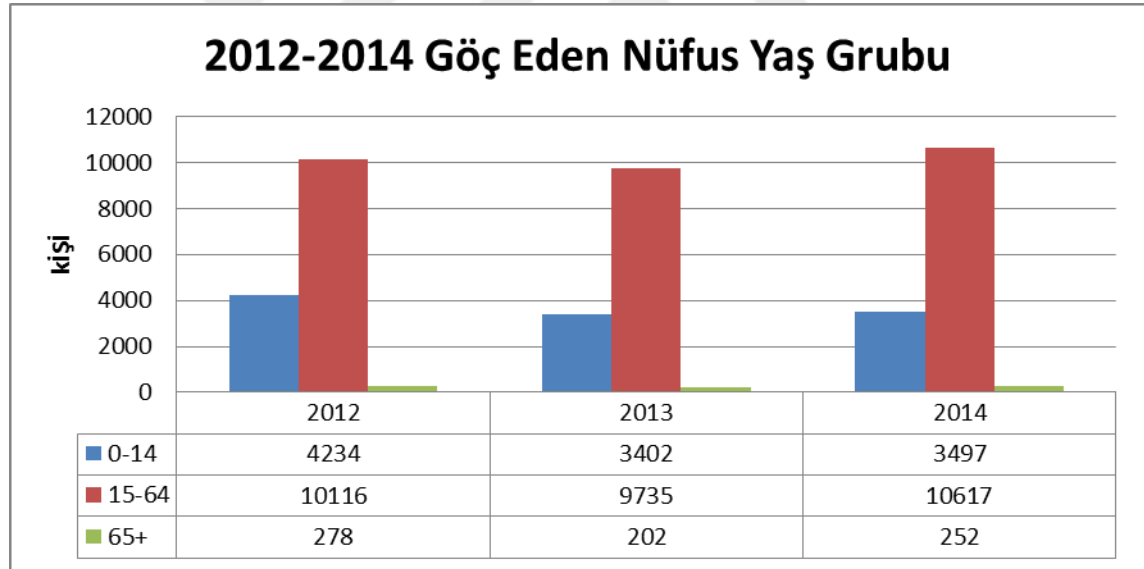
Yıl	2012			2013		
	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN
0-14	4.234	2.203	2.031	3.402	1.772	1.630
15-64	10.116	5.152	4.964	9.735	4.999	4.736
65+	278	89	189	202	83	119
Yıl	2014					
	TOPLAM	ERKEK		KADIN		
0-14	3.497	1.834		1.663		
15-64	10.617	5.269		5.348		
65+	252	95		157		

Kaynak: TÜİK (2015c), 2013-2014 dönemi

Siirt iline göç edenlerin yaş grubu ve yüzdelik hesabını inceledikten sonra Siirt ilinden göç eden nüfusun aynı şekilde yaş grupları ile dağılımını inceleyeceğiz

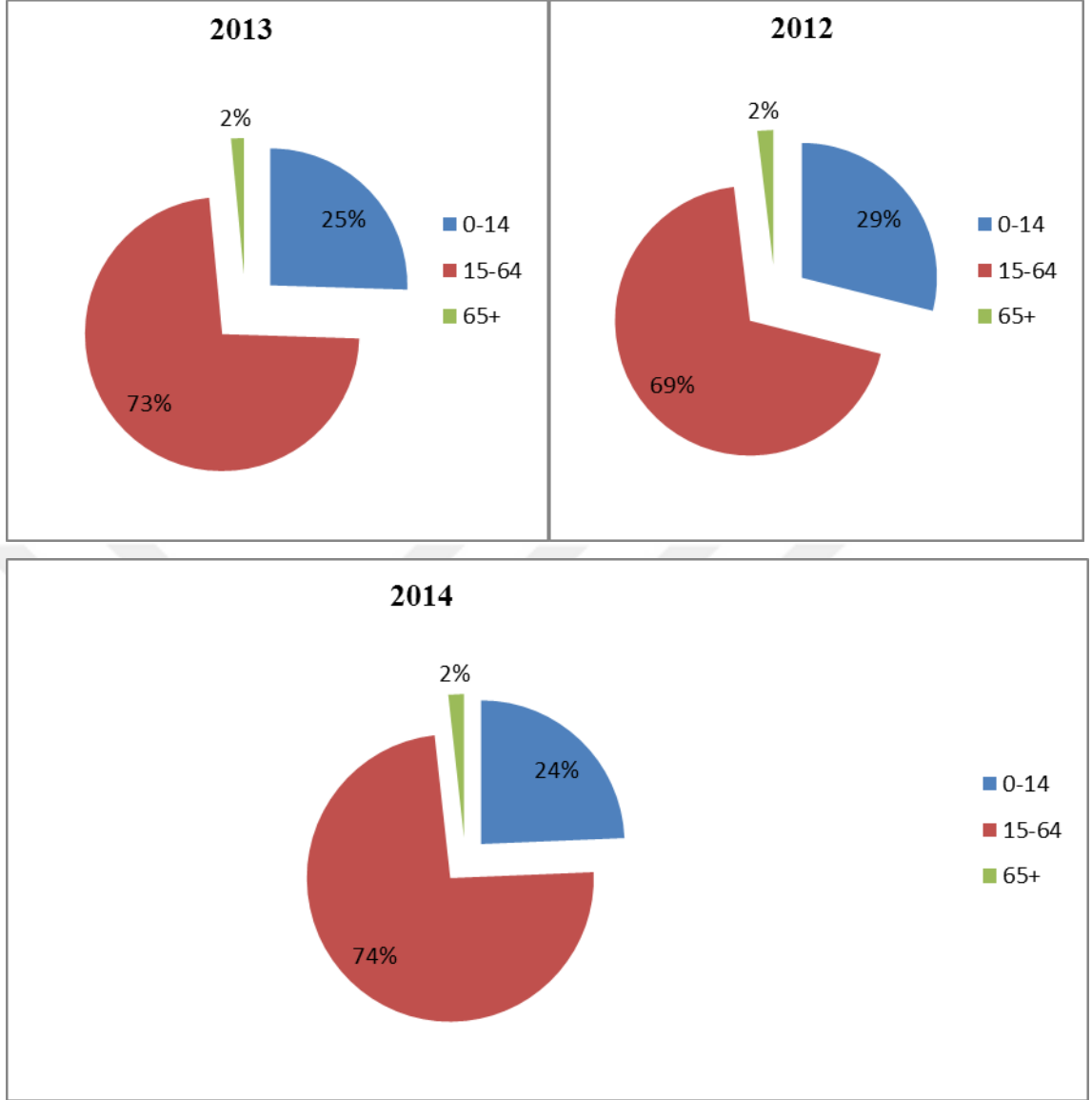
Tablo 4.6'yı incelediğimiz zaman kadın-erkek oranı 65+ yaş grubunda daha fazla olduğu görülmektedir. Diğer yaş gruplarında ise erkeklerin kadınlardan daha fazla göç ettiğini görmekteyiz. Bu durum sadece 2014 yılında 15-64 yaş grubundan kadınların çok az bir oranda daha fazla olması bir istisna olarak gözümüze çarpmaktadır. Genel olarak yıllar itibari ile incelediğimiz zaman 2012 yılında 7444 erkek Siirt ilinden göç etmişken göç eden kadın sayısı 7184'tür. Bu sayı 2013 yılında 6854 erkeğe karşılık 6485 kadın olarak gerçekleşmektedir. 2014 yılında ise 7198 erkek ve 7168 kadın Siirt ilinden göç etmiştir. Yıllar itibari ile göç eden kadın ve erkek nüfus arasında çok fazla bir fark olmadığını görmekteyiz. Bu durum bize aynı Siirt iline gelen bireylerin oluşturduğu gibi bir tablo oluşturmaktadır yani Siirt iline gelen kişiler gibi göç eden kişilerin aile olarak göç ettiğini ve erkekler kadar kadınların da göç etme eğilimi içinde olduğunu göstermektedir. Kadın ve erkek ayrımı yapmadan sadece yaş gruplarının göç hareketlerini incelemek istersek aşağıdaki grafik karşımıza çıkmaktadır.

Grafik 4.3: Göç Eden Nüfusun Yaş Yapısı

Kaynak: TÜİK (2015c), 2013-2014 dönemi

Yukarıdaki tabloyu yüzdeler halinde grafik haline getirirsek;

Kaynak: TÜİK (2015c).

Siirt ilinden göç eden nüfusun yaş grubunu son üç dönem izlediğimiz zaman 65+ nüfusun % 2 olduğunu ve her dönem en düşük oranda olduğunu görmekteyiz. 15-64 yani aktif-çalışabilir nüfus ise her dönem en büyük paya ve göç edenlerin yaklaşık 4'te 3'ünü sahip olduğunu görmekteyiz. Göç eden nüfusun artmasına paralel olarak aktif nüfus, hem sayısal olarak hem de oransal olarak artmaya devam etmiştir. 0-14 yaş grubu olan çocuk nüfus ise zorunlu olarak göç etmektedirler. Bu yaş grupları genelde ailesinin yanında göç etmektedir. Sayısal olarak çok az bir rakam ise ortaöğretim veya üniversite eğitimi almak için veya akraba veya tanıdık aracılığı çalışmak amacı ile göç etmektedirler.

Siirt ilinden göç eden ve Siirt iline gelen nüfusun yaş gruplarını incelediğimizde oransal olarak fazla bir fark görünmemektedir. Hem göç eden hem de gelen nüfusun yaş grupları ağırlıklı olarak aktif nüfustan oluştuğunu görmekteyiz. Bu yaş grubunun göç etme sebeplerinin temelinde ekonomik sebepler yatmaktadır. Göç eden yaş grubu hangi illere göç etmiş ve Siirt ilinden hangi illere göç ettiğini incelemek göçün sebeplerini anlamamıza daha fazla yardımcı olacaktır.

Tablo 4.7: Siirt İlinden En Fazla Göç Edilen 8 İl

Siirt İlinden En Fazla Göç Edilen 8 il									
2014			%	2013			%	2012	
İstanbul	3.804	26	İstanbul	3.675	28	İstanbul	4.181	29	
Batman	1.182	8	Batman	1.110	8	Batman	1.215	8	
Ankara	852	6	Ankara	635	5	Ankara	719	5	
Mersin	591	4	Mersin	584	4	Mersin	668	5	
Adana	557	4	Diyarbakır	477	4	Adana	541	4	
Diyarbakır	525	4	Adana	467	4	Bursa	483	3	
Gaziantep	394	3	Şırnak	430	3	Van	465	3	
Bursa	359	2	İzmir	334	3	Gaziantep	452	3	

Kaynak: TÜİK (2015g), 2014

Tablo 4.8: Siirt İline En Fazla Göç Eden 8 İl

Siirt İline En Fazla Göç Eden 8 İL									
2014			%	2013			%	2012	
İstanbul	2.239	21	İstanbul	2.117	19	İstanbul	1.824	21	
Batman	1.013	10	Batman	1.062	10	Batman	775	9	
Diyarbakır	562	5	Diyarbakır	608	6	Diyarbakır	537	6	
Şırnak	519	5	Ankara	535	5	Ankara	447	5	
Ankara	460	4	Mersin	455	4	Adana	380	4	
Mersin	443	4	Şırnak	443	4	Şırnak	357	4	
Adana	366	3	Adana	434	4	Bitlis	329	4	
Van	334	3	Van	327	3	Mersin	322	4	

Kaynak: TÜİK (2015gh), 2014

Siirt ilinden göç edilen illeri incelediğimiz zaman İstanbul, Batman ve Ankara'nın Siirt ilinden yapılan göç hareketlerinin % 40'ını oluşturmakta olduğunu ve ilk 8 ilin ise % 50'den fazlasını oluşturduğunu görmekteyiz.. Göç edilen iller olan İstanbul ve Ankara istihdam olanakların fazla olduğu iller olarak görülmektedir. Batman ilinde ise gerek istihdam gerekse sosyal faaliyetleri ile Siirt ilinden göç edildiği düşünülebilir. Böyle düşünmemizin sebebi ise sosyo-gelişmişlik endekslerinde bu illerinin, Siirt ilinin önünde olmasından kaynaklanmaktadır. Yapılan bu göç hareketlerinin genel olarak batıya yapılması, bu göç hareketlerinin ekonomik sebeplerden olduğunun göstergesidir. Mersin, Adana gibi illere yapılan göç hareketleri mevsimlik yapılan göç hareketleri olarak göze çarpmaktadır.

Siirt iline göç eden bireyleri incelediğimiz zaman göç verende olduğu gibi İstanbul ili birinci sırada gelmektedir. Oran olarak ilk üç sıra % 36 bir paya sahip olup göç eden nüfustan daha dengeli bir dağılıma sahip olduğunu görmekteyiz. Bu dağılım verilen göçe göre daha dengeli olması göç eden kişilerin genellikle tayin olarak Siirt iline geldiklerini göstermektedir. Bunun dışında göç edipte göç ettikleri yeri beğenmeyip Siirt iline tekrar gelen kişilerde bulunmaktadır. Siirt iline göç edilen bölgeler İstanbul hariç ağırlıklı olarak çevre illerden oluşmaktadır. Burada dikkat çeken bir diğer husus ise Şırnak hariç diğer illerin sosyo-gelişmişlik sıralamasında Siirt ilinden önde olmasına rağmen Siirt iline göç etmelidir. Buda Siirt iline yapılan göçlerin genel olarak ekonomik sebeple olmadığını, zorunlu olarak (tayin, eğitim, büyük ölçekli projelerde çalışmak üzere) yapıldığını göstermektedir.

Siirt ili ile ilgili genel göç verilerini verdikten sonra genel bir değerlendirme yapmak gerekirse;

- Siirt ili her dönem aldığı nüfustan fazlasını göç vermiştir. Buda net göç hızını her dönem negatif yapmıştır.
- Son üç yılda ki net göç hızının negatif olması sebebiyle nüfus artış hızında % 1-2 arasında düşme meydana gelmiştir.
- İlde yapılan göç hareketleri Türkiye ortalamasına göre oranladığımız zaman, yapılan göç hareketleri Türkiye ortalamasına göre 2 kat fazla olduğunu görmekteyiz.
- Yapılan göç hareketlerinde en fazla pay 15-64 yaş gruba aittir.
- Siirt ilinden göç eden, Siirt iline gelen nüfusta kadın ve erkek arasında sayısal olarak denge söz konusudur.
- Göç edilen ve göç alınan illerin başında İstanbul gelmektedir. Bu oran verilen göçte 4'te 1 iken alınan göçte 5'te 1 oranındadır.

Siirt ilinin göç hareketleri ve Türkiye ile karşılaştırmasını sonucunda Siirt ilinde göç hareketlerinin çok yoğun olarak yaşandığını gördük. Bu yoğunluk Türkiye ortalamasının iki katı kadar karşımıza çıkmaktadır. Peki, Siirt ilinden göç olayını azaltmak veya minimum seviyeye indirmek için neler yapılabilir? Siirt ilinden göç hareketlerini azaltmak için öncelikle;

- Yaşanan göçlerin öncelikle ekonomik sebeplerden dolayı olduğunu düşünürsek, ildeki istihdam olanaklarını arttırmak gerekir.
- Kurtalan iline kadar demiryolu ağının ile kadar uzanması sağlanmalıdır. Bu sayede şehre yapılacak ağır sanayi yatırımlarının önü açılabilir.
- Devlet tarafından verilen teşvikleri alan en fazla alan şehirlerden birisi Siirt ilidir. Fakat verilen teşvikler Batman, Diyarbakır gibi illerle aynı olduğu için yatırım için bu iller tercih edilmektedir. Siirt iline bu şehirlere verilen teşviklerden fazlası verilmesi gerekir ki yatırımlar Siirt iline kaysın.
- Siirt iline özgü olan Siirt Fıstığı, Tayfi Üzümü, Bittim Sabunu, Siirt Kilimi, Pervari Balı, Zivzik Narı vb. ürünlerin tanıtımı yapmak ve pazarlama olanaklarının artırılması sureti ile daha fazla kişiye ulaşmasını sağlamak gerekmektedir. Bu sayede sadece sanayi değil bu işle geçimini sağlayan çiftçiler ve aileler gelirlerini arttırmış olabilecekler.
- Siirt iline gerekli yollar yapıldığı takdirde 4 ülkeye yaklaşık 200 km uzaklığı vardır. Gerekli olan yatırımlar yapıldığı takdirde Siirt ili lojistik merkez olabilir.
- Sadece Siirt ilinden başka illere değil köylerden ve ilçelerden il merkezine yapılan göçlerinde engellenmesi gerektir. Bunun için özellikler üniversitenin öncülüğünde kırlarda tarım ürünlerin ve hayvancılığın verimliliği arttırmak için köylülere gerekli eğitimler verilmelidir.
- Siirt ilinin turizm açısından geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle inanç turizmi yapılabilen yerlerde otel ve pansiyon eksikliği nedeni ile hem yeterince turist gelememekte hem de gelen turistler günübirlik konaklamak zorunda kalmaktadır. Rafting, yamaç paraşütü vb. yapılabilecek coğrafi koşullara sahip olan Siirt ilinde bu alanların tanıtılması gerekmektedir. Yapılacak yatırımlar ve gelen turistler şehirde istihdamın artmasına yardımcı olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bir ülkenin demografik yapısı o ülkenin "Canlı Dokusunu" oluşturmaktadır. Bu doku ülkelerin, şehirlerin, kasabaların, köylerin kısaca insanoğlunun ayak bastığı her yerin sadece nüfusunun sayısal büyüklüğünü değil aynı zamanda eğitim durumunu, sosyo-ekonomik yapısını, siyasi ve kültürel eğilimleri hakkında bilgi edinmemize olanak sağlamaktadır (Atasoy, 2013, s. 15). Siirt ilinin nüfusu, yaş yapısı, doğum oranları, kaba ölüm hızı, bebek ölüm hızı, evlenme-boşanma oranları, göç hareketleri kısaca demografik yapısını bilmek ve çıkan sonuçları bilimsel yöntemlerle ortaya koymak kamu kurum ve kuruluşlarına, STK'lara, üniversitelere, belediye gibi kurumlara karşılaştırma yapma imkânı sunmaktadır. Bu sayede ilin güçlü ve zayıf yönleri belirlenebilir, yatırımların yönü tespit edilebilir ve yapılması gerekenler konusunda ihtiyaç duyulan yerlere bilgi akışı sağlanabilir.

Yaklaşık 5000 yıllık bir geçmişe sahip olan Siirt, birçok uygarlığa ev sahipliği yaptıktan sonra 1514 yılında Çaldıran Savaşı ile Osmanlı Devletine bağlanmıştır. Bu tarihten sonra sırasıyla Diyarbakır, Van ve Bitlis eyaletlerine bağlı bir sancak olan il, 1923 yılında Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber Türkiye Cumhuriyetinin 63 ilinden biri olmuştur (TÜİK, 2014f, s. 5). Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren çeşitli dönemlerde hem coğrafi hem de demografik bakımdan değişikliklere uğrayan Siirt, en büyük demografik ve coğrafi değişikliği 1990 yılında Batman ve Şırnak illerinin kendinden ayrılması ile gerçekleştirmiştir (Kılıççioğlu, 1992, s. 57). Bu tarihte yüzölçümünde % 45 oranında daralma ve nüfusunda % 53 oranında azalma meydana gelmiştir (Diğer Değişiklikler için Bkz: Tablo 1.1). Yaşanan demografik değişimler, yapılan sosyo-gelişmişlik endekslerinde de değişimlere sebep olmuştur. Bu değişimler pozitif yönde değil negatif yönde bir eğilim göstermiştir. Bölgelerin gelişmişlik seviyesini belirlemek için yapılan sosyo-gelişmişlik araştırmalarında Siirt, 81 il içinden ortalama 76.sırada yer aldığı görülmektedir (Bkz: Bölüm 1.4). Bu da bize Siirt ilinin gelişmişlik olarak sadece 5 ilin önünde olduğunu göstermektedir.

Toplam 6 ilçeye sahip olan Siirt'te Kurtalan en fazla nüfusa, Tillo en az nüfusa, Pervari en geniş topraklara, Tillo ise en az toprağa sahiptir. İl merkezine en yakın ilçe Tillo iken merkeze en uzak ilçe Eruh'tur (Bkz: Tablo 1.2). Tillo sosyo-gelişmişlik araştırmalarında il merkezine yakınlık, yapılan inanç turizmi, fıstık üretiminin getirdiği

istihdam ve gelir artışı gibi avantajları sayesinde en gelişmiş ilçe olarak görünmektedir. Şirvan ise sosyo-gelişmişlik endekslerine göre Siirt'in en az gelişmiş ilçesi olarak görülmektedir (DPT, 2004). İlçelerin genel olarak geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Kurtalan dışında sanayi tesisi hem merkezde hem de ilçelerde yok denecek kadar azdır.

İlçelere özgü olan Zivzik Narı, Tayfi Üzüümü, Zokayt Yoğurdu, Pervari Balı, Siirt Fıstığı, Siirt Battaniyesi vb. birçok ürün ilin markalaşmış olan ürünlerinden bazılarıdır (Siirt Coğrafyası, 2013). Siirt Fıstığı dışında bu ürünlerin tanıtım açısından zayıf kalması hem bu ürünlerin markalaşmasına engel olmakta hem de Siirt dışına pazarlanan ürün miktarını azaltmaktadır. Tanıtım ve pazarlama aktivitelerinin artırılması bu ürünlerin katma değerlerinin artmasına, ilin tanıtımının yapılmasına, çiftçilerin gelirlerin artmasının yanı sıra ilin tamamında istihdam artışı meydana getirebilir. Unutulmamalıdır ki Antep fıstığı, Adana Karpuzu, Gönen Pirinç, Anzer Balı, Anamur Muzu, Malatya Kayısı, Rize Çayı gibi ürünler hem illerin tanıtımını yapmakta hem de bu ürünlerin katma değerini yükseltmektedir.

Tablo S.1: Siirt İli Olması Gereken Nüfus

Yüzölçümüne Göre Olması Gereken Nüfusu	524.504
İl Sayısına Göre Olması Gereken Nüfus	959.209
İlçe Sayısına Göre Olması Gereken Nüfus	507.264
Mahalle Sayısına Göre Olması Gereken Nüfus	153.520
Köy Sayısına Göre Olması Gereken Nüfus	1.199.560
Bağlı Sayısına Göre Olması Gereken Nüfus	681.307
İlçe Belediyelerinin Sayısına Göre Olması Gereken Nüfus	1.165.439
Belde Belediyelerinin Sayısına Göre Olması Gereken Nüfus	978.538
Belediye Sayısına Göre Olması Gereken Nüfus	1.635.703
Kendisinden Ayrılan Batman İlinin Nüfus Artış Hızına Göre Olması Gereken Nüfus	391.930
Kendisinden Ayrılan Şırnak İlinin Nüfus Artış Hızına Göre Olması Gereken Nüfus	450.354

Kaynak: Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri¹⁴ (İçişleri Bakanlığı, 2011)

Türkiye nüfusu içinde Siirt ilinin payı, kapladığı yüzölçümü, ilçe sayısı, köy sayısı, bağlı sayısı, belediye sayısı, kendinden ayrılan Batman ve Şırnak illerinin nüfus

¹⁴ 2014 yılı itibarıyla Türkiye'de ve Siirt ili ilçe sayısı 919,6; Mahalle Sayısı 31884,63; Köy Sayısı 18330,283; Bağlı Sayısı 26001, 228; İlçe Belediyelerinin Sayısı; 400, 6; Belde Belediyelerinin Sayısı 397, 5 ve Belediye Sayısı 570, 12'dir. 1990 yılında 2014 yılına kadar Batman ilinin nüfusu %61,7, Şırnak ilinin nüfusu %85 artmıştır.

artış hızları, belediye sayısına göre oranlandığı zaman karşımıza yukarıdaki gibi bir tablo çıkmaktadır.

Tabloyu incelediğimiz zaman Siirt ili sadece mahalle sayısına göre Türkiye ortalamasına göre daha fazla nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Tabloda yapılan diğer 10 hesaplama göre Siirt ilinin nüfus olarak çok gerilerde olduğu görülmüştür. 2013 nüfusunu baz aldığımız taktirde belediye sayısına göre 5,20, köy sayısına göre 3,81, yüzölçümüne göre 1,66 kat az nüfusa sahip olduğu yapılan hesaplama sonucu görülmüştür. Bu tablonun ortaya çıkmasında 1990 yılından sonra meydana gelen demografik değişikliğin yanı sıra ilin sürekli göç vermesi de etkili olmuştur. Bu tablo bize Siirt ilinin nüfus olarak hak etmediği bir durumda olduğunu göstermektedir.

Cumhuriyetin kurulduktan sonra yapılan ilk nüfus sayımında 13.648.270 nüfusa sahip olan Türkiye Cumhuriyeti, 1985 yılında 50.644.458 nüfusa çıkmıştır. Bu tarihler arasında Türkiye Cumhuriyetinin nüfusu 3,06 kat artmıştır. Aynı tarihler arasında Siirt ilinin nüfusu 102.433'ten 524.741'e çıkmış ve 5,1 oranında artış sağlamıştır. 1927-1985 yılları arasında Siirt ilinin nüfus artışı Türkiye'nin nüfus artışından % 66 fazla olmasına rağmen 1927-2013 yıllarını baz aldığımız zaman Türkiye nüfusunun 5,5 kat arttığını, Siirt ilinin nüfusunun ise 3,06 kat arttığını görmekteyiz (Bkz: Tablo 2.1). Bu nüfus artış hızındaki azalmanın temel sebebi daha önce belirttiğimiz gibi 1990 yılında meydana gelen demografik ve coğrafi değişiklikten kaynaklanmaktadır. Bu değişiklik sonrası nüfusta azalmanın yanı sıra, nüfus artış hızında da düşüş meydana gelmiştir. Nüfus artış hızında meydana gelen yavaşlamanın temel sebebi doğum sayısının az olması veya ölüm sayısının fazla olmasından kaynaklanabilmektedir. Fakat Siirt ilinde bu durumun oluşmasındaki en önemli sebep, göç bölümünde açıklayacağımız üzere ilde meydana gelen negatif yönlü göç hareketleridir.

Nüfusu yaş grupları açısından incelediğimiz zaman hem Türkiye'de hem de Siirt ilinde aktif nüfusun yani 15-64 yaş arası grubun ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. Siirt ilinde aktif nüfus oranı % 58 iken Türkiye'de bu oran % 68 olarak görülmektedir. 0-14 yaş grubunu incelediğimiz zaman Türkiye'de % 24 olan bu oran Siirt ilinde % 38 olduğu görülmektedir Yaşlı nüfus oranı ise Siirt ilinde % 4, Türkiye'de % 8 olarak görmekteyiz. Bu da bize Siirt ilinin daha genç bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir (Bkz: Tablo 2.6 ve 2.7). Siirt ilinin ilçelerinin yaş yapısını incelediğimiz zaman Pervari

en fazla genç nüfus oranına, Tillo en fazla aktif nüfus oranına, Eruh ve Tillo ise en fazla yaşlı nüfus oranına sahip olduğunu görmekteyiz. (Bkz: Tablo 2.8). Hem il merkezinde hem de ilçeler Türkiye ortalamasının üstünde genç ve aktif nüfusa sahip olup, yaşlı nüfus hem en az paya sahiptir hem de Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Yaş yapısının içinde aktif nüfusun bu kadar yüksek olması hem Türkiye'ye hem de Siirt iline Demografik Fırsat Penceresi'nin kapılarını açmaktadır. Demografik Fırsat Penceresi her ülkenin en az bir kez geçirdiği ve genç nüfusun yarattığı dinamizmi kullanarak ekonomilerinde sıçrama yaşattığı bir dönem olarak tanımlanabilir. Nitekim Doğu Asya ülkeleri 1970'lerde meydana gelen fırsat penceresini iyi kullanmış ve ekonomik büyüme hızlarında artış sağlamışlardır. Bu dönemde üretimlerindeki artışlarına paralel olarak kişi başı düşen gelirden de ciddi bir artış yakalamayı başarmışlardır (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 14). Aktif nüfusa gerekli eğitim ve istihdam olanakları sağlandığı takdirde hem Türkiye hem Siirt bu pencereden gerektiği şekilde yararlanabilecektir. Genç nüfus oranının Türkiye ortalamasının üstünde olması da Siirt ilinin bu fırsatlardan daha uzun süre yararlanabileceğinin göstergesidir. Genç nüfusun eğitim olanakları artırılıp, katma değeri yüksek olan ürünler üreten bir piyasada istihdam edilmesi önem arz etmektedir. Çünkü bu durum hem bölge için hızlı bir kalkınma meydana getirebilir hem de yaşlanmakta olan Türkiye için sosyal güvenlik sistemine prim yaratarak, yaşlı nüfus bağımlılık oranını geriye çekebilir. Bu nedenle ilde yaşayan genç ve aktif nüfusa gerekli eğitim verilmesinin yanında mezun olacağı zaman gerekli istihdam alanlarının yaratılmasına şimdiden başlanması gerekmektedir (Kiracı vd, 2014, 52).

Doğum oranı Türkiye ortalamasının üstünde olan, ölüm oranı Türkiye ortalamasının altında olan Siirt ilinin Türkiye ortalamasının üstünde bir nüfus artış hızına sahip olması gerekmektedir. Fakat nüfusu azaltan etmenlerden biri olan dışarıya göç olgusunun yapılan nüfus projeksiyonlarına da yansımıştır. TÜİK'in yaptığı projeksiyonlara (Bkz: Tablo 2.10) göre Siirt ilinin ileri dönemlerde de göçe neden olan faktörleri engelleyemeyeceği ve nüfus artış hızının Türkiye ortalamasının altında kalacağını öngörmüştür. Diğer yandan yaptığımız hesaplamalar sonucunda 2008-2014 yılındaki nüfus artış hızının aynı şekilde devam etmesi halinde aşağıdaki gibi bir tablo karşımıza çıkmaktadır.

Tablo S.2: Siirt İli Tahmini Nüfus.

2008-2013 yılları arasındaki nüfus artış hızı aynı şekil devam ederse			
YIL	NÜFUS	YIL	NÜFUS
2014	323.087	2031	393.118
2015	327.186	2032	404.299
2016	324.031	2033	409.427
2017	334.563	2034	405.480
2018	335.006	2035	418.659
2019	338.534	2036	419.213
2020	348.162	2037	423.628
2021	352.578	2038	435.676
2022	349.179	2039	441.202
2023	360.528	2040	436.949
2024	361.005	2041	451.151
2025	364.807	2042	451.748
2026	375.182	2043	456.505
2027	379.941	2044	469.488
2028	376.278	2045	475.443
2029	388.508	2046	470.860
2030	389.022	2047	486.164

Kaynak: TÜİK (2014e), 2008-2013 verilerden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tabloya göre Siirt'in büyükşehir olması için gerekli olan 750 bin nüfusa 2083 yılında ulaşması beklenmektedir (Farklı nüfus artış hızlarına göre yapılan projeksiyonlara göre Siirt ilinin nüfusu için Bkz: Tablo 2.5). İldeki nüfusun artış hızının fazla olması altyapı sorunları, konut sıkıntısı, hava kirliliği, dengesiz şehirleşme, işçi ücretlerinde azalma, demografik yatırımlarda artma gibi sorunlar ortaya çıkmasına sebep olsa da ekonominin itici gücü olan gençlere gerekli eğitim verildiği takdirde nitelikli işgücü oranında artış meydana gelebilir. Nitelikli işgücü ise her zaman sanayi yatırımlarının artmasına, hizmet sektöründe gelişmeye, tarımda ise teknolojik imkânlardan yararlanarak hem ürünün katma değerinde hem de verimde artış meydana getirebilir.

Doğumlar nüfusu arttırmanın yanı sıra nüfusun yaş yapısı, cinsiyet durumu, ortalama yaş gibi durumlara etki ederek, sadece demografik anlamda değil aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel durumu da etkilemektedir (Murat, 2006, s. 263). Siirt ilinin doğum oranlarını Türkiye ortalamasına göre karşılaştırılmasını yapmak için kaba doğum hızı ve toplam doğurganlık hızı kullanarak bir çıkarımda bulunabiliriz. Siirt ilindeki kaba doğum oranlarını incelediğimiz zaman Türkiye ortalamasının üstünde seyrettiği görülmektedir. Siirt ilinde 2009 yılında %0 29,7 olan bu oran, sürekli azalarak 2014 yılında %0 28,4 gerilemiştir. Aynı yıllar içinde Türkiye'de ise %0 17,6'dan

%₀ 17,3'e gerilemiştir (Bkz: Grafik 3.2.). Fakat kaba doğum oranları tüm nüfusun doğum sayısına bölünmesiyle elde edilmektedir. Burada doğum yapmayacak olan erkek nüfus ve 0-14/49+ yaş grubu dâhil edilmiştir. Bu yüzden sadece doğum kapasitesi olan 15-49 yaş arası kadın nüfusu, toplam kadın sayısına oranlayarak yeni bir hesaplama yaptığımızda TÜİK'in çıkardığı sonuçtan daha farklı bir sonuç elde etmekteyiz. Bu hesaplama sonucu aşağıdaki tablodaki verilmiştir.

Tablo S.3: 15-49 Arası Kadın Nüfusa Göre Olması Gereken Doğum Miktarı

Yıl	2008	2009	2010	2011
Siirt Doğum Sayısı*	8.488	8.969	8.912	8.664
Türkiye Doğum Sayısı *	1.295.511	1.266.751	1.259.877	1.247.081
15-49 Arası Kadın Nüfusa Göre Olması Gereken Doğum Miktarı	4.275	4.306	4.409	4.364
Yıl	2012	2013	2014	2015**
Siirt Doğum Sayısı *	8.702	8.426	8.993	8.998
Türkiye Doğum Sayısı *	1.290.387	1.291.217	1.337.504	1.353.486
15-49 Arası Kadın Nüfusa Göre Olması Gereken Doğum Miktarı	4.645	4.648	4.948	5.102

Kaynak: TÜİK (2014b), 2008-2014 (Türkiye-Siirt oran miktarı hesaplanarak yapılmıştır).

* TÜİK (2015i).

** 2015 yılı son 4 yılın artış hızı hesaplanarak tahmini olarak verilmiştir

Tablo S.4: Siirt ve Türkiye Doğum Sayısı

YIL	2001	2002	2003	2004	2005
Siirt	10.947	10.356	9.799	9.396	9.574
Türkiye	1.323.341	1.229.555	1.198.927	1.222.484	1.24.4041
Siirt İlinde Nüfusa Göre Olması Gereken Doğum Miktarı*	5.426	5.041	4.916	5.012	5.101
YIL	2006	2007	2008	2009	2010
Siirt	9.397	8.793	8.488	8.969	8.912
Türkiye	1.255.432	1.289.992	1.295.511	1.266.751	1.259.877
Siirt İlinde Nüfusa Göre Olması Gereken Doğum Miktarı*	5.147	5.289	5.311	5.193	5.165
YIL	2011	2012	2013	2014	2015**
Siirt	8.664	8.702	8.426	8.993	8.874
Türkiye	1.247.081	1.290.387	1.291.217	1.337.504	1.359.572
Siirt İlinde Nüfusa Göre Olması Gereken Doğum Miktarı*	5.113	5.290	5.293	5.483	5.574

Kaynak: TÜİK (2015i), 2001-2014

* TÜİK (2015a) ve ADNKS (2014) derlenerek hesaplanmıştır.

** 2015 yılı son 4 yılın artış hızı hesaplanarak tahmini olarak verilmiştir.

Tablo S.3'ü incelediğimiz zaman Siirt ilinde 15-49 yaş arası kadın nüfusun Türkiye ortalamasına göre % 81 ila % 108 fazla doğum olayı gerçekleştirdiğini görmekteyiz. Sadece 15-49 yaş arası değil, Siirt ilinin Türkiye içindeki nüfus payına göre de hesaplama yaptığımız zaman Tablo S.4 karşımıza çıkmaktadır.

Tablo S.4'ü incelediğimiz zaman Tablo S.3'ten farklı bir sonuç elde etmekteyiz. Tablo S.3'de 2001 yılında Türkiye nüfusu ortalamasına göre iki kat fazla doğum olayını gerçekleştirdiğini görmekteyiz. Fakat bu oran sürekli azalarak 2011'de % 69'a, 2013 yılında % 61'e ve 2015 yılında ise % 60'a gerilediğini görmekteyiz. Siirt ilinde yıllar içinde doğum sayısında fazla bir değişim meydana gelmemesine rağmen Türkiye ortalamasındaki oranın düşmesinin temel sebebi altta göreceğimiz üzere kadın başına düşen çocuk sayısının azalmasından ileri gelmektedir.

Doğum oranlarını hesaplamada kullanan bir diğer yöntem ise Toplam Doğurganlık Hızıdır. Yapılan araştırmalar toplam doğurganlık hızının 2,1'in altında olması durumunda nüfusun kendini yenileyemeyeceğini öngörmüştür (HÜNEE, 2008c, s. 2). Toplam Doğurganlık Hızının 2009-2014 yılları arasında Türkiye'de 2.10 ila 2.17 arasında seyretmekteyken, Siirt ilinde bu oranda sürekli bir düşüş yaşanmıştır. 2009 yılında 4,23 olan oran 2014 yılında 3,86'ya gerilemiştir. Yani 2009 yılında her 100 kadın Türkiye'de 210 çocuk doğuruyorken, Siirt ilinde her 100 kadın 423 çocuk doğurmaktadır. Bu oran 2014 yılına gelindiğinde Türkiye'de 217 çocuğa karşılık Siirt ilinde 386 çocuk olmaktadır (Bkz: Grafik 3.3). Siirt iline bağlı olan ilçelerde de doğum sayısının nüfusuyla orantılı olduğunu görmekteyiz. En fazla nüfusa sahip merkezde en fazla doğum gerçekleşmekte iken, en az nüfusa sahip Tillo ilçesinde en az doğum gerçekleşmektedir (Bkz: Grafik 3.1). Bu durum bize Siirt ilinde nüfusun fazla olduğu bölgelerde daha fazla doğum gerçekleştiğini, nüfusun daha az olan bölgelerde ise daha az doğum olayının gerçekleştiğini göstermektedir.

Siirt ilinin doğum sayısının yüksek olmasının nedenleri incelediğimiz zaman ildeki kaba evlenme hızının fazla, ilk evlenme yaşının düşük olduğunu görmekteyiz. İldeki kaba evlenme hızı Türkiye ortalamasına göre 2014 yılı hariç her dönem düşük seyretmiştir (Bkz: Grafik 3.6). Fakat kaba evlenme oranı tüm nüfusun, evlenme sayısına bölünerek elde edilen bir sonuç olduğu için yanılmamıza neden olabilir. Bu yüzden Türkiye ve Siirt'teki, doğum oranlarında olduğu gibi 15-49 yaş arası nüfusu oranlayarak farklı bir hesaplama yaptık. Çıkan sonuçlar Tablo S.5'te verilmiştir.

Bu tablo bize 2012 yılı hariç her yıl Siirt ilinde Türkiye ortalamasından %5 ila %15 fazla evlilik olayı gerçekleştiğini göstermektedir. Doğum sayısını etkileyen bir diğer etken ilk evlenme yaşı, hem toplam doğurganlık hızının hem de nüfusun artması

veya azalması yönünde önemli etkiye sahiptir. Şöyle ki eğer herhangi bir bölgede herkes 20 ya da 21 yaşında evlenirse, doğum oranlarında % 6 oranında artma meydana getirilebilir (Marx ve Engels, 1976, s. 287). Siirt ve Türkiye'de ortalama ilk evlenme yaşını incelediğimiz zaman Türkiye'de ilk evlenme yaşının 2002 yılına kıyasla hem kadın hem erkeklerde 1 yaş arttığını görmekteyiz. Siirt ilinde ise bu oranın erkeklerde sabit, kadınlarda ise gerilediği görülmektedir (Bkz: Tablo 3.8). İlk evlenme yaşının yüksek olduğu bölgeler daha gelişmiş, düşük olduğu bölgeler ise az gelişmiş bölgeler olarak görülmektedir (HÜNEE, 2008c, s.4). Bu duruma göre Türkiye'nin gelişme hızının Siirt'ten önde olduğunu söyleyebiliriz. Hatta sadece ilk evlenme yaşına bakarak Siirt ilinin 2002 yılına göre gerilediği çıkarımda bulunabiliriz.

Tablo S.5: Siirt Olması Gereken Evlilik

YIL	Türkiye*	Siirt*	Evlilik**	Fark
2007	638.311	2.568	2.259	309
2008	641.973	2.512	2.363	149
2009	591.742	2.504	2.191	313
2010	582.715	2.212	2.091	121
2011	592.775	2.322	2.249	73
2012	603.751	2.291	2.293	-2
2013	600.138	2.390	2.296	94
2014	599.704	2.598	2.330	268

Kaynak: * TÜİK (2015n), 2007-2014

** 15-49 yaş arası nüfusa oranlandığından olması gereken evlilik sayısı. TÜİK (2015e), 2007-2014 verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Evlilik oranlarının Türkiye ortalamasının az bir miktar üstünde olmasına rağmen toplam doğurganlık hızının Türkiye ortalamasının 2 katından fazla olması, her kadının doğurduğu çocuk sayısının fazla olduğundan kaynaklanmaktadır. Bunun dışında kaba boşanma oranının Türkiye ortalamasından ortalama 8 kat düşük (Bkz: Tablo 3.10) ve boşanma oranlarını 15-49 yaş arası nüfusta, Türkiye ortalamasına göre ortalama 6 kat az olması (Bkz: Tablo 3.11), geleneksel toplum olması, kadının ekonomik özgürlüğünün olmaması ve kadının eğitim seviyesi düşük olması doğum sayısını arttıran diğer etmenlerdir. İlin gelişmesine bağlı olarak diğer gelişmiş bölgelerdeki gibi doğum oranlarında azalma meydana gelmesi beklenebilir. Fakat doğum oranlarındaki azalma kısa dönemde istihdam olanaklarında artma, ücret seviyesinde yükselme gibi olumlu sonuçlar doğursa da uzun dönemde yaşlı nüfus ve bağımlılık oranında artış gibi olumsuz sonuçlar meydana getirebilmektedir.

Siirt ilinin doğum oranlarının Türkiye ortalamasının üstünde olması ili hem kısa dönemde hem de uzun dönemde beşeri işgücü bakımından Türkiye ortalamasının üstünde olacağını göstermektedir. Yapılacak sanayi, eğitim ve kültürel yatırımlar sayesinde sadece ilin değil Türkiye'nin uzun dönemde beşeri işgücünün Siirt ilinden çıkması beklenebilir (Kiracı vd., 2014, 52). Beşeri işgücünün yaratılmasındaki en önemli etken eğitim olduğu düşünülürse Siirt Üniversitesine de önemli görevler düşmektedir. Üniversitenin şehirdeki sanayi, tarım, hizmet sektörlerini incelenip istihdam eksikliği olan sektörlerle ara eleman kazandıracak atılımlar yapmalıdır. Bunun yanında hem üniversite hem de kalkınma kuruluşları aracılığı ile yatırım yapmak isteyen girişimcilere gerekli bilgilerin verilmesi ve yatırım imkânlarının sunulması ilin gelişmesine katkı sağlayabilecektir.

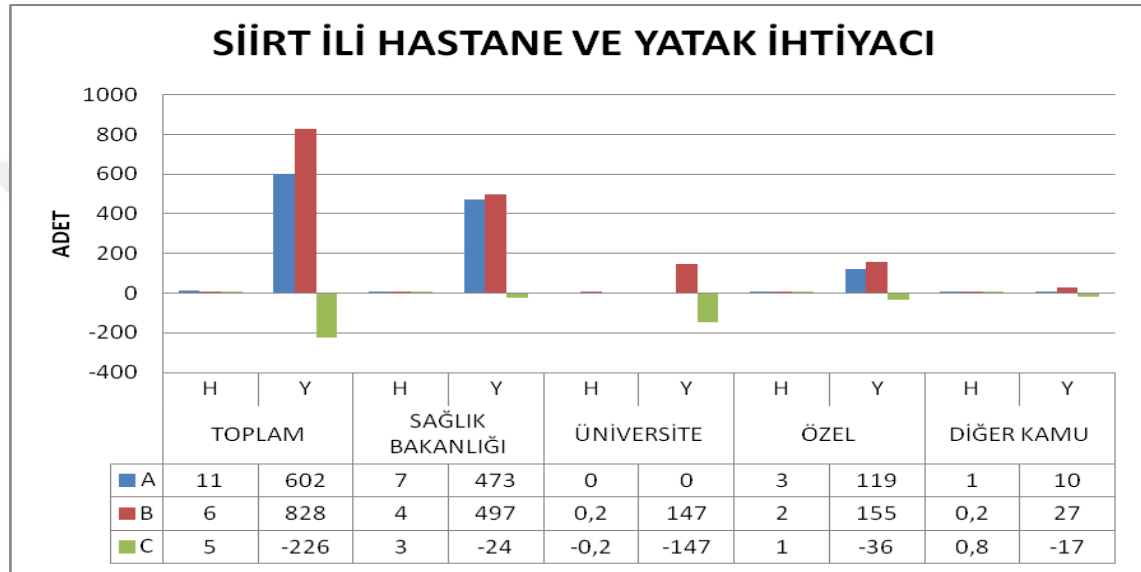
Doğumlar nüfusu arttırırken ölümler nüfusu azaltmaktadır. Siirt ilinde kaba ölüm oranları incelediğimiz zaman ilin kaba ölüm oranı Türkiye ortalamasından % 50 daha az olduğu görülmektedir (Bkz: Grafik 3.12). Türkiye ortalamasının altında bir gelişmişlik seviyesine sahip olan Siirt ilinde, kaba ölüm oranlarının Türkiye ortalamasının üstünde olması gerekirdi. Fakat kaba ölüm oranlarının en düşük olan 10 tane ili incelediğimiz zaman bu illerin sosyo-gelişmişlik endekslerine göre en alt sırada olan iller olduğunu görmekteyiz. Yani bu durum sadece Siirt iline özel değil Türkiye'de az gelişmiş bölgelerin çoğunda görülmektedir (Bkz: Tablo 3.14). Bu durumu incelediğimiz zaman durumun yaş yapısından kaynaklanmakta olduğunu görmekteyiz. Bu bölgelerde ki yaşlı nüfus oranı Türkiye ortalamasının yarısından daha az olduğu görülmektedir. Bunun yanında 0-14 yaş grubunun da Türkiye ortalamasının üstünde olması, bize kaba ölüm oranlarının neden Türkiye ortalamasının altında kaldığını açıklamaktadır.

Uluslararası araştırmalarda gelişmiş kıstasları incelendiği zaman ölüm oranlarından ziyade “Bebek Ölüm Hızı” üzerinde en fazla durulan konulardan biridir. Türkiye'de bebek ölüm oranının en fazla olduğu illeri incelediğimiz zaman Siirt ili 2011 yılında 81 il içinden 80. sırada yer alarak sadece Ağrı ilinden daha iyi bir durumda görülmektedir. 2014 yılında ise gelişme göstererek 81 il içinden 74. sıraya yükselmiş ve sadece 7 ilden daha iyi bir konuma gelmiştir (Bkz: Tablo 3.15). Siirt ilinin bebek ölüm hızı 2009 yılında %₀ 16,1 iken 2014 yılı itibari ile %₀ 15,7'e düşmüştür. Türkiye'de bu oran 2009 yılında %₀ 13,9 iken 2014 yılında %₀ 11,1'e düşmüştür (Bkz: Grafik 3.13).

Yani Türkiye'de her on bin çocuktan 111 çocuk ölmekte iken bu oran Siirt ilinde 157 çocuk olmaktadır.

Bebek ölüm hızının Siirt ilinde Türkiye ortalamasının üstünde çıkmasının temel sebebini incelediğimiz zaman ildeki sağlık hizmetlerinde eksikliklerden kaynaklandığını görmekteyiz. Siirt ilinde hastane ve yatak sayısını Türkiye nüfusu ortalamasını göre oranladığımızda aşağıdaki gibi bir tablo karşımıza çıkmaktadır.

Grafik S.1: Siirt Hastane ve Yatak İhtiyacı

Kaynak: TÜİK (2015d), 2013.

TÜİK (2015a) ve ADNKS (2014) verilerinden derlenerek oluşturulmuştur.

H: Hastane Sayısı Y:Yatak Sayısı

A: Siirt İli Mevcut Hastane ve Yatak Sayısı B: Türkiye Ortalamasına Göre Olması Gereken Yatak ve Hastane Sayısı C: Türkiye Ortalamasına Göre Eksik/Fazla Yatak ve Hastane Sayısı

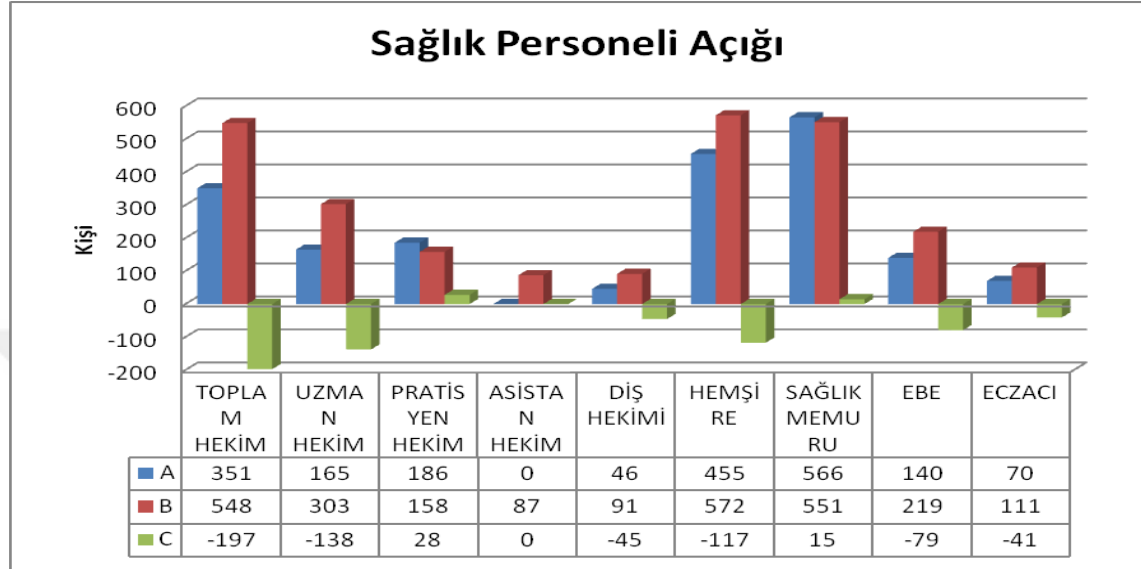
Bu tabloya göre Siirt ilinde hastane sayısı Türkiye ortalamasına göre fazla fakat yatak sayısı bakımından Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Yaptığımız hesaplara göre, Türkiye ortalamasına yakalanması için ilde toplamda 226 yataklı bir hastane yapılması gerektiği görülmüştür (Bkz: Grafik 3.14).

Hastane ve yatak sayısı dışında ildeki hekim sayısını Türkiye ortalamasına göre hesaplama yaptığımız zaman Grafik S.2'deki gibi bir tabloyla karşılaşmaktayız.

Bu tabloya göre ildeki sağlık personeli açığı her branşta kendini göstermektedir. Bu oran kimi branşlarda Türkiye ortalamasının yarısının dahi yakalanamadığı yapılan hesaplamalar sonucunda görülmüştür. Bu eksikliğin giderilmesi için İldeki hekim sayısının % 50 oranında artırılması gerektiği görülmüştür. Yapılacak olan 226 yataklı bir hastane, hekim sayısının % 50 artırılması, sağlık hizmetlerinin yaygınlaşmasının

yanında halka çocuk eğitimi, beslenme ve sağlık konusunda bilinçlendirilmesi, bebek ölüm hızlarında azalma, ortalama ömür süresinde artma gibi olumlu sonuçlar meydana getirmesi beklenebilir.

Grafik S.2: Siirt Sağlık Personeli İhtiyacı

Kaynak: TÜİK (2015a), TÜİK (2015y) ve ADNKS (2014) verilerinden derlenerek oluşturulmuştur.

A: Siirt İli Sağlık Personeli Sayısı B: Türkiye Ortalamasına Göre Olması Gereken Sağlık Personeli C: Türkiye Ortalamasına Göre Eksik/Fazla Sağlık Personeli Sayısı

Nüfusu doğumlar arttırmakta iken, ölümler nüfusu azaltmakta olduğunu daha önce belirtmiştik. Nüfusu pozitif veya negatif yönde etkileyen göç olgusu nüfus artış hızından, yaş yapısına, nüfus projeksiyonlardan, ölüm oranlarına, evlilik oranlarından sosyo-gelişmişlik seviyesine kadar bütün demografik faktörleri etkilemektedir. Siirt ilinde göç hareketlerini incelediğimiz zaman, net göç ve net göç hızının her dönem negatif olduğunu görmekteyiz. (Bkz: Tablo 4.4). Yaşanan toplam göç hareketlerini nüfusa oranladığımız zaman aşağıdaki tablo karşımıza çıkmıştır.

Tablo S.6: Nüfusun Göçe Oranı

	2012-2014 Nüfus		Nüfusun Göçe Oranı %	
	Türkiye	Siirt	Türkiye	Siirt
2014	77.695.904	318.366	3,45	7,83
2013	76.667.864	314.153	3,31	7,70
2012	75.627.384	310.879	3,06	7,54

Kaynak: TÜİK (2015a), TÜİK (2014a) ve ADNKS (2014).

Bu tabloya göre Türkiye’de 2012 yılında nüfusun % 3,06’sı, 2013 yılında % 3,31’i, 2014 yılında ise % 3,45’i göç hareketinde bulunmuştur. Siirt ilinde ise 2012 yılında nüfusunun % 7,54’ü, 2013 yılında % 7,70’i, 2014 yılında ise % 7,83’ü göç

hareketinde bulunmuştur. Yaşanan bu göç hareketleri sonucunda Siirt ilinde Türkiye ortalamasına göre olması gereken göç miktarı ise aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo S.7: Siirt İlinde Olması Gereken Göç

Türkiye Ortalamasına Göre Siirt İlinde Göç Hesaplanması			
Yıl	Siirt ilinde yapılan Göç Miktarı	Türkiye Ortalamasına Göre Olması Gereken Göç	Türkiye ortalamasına Göre Fazla Yapılan Göç Hareketi
2014	24.917	10.987	13.930
2013	24.205	10.384	13.821
2012	23.451	9.528	13.923

Kaynak: TÜİK (2005), ADNKS (2014) ve TÜİK (2014a).

Siirt ilinde yaşanan göç hareketlerini Türkiye ortalamasına göre hesaplama yaptığımız zaman ilde normalin 2 katından fazla göç hareketi gerçekleştiğini görmekteyiz. Yaşanan bu göç hareketleri sonucu her dönem verilen göç alınan göçten fazla olmuştur ve bu durum Siirt ilinin nüfus artış hızında azalma meydana getirmiştir. Yaşanan bu göç hareketleri 2012 yılında % 1,8, 2013 yılında % 0,78 ve 2014 yılında % 1,2 oranında nüfusun azalmasına sebep olmuştur (Bkz: Tablo 4.4).

Göç eden nüfusun 2014 yılında % 74 'ünün aktif nüfus olduğunu (Bkz: Grafik 4.3) ve ekonomik olarak daha gelişmiş şehirlere göç ettiğini düşünürsek (Bkz: Tablo 4.7) göçlerin temel sebebinin ekonomik olduğunu varsayabiliriz. Bunun yanında güvenlik sorunları, sosyal alandaki eksiklikler, tarım alanlarının parçalanması diğer göç nedenleri olarak sıralanabilir (Diğer göç nedenleri için Bkz: Bölüm 4.1). Gerekli istihdam olanaklarının ve yatırımların artırılması, atıl kaynakların ekonomiye kazandırılması, şehrin kültürel ve yerel özelliklerinin tanıtılması ile şehrin daha cazip hale getirilmesi sonucunda göç hareketlerinde azalma meydana getirilebilir. Kurtalan'da son bulan demiryolu ağı Siirt merkeze kadar uzanamaması nedeni ile ağır sanayi yatırımları gerçekleşmemiştir. Hammadde ve sanayi ürünlerinin taşınması için en ucuz biçim olan demiryolu ağının en azından Siirt Organize Sanayi Bölgesine kadar taşınması gerekmektedir. Bu sayede şehre yapılacak sanayi yatırımlarının ve istihdamın artması beklenebilir

Göçü azaltmanın ve istihdamı artırmanın bir diğer yolu ise teşvik oranlarını arttırmaktan geçmektedir. EK 2'yi incelediğimiz zaman Siirt ilinin teşviklerde Van, Diyarbakır, Şanlıurfa, Batman gibi kendinden daha gelişmiş illerle aynı kategoride yer aldığını görmekteyiz. Bu durum Siirt iline yapılacak yatırımların bu bölgelere kaymasına sebep olmaktadır. Diğer önerilere ek olarak teşvik sisteminde değişiklik

yapılması yoluna gidilebilir. EK 2'de verilen teşvik bölgeleri 6 'dan 7'ye çıkarılır ve 7.bölge teşvikleri 6. bölgeye oranla % 25 arttırılabilir ve Siirt ili 7. bölgede yer alırsa yapılacak yatırımların önü açılır, şehirdeki istihdam olanaklarını arttırılması sağlanabilir. Göçe engel olan faktörler azaltılabilir ve il daha çekici konuma getirilebilirse şehirde göç nedeni ile meydana gelen az gelişmişlik kısır döngüsünden kurtulması sağlanabilir.

Sonuç olarak Siirt ili verilecek teşvikler ve güven ortamının sağlanması durumunda sanayi kenti; ile özgü olan tarım ve hayvansal ürünlerin gerekli tanıtım ve pazarlama olanakları arttırılması sayesinde tarım kenti; kaplıcaları, inanç merkezleri, akarsuları ve dağları ile çok çeşitli turizm merkezi; Ortadoğu ve Asya yakınlığı ile lojistik üs olabilecek konumdadır. Fakat bunları gerçekleştirebilmesi için öncelikle demografik yapısındaki avantajlardan yararlanması gerekmektedir. Bu sayede sadece bölgenin değil aynı zamanda Türkiye ekonomisinin itici gücü olmaya aday olacaktır.

KAYNAKÇA

- ADNKS (2014). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları*. 01 13, 2015 tarihinde biruni.tuik.gov.tr: <https://biruni.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul> adresinden alındı
- Akder, H. (2007). Nüfus, Kalkınma ve İktisat. T. B. Akademisi içinde, *Türkiye İçin Nüfus ve Kalkınma Stratejileri ve Bazı Politika Örnekleri* (s. 181-184). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Alp, M. Z. (2014). *Siirt Halk Oyunları, Giysileri ve Oyun Ezgileri*. Siirt: Siirt Valiliği.
- Arslan, D. (2004). Bir Ankara Köyü (Kavaközü)'nün Sosyolojik İncelemesi. *Erciyes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 53-70.
- Arslan, Ş. (1997). *Türkiye'de Yaşlı Nüfus Yapısındaki Değişimin İncelenmesi*. Ankara: DİE.
- Atasoy, E. (2013). *Demografi Yazıları*. Bursa: MKM Yayınları.
- Aytar, K. (2013). *Said Nursi ve Siirt*. Ankara: Merak Yayınları.
- Babat, D. (2010). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Nüfus Sorunu ve Türkiye Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balcıoğlu, F. ve Balcıoğlu, İ. (2002). Göç, Modernleşme ve Sağlık. İ. Balcıoğlu içinde, *Medikal ve Psikososyal Açından Göç Olgusu* (s. 28-39). İstanbul: Alfabe Basım Yayın.
- Balcıoğlu, İ. ve Savrun, M. (2002). Göç, Kent, Kaos, Değerlerimiz. İ. Balcıoğlu içinde, *Medikal ve Psikososyal Açından Göç Olgusu* (s. 76-85). İstanbul : Alfabe Basım Yayın.
- Başar, E. (2013). *Demografiye Giriş* (2.Baskı b.). Ankara: Gazi Kitapevi.
- Başel, H. (2007). Türkiye'de Nüfus Hareketleri ve İç Göçün Nedenleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*(53), 515-542.
- Başol, K. (1995a). *Demografi* (Genişletilmiş 5.Baskı b.). İzmir: Anadolu Matbaası.
- Başol, K. (1995b). Türkiye'nin Demografik Yapısındaki Değişmeler. *D.E.Ü İ.İ.B.F Dergisi*, 10(1), 249-280.
- Başol, K., Han, E. ve Karluk, R. (1999). *Türkiye Ekonomisi*. Eskişehir: AÖF Yayınları No:608.
- Battal, A. (2008). *Boşanma Sebepleri*. İstanbul: Eflatun Matbaacılık.

- Baykan Kaymakamlığı. (2014). *Baykan İlçemiz*. 01 12, 2015 tarihinde Baykan Kaymakamlığı: http://www.baykan.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=467&Itemid=466 adresinden alındı
- Bayraktar, F. (1998). *Uygun Yatırım Alanları Araştırması Siirt*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası.
- Birhan, F. Z. (2006). *Türkiye'de Yaşlı Nüfusun Demografik ve Sosyo-Ekonomik Belirliyecilere Göre Coğrafi Analizi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bozkurt, Ö. K. (2011). *Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı(ICPD, 1994) Eylem Programının Türkiye'de Uygulanan Sağlık Politikalarına Yansmalarının Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden İncelenmesi*. Ankara: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Cillov, H. (1960). *Nüfus İstatistikleri ve Demografinin Genel Esasları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın no:839.
- Cipolla. (1980). *Tarih Boyunca Ekonomi ve Nüfus*. (M. S. Gezgin, Çev.) İstanbul: Tur Yayınları.
- Çamurcu, H. (2007). Dünya Nüfus Artışı ve Getirdiği Sorunlar. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 87-105.
- Çiftçi, B. (2013, 02 22). *1927 ve 1935 Sason Haritası*. 04 11, 2015 tarihinde Sason Haberleri: <http://www.sasun.org/sason-haritalari/1927-ve-1935-sason-haritasi-h292.html> adresinden alındı
- Çolak, Ö. ve Ardor, N. (2003). Üretim ve İşsizlik Sorununun Çözümü İçin Kurumsalcı Yaklaşım. *Güçlü ve Büyük Türk Ekonomisi İçin Üretim ve İstihdam Politikaları*. TİSK.
- DAKA (2014). *2015 tarihinde Yatırım Teşvik Yasasında 6. Bölge Teşvikler*. 01 08, 2015 tarihinde: <http://www.daka.org.tr/?cmd=page&id=6bolgetesvik> adresinden alındı
- DİE (1991). *1990 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.
- DİE (1995). *Türkiye Nüfusu, 1923-1994 Demografi Yapısı ve Gelişimi, 21.Yüzyıl Ortasına Kadar Projeksiyonlar*. Ankara: DİE Yayını.
- DİE (1999). *Siirt Ekonomik ve Sosyal Göstergeler*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.
- DİKA (2010). *Dicle Bölgesi Stratejik Gelişme Raporu*. Mardin: Kalkınma Bakanlığı.

- DİKA (2011a). *Siirt Tarihe Tanıklık Eden Beyaz Kent*. Siirt: Siirt Yatırım Destek Ofisi.
- DİKA (2011b). *Siirt Yatırım Ortamı*. Siirt: Dicle Kalkınma Ajansı.
- DİKA (2011c). *Tr3 Bölge Planı 2011-2013*. Mardin: Dicle Kalkınma Ajansı.
- DİKA (2014). *Siirt Dosyası*. 12 30, 2014 tarihinde Dicle Kalkınma Ajansı: <http://www.dika.org.tr/upload/archive/files/SiirtDosyasi.pdf> adresinden alındı
- Dinler, Z. (2012). *Bölgesel İktisat* (9.Baskı b.). Bursa: Ekin Yayın Dağıtım.
- Doğan, D. M. (1992). *Büyük Türkçe Sözlük* (9 b.). Ankara: Rehber Yayınları.
- Doğanay, H., Özdemir, Ü. ve Şahin, İ. F. (2012). *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya* (4.Baskı b.). Ankara: Pegem.
- Dönmezer, S. (1994). *Toplumbilim*. İstanbul: Beta Yayınları.
- DPT (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*. Ankara: DPT Yayınları.
- DPT (1968). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*. Ankara: DPT Yayınları.
- DPT (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*. Ankara: DPT Yayınları.
- DPT (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*. Ankara: DPT Yayınları.
- DPT (1985). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*. Ankara: DPT Yayınları.
- DPT (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*. Ankara: DPT Yayınları.
- DPT (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*. Ankara: DPT Yayınları.
- DPT (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*. Ankara: DPT Yayınları.
- DPT (2001). *Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisasa Komisyonu Raporu*. Ankara: DPT.
- DPT (2003). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003)*. Ankara: DPT.
- DPT (2004). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2004)*. Ankara: Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü.
- DPT (2006). *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)*. Ankara: DPT Yayınları.
- Ehrlich, P. R. (1976). *Nüfus Bombası (The Population Bomb)*. (N. İ. Tolon, Çev.) Ankara: Ayyıldız Matbaası.

- Eraydın, A. (2007). Nüfus, Kalkınma ve Kentleşme. T. B. Akademisi içinde, *Türkiye İçin Nüfus ve Kalkınma Stratejileri ve Bazı Politika Örnekleri* (s. 157-165). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Erdener, S. (1967). *İnsan ve Eğitim*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Ergöçmen, B. (2007). Nüfus, Kalkınma ve Demografi. T. B. Akademisi içinde, *Türkiye İçin Nüfus ve Kalkınma Stratejileri ve Bazı Politika Örnekleri* (s. 166-167). Ankara: TBA.
- Eruh Kaymakamlığı. (2014a). *Eruh Coğrafi Yapısı*. 01 12, 2015 tarihinde Eruh Kaymakamlığı: http://www.eruh.gov.tr/default_B0.aspx?content=195 adresinden alındı
- Eruh Kaymakamlığı. (2014b). *Eruh Kültürel ve Sosyal Yapı*. 01 12, 2015 tarihinde Eruh Kaymakamlığı: http://www.eruh.gov.tr/default_B0.aspx?content=196 adresinden alındı
- Eruh Kaymakamlığı. (2014c). *Eruh Tarihi Yapısı*. 01 12, 2015 tarihinde Eruh Kaymakamlığı: http://www.eruh.gov.tr/default_B0.aspx?content=194 adresinden alındı
- Eryurt, M. A., Canpolat, Ş. B. ve Koç, İ. (2013, Aralık). Türkiye'de Nüfus ve Nüfus Politikaları: Öngörüler ve Öneriler. *Amme İdaresi Dergisi*, 46(4), 129-156.
- Eşiyok, B. A. ve Sekmen, F. (2012). *Türkiye Ekonomisinde Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları, Doğu Anadolu Bölgesel Gelişmedeki Yeri ve Çözümü*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.
- GAPBKİP (2007). *GAP Gezi Rehberi-3*. İstanbul: Kalkınma Bakanlığı.
- George, P. (1976). *Nüfus Coğrafyası*. (T. Gökçöl, Çev.) İstanbul: Gelişim Yayınları.
- Gökçe, B., Kasapoğlu, A., Kaya, N. Ç. ve Güler, Z. (2010). *Bölgesel Kalkınmanın Can Suyu: GAP*. Ankara: GAP Bölge Kalkınma İdare Başkanlığı.
- Gümüş, E. (1998). *Türkiye'nin Nüfusu*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Güneş, Y. (2011). *Orta Asya Cumhuriyetleri'nin Demografik Yapısı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürtan, K. (1969). *Demografik Analiz Metodları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayın no:260.
- Hoşgör, Ş. ve Tansel, A. (2010, Kasım). *2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim İşgücü Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımaları*. İstanbul: TUSİAD, UNFPA.

- HÜNEE (1975). *Türkiye'de Nüfus*. Ankara: HÜNEE
- HÜNEE (2006). *Türkiye'de Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması (TGYONA)*. Ankara: HÜNEE.
- HÜNEE (2008a). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*. Ankara: HÜNEE.
- HÜNEE (2008b). *Türkiye'nin Demografik Dönüşümü: Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne-Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişmeler 1968-2008*. Ankara: HÜNEE.
- HÜNEE (2008c). *Türkiye'de Doğurganlık, Üreme Sağlığı ve Yaşlılık*. Ankara: HÜNEE.
- İçişleri Bakanlığı (2011). *E-İçişleri Projesi*. 09 13, 2015 tarihinde Mülki İdare Birimleri: <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> adresinden alındı
- Kafalı, M. A. ve Sekmen, F. (2010). *Dicle Bölgesi Stratejik Gelişme Raporu*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.
- Kalkınma Bakanlığı. (2013a). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.
- Kalkınma Bakanlığı. (2013b). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.
- Kanbolat, Y. (1998). *İktisaden Geri Kalmış Ülkelerde Nüfus Sorunu*. Ankara : Güldiken Yayınları.
- Kandır, E. D. (2013). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Demografik Geçiş ve Yoksulluk İlişkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi)*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kara, M. (2008). *Bölgesel Rekabet Edilebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Etkileri*. Ankara : DPT.
- Karakuş, A. (2010). *Türkiye'de 1960-2006 Döneminde İçgöç ve Demografik Yapıdaki Değişimin Bölgelerarası Yakınsamaya Etkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karluk, R. (1999). *Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Değişim (Gözden Geçirilmiş 6. Baskı b.)*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Kartal, K. (1978). *Kentleşme ve İnsan: Kentleşme Sürecinde İnsan Tutum ve Davranışlarında Meydana Gelen Değişmeler*. Ankara: TODAİE.

- Kaya, V. ve Yalçınkaya, Ö. (2014). Nüfus Ekonomik Büyüme Kayanağı Olabilir mi? "En Az Üç Çocuk" Politikasına Tarihsel Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(1), 165-198.
- Kılıççioğlu, C. (1992). *Her Yönüyle Siirt*. Ankara : Kadioğlu Matbaası.
- Kıracı, A., Çelik, M., Birinci, Y. ve Aktuğ, S. S. (2014). Siirt İlinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı. *İktisadi Yenilik Dergisi* (1), 17-55.
- Kocabaşoğlu, N. ve Uludüz, D. U. (2002). Göç ve Sosyopsikolojik Problemler. İ. Balcıoğlu içinde, *Medikal ve Psikososyal Açından Göç Olgusu* (s. 52-56). İstanbul: Alfabe Basım Yayn.
- Kocaman, T. (2002, Eylül). *Plan Nüfus ve Projeksiyon Yöntemleri*. Ankara: DPT,Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.
- Kocaman, T. (2008). *Türkiye'de İçgöçler ve Göç edenlerin Nitelikleri: 1965 -2000*. Ankara: DPT.
- Koç, İ., Eryurt, M. A., Adalı, T. ve Seçkiner, P. (2008). *Türkiye'nin Demografik Dönüşümü*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Kongar, E. (1985). *İmparatorluktan Günümüze, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kuczinski, R. C. ve Nasu, S. (1943). *Zamanımızın Nüfus Meseleleri*. Ankara: Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü.
- Kurtalan Belediyesi. (2014). *Kurtalan*. 01 12, 2015 tarihinde Kurtalan Belediyesi: <http://www.kurtalan.bel.tr/page/show/63-tarihce.html> adresinden alındı
- Küçükçavuş, M. A. (2009). *Ülkemiz Vatandaşı Olmayanlara Yapılan Sosyal Yardımlar: Bir Politika Örneği Denemesi*. Ankara: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Lucas, D. (2003, March). *World Population Growth*. School of Demography: <http://demography.anu.edu.au/sites/default/files/publications/beg-pop-studies/BAPSchap3.pdf> adresinden alınmıştır
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay ve D. Kömürçü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (1976). *Nüfus Sorunu ve Malthus*. (O. Yaylalı, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Milliyet Büyük Ansiklopedisi (1986). Nüfus. *II*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

- Mimarlar Odası. (1971). *Türkiye'de Kentleşme*. Ankara: Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını.
- Murat, S. (2002). Avrupa Birliği Ülkeler ve Türkiye'nin Karşılaştırılmalı Nüfus Yapısı. *Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkisi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Murat, S. (2006). *Dünden Bugüne İstanbul'un Nüfus ve Demografik Yapısı*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası. Yayın no:2006-49.
- Murat, S. (2007). Doğum Yerlerine Göre İstanbul Nüfusu ve İç Göçler. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*(53).
- Murat, S. ve Bacak, B. (2010). *Çanakkale'nin Nüfus ve Demografik Yapısı*. Bursa: Ekin Basım Dağıtım.
- NHKBK (1997). *Caring For The Future (Geleceğe Özen)*. (B. Ç. Dişbudak, Çev.) Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- Orhon, Ö. (2007). *Demografik Yapıda Görülen Değişimlerin Çalışma Hayatına Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilimdalı.
- Öz, B. (1978). *Türkiye'de Göç Olgusu Sorunları ve Çözümü*. İstanbul: Gençlik Basımevi.
- Özberk, E. (2006). *Nüfus Politikaları ve Kadın Bedeni Üzerinde Denetim*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi .
- Özdemir, A. İ. ve Altıparmak, A. (2005, Ocak-Haziran). Sosyo-Ekonomik Göstergeler Açısından İllerin Gelişmişlik Düzeyinin Karşılaştırmalı Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(24), 97-110.
- Özgen, N. (2003). *Siirt Şehri ve Yakın Çevresinin Doğal Ortam Özellikleri*. Siirt: Siirt Valiliği Yayınları.
- Özgen, N. ve Karadoğan, S. (2009). Siirt Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 61-81.
- Özgüven, A. (1988). *İktisadi Büyüme İktisadi Kalkınma Sosyal Kalkınma Planlama ve Japon Kalkınması*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Öztürk, M. (2007). Türkiye' de İç Göçe Katılanların Kent Yaşamına ve Kentsel Emek Piyasalarına Etkileri. *Sosyal Siyaset Konferansları* (s. 246-264). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını.
- Peker, M. (2008). *İzmir Nüfus Tahmini Üzerine Bir Deneme(2000-2030)*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.

- Pervari Kaymakamlığı. (2014). *İlçemizin Genel Tanıtımı*. 01 12, 2015 tarihinde Pervari Kaymakamlığı: http://www.pervari.gov.tr/default_B0.aspx?content=191 adresinden alındı
- Polat, E. (2008). *Türkiye'nin Demografik Yapısı İçinde Eğitim Ekonomisinin Yeri ve Önemi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sabri, A. (1977). *Çağımızda Nüfusun Önemi ve Türkiye'nin Nüfusu* (2. b.). İstanbul: Türk Kültür Yayımları.
- Sazak, Ş. (2004). *Türkiye'de Bölgelere Göre Nüfusun Yaş Gruplarına Dağılımı*. Trakya Üniversitesi.
- SCŞİM (2013). *Siirt İl Çevre Durum Raporu-2012*. Siirt: Siirt Valiliği.
- Serhat, Z. ve Ogün, C. (2006). Rize İlinin Coğrafyası Özellikleri ve Bunları Etkileyen Etmenler Üzerine Bir İnceleme. *I. Rize Sempozyumu*. Rize: Rize Valiliği.
- Serper, Ö. (1980). *Demografiye Giriş*. İstanbul: Filiz Yayınevi.
- Seyfullahoğulları, Ç. A. (2011). *Türkiye'nin İller Bazında İktisadi ve Demografik Farklılıkları (Kovaryans Analizi Yaklaşımı)*. İstanbul: Beta Basım Yayımları.
- Seyhun, Ö. K. (2005). *Avrupa Birliğindeki Demografik Dönüşümün Türkiye'nin Avrupa Birliğine Üyeliği Çerçevesinde İşücü Piyasalarına Yansımaları*. Ankara: Merkez Bankası.
- Seyidoğlu, H. (1999). *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*. İstanbul: Güzel Can Yayınları:16.
- Seyyar, A. (1999). *Sosyal Siyaset Açısından Kadın ve Aile Politikaları*. İstanbul : Birey Yayıncılık.
- Siirt Coğrafyası. (2013). 07 03, 2015 tarihinde Siirt Günleri: <http://www.siirtgunleri.com/index.php/siirt/cografya> adresinden alındı
- Siirt Valiliği (2015a). *Pervari İlçesi*. 01 12, 2015 tarihinde Siirt Valiliği: <http://www.siirt.gov.tr/haberdetay.asp?id=487&kategori=%DDL%C7ELER%DDM%DDZ> adresinden alındı
- Siirt Valiliği (2015b). *Baykan*. 01 12, 2015 tarihinde Siirt Valiliği: <http://www.siirt.gov.tr/haberdetay.asp?id=483&kategori=%DDL%C7ELER%DDM%DDZ> adresinden alındı

- Siirt Valiliği (2015c). *Şirvan İlçesi*. 01 30, 2015 tarihinde Siirt Valiliği: <http://www.siirt.gov.tr/haberdetay.asp?id=488&kategori=%DDL%C7ELER%DM%DDZ#> adresinden alındı
- Siirt Valiliği. (2015d). *Tillo*. 01 12, 2015 tarihinde Siirt Valiliği: <http://www.siirt.gov.tr/haberdetay.asp?id=482&kategori=%DDL%C7ELER%DM%DDZ> adresinden alındı
- Siirt Valiliği (1995). *Siirt İl Yıllığı*. Siirt: Siirt Valiliği.
- Sönmez, N. (1994). *Nüfus Siyaseti* (Cilt 3). Ankara: T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Şahin, S. (2007). *Geçmiş, Günümüz ve Gelecekte Nüfus Gerçeği*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Şeker, S. D. (2011). *Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi ve Endeks Sıralamasının Analizi*. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Şenyapılı, T. (1978). *Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu*. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Şer, A. (2010). *Siirt Vakayinamesi*. (C. Kbadayı, Çev.) İstanbul: Yaba Yayınları.
- Şirvan Kaymakamlığı (2015). *İlçemizin Tarihi*. 01 12, 2015 tarihinde Şirvan Kaymakamlığı: http://www.xn--irvan-idb.gov.tr/default_b0.aspx?content=128 adresinden alındı
- Talu, N. (2007). Nüfus, Kalkınma ve Çevre. T. B. Akademisi içinde, *Türkiye İçin Nüfus ve Kalkınma Stratejileri ve Bazı Politika Örnekleri* (s. 185-188). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Tavlan, N. (2008). *Nazilli'deki İşgücü Piyasasının Demografik Yapısı ve Göçle İlişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TBA (2007). *Türkiye İçin Nüfus ve Kalkınma Stratejileri ve Bazı Politika Önerileri*. TBA: Ankara.
- TÇSV (1988). Nüfus ve Çevre Konferansı . Ankara: TÇSV Yayınları .
- TDK (2006). *Genel Türkçe Sözlük*. 01 22, 2015 tarihinde Türk Dil Kurumu: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54c0fd0ef370e1.00274122 adresinden alındı

- Tekeli, İ. (1977). *Kırda ve Kentte Dönüşüm Süreci Bağımlı Kentleşme*. Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.
- Tekeli, İ. (1982). *Türkiye'de Kentleşme Yazıları*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- Tekeli, İ. (2013). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tellal, E. (1994). Eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da Göç Hareketleri. *Mülkiyetler Birliği Dergisi* (164), 56-60.
- Tezcan, S. ve Coşkun, Y. (2004). Türkiye'de 20.Yüzyılın Son Çeyreğinde Kadınlarda İlk Evlenme Yaşı Değişimi ve Günümüz Evlilik Özellikleri. *Nüfusbilim Dergisi*, 15-34.
- Tillo Kaymakamlığı. (2013). *Aydınların İlçe Oluşu*. 01 12, 2015 tarihinde Tillo Kaymakamlığı: http://www.tillo.gov.tr/default_b0.aspx?content=191 adresinden alındı
- TÜİK (2015a). *Genel Nüfus Sayımları*. 01 30, 2015 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/>: <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul> adresinden alındı
- TÜİK (2015b). *Göç Eden Nüfusun Yaş Grubu (İllerin Aldığı Göç)*. 09 28, 2015 tarihinde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları: <https://biruni.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=4> adresinden alındı
- TÜİK (2015c). *Göç Eden Nüfusun Yaş Grubu (İllerin Verdiği Göç)*. 10 11, 2015 tarihinde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları: <https://biruni.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=4> adresinden alındı
- TÜİK (2015d). *Hastane ve Yatakların İllere Göre Dağılımı*. 09 10, 2015 tarihinde Sağlık İstatistikleri (Yataklı ve Yataksız Sağlık Kurumları): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1095 adresinden alındı
- TÜİK (2015e). *İBBS-Düzey1, İBBS-Düzey2, İl ve İlçe Nüfusları (Yaş Grubu)*. 06 10, 2015 tarihinde Merkezi Dağıtım Sistemi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=112&locale=tr> adresinden alındı
- TÜİK (2015f). *İlçelere Göre İl/İlçe Merkezi ve Belde/Köy Nüfusu*. 01 22, 2015 tarihinde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (Adnks) Veri Tabanı: <http://rapory.tuik.gov.tr/20-01-2016-10:16:37-35884809217848162701180836450.html> adresinden alındı
- TÜİK (2015g). *İller Arası Göç (İllerin Aldığı Göç)*. 10 30, 2015 tarihinde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları: <https://biruni.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=4> adresinden alındı

- TÜİK (2015h). *İller Arası Göç (İllerin Verdiği Göç)*. 10 22, 2015 tarihinde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları: <https://biruni.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=4> adresinden alındı
- TÜİK (2015i). *İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (Düzey-1), İl ve Cinsiyete Göre Doğumlar*. 04 15, 2015 tarihinde Merkezi Dağıtım Sistemi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=113&locale=tr> adresinden alındı
- TÜİK (2015j). *İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (Düzey-3), İlçere Göre Evlenmeler (Olay Yerine Göre)*. 05 27, 2015 tarihinde Merkezi Dağıtım Sistemi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=112&locale=tr> adresinden alındı
- TÜİK (2015k). *İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (Düzey-3), İlçe ve Cinsiyete Göre Doğumlar*. 04 30, 2015 tarihinde Merkezi Dağıtım Sistemi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=113&locale=tr> adresinden alındı
- TÜİK (2015l). *İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Bebek Ölüm Hızı*. 08 27, 2015 tarihinde Hayati İstatistikler (Ölüm İstatistikleri): http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1060 adresinden alındı
- TÜİK (2015m). *İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Boşanmalar*. 07 12, 2015 tarihinde Hayati İstatistikler (Boşanma İstatistikleri): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060 adresinden alındı
- TÜİK (2015n). *İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Evlenmeler*. 05 12, 2015 tarihinde Hayati İstatistikler (Evlenme İstatistikleri): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060 adresinden alındı
- TÜİK (2015o). *İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Kaba Boşanma Hızı*. 07 18, 2015 tarihinde Hayati İstatistikler (Boşanma İstatistikleri): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060 adresinden alındı
- TÜİK (2015ö). *İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Kaba Doğum Hızı*. 04 25, 2015 tarihinde Hayati İstatistikler (Doğum İstatistikleri): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060 adresinden alındı
- TÜİK (2015p). *İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Kaba Evlenme Hızı*. 06 08, 2015 tarihinde Hayati İstatistikler (Evlenme İstatistikleri): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060 adresinden alındı
- TÜİK (2015r). *İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Kaba Ölüm Hızı*. 08 09, 2015 tarihinde Hayati İstatistikler (Ölüm İstatistikleri): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060 adresinden alındı

- TÜİK (2015s). *İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Kaba Ölüm Hızı*. 08 29, 2015 tarihinde Ölüm İstatistikleri, 2014: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18623> adresinden alındı
- TÜİK (2015ş). *İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Ortalama Evlenme Yaşı*. 06 25, 2015 tarihinde Hayati İstatistikler (Evlenme İstatistikleri): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060 adresinden alındı
- TÜİK (2015t). *İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Ortalama İlk Evlenme Yaşı*. 06 15, 2015 tarihinde Hayati İstatistikler (Evlenme İstatistikleri): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060 adresinden alındı
- TÜİK (2015u). *İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Toplam Doğurganlık Hızı*. 05 01, 2015 tarihinde Hayati İstatistikler (Doğum İstatistikleri): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060 adresinden alındı
- TÜİK (2015ü). *Ölüm İstatistikleri*. 07 22, 2015 tarihinde Aylara Göre Ölümler: <https://biruni.tuik.gov.tr/demografiapp/olum.zul> adresinden alındı
- TÜİK (2015v). *Ölüm İstatistikleri*. 07 30, 2015 tarihinde Özet Tablolar (İlçelere Göre Ölümler): <http://rapory.tuik.gov.tr/20-01-2016-12:40:51-1946959366494626531162850408.html?> adresinden alındı
- TÜİK (2015y). *Sağlık Personelinin İllere Göre Dağılımı*. 09 07, 2015 tarihinde Sağlık İstatistikleri (Sağlık Personeli): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1095 adresinden alındı
- TÜİK (2014a). *Göç İstatistikleri*. 09 20, 2015 tarihinde İllerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı: http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067 adresinden alındı
- TÜİK (2014b). *İl, Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus*. 02 20, 2015 tarihinde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (Adnks) Veri Tabanı: <http://rapory.tuik.gov.tr/20-01-2016-10:25:15-201527066518231209311060073251.html> adresinden alındı
- TÜİK (2014c). *İlçe, Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus*. 03 03, 2015 tarihinde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları: <http://rapory.tuik.gov.tr/20-01-2016-10:35:43-10909212401841451048556880566.html> adresinden alındı
- TÜİK (2014d). *İllere Göre Nüfus ve Yıllık Ortalama Artış Hızları*. 03 27, 2014 tarihinde Nüfus Projeksiyonları: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1027 adresinden alındı
- TÜİK (2014e). *İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Nüfus Artış Hızı*. 02 10, 2015 tarihinde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (Adnks) Veri Tabanı: <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr> adresinden alındı

- TÜİK (2014f). *İstatistik Göstergeler*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK (2014g). *Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus*. 02 27, 2015 tarihinde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (Adnks) Veri Tabanı: <http://rapory.tuik.gov.tr/20-01-2016-10:33:16-3223677520766363781501941146.html> adresinden alındı
- TÜİK (2013a). *Dış Ticaret İstatistikleri Yıllığı*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- TÜİK (2013b). *Nüfus Projeksiyonları, 2013-2075*. 03 15, 2015 tarihinde [tuik.gov.tr](http://www.tuik.gov.tr): <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844> adresinden alındı.
- TÜİK (2009). *İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (Düzey-3), Seçilmiş 50 Neden, ve Cinsiyete Göre Ölümler*. 01 30, 2016 tarihinde Ölüm İstatistikleri Veri Tabanı: <http://rapory.tuik.gov.tr/26-04-2016-12:58:42-892549021765366910479387463.html?> adresinden alındı
- TÜİK (2005). *Genel Nüfus Sayımı, 2000 Göç İstatistikleri*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Tuncer, B. (1977). *Gelecekte Türkiye Nüfusu ve Ekonomisi*. Ankara: Türkiye Kalkınma Vakfı Yayını.
- Tunç, H. (1998). Türkiye'nin Demografik Yapısı ve Sorunları. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 47(1-4), 367-378.
- Turanlı, R. (1977). *Malthus'un Nüfus Kuramı ve Az Gelişmiş Ülkelerde Nüfus Sorunu*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi,). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TUSİAD (1999). *Türkiye'nin Fırsat Penceresi Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri*. İstanbul: Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği.
- Tümay, S. B. ve Ökte, S. K. (1964). Doğum-Ölüm Düzeni ve Nüfus Gelişimi. *Tedavi ve Klinik*(2), 3-14.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (1998). *Beşeri Coğrafya.İnsan.Kültür.Mekan*. İstanbul: Çantay Kitapevi.
- URAK (2011). *İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2009-2010*. İstanbul: Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurulu.
- Ünalın, T. (2003). *Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri: Ulusal ve Uluslararası Uygulamalar*. Ankara: Tubitak Matbaası.
- Üner, S. (1972). *Nüfusbilim Sözlüğü*. Ankara : HÜNEE.
- Üner, S. (1984). *Türkiye Nüfusu: Boyutlar Sorunlar Yorumlar*. HÜNEE.

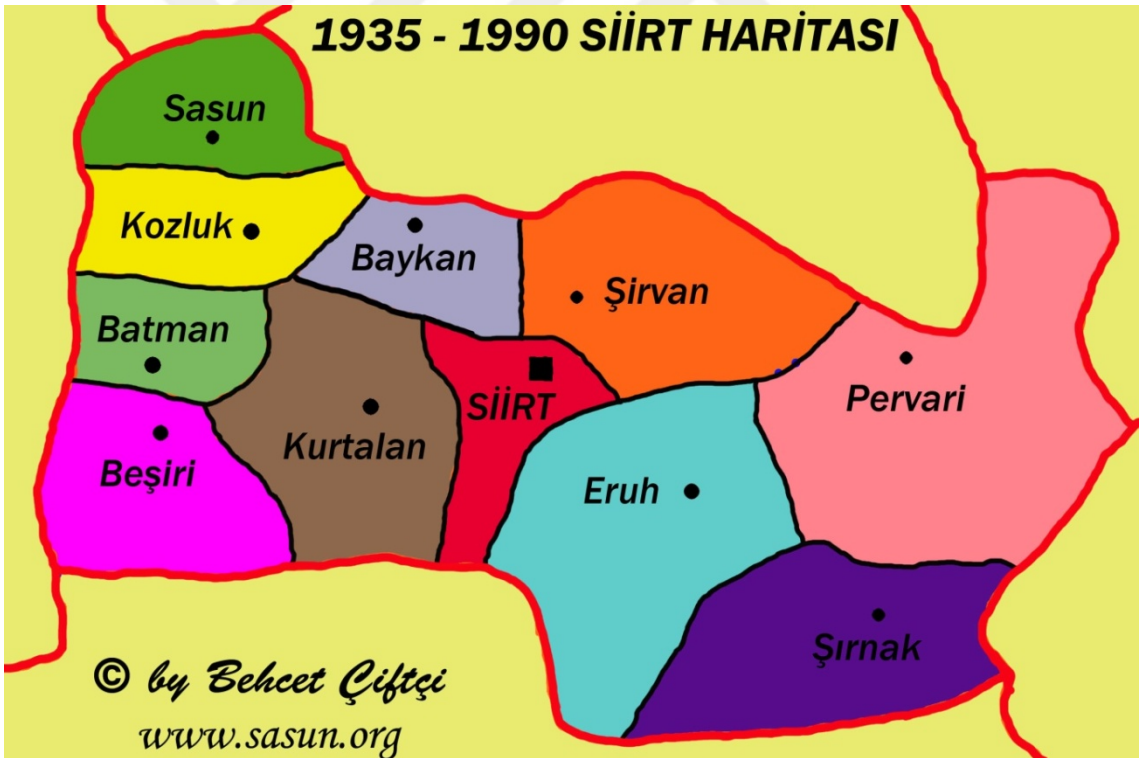
- Yavuz, R. (2002). Göç ve Nevrozlar. İ. Balcıoğlu içinde, *Medikal ve Psikososyal Açıdan Göç Olgusu* (s. 58-64). İstanbul: Alfabe Basım Yayın.
- Yazıcı, H. (1998). *Orta Sakarya Vadisi'nin Coğrafi Etüdü*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Yörükoğlu, E. G. (1971). *Dokuz Işık'ta Nüfus Politikası*. Ankara: Dokuz Işık Yayınları.
- Yüksel, M. H. (2008). *Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Nüfus Tespit Uygulamaları, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nin Türk Kamu Yönetimi Üzerine Olası Etkileri ve Çözüm Önerileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- WHO (2015). Life Expectancy at birth, 1990-2013. WHO: http://gamapserver.who.int/gho/interactive_charts/mbd/life_expectancy/atlas.html adresinden alınmıştır
- Zaim, S. (1973). *Türkiye'de Nüfus Meselesi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları:13.

EKLER

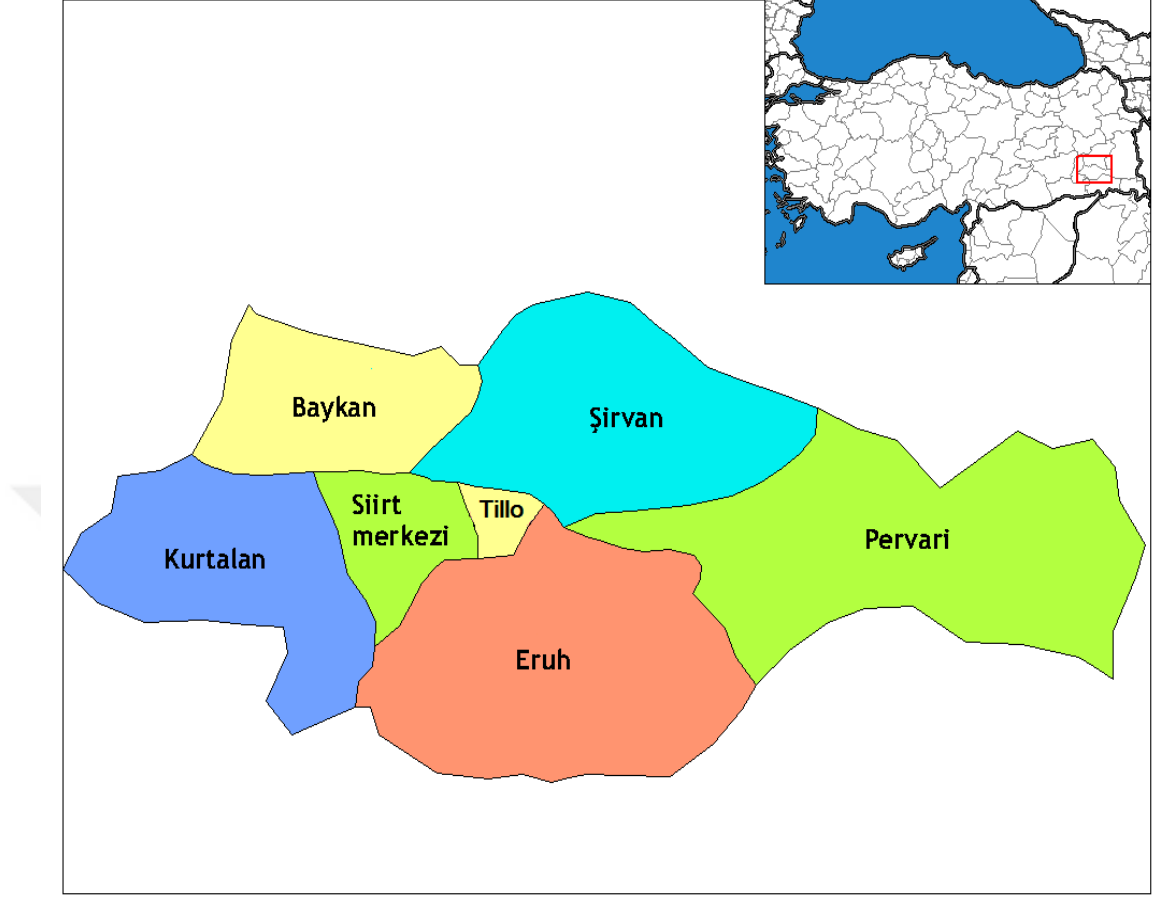
EK 1: 1927-1935 Siirt Haritası

EK 2: 1935-1990 Siirt Haritası

Kaynak: Çiftçi B., <http://www.sasun.org/sason-haritalari/1927-ve-1935-sason-haritasi-h292.html>, 2012

EK 3: 1990- Siirt Haritası

Kaynak: Siirt Valiliği, <http://www.siirt.gov.tr/ilimiz>, 2014

EK 4: Teşvik Haritası

Kaynak: DAKA, Yatırım teşvik yasasında 6. bölge teşvikleri, 2014

EK 5: URAK Hesaplama Yöntemi**Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Alt Endeksi'ne ait değişkenler, ağırlıklandırmalar, hesaplama yöntemleri ve başvuru kaynakları**

Değişkenler	Ağırlık	Hesaplama Yöntemi	Başvuru Kaynak
İlde Kişi Basına Düşen Öğretim Üyesi Sayısı	4	İldeki öğretim üyesi Sayısı/İl nüfusu	T.C. Milli Eğitim Bakanlığı- Türkiye İstatistik Kurumu
İldeki Bir Yüksek Öğrenim Programından Mezun Olan Kişi Sayısı (Yüksek Lisans dâhil)	4	İldeki bir Yükseköğrenim Programından mezun Olan kişi sayısı (yüksek lisans dâhil)	T.C. Milli Eğitim Bakanlığı- Türkiye İstatistik Kurumu
İldeki Bir Doktora-Tıpta İhtisas Programından Mezun Olan Kişi Sayısı	4	İldeki bir doktora-tıpta İhtisas programından Mezun olan kişi sayısı	T.C. Milli Eğitim Bakanlığı- Türkiye İstatistik Kurumu
Kişi Basına Düşen Uzman Hekim Sayısı	4	İldeki uzman hekim Sayısı / İl nüfusu	T.C. Sağlık Bakanlığı-Türkiye İstatistik Kurumu
İlde Mesleki ve Teknik Okul Mezun Sayısı	4	İlde mesleki ve teknik Okul mezunu öğrenci Sayısı	T.C. Milli Eğitim Bakanlığı- Türkiye İstatistik Kurumu
ÖSS-YGS Başarı Yüzdesi	3	ÖSS-YGS Başarı Yüzdesi	Yükseköğretim Kurulu Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
Kişi Basına Düşen Hastane Yatağı Sayısı	3	İldeki hastane yatağı Sayısı/İl nüfusu	T.C. Sağlık Bakanlığı-Türkiye İstatistik Kurumu
Kişi Basına Düşen Otomobil Sayısı	2	İldeki otomobil sayısı/ İl nüfusu	T.C. Ulaştırma Bakanlığı- Türkiye İstatistik Kurumu
Kişi Basına Düşen Mevduat Miktarı	3	İldeki mevduat/İl Nüfusu	Türkiye Bankalar Birliği- Türkiye İstatistik Kurumu
İlde İşlenen Suç Sebebiyle Kişi Basına Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü Sayısı	-2	Suçun işlendiği ile Göre cezaevine giren Hükümlü sayısı/ İl Nüfusu	T.C. Adalet Bakanlığı- Türkiye İstatistik Kurumu
Şehirleşme Oranı	3	İlde kent nüfusu/ İl'in toplam Nüfusu(kır+kent)	Türkiye İstatistik Kurumu
İlde 1000 Kişi Basına Düşen Alışveriş Merkezi Büyüklüğü	2	İlde 1000 Kişi Basına Düşen Alışveriş Merkezi Büyüklüğü	Alışveriş Merkezi Yatırımcıları Derneği (AYD)
İldeki Beş Yıldızlı Otel Yatak Kapasitesi	3	İldeki 5 yıldızlı otel Yatak kapasitesi	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Kişi Basına Düşen Mesken Elektrik Tüketim Miktarı	4	İlde elektrik (mesken) Tüketim miktarı/İl Nüfusu	Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi-Türkiye İstatistik Kurumu

Kaynak: URAK, İller arası Rekabetçilik Endeksi 2009-2010, 2011

**Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Alt Endeksi'ne ait değişkenler,
ağırlıklandırmalar,
hesaplama yöntemleri ve başvuru kaynakları**

Değişkenler	Ağırlık	Hesaplama Yöntemi	Başvuru Kaynak
İlde 100 Milyon Dolar'ın Üzerinde İhracat Yapan Firma Sayısı	4	İlde 100 Milyon Dolar'ın Üzerinde İhracat Yapan Firma Sayısı	Türkiye İhracatçılar Meclisi
ISO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Listesi'ne Giren Firma Sayısı	4	ISO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Listesi'ne Giren Firma Sayısı	İstanbul Sanayi Odası
Son Beş Yıla Ait Patent Tescil Ortalaması	3	İlin son beş yıla ait patent tescil ortalaması	Türk Patent Enstitüsü
Son Beş Yıla Ait Marka Tescil Ortalaması	3	İlin son beş yıla ait marka tescil ortalaması	Türk Patent Enstitüsü
Son Beş Yıla Ait Faydalı Model Tescil Ortalaması	3	İlin son beş yıla ait faydalı model tescil ortalaması	Türk Patent Enstitüsü
Son Beş Yıla Ait Endüstriyel Tasarım Tescil Ortalaması	3	İlin son beş yıla ait endüstriyel tasarım tescil ortalaması	Türk Patent Enstitüsü
Süper Ligde İli Temsil Eden Futbol Takımı Varlığı	2	İlin Süper Lig'de temsil edilmesi durumunda 1, edilmemesi durumunda 0 değeri verilmiştir	Türkiye Futbol Federasyonu

Kaynak: URAK, İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2009-2010, 2011

**Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt Endeksi'ne ait değişkenler,
ağırlıklandırmalar, hesaplama yöntemleri ve başvuru kaynakları**

Değişkenler	Ağırlık	Hesaplama Yöntemi	Başvuru Kaynak
Kullanılan Kredi Miktarı	2	İlde kullanılan kredi miktarı	Türkiye Bankalar Birliği
Tahakkuk Eden Vergi Miktarı	4	İlde tahakkuk eden vergi miktarı	T.C. Maliye Bakanlığı
İlin İhracat Hacmi	4	İl merkezinde kayıtlı fi ramlar tarafından gerçekleştirilen İhracat toplamı	T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı-Türkiye İstatistik Kurumu
İldeki Toplam Kamu Yatırımı (Enerji, Haberleşme-Ulaştırma hariç)	3	İldeki toplam kamu yatırımı (enerji, ulaştırma-haberleşme hariç)	T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
Sanayi Elektrik Tüketim Miktarı	3	Sanayi elektrik tüketim miktarı	Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
Bir Önceki Yıla Göre Açılan Şirket Sayısındaki Değişim Oranı	3	Bir önceki yıla göre açılan şirket sayısındaki değişim oranı	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
Bir Önceki Yıla Göre Kapanan Şirket Sayısındaki Değişim Oranı	-1	Bir önceki yıla göre kapanan şirket sayısındaki değişim	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
İlde Gümrük Varlığı	3	İlde gümrük bulunuyorsa bu ile 1, bulunmuyorsa 0 değeri Verilmiştir	T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı
Yatırım Teşvik Belgesi Verilen Sabit Yatırım Miktarı	2	İlde yatırım teşvik belgesi verilen sabit yatırım miktarı	T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı
Dış Ticaret Yapan Firma Sayısı	4	İldeki dış ticaret yapan firma sayısı toplamı	T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı-Türkiye İstatistik Kurumu
İlin İç Talep Potansiyeli	3	İlin toplam nüfusu/Türkiye nüfusu	Türkiye İstatistik Kurumu

Kaynak: URAK, İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2009-2010, 2011

Erişilebilirlik Alt Endeksi'ne ait değişkenler, ağırlıklandırılmalar, hesaplama yöntemleri ve başvuru kaynakları

Değişkenler	Ağırlık	Hesaplama Yöntemi	Başvuru Kaynak
İlde Kişi Basına Düsen ADSL Aboneliği Sayısı	4	İldeki ADSL abone sayısı/İl nüfusu	Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi
İlde Kişi Basına Düsen Sabit Telefon Hattı Sayısı	3	İldeki sabit telefon hattı sayısı/İl nüfusu	Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi
İle İç Hat Uçak Seferlerinin Varlığı	3	İle düzenli iç hat uçak seferi var ise bu ile 1, düzenli iç Hat uçak seferi bulunan bir ile en çok 80 km mesafede Bulunan illere 0,5, bu iller dışında kalan diğer illere 0 Değeri verilmiştir	T.C. Ulaştırma bakanlığı-Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü
İle Dış Hat Uçak Seferinin Varlığı	4	İle düzenli dış hat uçak seferi var ise bu ile 1, düzenli dış Hat uçak seferi bulunan bir ile en çok 80 km mesafede Bulunan illere 0,5, bu iller dışında kalan diğer illere 0 Değeri verilmiştir	T.C. Ulaştırma bakanlığı-Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü
Haberleşme-Ulaştırma Alanında Kamu Yatırımı	4	İlde haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik yapılan kamu Yatırımı	T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
İlin Otoyol Ağına Bağlı Olup Olmaması Durumu	4	İl otoyol ağına bağlı ise bu ile 1, değilse 0 değeri verilmiştir	T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü
İlde Kilometrekare Basına Düsen Bölünmüş Yol Uzunluğu	3	İldeki bölünmüş yol uzunluğu/İlin yüzölçümü	T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü-Türkiye İstatistik Kurumu
İlin Demiryolu Ağına Bağlı Olup Olmaması Durumu	4	İl demiryolu ağına bağlı ise bu ile 1, değilse 0 değeri Verilmiştir	T.C. Devlet Demiryolları
İlde Liman Varlığı	3	İlde liman bulunuyorsa bu ile 1, liman bulunan bir ile 80 Em'den daha yakın olan illere 0,5, diğer illere ise 0 değeri Verilmiştir	T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı
Kilometrekare Basına Düsen Araç Sayısı	1	İldeki toplam araç sayısı/İlin yüzölçümü	TC. Ulaştırma Bakanlığı-Türkiye İstatistik Kurumu

Kaynak: URAK, İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2009-2010, 2011

EK 6: Bölgesel Teşvik Uygulaması

BÖLGESEL TEŞVİK UYGULAMASI						
DESTEK UNSURLARI	I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Vergi İndirimi OSB Dışı	15	20	25	30	40	50
Yatırıma Katkı Oranı (%) OSB İçi	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
İşveren His. Desteği (Destek Süresi) OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Faiz Desteği	YOK	YOK	✓	✓	✓	✓
Gelir Vergisi Stopajı Desteği	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği (Destek Süresi)	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl

Kaynak: DAKA, Yatırım teşvik yasasında 6. bölge teşvikleri, 2014

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Hüseyin YILMAZ
Doğum Yeri ve Tarihi	BATMAN 25/06/1985
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Anadolu Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilgisayar Bilgisi	
Programlar	MS Windows (İyi Düzeyde) MS Office (İyi Düzeyde)
Sertifikalar	Bilgisayar İşletmeni Sertifikası
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Soylum Gıda Kartal/İSTANBUL Siirt Üniversitesi Merkez/SİİRT
Yurtdışı Deneyimi	
Fuar ve Konferanslar	112. Kanton Fuarı Guangzhou/ÇİN Pazarlama İlişkileri Konferansı Lefkoşa/ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
İletişim	
05362171165	
E-Posta Adresi	kadir_yilmaz@hotmail.com.tr huseyinyilmaz@siirt.edu.tr
Tarih	15/07/2016